

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ltm
✓ 518

6669144

9880444444

PUBLISHED

1881

1881

1881

1881

1881

1881

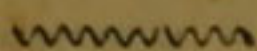
ԵԷՆԻԶԵՐԻՔ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱԼ

Ի ՅՈՒՆԱՐԵՆԷ

ՀՈՏՈՐ Բ.

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. Ն. ՃԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ

Ի ԽԱՍԳԻԻՂ Կ. ՊՕԼՍՈՅ

—

(1870)

ԵՒՆԻՉԵՐԻՔ

Ա.

ԱՅՐԵՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՅԹՈՒՆԻ

Այս ստիպուիմք այժմ տառն և ութ տարուան շափ միջոց մը թողուլ և անցնիլ նշանաւոր դէպքերու ժամանակներուն :

1808էն երբ Սուլթան Մահմուտ Բ. Օսմանցոյ զաւնն ելաւ , մինչև 1826ին , իկզբնէր՝ ուստի մեր պատմութեան թելը կառնաւր՝ Ալէնիչիքեաց բռնութիւնը չէր դադրած զԹուրքիան ճշէլի : Փաշիպազն անդամ այս վայրագ դորաց բռնութեան առջև դուրս կը ծռէր , և միայն իւր իշխանութիւնն առանց անոնց վրայ բանեցընելու պայմանաւ կը յարասուէր :

Բոլոր գաղափարեալ բարեկարգութիւնները մոռցուեցան . ոչ ալ գոնէ համարձակեցան կըրկնել այն ահաւոր փորձը զոր Մեծ Ալիքիլմէ իւր ծախս ցնդեալ բարեկարգ սէյմէք ըրած էին անոր ապարանիցն ու դորութեանն համար : Փաշաները դարձեալ կը շարունակէին գաւառները կեղեքելու , ասորք տառաջ հալածակները չը դադրեցան անգը-

Թաքար և անդուլ տուրք տալէ և իրենց ստացուածքէն զրկուէլէ : Պետութեան գանձն ու հասոյթներն սպառեցան . Թրքական քաղաքներուն խաժամութ ամբոխէն կազմուած անկարգ և վեհերոտ զունդերն միշտ յաղթուած կը մնային արտաքին թշնամիներէն . և այս պարտութեանց հատուցումը դժբաղդ յայնային անգութ պատժովը կ'ըլլար :

Կառավարութեան այս վիճակը իրեն արժանի պտուղներ ալ ունեցաւ . Ռուսք պայծառ յաղթութիւններէ ետքը Թուրքիայէն պակսեցուցին այն գաւառները զորս իրենց սեպհականել կ'ուղէին թէ Եւրոպայի և թէ Ասիոյ մէջէն . Սէրվիայիք ապրտամբելով իրենց սրովն անկախութիւննին վերստին ձեռք առին . Վալաքիան և Մոլտավիան պետութենէն բաժնուեցան թեթեւ տուրք մը վճարելով : Ապստամբութեան դրգուիչներն իրենց խորհուրդներովը վառեցին զՅունաստան , որ հինգ տարիէն ի վեր կը մարտնչի վասն հայրենեաց և ազգութեան . Եւրոպա արեւելքի մէջ եղող եղբարքը կը քաջալերէ ընդդէմ բռնակալութեան իրենց Ահապետին . Նավարինի թնդանօթներուն պայթմանը քիչ ժամանակ մնաց . Եանիայի Փաշան մատնութեամբ կը մեռնի , որ իր տէրոջմէն պակսեցունել ուզած էր Ալպանիայի մեծ գաւառը . Եգիպտոսի կուսակալ Սէհէմմէտ - Ալին կը յաջողի հաստատել բարեկարգութիւնը իւր գաւառաց մէջ և նպատակ ունի Մեմլուդ Պէյերուն յորեամբը կանգնել մասնաւոր

գահ մը Խալիֆական ընդարձակ տէրութեան աւել-
րակացը վրայ :

Այս կործանիչ անիշխանութիւնը թէոր քանի
մը տարի ալ տեւէր (զոր պատմագիրք լաւ տեղե-
կութիւն չունենալով կառավարութիւն կոչել ուզե-
ցին) այս մեծ մարմնոյն իտաժ անդամներն ըստ
ինքեան կը լուծուէին . մեծ վտանգ մը կ'ըստաու-
նար տէրութեան . իսկ եթէ Մահմուտ ուզէր որ
պետութիւնն իւր աշխարհագրական դիրքին մէջ մը-
նայ , կը պարտաւորէր ի հարկէ բնաջինջ ընել Եւ-
նիչէրեայ օճագը , և անոր աղբին վրայ սերմանել
նոր կարգ կանոն , որոնցմէ պիտի յառնէր տիրա-
պետական իշխանութիւնը , հալատակաց անդորրու-
թիւնը և այս լուծեալ ընկերութեան կազմաւորու-
թիւնը :

Այս յուսահատ ձեռնարկութիւնը խիստ յան-
դուգն էր , և բիւրիցս դժուարագոյն քան զճնջումն
Սթէրլիճայ Մեծին Պետրոսի Զարին , և քան ըղ-
րունի կործանումն Մէմլուքայ , որ եղաւ 1811ին
ձեռամբ Մէհէմէտ - Ալին : Սուլթան Մահմուտի
շարունակ 18 տարի ցուցած խոր անտարբերութիւնն
անտարակոյս կասկած մը չը պիտի տար երբէք այս-
պիսի գործոյ մը ձեռնարկութեան համար : Բայց 1825
ին Յունաստանի պատերազմին ժամանակ երբ Եւնի-
չէրիք նոյն իսկ իրենց դինուորական ծառայութիւնը
ղլացան , և Սուլթանն ստիպուեցաւ իրեն հարկատու
Եգիպտոսի կուսակալին օգնութիւնը գնելու՝ Արե-

աէ կղզին ամօր թողլով, վերջապէս այն տառն իմացաւ որ տէրութեան օկտր էր միայն մէկ տէր մ'ունենալ. և թէ անկարելի էր որ իւր գահն ու Եէնիչէրիք ի միասին ըլլային:

Մինչդեռ Սէլիմայ յաջորդը հանգարտաբար կը մտածէր այս վտանգալից նպատակին կատարմանը վրայ, Եէնիչէրիք գոհ ըլլալով ամօր անտարբեր վարմունքէն, և այնուհետև խիստ սարսափելի անկարգութեանց լակ անուշադիմ մնալէն, իրենց լրբենի հաճոյից յաղեցման ժամանակ ըտրտովին մտցան 1808ին իրենց դէմ եղած ջնջման փորձերը. իրենց զօրութեանը վրայ վստահացած և միայնդամայն դիտցած ըլլալով որ իրենց տէրը Յուսսէյան իրերումն պատշաճ էր, և ոչ մէկ կատկած մ'ունեցան երբ Աղիաշտոյի բարեկարգ զօրաց մէկ քանի ատիճանաւորք ի Ա. Պօլիս հասան, որոնց հետ Սուլթան Մահմադ ամենայն բարեմտութեամբ կը վարուէր:

1826ին Սպիրիշ տմիան հասած էր, երբ Եւքսինեան Պոնտոսի ցրտադին մշուշները հարաւային հողմերէն լուծուելով տեղի տունն ալեղակոնն որ յաղթանակաւ իւր Էօթնոսմակայ տէրութիւնը կանգնէ գեղածիծաղ երկնից վրայ, որ քիչ մ'առաջ թուի և անձրևալից տմոյերով ծածկուած էր: Ա. Պօլսոյ կլիման իրարմէ ըտրտովին տարբեր երկու երևոյթութենի, մին ձմեռայան, որ է ձիւնոտ, ցեխոտ և խոնքաւ. միւսը գարնան և ամառան մէկ մասը, որ ոչ

տակաւ դիմելի է արեւադարձներուն ջինջ կլիմա-
յէն : Մոզական հայելիի մը նման Մարմարայի ծո-
ւղուն և Թրակեան Ատարտի վրայ կը ցոլար հաստա-
տութեան քաղցր և փայփլուն կողուտակը : Պա-
ղարադեղ գորգեր կը ծածկէին Ատարտի զուարթա-
դին հովիտները . շաղանակներուց հովանաւոր և զով-
դաշտերը կը փթթէին , գոմերնէն ու յոտիկներն
կը ծաղկէին , որոնց վրայ հեազհետէ կը վերադառ-
նային քաղցրածայն ախտիները :

Այս քաղրանուագ թռչնոց հետ կը վերադառ-
նային նաև ճեմելու յԱսիա և յԵւրոպա՝ բնակիչք
մեծ մայրաքաղաքին և նորա արեւարձանացն , ո-
րոնք փակուած էին իրենց փայտաշէն տուներուն
մէջ : Պէոյսոդ - Տէրէն , Հիւնքեար - Խակէլէսին ,
Պէշիկդաշն , Անուշ ջրերն և Խրիսուպոլոսի և Քաղ-
կեդոնի զուարճալի գեղերն լի էին Օսմանյուհեօք ,
Սլանենուհեօք , Հելլենուհեօք և Հրէուհեօք , որոնք
իրենց գայրշներէն ելնելով և շրեղաղարդ կովերէ
լծեալ կառքերէ լիջնելով կուգային դաշտադեղ
մարդադետներն վրայ նստելու և իրարու հետ խօ-
սակցելու , որոնք միշտ ի հետուստ հսկող սպիկրանու-
թեան դիմուորաց պահպանութեան ներքեւ էին , ո-
րոնք բերեր կամ խորազաններ ի ձեռին զայրերն
կը վանէին այս բացօդեայ հարկմներէն :

Այս դաշտաւայրաց տակն կողմէն արձագանդ
կուտային ափերն (գայտա) : Պուլիար դիւղացիք
ուշխարէնիներ հադած , ինչպէս որ իրենց նախնիքը

Հռովմայի մէջ Տրայիանոսի սիւնին վրայ դրոշմուած
կերեւին, իրենց պահպանութեան ներքեւ եղած ձիւ-
րը թողլով ոտն առ ոտն արածելու, կը պարէին ի-
րենց ազգային պարերովն, մերթ ծանր և խոժոռ,
և մերթ արագ և աշխոյժ, յարմարցունելով իրենց
վայրի ձայներն նուագարանայ հնչմանցը:

Բացօդեայ գինետուններ կային այս բաղնա-
մարդ տեղերուն շուրջը. ուստի քահվէ և չըպուգ կը
տրուէր զբօսասիրաց: Հոն շրջելով կը ծախէին վա-
ճառողք շաքար, կարկանդակ, կոշտ խմորեղէններ,
լէմոն-ջուր, օշարակ, ջուր և այսպիսի բաներ,

Եէնիչէրեայ խումբ մը Կ. Պօլսոյ նաւամատոյց-
ներէն Ասիոյ եզերաց վրայ ձեմելու նպատակաւ նա-
ւելով ելաւ ի Խրիստուպօլիս: Ծանր կերպարանքով և
համր քայլերով այս արուարձանէն անցնելով հասան
Գեղեցիկ գերեզմանատունը, և իջան Հայտար-
Փաշայի դաշտավայրը, որ ձեմողին խիստ ներ-
դաշնակ տեսարան մը կը ներկայացընէ. և ուղղուե-
ցան դէպ ի Քաղկեդոնի այգեստանքը: Այս տե-
ղը, որ հոս ու հոն բաղմատերեւ ծառերու դիւթիչ
ստուերներովն հովանաւորուած է, բաղմաթիւ գի-
նետուններ ունի, ուր քրիստոնեայ բնակիչք շատ
դիւրագնի կը խմեն Արշիպեղագոսի կղզեայ գինի-
ները:

Եէնիչէրիք վերջապէս եկան կեցան փայտաշէն
տնակի մ'առջեւ, և սանդուղէ մը վեր ելնելով
ներս մտան, ուր Հայ և Յոյն դինարբուք իրենց

նստարաննին անոնց հրամցուցին, հետեաբար զինե-
սպանը նորեկներուն հրամաններն ընդունելով՝ ասջե-
նին դրաւ սեւ գինիով լի սափոր մը և յարդանօր
ետ քաշուեցաւ :

Գինետան մէջ Նէնիչէրեայ ներկայութիւնը
մէկէն ընդհատեց ընդհանուր խօսակցութեան աղ-
մկալից զուարթութիւնը . զինարբուայ խոհեմա-
գոյններն վճարեցին մեկնեցան, որպէս զի սովո-
րական արկածից մէկուն չը հանդիպին . սակայն
մնացողք քիչ մ'ետքը իրենց քաջալերութիւնը գը-
տան գաւաթներուն սրարսուելովն, և սկսան նոր
աշխուժով մը զօդը թնդացընել աղաղակներով և
անյարդար երգերով :

— Այս շանորդիները մեր ականջները խլացը-
նելէն չը պիտի՞ դադրին՝ վախօայ Նէնիչէրեայ մին՝
զայրոյթով լի ականարի մը նետելով Յոյն գինար-
բուայ վրայ :

— Ա'ուզեմ, կրկնեց միւսը, իւր գօտիին մէջ
խաչաձև զետեղեալ երկու ատրճանակներուն կո-
թերը չօշափելով, արձակել կտպար մը բակը
սլոտող աղաղազին գլխուն, և ջրուել այս խոզա-
կերներուն խումբը :

— Գեղեցի՛կ գաղափար, գոչեց Նէնիչէրեայ
խումբը, և առաջարկութեան տէրն առանց ուրիշ
խօսքի մը սպասելու հանդարտաբար ատրճանակն
հանեց և կը պատրաստուէր արձակելու :

— Աեցի՛ր, Մէհմետ Աղա, ըսաւ Նէնիչէրեայ

մին՝ ասորճանաւին արդիւլելով , որուն բաժաժուոր
մուշտակն ու բազկին միայն դրոշմեալ կատարյալ ուղյ-
առ նորա 27րդ օրդային եամագներին մին ըլլալը
կը ցուցնէին . Ո՞ւր տեսար , ըսէ ինձ , որ կուշուա-
ծաստէր մ'արմատախիլ ընէ իւր ծառերը , մինչ-
դեռ անոնց պտուղներն ամէն տարի անոր եկամու-
տը կը սխառաստեն . ո՞ւր տեսար հովիւ մը , որ
իւր ոչխարներն ծովը նետէ . մինչդեռ անոնց բուր-
դերովը կը հարստանայ : Ուրեմն չե՞ս գիտեր որ
գլխահարկն , զոր թայտաք տէրութեան գանձին կը
վճարեն , մեր օճագին թռչակը կը գոյացընէ : Թայ-
տաք մեր ծառերն ու ոչխարներն են , քաղէ՛նք ա-
նոնց պտուղները . և որչափ կտրելի է խո՛ր մկրտ-
տենք անոնց բուրդերը . սակայն առանց պատճառի
ստացուածք ջնջելն անմեղելի չոսցրութիւն մ'է :
Արնայի զայս անպայուցանել Պօլսոյի բաղմաթիւ
տողերովն , սակայն տաան և հինգ տարիէ ի վեր է ,
որ մոռցած եմ Ս . գրքին առջի բառերն անդամ .
վասն որոյ , սիրելի եղբարր իմ , ներեցէք ինձ ոչ
խամ ձեր կենացը , և իցի՛ւ թէ Մարգարէն վայր-
կեան մ'անդամ չակնարկէր մեր դործոյը վրայ :

— Խիստ լաւ , խիստ լաւ , Հիւսէյին , ըսին
Յէնիչէրիք՝ օտարն իրենց մէջ շրջեցնելով :

— Հիմա , շարունակեց Եամագը՝ իւր մօրա-
քը սրբելով , ես հրաշալի կերպով և առանց մեծ
Պատու արտի կատարեմ մեր բարեկամ Քիւրա
Ետեմուֆի իղձը , և իւր կաշեայ դետիէն ասորճանաւի

մը քաշելով նշան առաւ այն տախտիւն , որուն
շուրջը Յոյն գիմարրութ նստած էին , Անօթը բիւ-
րաւոր կտորներու բաժնուեցաւ :

Աստօղին ծուխը չը փարատած գիմարրութ
անշուշտ եղած էին գինեատունէն : միայն մէկն ան-
կիւն մը նստած մնաց՝ անխառով իւր ծխադամորջը
քաշելով , իրր այս եղելութեան բոլորովին ուշադ-
րութիւն չբրած :

— Ի՞նչպէ՞ս այս մարդը չը փախաւ , հարցուց
շաղարագործ Մէհմէտն , յօնքերը պռստելով :

— Լսէ՛ պատասխանեց 27րդ սրդային եամագը .
այս մարդը միւսկիման է , և թերեւս մեր դաւառացի
եղբայրներէն մին :

— Հասկնալու համար քոյն ելթանք ուրեմն :

Եկնիչէրիք իրենց տախտին առնելով դացին օւ-
տարականին գիմոցը նստան , որ արմուկը տնակին
փանդակին վրայ յենած հեղնարար իւր նայուած-
քը շրջակայ տեղեաց վրայ կը յածէր և անխառով կը
ծխէր :

— Էղբո՛յր , ըսաւ անոր Քիւրտ Եուսուֆ ,
ու մտ մը գինի չե՞ս խմեր . ի սրտատախանի՛ օտարա-
կանն իւր ուսերը թոթովեց , որ բացասութեան
նշան է ըստ արեւելեան անբարբառ խօսակցու-
թեան :

— Նախապաշարմունքէ՛դ , տեղեաց Հիւսէյին
հեղնութեամբ , կերեաց որ դաւառացի մ'եւ , և ա-
րճանակը սրարդուելու առնէն ցոցած անխառովա-

Թե՛նէ՛դ կը գուշակեմ որ ղինուց մարդ մ'ես :

— Թերևս չես սխալիր , ըսաւ օտարականը :

— Եւ ըստ որում ամէն կտրիճ ի հարկէ պարտաւոր է Նէնիչէրի ալ ըլլալ , յարեց ճարտարախօսը , կը համբուրենք դքեզ ի սրտէ իբր եղբայրակից , և պաշտպանութիւն կը խոստանանք քեզ ի Կ . Պօլիս :

— Խոհանոցի սպասաւորէ մը պաշտպանութիւն , կրկնեց ծխողն , և դառն ժպիտ մը նկարուեցաւ իւր շրթանցը վրայ . բայց կընդունիմ դայն ի բոլոր սրտէ , աւելցուց օտարականը քիչ մը վերջը : Իմ քաւառիս մէջ կըսեն թէ խիստ զօրաւոր էք դուք Կ . Պօլսոյ մէջ , և թէ նոյն իսկ Փատիշահը կը դողայ ձեր կաթսայներուն առջեւ :

— Փատիշահի նկատմամբ , սպասախանեց Հիւսէյին , պատճառ մը չունինք դանդաղելու , սակայն եթէ երբէք իւր մօքէն անցնի մեր նախկին առանձնաշնորհութեանց դպելու , և զմեզ ստիպէ հպատակիլ սուինաւոր հրացաններով նորածէ կրթութեան , ահա՛ այն ատեն

— Ահա այն ատեն՝ն Թնչ պիտի ընէք :

— Դարձեալ անոր դէմ պիտի սկսինք պատերազմելու , ինչպէս որ ըրինք Սուլթան Սէլիմայ և անոր շարայիշատակ Պայրազտար Ալէգիրին դէմ : Ինչպէս զմեզ հա կը տեսնես , մեք չօրսերնիս Քիւրտ Եուսուֆը , շաղարագործ Մէհմէտը , մրդավաճառ Մուստաֆան և ես Հիւսէյին ծառագ' արհեստիւ ան-

կողնակար , այն գէպքին զիւցազուններն ենք :

— Ուրախ եմ ձեզ ճանչելուս , պատասխանեց օտարականը :

— Մեր սրերը Քասրաքճի-օղլուին ատեն Պաշտօնէից կոտորածին ժամանակ սրուեցան . մեք նաև ներկայ գտնուեցանք Պայրաքտարի ասլարանից հըրկիզութեանը . մենք գտանք անոր մարմինը , զոր քաղաքին մէջ պոտոցընելով ժողովրդեան եռանդը վառեցինք , որ այն միջոցին Յէրայը սլաշարելու զբաղած էր :

— Ահաւասիկ քաջազործութիւնք , կրկնեց օտարականը , որք արժանի են վարձատրութեան . զոր անտարակոյս պիտի ընդունիք շնորհիւն Աստուծոյ և մեր Ս . Մարգարէին միջնորդութեամբը : Սակայն որովհետեւ այնչափ կտրիճ էք , ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այս վայրկենիս չէք գտնուած Խուրշիտ փաշայի զօրաց հետ , որ կըմարտնչի Մուսլի ապըստամբաց դէմ :

— Ասան զի այս սրտերազմիս մէջ վերքէ զստ բան մը չը պիտի ընդունինք , մեք այս տեղ աւելի շահեր ունենալով չենք կրնար թողուլ զԱ . Պօլիս :

— Եթէ քիչ մը ժամանակ հոս Մայրաքաղաքիս մէջ կենալ ուզես , կրնանք քեզ սովրեցունել թէ ի՞նչպէս կրնաս լցունել պարտալ քսակդ , և ասոնք սկտքերն քրիստոնէից մատակարարութեամբը հայթայթել՝ առանց փարայ մ'անգամ վատնելու .

միտք բանիւ գիտցիր որ Այ . Պաշտոյ մէջ ապրեւոր
համար բան է միայն Անիւզեցիւ ըլլալ . և ի հար-
կին ճանչել զլուխ մը մարմնէ բաժնել :

— Այդ վերջին ձերքին դառնալ , կրկնեց . օտա-
րականն արտաքոյ կարգի ժողովոյ մը , դրաւ կը դը-
նեմ որ ուրիշէ վար չեմ մնար . և եթէ կուզես , Հիւ-
սէյին , այս դոյզն ճարակիւթեանս դատաւորն ըլ-
լալ , մեծ գոհունակութեամբ պիտի լսեմ այս ա-
ռարկային վրոյ ընելիք դատատեանդ : Սակայն ո-
րովհետեւ կարեւոր գործեր ուրիշ տեղ ելթալ կ'ըս-
տիպեն զիս , պէտք է որ ղձեզ թողում . թերեւ
չը մեռած դարձեալ իրարու հանդիպինք : Անունս
է Ալի աղա , և եթէ կուզէք աւելի ծանօթութիւն
ստանալ իմ վրայօքս , հարցուցէք Սէրային որ և է
Քարաճիին , և ձեզ պիտի ցուցնէ իմ բնակարանս
այն աղինւ կերպերով որով կ'որոշուին իւր միւս
արաշտօնակիցք :

Կարծեցեալ օտարականն սասնք ըսելով զինե-
տան վաքրիկ սանդուղէն իջաւ և չըդողը ձիադար-
մանին ձեռքը տալով շտապու մեկնեցաւ . հեզնա-
բար ապշեալ Անիւզեցեաց հրաժեշտ տալով :

Իւրաքանչիւր ոք կրնայ հասկնալ այս շուտման
պատճառը , զոր նորա վերջին բառերն արդեցին Ան-
նիւզեցեաց , յիշելով որ Սէրային Քարաճիներն
են Օսմանեան կառավարութեան դադանեաց դոր-
ծակատարներն :

Նոր անձ մ'երևցաւ նոյն վայրկենին սանդուղին

տեսնուցը վրայ :

Տէրվիշն էր , որու ձերմակ թաղեաց գղակին տակէն մազերուն երկար խաղաղիքը ուսերուն վրայ կիջնէին , և որուն շուրջը պամպակէ կանաչ փափթոց մը կար : Հանգերձը նոյնպէս թաղեաց ըսյն վերարկու մ'էր , զոր կաշեաց դօտի մը ծայրերը եղնադնա քարով կամփռուիէին : Իւր ասքըղին տաան երկու արարայրներն կը ցուցնէին թէ ինքը ինչ վերաբերէր Պէկրաշիներուն մենակեաց դասուն՝ աշակերտաց հոջակաւոր Յէյխ Հաճի Պէկրաշին , որ Սուլթան Օրխանի թագաւորութեան տանն օրհնեց և նուիրադործեց Եէնիշէրեաց կազմաւորութիւնը : Սյա մենակեացին խորտեաց պէխերը , դեղնագոյն մօրուքը որ հողմահարի ձեով կտրուած էր , հեղնական և կեղծ ժպիտը , որ անընդհատ կերեկը իւր բարակ շրթանցը վրայ . և ամենէն աւելի յօնքերը՝ ամփլեալ ըստ իւր դասուն , այլանդակ և ասորփնակ նկարագիր մը կաւառային իւր իրնէ տղեղ գիւնացը :

— Յէյրան Տէրվիշ , դոչեցին Եէնիշէրիք զայն տեսնելնուն պէս , ահաւասիկ անօրէնութեամբ մէջ զբեղ ձերբակալ ըրինք : Տեսնենք հիմա թէ ինչպէս պիտի արդարացունենա զբեղ թէ խմելու համար հաշեա եկած :

— Աղկէ գիւրադոյն բան չը կայ , ըստ Տէրվիշն ծնկերուն վրայ նստելով , և բռնապէ համբիշը մատաւնցը վրայ դարձունելով : Պիտէք որ մեր նուիրականք դասը հաւատարեցելոց ողորմութենէն կապի , և որ

րովհետեւ սեր այս դարը միայն անհաւատներ և Ե-
նիչէրիներ կը ծնի, նաեւ նոյնպէս անօրէն և անկրօն
մարդիկ, մեզ փող կաւելնա՞յ որ գինեւոտան տալու
համարձակինք :

— Արդարանալու համար յոռի պատրուակ մ'է
այդ, պատասխանեց անկողնակար Հիւսէյին :

— Ամենավատթա՛ր ալ ըսէ, կրկնեց շաքա-
րագործ Մէհմէտը. վասնզի դուք, սո՛ւտ մագարէներ
և կեղծաւորներ, լաւ դիտէք անմիտներուն ստակը
ձեզ քաշել. ծախելով անոնց՝ իբր ակտիւ գեղ քա-
ռանկիւն թղթիկներ ձեր թքովը դանոնք թրջելով :

— Նաեւ պատասխանեց Քիւրտ Եռսուֆ,
պէտք եղած ատեն կախարդութիւններ, աստղահը-
մայութիւններ և այլն և այլն խել մը արտառոյ բա-
ներ կը գործածէք .

— Ոչ միայն այդ, այլ ծայրայեղ անամօթու-
թեամբ իսկ կը մուրաք, կրկնեց մրգավաճառ Մուս-
տաֆան, նա մանաւանդ այնպիսի ճարտարութեամբ
որ մէկն աշխարհի մէջ կռապաշտ չերենալու
համար կը ստիպուի քիչ շատ ըստ սրբազային ձեզ
յիսարայ տալու :

— Բարեկամք իմ, պատասխանեց Տէրվիշն ան-
խռով, Թէքքէի մէջ հազար և միօրեայ ճգնութիւն-
քըն ու կրօնական ուսման սրբազմունքս ուսանց
համբերութիւն ուսնելու չանցուցի. բայց ասկէ
Տէրվիշ անունը՝ որ տրուած է մեր դասուն՝ Պարսիկ
լեզուաւ կը նշանակէ խոնարհամտութիւն որով

մենք կ'ապրինք . և ըստ որում Նէնիչէրիք աւ Հա-
ճի Պէկրաշին զաւկներն են , կրկնակի պէտք ու-
նինք խոնարհամտութեան մեր եղբարց հալալսու-
թեանը տանելու համար . յանուն եօթն գոյներուն
եօթն հաստատութեանց և եօթն լուսոյն Աստու-
ծոյ , յանուն մեր նուիրական եօթն դասուց ուն-
դամներէ բաղկացեալ լեգէօնի երեք հարիւր յիսուն
և վեց սրբոց , որք ի յաւիտենից կը բնակին Օս-
մանեան երկրին մէջ , կ'երդնում թէ այս գինետան
տանդուղէն վեր ելի միմիայն ձեզ լուր մը տուլու
համար . զոր անտարակոյս ըստ արժանւոյն պիտի
վարձատրէք , վասն զի աղբատ քսակս պարտաւ է , և
եթէ ոգին կ'ապրի տեսութեամբ և ուսմամբ , այս
պիղծ կենդանին զոր մարմին կ'անուանեն , հանապա-
ղօրեայ սնունդ կ'ուզէ : Հիմա ուրեմն գիտէ՞ք թէ
ո՞վ էր այն մարդը , որուն հետ կը խօսակցէիք որ
ատեն բաղդովին հոս մտայ ես :

— Պաւառական Նէնիչէրի մը , պատասխանեց
Հիւսէյին աղան :

— Ո՛րքան կը սխալիք , ըսաւ Տէրվիշն խոր ձեռ-
քը վզին տանելով . ըսէ՛ք ինձ , ձեր ուսերուն վրայ
ձեր գլուխները շարժած չը զգայի՞ք անոր հետ խօ-
սելու ատեննիդ :

— ձգմարիտ է , ըսաւ Քիւրտ Եուսուֆ , վասն
զի ինքզինք ծանուցնել ուզեց սէրային Քարուճինե-
րովը :

— Եւ անտարակոյս այն մարդը Փատիշահին լըր-

տեսնեալ ու գահիճն է . Ա.ժ. Ա. զան է , կայսերական
առաւելութիւնը :

— Եւ ես անմատ թեամբ պարծենցայ Պաշրաճ,
տարին և Սէլխոյ զէմ բրած քաջագործութեանցս
միայ , զոչեց անարեկ 27րդ օրդային Ետնագը :

— Եւ դուն հիմա , բառ Մառտաթա , ո՛ր բա-
նէ վախճալդ չ'ես գիտեր . դուն քաջաց քաջը որ
աարշիլիդ միայ մտթթած ես հարկս կանգուն լաթ ,
դու որ կըրնաս դատիլիդ մէջ շարեւ աւելի ասոր-
ճանակ և դանակ քան որչափ ալ տք եմ տպատաճ
Յունատանը դրաւելու հաւաք : Բաց տակէ , Էթէ
առանց օրդային դատաւորին վճարն գլուխդ կտրեն ,
մեր առանձնաշնորհութեանց քանարարումը պիտի
համարենք դայն , և քու միւժդ մենք պիտի առ-
նունք . մի խառնիր , և մովդա բեզ համար միտթա-
րութիւն մ'ըլլայ :

— Փոխանակ միւժ առնելու , պաշտպանեցէ՛ք
դիւ , բարեկամք , ես զայս նախապատիւ կը համա-
րիմ քան զմիւժ խնդրութիւն :

— Ենիշէրի անունը , կրկնեց Մառտաթա ,
բաւական է զբեզ պաշտպանելու : գլուխդ օղնչաթի
թանկագին չէ որ Սուլթանն օխորթի անոր , և մեր
դատուն զէմ յայտնի կուտի ելնի :

— Այնքան անհոգ մ'ըլլար , եղբա՛րք , համար-
ճակեցաւ Տ'րվիշն ըսելու :

— Սրդէօք այս խօսքն ըսելու փառս մ'ունի՞ս . . .

— Հաւանական է :

— Անկարելի է ընդմիջեց Հիւսէյին . յետ տասն
և ութամեայ լռութեան և համբերութեան . . .

— Փատիշահը բաւական ատենէ ի վեր է որ բա-
րեկամական նայուածքով կը նայի հրճիգներուն գըն-
դին վրայ , շարունակեց մենտկեացը : Ասկէ զատ
առ Յէյիս խաւսն և առ Իւլէմայս ունեցած բարեմտու-
թիւնը խիստ մեծ է : Աղուէսին դիտաւորութիւնե-
րը դիւրաւ չեն մակարերուիր , սակայն և այնպէս
պէտք չէ անդիտանալ որ այն կերպը՝ որով կը
վարուիք ժողովրդեան և մանաւանդ յայնաներուն
հետ , որ ըստ օրէ բազմաթիւ թշնամիներ կը յա-
րուցանէ :

— Նախանձորդներ^օր ըսել կուզես , Տէրմիշ :

— Սէրայի նենգամտութիւնքն ա՛լ սկսան ե-
րևան հանել երկար ատենէ ի վեր իրենց սրտին
մէջ սնուցած փափաքը , որ է իրենց վրայ ծան-
րացած լուծը թօթափել : Վերջապէս Մահմուտ
ամեն կողմէ օճագին յայտնի թշնամիներէն շրջա-
պատուած է , և խօսքը մէջերնիս մնայ , գաղտուկ
իրեն կանչեց զՆէճիպ Էֆէնտին , այն կեալն , որ ,
զոր տասն և ութ տարի առաջ Պայրազտարին
հետ եփուած կը կարծէինք , և որն որ հիմա նորէն
խիստ շուտով պիտի երևնայ Ա . Պօլսոյ ճամբայնե-
րուն մէջ՝ իր նոր տիտղոսին վրայ գոռոզանալով :

— Նէճիպ Էֆէնտի^օն ըսիք , որն որ Եւրոպայէն
եկող անհաւատ ցած կնկան մը հետ ամուսնացած է :

— ձիւղ ինքը .

— Արն որ տասը տարի ապրեցաւ անհաւատնե-
րուն հետ, և դոր Սուլթանը մեր սիրելի վեհա-
պետը, համարձակեցաւ Ռուսճուդի-Փաշայ անուա-
նել, ուղեւորվ ցուցնել որ օր մ' իւր առջև շնորհ
գտնողը վերատին պիտի սկսէր Պայրագութարի քաջա-
գործութիւնքը:

— Բաւական չէ որ Նէճիպ Փաշան երկու
թուղ կ'ունենայ, քիչ ատենէն սէրային խորհրդա-
կանն ալ պիտի հանդիսանայ:

— Այն ատեն, վա՛յ սուինաւոր հրացաննե-
րուն, փափտաց 27րդ օրդային խամազը: Հոս յար-
մար կուգայ ըսել այն առածը թէ «Աղուէօր չը
յուսացուած ծակէն կ'ելնէ»:

— Շնորհակալ ենք մեզ տուած կարեւոր տեղե-
կութեանցդ համար, Յէյրա՛ն Տէրվիշ: Փոխարինու-
թիւնդ շուտով պիտի ստանաս. վասնզի ինչպէս որ
կը տեսնես ստակ որաւրու ելած ենք: Երջադայու-
թեան ելնող հարուստ քրիստոնեայնեքը շատնալ-
նուն պէս չը պիտի դանդաղինք անոնցմէ տուրք պա-
հանջելէ, և այն ատեն անշուշտ քեզ ալ չը պիտի
մոռնանք:

— Այս արդար գործէն տհա կը ճանչեմ որ
իմ եղբայրներս էք, ըսաւ Տէրվիշը:

— Բայց ըսէ ինձ, Տէրվիշ, կրկնեց Հիսէյին
Աղան, եթէ Նէճիպ վերադառնայ, ի՞նչ պիտի ըլ-
լայ Սիւլէյման Պէյ աշկերտդ:

— Աւա՛ղ իսեղճ երիտասարդին, պատասխա-

նեց մենակեացը, իւր հայրը երբէք չը պիտի ներէ իրեն Եւրոպայի դասատուացն այնպէս ճամբայ տալուն, և բացարձակապէս իմ դաստիարակութեանս յանձնուելուն՝ յուսումն Ս. Պրքին և անոր մեկնչաց :

— Ստուգիւ ճշմարիտ Միւսլիման մ'է նա հին սովորութեանց անձնուէր : Չափազանց կը գարշի անհաւատներէն և վերանորոգութեան թոյնէն զոր խմցունել կը բաղձան մեզ :

— Որքան որ դուք ինքնին, բարեկամք :

— Ա'ըսուի թէ սիրահարած է գեղեցիկ Հռիփսիմէին, դստեր Ասլաթայի այն սեղանաւոր հարուստ Հայուն, որուն անշուշտ պիտի հանդիպինք այսօր հոս Քաղկեդոն պտտողներուն հետ, որովհետեւ քեզ ըսի թէ մենք ամենքս ալ ստակի կարօտութիւն ունինք :

— Երբէք այդ գեղեցկագոյն և հրապուրիչ Հռիփսիմէէն աւելի օրիօրդի մը չ'եմ հանդիպած, կրկնեց Տէրվիչը, և որովհետեւ ես չը կրցի անոր հաճելի երևնալ, այդ մասին աշակերտիս կ'օգնեմ և կը մաղթեմ որ քան զիս բարեբաղդ ըլլայ :

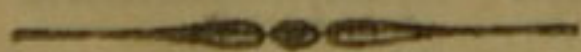
— Օ՛ Օ՛, ըսաւ պտղավաճառ Մուստաֆան, հեգնաբար տկնարկ մ'ընելով, ահաւասիկ այլանդակ անշահասիրութիւն մը՝ ինչպէս այս շէյրան Տէրվիչինը, զիտեա անշուշտ այն սովորական առածը, « Պարապ պարկով ձի չը բռնուիր » : Անոր համար տեսնելով քու տգեղութիւնդ՝ երիտասարդ աշակեր-

տիդ Կառաջարկեա այն գեղեցիկ Արմենուհին ,
ինչպէս որ որսորդները կը հետապնդեն կենդանիներ ,
ընն իրենց շուներովն :

— Զգուշութի՛ւն , զգուշութի՛ւն , ընդմիջեց
Հիւսէյին՝ ոտք ելնելով : Ժամանակ է որ տուրք
ժողովելու սկսինք : Դուն , Քիւրա Եօւսուֆ , գնա
գլխահարկ հաւքելու բոլոր այն բարի յայտանե-
րէն , որոնք մոռցած են վրանին առնելու վճարման
թուղթերնին : Այս միջոցիս Մուստաֆան այն եր-
կու հայերը մեզ պիտի բերէ , որոնք այս վայրկենիս
Կառքէն վար կ'իջնեն երիտասարդուհի մ'ալ հետեր-
նին ունենալով :

— Սեղանաւոր Յովհաննէ՛սն է իւր Հռիփսիմէ
աղջկանը հետ , գոչեց Տէրվիշը շփոթած :

— Այո՛ , պատասխանեց Հիւսէյին Աղան , և
այդ բարի կեանքը այնչափ սովոր է տուրք վճա-
րելու , որ միշտ բաւական ստակ կը կրէ իր գօտիին
մէջ :

ՏՈՒՐԻ ՊՄՀԱՆՋԵԼՆ

Երկու մարդիկ երկայն զգեստով, գլուխին այլանդակ գլխարկով, որոնք սև մուշտակէ դդումի ձեւով շինուած էին, զքօսավայրն իջան։ Ստոնցմէ երիցագոյնը ծալլուած նստաւ խոտին վրայ, և լռիկ վառեց իւր չըպուզը։ Սորա երիտասարդ ուղեկիցն, որուն բարձր հասակը և կորովի կազմութիւնը տարօրինակ հակասութիւն մը կ'ընծայէին իւր ընդաբոյս հեղութեանն ու վարդագոյն և թարմ դէմքին, ուր սլարկեշտութիւն մը տպաւորուած էր, ըստ տաճկական սովորութեան քողածածկեալ կնոջ մը առջև։ Զմիւռնական երփնեւրանք և թանկագին գորգ մը կը բռէր։

Երբոր կիներ նստաւ, երիտասարդն անոր ականջին ցած ձայնով ըսաւ։

— Հոխիսիմէ՛, ըսէ ինձ, քեզ ի՞նչ ըրի։ Հօրեղբայրս (¹) քու ձեռքդ ինձ խոստացաւ, և ինքը գործէ քաշուելով մեզ կը թողու իր վաճառանոցին բոլոր շահերը։ Քու անբացատրելի բնաւորութիւնդ է պատճառ որ իւր նախատակաց գործադրութիւնը այդչափ կ'ուշանայ, և թերեւս այն միակ փափաքը զոր ունի հայրդ երկրի վրայ։

(¹) Հայոց մէջ այսչափ մօտ ամուսնութիւն ներելի չըլլալուն, կեքեի որ հեղինակն արտաքոյ կարգի դէպք մը յիշատակել կուզէ։

— Պրիգոր, դիա շատ կը ձանձրացնես քու անդադար հարցումներովդ, պատասխանեց երիտասարդուհին՝ պարզ նայուածք մը նետելով զբօսավայրին վրայ, և ձեռքը բռնած վայրի ծաղկանց փունջին հետ խաղալով։ Հայրս երբէք չուզեց բռնաբարել իմ անորժակս կամ գաղափարս։

— Բռնաբարե՛լ, կրկնեց Պրիգոր գունատելով ո՛հ, հօրեղբօրորդի՛դ իմ, եթէ այդ բառը քու հագուոյդ ճշմարիտ ղգացումները կը բացատրէ, ինձ ուրիշ բան չըմնար եթէ ոչ լռիկ տանջուիլ և ողբալ այն դժբաղդ սիրահարութիւնը, զոր Աստուած հաճեցաւ սրտիս մէջ վառելու։

— Հօրեղբօրորդի՛դ իմ, պատասխանեց Հռիփսիմէ, մեղմ, քաղցր և սակաւ ծանր ոճով մը, քեզ ցաւեցնելու և ոչ իսկ գաղափարն ունեցայ. դու բարի և մտերիմ երիտասարդ մ'ես, իմ մատաղ հասակէս ի վեր զբեզլ կը սիրեմ իբր եղբայր...

— Աւա՛ղ, ընդմիջեց Պրիգոր հառաչելով, ահա նոյն իսկ այդ է որ ինձ յուսահատութիւն կը պատճառէ։ Բայց դարձեալ տեսնել որ միայն ինձ կը ցուցնես այդ անտարբերութիւնը...

— Ի՞նչ կուզես ըսել,

— Ներէ մտերմութեանս, Հռիփսիմէ՛, այլ ըսէ ինձ թէ կրնա՞ս կարծել որ ես քեզ սաստիկ սիրելովս կը կարողանամ անխռով տեսնել քու սիրահարութեանդ այլանդակութիւնքը։

— Ահա՛ ժամանակն, միայն այդ ղիտողութիւնք

Տը պակաս էր մենէ՛ ըստ ծաղկահասակ Սրմենու,
հին՝ կարմրելով իւր երեսը ծածկող թափանցիկ
քողին տակէն : Ստուգիւ քու թանձրամտութիւնդ
է

— Ս,մեն իրաւունք ուրեմն քուկդ է , կրկնեց
Պրիգոր , քիչ մը ձայնը բարձրացնելով : Բայց եւ
թէ քիչ մ'ալ դիս յուսահատեցնես , գիտցածս սիւ-
տի ըսեմ , և թո՛ղ իմ հօրեղբայրս մեր մէջ դատաւ-
ւոր կանգնի :

— Մենէ հեռու չ'է , կրկնեց Հռիփափմէ , անհո-
գութեամբ իւր ծաղկեայ փունջին հետ խաղալով :
Ուրեմն հրաւիրէ զայն և ըսէ՛ իրեն ինչ որ գի-
տես :

— Ս,ո՛ , գիտցածս կ'ըսեմ , չարունակեց Պրի-
գոր , առաւել ձայնը բարձրացնելով , զի գիտեմ որ
ամիսէ մ'ի վեր երիտասարդ մը քեզ հետ յարա-
բերութեան մէջ է

— Տա՛ծ խօսէ , ընդմիջեց Հռիփափմէ , չ'ե՞ս
տեսներ որ հայրս մեզ կը դիտէ .

— Ս,ո՛ , գիտցածս կըսեմ չարունակեց Պրի-
գոր , շատ անգամ արդէն մէկտեղ գտնուեցար աւ-
նոր հետ գիշեր ատեն քու պատուհանիդ քով . . .

— Լռէ՛ , գթա՛ ինձի :

— Եւ թէ ճեմելն անոր համար շատ կը սիրեա-
ծրալէսդի անոր ձեռքերուն մէջ ծաղկեայ փունջ մը
նետելով տեսակցութեանդ ժամն որոշես :

— Պրիգոր , թոթովեց երիտասարդուհին , և

ծաղկեաց փունջը ձեռքէն վար ընկաւ : Ուրիշ խօսք մ'ըներ , եթէ կուզես որ խստիւ չ'ատեմ զքեզ :

Այն միջոցին Նէնիչերի մը գալով ընդմիջեց առնոյ խօսակցութիւնը . գաւաղանովը դպաւ Յովհաննէսին և Գրիգորին , և հրաւիրեց զանոնք որ շուտով գան և ներկայանան 27րդ օրդայի Խանագին որ կը փափաքէր անոնց հետ խօսակցելու :

Երկու Հայերը լռութեամբ մրգավաճառ Մուստաֆային ետեէն գացին , իսկ Երիտասարդուհին իւր սարսաւորին օգնութեամբը կառքը կ'ելնէր , որով սլտտելու եկած էր :

Երկու Հայերը բացօդեայ գինետան սանդուղէն վեր ելան , ուր Հիւսէյին Աղան սև գինիով լի ապփորի մ'առջև ծալլուած նստած՝ ծանր կերպով իւր չըպուզը կը ծխէր :

— Քարտաննէ՛ր , ըսաւ անոնց Նէնիչերին շինծու քաղաքավարութեամբ մը , քիչ մը նստելու նեղութիւնն յանձն առէք :

Հայերը յարգանք մերժելով իրենց մատուցուած աթոռները , ծնրադրեցին խոհանոցի աստիճանաւորին առջև , և բարեկեցին զայն՝ աջ ձեռքերնին բերաննուն և յետոյ ճակատնուն տանելով : Յետոյ Մուստաֆա իւր հուժկու բազկովը գինիի սափորը վերցնելով՝ ըսաւ առնոյ կրցածին — չափ բարձր ձայնով :

— Քարտաննէ՛ր , մէյմէկ գինի խմեցէք : Հայերը դողալով սափուր շրթունքնուն մօտեցուցին , և

յետոյ նորէն շնորհակալ եղան :

— Քարտաննէ՛ր , կրկնեց վերջապէս Հիւսէյին՝ ուղորեւով իւր յաղթ պէխերը , եթէ ճշմարիտ է որ Նէնիչէրիներուն օճազը Օսմանեան պետութեան ծաղկանց պարտէզն է , ոչ սակաւ ճշմարիտ է նաեւ որ Հայ ազգն անոր բանջարեղէնի պարտէզն է : Մենք ունինք բաւասանի տունկին պայծառ գոյները , որ այնչափ հաճելի են աչաց , իսկ դուք ունիք պտուղին հիւթը զոր արեւը կը հասունցնէ :

Երկու Հայերը նորէն խոնարհեցուցին իրենց զըլուխնին , մտկաբերելով արդէն այս խօսակցութեան վերջաբանը իւր նախերգանքէն :

— Քարտաննէ՛ր , կրկնեց Հիւսէյին Աղան աւելելի սուր ձայնով մը , իմ Նէնիչէրի բարեկամներէս մէկուն սրտամութիւնը ձեզ պիտի պատմեմ , որն որ խիստ յարգելի և լաւ մարդ մ'էր , և կը ջանար Աստուծոյ հաճելի ըլլալ ինչպէս նաև մեր մեծ Մարգարէին : Այս բարեկամներէն մէկը կըսէ որ մ'անոր՝ երկու անհաւատներ ցուցնելով , որք ծնրադրած էին գրեթէ պարապ գինւոյ սափորի մ'առջեւ : — Ա՛հ , ամպարիշտնէ՛ր .

« Երկու ատրճանակ քաշէ դօտիիդ ահռելի զինարանէն , և դրկէ այս անհաւատներն իրենց բնական դատաւորին առջեւ » : Բայց և այնպէս զիտցէք , Քարտաննէ՛ր , որ այն վատ մարդը իրօք երկու անհաւատներուն ետեւը կեցեր էր , պատրաստ կատարելու յանձնարարութիւնը և բարկութեամբ

կրակելու իր երկար ատրճանակները, միևնոյն կերպով ինչպէս այս վայրկենիս յարգելի Մուստաֆա Աղան կանգնած է ձեր երկուքին ետևը : Բայց այն բարի մարդը, որուն վրայ է խօսքերնիս, շարունակեց Հիստէյլին սրտարեկ կերպով մը, պատասխանեց իր վատ բարեկամին ըսելով թէ «Անհաւատին ոսկին աւելի հաճելի է Աստուծոյ քան նորա արիւնը :» Թող այդ գինովներէն ամեն մէկն հաղարական զուրուշ համբեն մեզ Մահմուտիէ ոսկի ըլլալով, և շնորհենք իրենց կեանքն այդ ողորմութեանն համար, որովհետև ողորմածութիւնն առաքինութեանց գլխաւորագոյնն է . և Մարգարէն զայն բոլոր առաքինութիւններէն վեր դասած է : Խսկոյն, Քարաաններ, երկու կեալուքներն իրենց ծոցէն հաղարական զուրուշ հանելով, և արդարութեամբ վճարելով Եւնիզէրիներուն՝ մեկնեցան ողջ առողջ և առանց մէկէ մը վնասուելու :

— Աման էֆէնտիմ, գոչեցին այն ատեն Յովհաննէս և Քիրիգոր՝ ոտք ելնելով և իրենց կաշեայ քսակները խոհանոցին աստիճանաւորին ոտքը նետելով : Այն ատեն Մուստաֆա նորէն ատրճանակն իր գօտիին մէջ դրաւ, և Հայերն իրենց երկայն հագուստներուն ծայրերը վեր առնելով, աճապարանօք չորսը մէկէն առնելով կիջնէին գինետան սանդուղին աստիճաններէն :

— Ար տեսնեմ որ մեր բարեկամները կուգան, ըսաւ յանկարծ սլտղավաճառ Մուստաֆան դուրս

նայելով . եկեք կարելի եղածին չափ շուտով հաշիւ
տեսներ , ի՞նչ սկսք է որ անոնք ալ գիտնան .
հաղար դուրուշը բաժներն Լէջերնիս :

ՀՕՐԻՋՈՆԻՆ ՎՐԱՅ ԱՄՊ ՄԸ

Տասն և ութամեայ բացակայութենէ մ'ետքը
 Նեճիսկ Ա . Պօլիս վերադարձաւ : Սուլթանին դադա-
 նի հրամանաւ թողուց զՌուսճուդ իր հետ առնե-
 լով միայն իր ընտանիքն և իւր ծառաներէն մէկ քա-
 նին . և գադտուկ կերպով եկաւ բնակելու Օրդա-
 Քէօյ գտնուած խոնարհ կաղնի կամ ամարանոցի
 մը մէջ , վոսիորի վրայ , ոչ ինչ հեռու Պէշիկ-
 թաշի նոր սէրայէն , զոր շինեց և բնակեցաւ Մահ-
 մուտ ինքնակալը :

Տարիներ անցան , այլ Հերմինիայի չքնաղ դե-
 ղեցկութիւնն ու շնորհքը միշտ միևնոյն մնացին :
 Այո՛ , միշտ անայլայլելի կը մնայ սխրալի և աղ-
 նուական ժպիտը , անոյշ և անկեղծ հայեացքը , որ
 հոգւոյ անխռով խաղաղութիւնը կը նկարէ : Հիմա
 միայն լծակցի և մօր արժանավայելչութեան ասլահո-
 վութիւնն իւր վեհերոտ ակնկալութեանց տեղն անցեր
 էր , զորս իւր երիտասարդ հասակին մէջ կը սնու-
 ցանէր : Եւ բոլորովին յանձնեալ այն նոր կենաց
 զոր գգուեց , և այն պարտաւորութեանց , զոր այս
 կեանքն իւր վրայ կը դնէր , Եւրոպական կենաց ա-
 զատութիւնն Անատոլուի կանանց քողին և փակա-
 րանին փոխանակեց : Փարիզի և Ղօնոսնի տեսակ-
 տակցութիւնքը , պարերն ու թատրոններն և այն ա-

մէն վայելչութիւնքն զորս կը վայելէր իւր գեղեց-
 կութեան և հոգւոյն և մարմնոյն արուեստակեալ
 զարդարանայր միջոցաւ, այս ամէնը վտխա-
 նակեց Շերմինիա ամենայն ուրախութեամբ
 տաճկական հարէմին լուռ ամայութեանը՝ առանց
 պարծենալու երբէք իւր զոհողութեանցը վրայ ա-
 մուսնոյն առջեւ, ինքզինք երթարկելով ամէն սո-
 վորութեանց և հարէմին նուիրական մեղամաղձո-
 տութեանը. Փայտեայ տուն մը, որուն բոլոր
 պատուհանները վանդակով զոյցուած էին, չունենա-
 լով ուրիշ կարասիք բայց եթէ սէտիդներ, որոց
 վրայ միօրինակ երջանկութեամբ կանցնէին իւր օրերն
 մին միւսին նման, սե ու ճերմակ աղախիններ, ո-
 როց յօժարութիւնն առաւել կը տաղտկացունէ քան
 թէ գոհ կընեն յաճախակի հարցումնին: Շերմինիա
 ուրիշի հետ տեսակցութիւն չունէր բայց ի աղախին-
 ներէն և մէկ քանի բարեկամուհիներէն որոնք մաս-
 նաւոր շահեր ունենալով իրենց անհամ շողոքոր-
 թութիւններովն այս հարուստ տիկնոջ բարեմտու-
 թիւնը կորսային, և երբեմն ալ գեղեցիկ օրերու
 մէջ պարզ շրջագայութիւններ կընէր ծովու վրայ,
 կամ Անոյշ ջուրերը կերթար՝ միշտ մարմինն
 երկայն ֆէրածէով և երեսը խաւախով ծած-
 կած, որուն վրայ կը հսկէին անդադար սուսե-
 րակիր Արար ծառայք: Ահաւասիկ տաճիկ ազնուա-
 կանուհւոյն կենցաղն և նորա ուղեկիցրը:

Պէտք է գիտնալ թէ Անատոլուի կանաւնց

այս կենցաղը իրենց արանց նախանձէն յառաջ եկած չէ : Ասոնց էրիկ մարդերէ մեկուսի նստիլն և իրենց ոտքը դռնէն դուրս նետելու ատեն քողերով ծածկուիլն , ինչպէս որ արդէն ըսած ենք ուրիշ բան չէ բայց եթէ հնոյն Ասիոյ և քաղաքակրթեալ Նւադայի հին աւանդութիւնը , ուր նոյն արգելքը կը դրուէր կանանց վրայ ինչ որ այսօր հարէմին վրայ :

Մուհամմէտ շատ յանցաւոր չէ այս սովորութեան համար ինչպէս նաև բազմակնութեան , զոր իր օրէնքն ենթարկեց աւելի նեղ սահմանի մէջ , և յանհունա չընդարձակեց զայն ինչպէս որ անիրաւաբար մենք այնպէս կը կարծենք :

Աղնուական կանանց վրայ դրուած այս սովորութիւնը չըտարածուիր միջին և ստորին աստիճանի քաղաքացուհեաց վրայ , որոց համար բաւական է միայն դէմքերնին քողարկեալ պահել , և ըստ հաճոյից քաղքին մէկ ծայրէն միւսը կը պտտին , առանց իրենց լծակիցներէն արգիլուելու : Արդ այն եաղըն կամ ամարանոցը , ուր Նէճիալ Փաշային ընտանիքը կը բնակէր , այն ատենուան թրքաց տուներուն յար և նման էր , այս տունը ճիշդ երկու մասերու բաժնուած էր , որոնք երկու դռնակներով իրարու հաղորդակցութիւն ունէին , որոց բանալիքը միայն տանտէրը կը պահէր , և կը կազմէին հարէմիդն ու Սէրամիդն , որոնց խրաքաչիւրն զատ զատ սեռերէ կը ստրասաւորուէին : Անդակապատ պատուհանին վերէն կը տեսնուէր Առաքորի կապոյտ և դադդոջուն

Ջուրերը , որոնք ամեն մէկ վայրկենի կը ճղբուէին շրջագայութեան ելնող նաւակներէն , և մերթ րնդ մերթ սենեկաց կանաչագոյն վանդակներուն ներքեւէն Վրացուհւոյ մը մեծ և խորհրդաւոր աչերը կը փայլէին :

Ասիական ամուսնիւն գծագրական տեսարանը աչաց մեծ հաճոյք կը սլատճառէ , որն որ գեղեցիկ և գոյնզգոյն գիւղերով զարդարեալ է : Տան ետեւի բարձր սլատը տարօրինակ ոլորքներ գըծելով դէպ ի բլրակին ստորուտը աւազով յարդարուած սլարտէզ մը կը ներփակէր հոն՝ քէօշկերով և դալարադեղ ծառաստաններով բաժանեալ : Եւ ոչ մէկ աղմուկ մը կը խռովէր այս մեծաշուք ամայութիւնը , բաց ի նաւավարաց ձայնէն և ներդաշնակութեամբ զարնող թիակներուն ճողփիւնէն :

Երբ Նէճիպ իւր կնոջը սենեակը մտաւ , Հերմինիա Հնդկական մետաքսէ երկայն զգեստ մը հագած՝ որուն ծոպաւոր ճեղքերէն իւր կուրծքը կընդնշմարտէր , վայելուչ կերպով նստած էր տիպանին անկիւնը , որուն առջեւն աղմկով կը խաղային երկութուրք գեղանի տղայք՝ շքեղարար հագուած :

— Մեր էֆէնտին , պոռային Նէճիպը տեսնե՞լնուն ալէս , և յարգանք իւրաքանչիւրն իրենց հօրը մօտենալով լռիկ համբուրեցին անոր ձեռքը :

— Սէլիմ , Ֆաթմա , մրմնջեց Նէճիպ , երկու տղայքը գրկին մէջ սեղմելով և համբուրելով , ուստի՞ է այդ անհասկանալի պատկառումքն ու այս

ցուրտ յարգանքն առ ձեր հայրն , որ զձեզ իր
անձէն աւելի կը սիրէ :

— Եֆէնտի , պօռապ պղտիկ Սէլիմն՝ աչու-
ները խոնարհեցնելով , մեր դաստիարակը ըսաւ
մեզ որ « Մեր Սուրբ Մարգարէն կ'ուզէ որ ամէն
ճշմարիտ միսլիման յարգէ իր հայրը և հնազան-
դի անոր իբր ամենայետին ծառայն » :

Իսկ ձեր մօրը , ընդմիջեց Հերմինիա՝ ժպտելով
որդւոյն և աղջկանը :

— Ա՛ , Ա՛ , քեզի համար մեծ տարբերութիւն
կայ ըսաւ Սէլիմ , ճշմարիտ միսլիմանները , ինչ-
պէս մեզ ըսած է դարձեալ մեր դաստիարակը ,
բոլորովին յարգանք չեն պարտաւորիր անհաւատա-
տից :

Հերմինիան սարսուռ մը դգաց , և Նէճիալ իւր որդ-
ւոյն ձեռքէն բռնելով , ըսաւ անոր ծանրութեամբ :

— Պնա՛ քու դաստիարակիդ և ըսէ անոր , որ
եթէ մէյ մ'ալ այդ տեսակ անմտութիւններ սորվեցնէ
ձեզ , շուտ մը անոր յաջորդ մը պիտի փնտռեմ :

Հերմինիան համբուրեց իւր աղջկանը ճակատը ,
որն որ ինքզինք ուժգնապէս քաշելով անոր ձեռքե-
րէն ,

— Ուշադրութիւն ըրէ , տիկին մայրս , մետաք-
սէ գեղեցիկ ըսթերուս վրայ արտասօք մը թափե-
ցիր :

Տղաքը իրենցմէ հեռանալու և պէս , Նէճիալ
Հերմինիայի ձեռքէն բռնելով՝ զայն տենչանօք

իւր շրթանցը մօտեցուց ։

— Ո՞ւստի է այդ կսկիծը , ըսաւ անոր , զոր դէմքիդ վրայ կը նշմարեմ Ռուսճուգէն բաժնուած օրերնէս ի վեր ։

— Սիրելիս , պատասխանեց կինը՝ բռնի ժըպտեւով . կսկծի և ոչ պատճառ մ'ունիմ , ստուգիւ կ'ըսեմ թէ միշտ երջանիկ եմ՝ քանի որ իմ քովս ես ։

— Բայց այն արտաճ'ւքը , որն որ քիչ մ'առաջ աչերէդ ընկաւ , ընդմիջեց Նէճիսլ ։

— Վերջին ծայր զուարթութեանս նշանն է , սիրելիդ իմ , և այն երջանկութեան , զոր կզգամ երբ իմ սիրելիներս կը տեսնեմ , երբ զանոնք կը սեղմեմ գրկացս մէջ . . . : Գոնէ , շարունակեց Հերմինիա հառաչելով , անոնք զերծ պիտի ըլլան նախապաշարումէ . և իրենց մօր կրօնքն արդելք չը պիտի ըլլայ իրենց երջանկութեանն ու վարկումին ։

Հասկցայ , հասկցայ հիմա սիրելիս , դժկամակութեանդ պատճառը , կրկնեց Նէճիսլ , և անմիջապէս պիտի վճնտեմ մեր տունէն այն վատ դաստիարակը , որն որ կրօնամոլութիւն կը ներշնչէ մեր զաւկաց անմեղ մտացը ։

— Մի՛ մի՛ , յանուն Աստուծոյ , բան մ'ընենք , աղաղակեց Հերմինիա՝ ձեռքերը սեղմելով . ինձ դէմ աւելի մի՛ գոգուեր քու մարդոցդ վայրագ կրօնամոլութիւնը ։ Անշուշտ Քրիստոնէից վրայ պիտի ձգեն այս մարդուն վճնտուելուն պատճառը զոր կը

յարգեն իբր Խւեմայից կրօնական զասուն վերա-
բերեալ անձ մը :

— Ի՛նչ, կուզես որ այս պատժոյ արժանի յանդըգ-
նութիւնը վեհերօտ լռութեամբ մը քաջալերեմ ,
կրկնեց Նէճիպ , և զքեզ ենթարկեմ ուրիշ ապա-
գայ վատթարութեանց այս կատաղի ամբօխին զոր
իմ աստիճանս կտրիպէ ետեւս քաշել , և կամ
զոհուիլ է՛ն դատապարտելի և է՛ն անօրէն նախապա-
շարմանց , որոց դէմ մինչև վերջին շունչս կռուելու
ես ինքնս երգում ըրած եմ : Ո՛չ , ո՛չ , պիտի
ցուցնեմ թէ տէր եմ իմ զաւկացս , և սէտք է որ
ասոնց դաստիարակն անպատճառ այսօր փոխուի :

— Աւա՛ղ , կրկնեց Հէրմինիա , անոր յաջորդը
գտցէ անկէ աւելի գէշ ըլլայ :

Նէճիպ գլուխը ծռեց առանց բան մը պատաս-
խանելու , վասն զի այն ատեն իմացաւ իւր կնկան
տանջանայ աղբիւրը , և այդ չարեաց դարման մը
տանելու անկարելիութիւնն , այնպիսի երկրի մը
մէջ , ուր ազգութեան և կրօնքի նախապաշարումը՝
եթէ ներելի է ըսել՝ ընկերութեանց հիմն է : Այս
ընկերակցութիւնը կերպարանափոխ ընել ուզողը ,
սէտք է որ զայն արմատախիլ ընէ :

Շատ տարիներէ ի վեր Հէմինիան զոհելով իւր
երջանկութիւնն ու հանգստութիւնը՝ անձին փորձովը
լաւ տեղեկացած էր թէ մէկն երջանիկ և անվրդով
կեանք մը վարելու բոլոր միջոցներն ունենալովն
հանդերձ անկարելի է զերծ մնալ զինք շրջապատող

աշխարհի ազդեցութենէն, որչափ որ անկէ հեռա-
նալու և առանձնանալու ալ աշխատի: Իւր ամուս-
նոյն սէրն, անոր իրեն ցուցած անդադար խնամքն
և իւր առ նա ունեցած անկեղծ նուիրմունքը, շատ
ատենէ ի վեր այլ ևս կարող եղած չէին ծածկելու
Քիննատոք տապետին աղջկանէն իւր վտանգաւոր վի-
ճակը:

Թէև օրինաւոր կին Փաշային, զոր իւր ձիրքերն
և իւր տիրոջ առ նա ցուցած բարեմտութիւնը կըր-
նային բարձրացնել ընկերութեան վերնագոյն
աստիճանաց, սակայն Հերմինիա գոնէ իւր բազմա-
թիւ սպասուհեաց յարգանքն անգամ չը կրցաւ ըս-
տանալ իւր պաշտած կրօնքին համար:

Իւր սպասուհեաց է՛ն յետինն որ նոյն օրը գըն-
ուած էր շուկայէն, հետևեալ օրը կը տեսնուէր որ
բռնի կը սպասաւորէր, և Աստուծմէ ու Մուհամ-
մէտէն ներումն կը խնդրէր՝ քանի անգամ որ ի
հարկէ անհաւատին հնազանդեւելու նշան մը ցուցնել
կը սլարտաւորէր:

Կեանքի բառն ամեն տեղ Հերմինիայի ահանջին
կը հնչէր շրջապայութեան ատեն և կամ Ստամ-
պուլի ճամբաներուն մէջ երևնալուն պէս. ամեն տեղ
և իր կենաց ամեն վայրկեանները միշտ բիւրաւոր
հայհոյանքներ լսելով՝ նետերէ խոցոտվածի պէս
կը հալէր իւր երջանկութեան մէջ:

Նէճիպի սէրը, անոր իշխանութիւնն ու այն սար-
սափը, զոր կ'ազդէին իւր սլաշտօնն ու բնաւորու-

թիւնը, զօրութիւն մը չունէին այս կրկն դիմադրութեանը, այն երկաթի սլաքաւարին դէմ, որու վրայ ամեն բան կը խորտակուէր:

Նէճիսպ, արդէն իւր թուրքիա վերադառնալու առջի տարիներէն, և Ռուսճուզի Փաշայ կարգուէին ի վեր անմիտ և կրօնամոլ ամբօխէն ստիպեալ, սլարտաւորած էր իւր մայրը, Պէնֆէլտ Պարոնուհին ի Փարիզ յուղարկելու, որն որ Հէրմիտայի հետ հարէմին մեղամաղձոտութեանը կը մասնակցէր:

Ռուսճուզի Փաշային կիներն անդադար իւր բարեկամութեան աքսորը լալով, քանի՜ դառնութեամբ կը յիշէր նորա գուշակութիւնքը, աղաչանքներն և այն ամեն ճգունքն զորս նա ի գործ դրած էր արգիլելու համար այն հարսանիքը, որուն հետեանքէն շատ կը վախճար:

Բայց սէրը և սլարտաւորութիւնը կը յաղթէին դարձեալ անմիջապէս, և Հէրմիտա իւր վշտաց տիտիանքը կը գտնէր մտածելով որ Նէճիսպի համար կը տանջուէր:

Հարէմին կիներէն մին դալով իմաց տուաւ Ռուսճուզի Փաշային որ իւր երկցագոյն որդին, Սիւլէյման պէյը, Սէրակըզ գալով յարգանք իւր հօր հրամանին կը սպասէ:

— Դեռ հարէմ չը մտած՝ անոր յատուկ այցելութիւն մ'ընելու համար, ըսաւ Հէրմիտա, կը փափաքիմ մեր սիրելի Սիւլէյմանը տեսնել՝ առանց անկէ տեսնուելու, ընդունէ ուրեմն դայն, սի-

րելի՜շ իմ Նէճիպ , Սէրամիլի այն սենեակին մէջ , որն որ իմ բնակութեանս հետ հաղորդակցութիւն ունի . վարագուրեալ փոքր դռնէն սլիտի տեսնեմ իմ որդիս , որն որ ոչ սլիտի իմանայ և ոչ կասկածի իմ ներկայութեանս վրայ . անկէ սլիտի դատեմ իմ որդւոյս կրթութեան մասին ըրած յառաջդիմութիւնը :

Նէճիպ իւր կնոջ ձեռքը համբուրելով՝ հաւատ տեց անոր կատարել իւր փափաքը : Բայց ինքը նոյն համոզումը չունեցաւ տասնամեայ բացակայութենէ մ'ետք իւր որդին դաստիարակեալ տեսնելու :

Սիւլէյման իսկզբան Սուլթանին հրաւիրանօրը Կ . Պօլիս եկած էր , որպէս զի սէրային մէջ դաստիարակուի , որն որ ուրիշ մի քանի տղոց հետ Եւրոպացի դասատուաց ձեռք յանձնուեցաւ , որոնք սահմանուած էին անոնց ուսուցնելու արուեստներ [և ուրիշսլիտանի գիտութիւններ :

Բայց Սուլթանը քանի մ'ամիսէ վերջը Ափրիկէէն առիւծներ և վագրներ բերել տալով՝ երիտասարդ ուսանողները մոռցաւ , որոնք արդէն միւս կողմանէ ուղեւով տաժանելի սերտողութիւններէն ազատիլ յօժարարար փութացին միւսլիման խոճաներու հայրենաւանդ դաստիարակութեանը դառնալու :

Երբ Փաշան մտախոհ դէպ ի Սէրամիլի կերթար՝ կնոջը թախանձանքէն իւր տղայոց դաստիարակը չալատեւելու ստիպեալ , տան սպասաւորներն արտա-

քուստ բարի միւսլիմանի երեւոյթն ունեցող գրեթէ
տասն և ութ տարեկան երիտասարդ մը շրջապա-
տեալ կը խօսակցէին ցած ձայնով Սէրափըղի ընդու-
նելութեան սրահին մէջ :

— Մտածէ՛ Տէրվիշ էֆէնտի , կըսէր , սուրճի
վերակացուն խօսքն ուղղելով խարտիշագոյն մի-
նակեացին , որուն յօնքերն ածիլեալ էին , ինչպէս
առջի գլխուն մէջ զայն ներկայացուցինք . մտածէ՛ որ
քիչ ատենէն Փաշան իւր տղայոց շահան ճամբու
սլիտի դնէր , այն սուրբ մարդը որ Մէքքէ ալ ուխ-
տի գացած է , և կանաչագոյն սարլոգ ալ կը կրէ : (1)

— Ճշմարիտ է , ըսածդ , փափաք Տէրվիշը
ժպտեւելով :

— Այնքան ճշմարիտ , Տէրվիշ էֆէնտի , կրկ-
նեց չըպուգ բերողներէն մին , այնքան ճշմարիտ , որ
մեր Փաշայ էֆէնտին , որ թէ և այնչափ փառայ և
վարկումի տէր մէկն է , բայց պարտաւորեցաւ
անհաւատ կնկան ծուկն ընկնիլ , և շաշային հա-
մար շնորհք հայցել . բայց այն վայրենի մատակ ա-
ռիւծը լի կատաղութեամբ յամառ կերպով շաշային
գլուխը կը սլահանջէր անկէ : Այնչափ էր իւր կա-
տաղութիւնը , որ վերջապէս խածաւ մեր Փաշայ է-
ֆէնտին , և անսլատճառ զինքը սլիտի սպաննէր թէ
որ անոր գիշատիչ ճիրաններէն զինքը չազատէին :

(1) Կանաչագոյն սարըղը որոշեալ նշան մ'է էմիրներուն , որոնք
Մարգարէին Ֆաթիմէ ազնկանէն սերեալ են :

Այս եղելութիւնը ինձ ճշդիւ պատմեց նախագ Հա-
սանը, որն որ մանրամասնաբար լսեր էր հարէմիւն
Կիւր-Պահար անուն սե աղախիններուն մէկէն :

— Եւ շարային յանցանքը, շարունակեց միւսը,
ուրիշ բան չէ այլ միայն տղայոց ուսուցներ
թէ Աստուծմէ զատ ուրիշ Աստուած չըկայ. ան-
հաւատ կուսալաշտուհւոյն անշուշտ հաճելի եկած
չ'է այս բանը, ինչպէս նաև սատանային :

— Ա՛, Սիւլէյման - Պէյ, մեր ազնիւ երիտա-
սա՛րդ էֆէնտին, կրկնեց սպասաւորաց մէկ ուրիշը,
Տէրվիշին աշկերտին վերարկուն քղանցն համ-
բուրելով, Աստուած տա՛ր որ դուն ալ այն ամ-
բարչտին չարագործութեանցը զո՛հ չըլլայիր : Գի-
շերները երբ դուրս ելնես զգուշացիր որ չըլլայ թէ
դարանով մը զբեզ սալաննէ, և եթէ Պայրաւի կամ
Մէվիուտի տօներուն ատեն քեզ անուշեղէններ հը-
րամցունէ, մ'ուտէր զանոնք, որովհետև անցուսալի
բան մը չ'է անոնց մէջ թոյն խառնելն :

— Ես ասանկ բաներէ չեմ վախնար, պիտաս-
խանեց երիտասարդը համոզմամբ, որովհետև սլա-
րանոցէս յուռութ (նուսխայ) մը կախած եմ, որ
Մէքքէէն եկած է, և սատանային ամէն հնարքները
կը լուծէ :

Ներսէն դէպի սրահ քայլելու թեթև աղմուկ մը
լսուեցաւ, և սպասաւորաց խումբը թռչնոց երամի
մը պէս ցրուեցաւ :

Նէճիպ ծանրութեամբ սրահը մտաւ, ուր Սիւ-

լէյսման Պէյն իրենն կ'սպասէր՝ ոտքի վրայ աչերն
 ի խոնարհ ունելով, և հօր մը դիմացը գտնուող
 որդւոյ մը վայելուչ դիրքովն: Փաշան սէտիրին վը-
 րայ նստելով, տղուն ակնարկ մը նետեց, որն որ
 իր հօրը ոտքերուն ընկնելով իւր շրթանցն ու ճակ-
 տին մօտեցուց անոր հանդերձին քղանցքը: Յետոյ
 Սիւլէյման սրահին մինչև միւս ծայրը քաշուելով,
 մօտեցաւ սլատին, և լռութեամբ դարձեալ իր առջի
 դիրքն առաւ: Նոյն ատեն Տէրվիշն ալ մտնելով
 միւսնոյն յարգանօք վարուեցաւ:

Քահուէճի-պաշին մէջքը արծաթահիւս կարմիր
 գոգնոյ մը կապած ներս մտաւ սլաշտօնը կատա-
 րելու. լցուց խահուէն յախճապակեայ գաւաթի մը
 մէջ, զոր ծառաներէն մին տիրոջը մատոյց ոսկեզօ-
 ծեալ զարթով մը. ուրիշ սպասաւոր մ'ալ յասմիկէ
 երկայն չըսուգ մը բերաւ, զոր նոյնպէս մատուց
 իւր տիրոջը ձախ ձեռքը կուրծքին դնելով և աջո-
 վը կիսաշրջանակ մը գծելով, որ ատեն երրորդ
 ծառայ մ'ալ սղնձեայ փայլուն պնակ մը չըսուգին
 շիւշէին տակը կը դնէր: Տաճկաց մէջ այս արարո-
 զութիւնը նախերգանք մ'է բարձրագոյն աստիճանի
 մարդկանց տեսակցութեան ատեն:

Ասոնք լմննալէն վերջը շէյրան Տէրվիշը խօսքի
 սկսելով նախ ուրախակից եղաւ Նէճիսին իւր յաջո-
 ղակ վերադարձին համար, յետոյ աղաչեց նորին
 բարձրութեանը որ երկոտասարդ Սիւլէյմանին յա-
 ուջդիմութիւնը ինքն ալ անձամբ դատէ:

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

Տէրվիշը նախ Աստուծոյ անունը յօգնութիւն կոչելով, մօտեցաւ իւր աշկերտին, և անոր ըսաւ .

— Գիտե՞ս, Սիւլէյման Պէյ, ո՞րն է Աստուծոյ Մարգարէին մարմնոյն ձեռը :

— Նոյն ինքն իւր փեսան Ալին, պատասխանեց Տէրվիշին աշկերտը, մեզ կ'ըսէ որ Մարգարէն չափահասակ մէկն էր. գլուխը մեծ, դէմքը վառ, յեղուչ և մօրուքը սև ու թաւ, քիթն արծուային . և բերանը լայն, և շրթունքին քովն ալ փոքրիկ նշան մը կար . իւր գլխուն մազերը մէկ կողմէն կ'իջնէին խոպոտած և անհաս ի վար, և միւս կողմէն ալ անկարգաբար վար կերկնային դէպ ի կռնակը, իւր երկու ուսի ոսկրներուն մէջտեղն ալ դրոշմեալ ունէր մարգարէութեան կնիքը, որն որ աղաւնիի հաւկթի մեծութեամբ ուռեցք մ'էր :

— Ապրի՛ս, ապրի՛ս կ'ըսէր դասատուն աշկերտին իւրաքանչիւր ասացուածին :

Իսկ Նէճիպ հանդարտաբար իւր չղպուզը կը քաշէր առանց բառ մ'արտասանելու :

— Որչա՞փ կ'ին ունէր Աստուծոյ մարգարէն, հարցուց Տէրվիշը .

— Ապուլ - Ֆէտա պատմագիրը տասն և հինգ ունէր կ'ըսէ, իսկ այլք տասն և եօթն՝ պատաս-

խանեց Սիւլէյման : Աստուած այս արտօնու-
թիւնը միայն Մարգարէին շնորհեց, իբր գերա-
զանցութիւն ուրիշ Միւսլիմաններէ, զորոնք Ղուրա-
նը կարգիլէ չորսէ աւելի կին միատեղ առնելէ :

Տէրվիշը գոհունակութեան նայուածք մը ձգեց
Փաշային . բայց նա ուրիշ նշան մը չ'ընելով, միայն
քիչ մը յօնքն ամփոփեց :

— Որո՞նք էին Աստուծոյ առաքեալին ձիերը,
ջորիները, էշերն և ուղտերը, հարցուց Տէրվիշը :

— Աստուծոյ առաքեալն ունէր քսաներկու ձի,
պատասխանեց Սիւլէյման անխռով : Ասոնցմէ հըռ-
չակաւորներն են՝ Արագուտնը, Ընտիրը, Ար-
ծիւը, Շանթը, և Խարտեաշը . իսկ ջորիներուն
մէջ, Տալտալը, որու վրայ հեծաւ Մարգարէն
Քոմլայի պատերազմին ատենը, որ է ամենէն ծա-
նօթը : Էշերուն մարգարիտը պիտի համարուէր ան-
շուշտ հռչակաւոր Օֆաիրը, այսինքն « փոշիաթա-
ւալ »-ը, եթէ Եաֆուրը այսինքն եղջերուն չըլլար :
Եաֆուրը, իր մարգարէ տիրոջ մահուանը վրայ այն-
չափ կսկիծ դգաց որ երեք օր վազելով յուսահա-
տութենէն Ապու - Քովթանի ջրհորին մէջ դահա-
վիթեցաւ, իսկ ուղտերը . . .

— Աղէկ, ընդմիջեց Նէճիալ հաղիւ իւր տօգո-
հութիւնը ծածկելով, ուրիշ նիւթի մը դառնանք,
Տէրվիշ :

Տէրվիշը ճակատը մինչև յերկիր խոնարհեցուց,
և նորէն աշկերտին դառնալով հարցուց անոր .

— Աստուծոյ առաքեալը, ճերմակ աքաղաղ մը չ'ունէ՞ր մի .

— Այո՛, ի յիշատակ անոր զոր տեսաւ Աստուծոյ գահին տակ իւր երկինք ելած ատենը, պատասխանեց երիտասարդը : Այլահին աքլորը, կըսէ նոյն ինքն Մարգարէն, ունի թւեր ձեացեալ զմիութեան և կարկեհանէ . որոնց մէկը կը տարածի դէպ արեւելք, և միւսը դէպ արեւմուտք : Ամէն առաւօտ խիստ ներդաշնակ երգ մը կը նուագէ և երկրի միւս բոլոր աքլորներն ալ զայն կը կրկնեն : Երբ յարութեան օրը գայ, Աստուած պիտի ըսէ այն աքաղաղին «գոցէ՛ թւերդ, և լռէ» : Այն ատեն պիտի գիտնանք որ վերջին ժամն հասած է :

Նէճիպ հրամայեց որ իւր չըպուզը փոխեն, վասն զի ձեռքինը կոտրեր էր :

— Ըսէ տեսնեմ, որո՞նք են Աստուծոյ առաքեալին ունեցած սուրերը, կրկնեց Տէրվիշ՝ առաւել քան զառաւելն իւր աշկերտին սուր յիշողութեանը վրայ զարմանալով :

— Մարգարէն սա հետեւեալ սուրերն ունէր, պատասխանեց երիտասարդն իրենց բացատրութեամբը մէկտեղ, Մալուր, խայթողն, այս առաջին սուրն էր, ԷԼ - Ատահ, սայրաւորն . ՏուԼ - Ֆաքար, խոցողն . Կօլայայցին, որ Կօլա քաղքին մէջ դարբնուած ըլլալուն այսպէս անուանեալ է . ԷԼ - Բատտար, հատուկ . ԷԼ - Հաֆթ, մահածուն . ԷԼ - Մէխտամ, սայրասուրն . ԷԼ - Բօսապ, անցաւորն,

որն որ ԷԼ - Տառաս կուռքին գանձէն ելած է :

— Ըսէ նայիմ իւր նիղակներն .

— Կործանարարն , թափանցողն :

— Իւր զրազները .

— Եթէ զրազ ունէր , որոնց մէջ նաև Արծաթեայն և Սաատիթը , զոր կրեց Մարգարէն Ղաւթ երբ հսկայ Պողիաթն սպաննեց :

— Իսկ իր վահանները .

— Պիմադրողն , հաստատուէն , և փայլունն .

— Ասոնք ե՞նք քու ուսուցածներդ , յարգելի՛ Տէրվիշ , միմիայն Նէճիալ ականարկելով մենակեացին որ մօտենայ .

— Եթէ ասոնք հերիք չեն , ըսել է թէ իմ է . Ֆէնտիա գոհ չէ , պատասխանեց Յէյրանը , ճակատը գետնին մօտեցնելով :

— Չե՞ս ամնչնար , թշուառակա՛ն , կրկնեց Նէճիալ խոժոռ դէմքով , այս երիտասարդին սրամտութիւնն այսպիսի չնչին իրերով փճացնելուդ համար . քանի որ կը պարտաւորէիր անոր ուսուցնել թէ ի՞նչպէս պէտք էր աշխարհի մէջ վարուիլ : (1)

— Չեր բարձրութեան ներողամտութիւնը կը խնդրեմ , պատասխանեց Տէրվիշն անխռով . բայց երբէք չ'էի երեւակայեր որ Միւսլիման մը կարեւորաց չնչին անուանել մեր կրօնքին և աւելի ևս

(1) Չենք կրնար դժբաղդարար սոյն յանդիմանութիւնն ուղղել նաև մեր օրուան դատտխարակաց ոմանց :

ուղղակի մեր սուրբ մարգարէին վերաբերեալ առարկայքը : Եթէ այդ կարծիքը ուրիշ մէկու մը բերնէ լսուէր անտարակոյս ամբարշտութիւն մը սլիտի համարուէր իրաւամբ . և եթէ Նւէմայ մը լսէր ձեր բարձրութեան այդպէս խօսիլն , այն խտեն . . .

— Շարունակէ՛ , ըսաւ Նէճիսլ , շինծու քաղցրութեամբ մը , կռահելով կեղծեալ դիտողութեան տակ ծածկուած սալառնալիքը :

— Ի՞նչ կըլլայ մարդս իր մահուանէն վերջը , հարցոյց դառատուն :

— Մարդս մեռնելուն պէս , պատասխանեց Սիւլէյման , Մուկիր և Նէկիր հրեշտակները սև և կապոյտ հագուստով կիջնեն անոր գերեզմանը , և ականջն ի վար կը հարցնեն թէ ո՞րն է իւր տէրն , իւր հաւատքը և իւր մարգարէն : Իսկ հաւատացեալք կը պատասխանեն , Աստուած է մեր տէրն , Իսլամութիւնն է մեր կրօնքը , և Մուհամմէտն է մեր մարգարէն : Իսլամութենէ դուրս մեռնողները սոսկմամբ կը լսեն իրենց յաւիտենական դատապարտութեան վճիռը , իրենց մարմինը անլուծանելի կը մնայ իրենց գերեզմանին մէջ , իբր նշան իրենց յայտնի ուրացմանը , և կը գանակոծին մահուան հրեշտակներէն բոցեղէն լախտով մինչեւ վերջին Ղաթաատանին օրը :

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ երբ աշխարհիս վերջը դայ , շարունակեց Պէկիթաշի-Տէրվիշը :

— Թանձր և սև ամսլ մը երկիրս պիտի ծածկէ ,

և Նեոք պիտի երևի : Աստուծոյ առաքեալը պիտի ներկայանայ այն ատեն մէկ ձեռքին մէջ բռնելով Մովսիսի գաւազանը , իսկ միւսին մէջ Սողոմոնի կնիքը , և առաջնով ընտրեալներուն երեսին վրայ պիտի գրէ «Հաւատացեալ» բառն , և միւսովն պիտի գրուի «Բեաֆիր» անհաւատ բառը . ուրացողաց ճակտին վրայ : Հետեւաբար արեւը պիտի ծագի արեւմուտքէն , և Յիսուս մարգարէն , Մարիամայ որդին զՆեոն ընկճելէն և սպաննելէն յետոյ Աք-Մինարէին վրայ պիտի ելնէ , որն որ Դամասկոսի մեծ մզկիթին կոնոններէն մին է , և մէկ ձեռքը սուր և միւսը Գուրանը , պիտի հրաւիրէ երկրի բոլոր ազգերն որպէսզի խաւամութեան դառնան : Իգորաֆիլ հրեշտակին փողին առաջին արձագանգին պիտի ջնջուի մարդկային բոլոր սեռը , որն որ քառասուն տարիէն վերջը յարութիւն պիտի առնէ երբ վերջին անգամ երկնից փողն հնչուի :

— Ձեր վսեմութիւնն , ընդմիջեց Շէյթան Տէրվիշն , անշուշտ գոհունակութեամբ կը տեսնէ Սիւլէյման Պէյին զանազան , ընդարձակ և հաստատուն գիտութիւնքը . հիմա ալ պիտի նկարագրէ այն տեւերն ուր արդարեւ և ուրացեալք պիտի բռնակին :

— Իւրաքանչիւրն ալ , կրկնեց երիտասարդը դատատուին ականարկելովն , պիտի անցնին Տիրաթ կամուրջէն , որ ի դրախտ կառաջնորդէ . և որ մաղէ աւելի նուրբ և սուրէ աւելի հատուկ կախուած է

դժոխոց անդունդին վերևը : Ընտրեալները պիտի
անցնին անոր վրայէն արագընթաց հողմոյ նման ,
և անհաւատք պիտի սահին ընկնին յաւիտեանական
կրակին մէջ : Ութը երանութեան աստիճաններ
կան արքայութեան մէջ , և եօթ ալ չարչարանաց՝
դժոխքի մէջ : Ասով Աստուած ուղեց ցուցնել որ
իր գթութիւնը արդար զայրութէ աստիճան մը
վեր է . Արքայութիւնն այնչափ մեծ է , որչափ եր-
կինքն ու երկիրս : Քալարագեղ և հրապուրիչ ծա-
ռերով , զարդարեալ կ'ոռագուի չորս մեծ գետե-
րէ , որոնց մէկէն կը հոսի կաթ , երկրորդէն մեղր ,
երրորդէն գինի , և չորրորդէն ջինջ և հոտաւետ
ջուր : Երանեալներէն ամեն մէկն ուր երանու-
թեան ութերորդ աստիճանի կը վերաբերին , պի-
տի ունենայ եօթանասուն պալատ՝ բնակեալ երկ-
նային հիւրիներէ , որոնք անծերանալի են և միշտ
կոյս : Եռացեալ և լեզի ջրերով ուրիշ գետ մ'ալ
կը հոսի դժոխոց խոր անդնդոց մէջ , ուր միւսլիման
մեղաւորք սակաւ ինչ ժամանակ պիտի անցնեն , իսկ
անհաւատ մեղաւորներ յաւիտեան պիտի մնան հոն :
Աստուած մեզ պահպանէ անհաւատներուն հետ
հաղորդակցութիւն ունենալէ : Նզովք անոնց թէ
այս կենաց մէջ , և թէ հարդերձելոյն , և փառք
Մուհամմէտին , մեր սուրբ մարգարէին :

— Լո՛ւ , ըսաւ ծանրութեամբ Նէճիպ փաշան ,
ձեռքը Սիւլէյմանին երկնցնելով , որովհետեւ տե-
սաւ Հարէմի դրան վարագուրին շարժիլը , և չ'էր

աւելի կսկիծ պատճառել Հէրմիիայի սրտին՝ անոր լսել տալ չուզելով իւր որդւոյն կրօնամուլ նշովքը ։

Ուրեմն Սիւլէյման Պէյն իւր պատասխաններովն հաճելի չեղա՞ւ ձեր բարձրութեանը , կրկնեց տէր-վիշը . նա միայն մեր սուրբ գրոց ըսածներուն կը հետևի , նշովելով անհաւատներն որո՞նք ալ ըլլան՝ եթէ իրենց մէկ բարերարութեանն համար երախտապարտ ալ ըլլանք ։

— Այո՛ , ըսաւ երիտասարդը , որո՞նք ալ ըլլան կը նշովեմ զանոնք , մինչեւ անգամ կեանքս անոնց մէ ալ առած ըլլամ , պիտի լուամ իրենց արեամբն այս անմաքուր ծննդեան հետ ունեցած ակամայ հաղորդակցութիւնս ։

Հարէմին վարագոյրն այս անգամ ուժգնութեամբ շարժելով նախ կնոջ հառաչանք մը լսուեցաւ , յետոյ ընկող մարմնոյ մը ձայնը ։ Նէճիալ փաշան ոտք ելաւ դիւահարի մը սիէս , և դուռը Սիւլէյման Պէյին ցուցնելով պօռայ ։

— Հեռացիր անմիջապէս , թշուառական որդի , աստուածամուլութիւնդ խեղդեց քու սրտիդ մէջ որդւոյ մը առ իւր մայրն ունեցած սիրոյ ամէն զգացմունք ։ Մի՛ դառնար մէյ մ'ալ իմ տունս մինչեւ որ բախտդ չորոշեմ . դարձի՛ր ուրկէ որ եկար , և եթէ իմ հայրական սիրոյս վրայ ունեցած իրաւունքդ կորուսեր ես , գոնէ զգուշացիր որ իմ գթութեանս վրայ ունեցած իրաւունքդ սլահես ։

Միւլէյման Պէյը ծանրութեամբ Տէրվիչին ձեռքը բռնելով առանց խոնարհելու դուրս ելաւ, շնորհակալ ըլլալով Աստուծոյ որ իրեն ներշնչած էր այսպէս վարուելու: Այն ատեն սէրային աստիճանաւորներէն մին ծիէն վար կիջնէր Եսալիին բակին մէջ, որ Նէճիպին քով առաջնորդուելով սովորական բարեւէ վերջը մատոյց անոր մետաքսէ ձերմակ կերպասէ սրահարանի մը մէջ ծրարուած Սուլթանին նամակը: Ռուսճուգի փաշան դեռ չը բացած մեծ յարգանքով զայն շրթունքին և ճակտին մօտեցուց, յետոյ մէջի եղածը կարդալով,

— Ար խնդրեմ որ ըսես Ն. Վեհափառութեան, պատասխանեց Փաշան, թէ որոշեալ ժամուն իւր խոնարհ և հաւատարիմ ծառան սլիտի կատարէ Նորին բարձր հրամանները:

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ

Այն նոճիաստանին մէջէն , որն որ նկարագրական դիրքով Բերայի բարձրերէն կ'իջնէ դէպ յԱսկեղծեր գետափունքն , ուր կը տարածին Նաւարանի շէնքերը , չորս ձիաւոր մարդիկ իրենց վերարկուներուն մէջ փաթթուած կ'անցնէին լռութեամբ , որոց ետեւէն կերթային ի հեռուստ խումբ մը մարդիկ նոյնպէս լռիկ , և որոց զինուորի լողիկները կիսով կը ծածկէին վրանին կրած սուրերն ու դաշոյնները : Լուսնին ճառագայթներն ուղղահայեաց իջնելով անտառին գերեզմանացը վրայ , կը լուսաւորէին Փոքր-Գերեզմանոցի ծայրի Աալաթայի բերդերը , և կը արտաբերէին սուելի հեռուն նաւահանգստին դիմացի տիւնքը Ա . Պօլսոյ մզկիթներուն անթիւ կամարներուն և գմբէթներուն վրայ :

Չորս գիշերայածներն Փոքր - Գերեզմանոցն ընդմիջող ճամբաներէն մէկուն ծայրն հասնելով , կանգ առին Աալաթայի աշտարակին դիմացը : Այս հսկայ շէնքը որ իբր հրդեհի դիտարան կը գոշծածուի այժմ , ուստի ոտնիկանութեան զինուորք հրդեհին կը հսկեն , կը կազմէր ատենով այն ամբողջական դրութեան մէկ մասը զոր հնարեց Յուստիանոս ինքնակալն արուարձանը սլահալանելու համար :

այն բաղմաթիւ թշնամեաց դէմ, որոնք անդադար
Հեղէնական ինքնակալութեան մայրաքաղաքին վրայ
կը յարձակէին :

Յիշեալ ձիաւորներէն մին ձիէն վար իջաւ, և
իր թուրին սուր կողմովը բերդին մէջ շինուած եր-
կաթեաց դրան զարնելով, կոշտ և աղմկալից ձայ-
նով մը բերդասլան Նէնիչէրիները կանչեց, որոնք
կէս մարած խարուկի մը շուրջը կը քնանային :

— Աերդնում մեր Աղային մօրուքին վրայ ըսաւ
մէկը կայարանին ներսէն. չ'է՞ք գիտեր, էֆէնտի-
նէ'րս, այն հրամանն որ գիշերուան այսպիսի ժա-
մու մը մէջ ի Ասլաթա մտնելն կարգելու :

— Բայ, կ'ըսեմ քեզի, կրկնեց գիշերասլանը :

— Այդ անկարելի է, եթէ գոնէ հարիւր զու-
րուշ պարգեւ չը տաս. տեսնե՞ք, շարունակեց
սլահապանը՝ դուռը դարձնելով իւր ճռնչող ծըխ-
նիներուն վրայ. կամ ստակ կամ ծեծ, ուրիշ բան
չըկայ՝ Սուլթանին հաւատարիմ ծառաներուն քու-
նըն այդպէս խանգարելէդ վերջը :

— Ըսածդ չես գիտեր, կրկնեց Նէնիչէրիներ-
րուն հետ խօսողը, պարզելով անոր առջիւ թուղթ
մը, զոր վերաբերուին տակ սլահած էր :

— Անցէք ուրեմն և երթաք բարեաւ, պա-
տասխանեց Նէնիչէրին գլուխը մինչեւ գետին խո-
նարհեցնելով :

Չորս աստիճանաւորներն ձիերնին իրենց դինա-
կիր հետևողաց ձեռքը թողլով՝ նախկին Յուստիա-

նուաօլսոյ դռնէն անցան, որ քանի մը դար յառաջ
Կալաթա կոչուեցաւ՝ հոն բնակող Ճենովացի, Վէ-
նէտացի և Պիաացի վաճառականներէն :

Կալաթան սակաւ ինչ փոխեց իւր զիրքը
այն ատենէն յորմէ հետէ Յունտիանոս ամրա-
ցուց զայն բերդերով և քառանկիւն աշտարակնե-
րով ընդդէմ յարձակմանց բարբարոսաց : Կալաթան
ամրաշէն տուներու կոյտ մ'է (պաշարման տոկոսը
նպատակաւ) մթին, աղտոտ և երկաթեայ դռներով
ու պատուհաններով փակեալ : (1) Եւրոպայի ամէն
կողմէն եկող վաճառականք հոս կը բնակին, ինչպէս
նաև Ճենովացւոյ ատեն : Անոր ամրոցներն սյլ ևս
Պուլիարաց և Թըրքաց չեն ծառայեր, սյլ առաւել
ահռելի թշնամոյ մը, այսինքն հրդեհին : Ղաթա-
րանցանելի ճամբաներուն մէջէն, որոնք խոտորնա-
կի կերպով դէպ ի ծով կուղղուին իբր լեռնային
խորք, կը բարձրանան պսպական Եկեղեցւոյ զան-
դակատունքը, որ է չէնք Ճենովացւոյ, և որ մաս-
նաւոր արտօնութեամբ մղկիթի նման կապարեայ
դմբեթով ծածկուած է .

Աւերակուներով ծածկուած չորս անձինքը լոկկ
անցան արուարձանին խորտուրորտ ճամբաներէն ,

(1) Հեղինակն ասկէ ետուն տարի յառաջ եղած Կալաթան
կը նկարագրէ . բայց հիմա Օսմանեան բարեխնամ կառավարու-
թեան ջանիւքը գեղեցիկ և վաճառաշահ արուարձանի մը փոխ-
ուած է :

որոնք որչափ որ ցորեկին մարդաշատ և աղմկու-
լից են, այնչափ գիշեր ատեն լռիկ և ամայի են :
Ծիծաղով և պժգալի հայհոյանքներով խառն ձայնի
մ'արձագանդ լսուելով քովի նեղ ճամբէն յան-
կարծ անոնց ուշադրութիւնը գրաւեց : Տուներուն
ստուերացը ներքեւէն անցնելով և յառաջ երթալով
հասան հանդարտաբար և առանց մէկէ մը դիտուե-
լու այն տեղն ուր կը ներկայանար մեր նկարագրե-
լիք տեսարանը :

Երեք Եէնիշէրիք Հրէի մը գետնամած դիակին
քովը կեցած, որուն մօրուքն արիւնաթաթախ և
գլուխը գրեթէ կտրուած էր, հետեւեալ կերպով
կը խօսակցէին :

— Անշուշտ մեռած է .

— Քիւրտ Եուսուֆ, յանցանքը քուկդ է, ի՞նչ
չու այնչափ ուժգին դարկիր :

— Տարօրինակ մարդ մը կերելիս ինձ, շաքարա-
գործ Մէհմէտ, ըսաւ Քիւրտ Եուսուֆ՝ անխռով
իւր սուրը սրբելով կասկոյտ լաթով մը, որ Հրէ-
ին գլուխը կը ծածկէր. մինակ վախցունել ուղե-
ցի Հրեայն, որպէսզի քսակս չը համբառնայ. անմի-
տը չը գիտցաւ պահպանել ինքզինքը, և իւր մոր-
թըն, ինչպէս որ կը տեսնես, այնչափ կարծր էր որ
դամասկեան սուրս բթացուց :

— Այո՛, յանցանքն Հրէինն է, յաւելցուց եր-
րորդն՝ ոտքերուն վրայ սասանելով և գինիէն լեզուն
թոթովելով : Այս ամբարիշտներն այնչափ չար են

որ հաւանական է թէ զիտմամբ սատկած ⁽¹⁾ ըլլայ,
որպէսդի իւր գարշելի և ծանր մարմնովն զմեզ կռուի
մտցունէ :

— Քինով Մուստաֆան իրաւունք ունի, սլա-
տասխանեց Մէհմետ. սակայն այս պիղծ բեռն ի՞նչ
պիտի ընենք հիմա .

— Այդ ալ հոգ է . կը նետենք նաւահանգըս-
տին յորձանքը, ձուկերն զայն կուտեն, և եթէ
վաղը շատ ձուկ որսան, շուկան Հրէի մարմին պի-
տի ծախուի .

— Որչափ անմիտ էք, ըսաւ Քիւրտ Նուսուֆ,
հիմա ձեզ պիտի ուսուցնեմ թէ ի՞նչպէս Հրէացին
ստակ կը շահուի, թո՛ղ մեռած ալ ըլլայ . կռնակ-
նիդ առէք այս անասունը, և հետեւեցէք ինձ :

Նէնիչէրիք հարիւր քսյլ առնելէն ետքը կեցան,
և իրենց բեռն երևելի տան մը սեմոցը վրայ դրին :
Հրէին մարմինը զետեղուելուն պէս Նուսուֆ փու-
թաց ի գործ դնել իւր առաջադրութիւնը :

— Է՛, Օ՛, գոչեց՝ ձայնը զօրացունելու համար
ձեռքերը բերանը տանելով . շուտով սլատուհանը
մէկն ելնէ, ապա թէ ոչ դուռը կը խորտակեմ, և
ասո՛նք ըսելով գաւազանով սլատուհաններուն փեղ-
կերուն կը զարնէր :

(1) Կէսկերտի . այս բառն անխտիր կը գործածեն թուրքերը
կենդանեաց և այլակրօնից համար . գուցէ մենք ալ ասկէ առած
ըլլանք Հրէից և թրքաց համար սատկեցաւ բարբարոս բառը
փոխանակ մեզաւ ըսելու :

— Ի՞նչ կուզէք, հարցուց Հայ մը իւր գլուխը տանն առջի դատիկոնին սրատուհանէն դուրս հանելով :

— Ի՞նչ կուզենք, կեալնոր, հիմա կը հասկնաս երբոր Սպարապետի դուռն երթաս բանտուելու :

— Տէ՛ր Աստուած . գթութիւն, բարի՛ Նէնի . չէրիներս, գոչեց Հայը դողալով, կերդնում ձեզ որ յանցանք մը չեմ գործած . և թէ փոխանակ մէկի՝ հինգ վեց անգամ աւելի կը վճարեմ գլխաւ հարկս :

— Այդ քու անձիդ պատիւ կը բերէ, ընդմիջեց Նուսուֆ, սակայն ի՞նչ որ ալ ըսես, չը կըրնար արդարացնել յանցանքդ . ի՞նչ ըրաւ քեզ այս խեղճ Հրեայն, որ անոր անմեղ արեան մէջ թաթխեցիր ձեռքերդ . ահա այս վայրկենիս քու դրանդ առջեւ իւր հոգին փչեց, խոստովանելով այս մեծարոյ անձանց առջեւ որ դուն գինքն սպաննեցիր .

— Ե՛ս մարդասպան, տէր իմ, ե՛ս, միթէ զիս չ՞են ճանչեր բոլոր Աալաթայի մէջ . անունս Գըրիգոր է, և կը բնակիմ սեղանաւոր Յովհաննէս քեռիի տունը :

— Անտարակոյս անո՛նք ալ դաւակից են քեզ . քա՛յ, բայ, և փութա մեզ հետեւելու Սպարապետին դուռը :

Երկրորդ գալրագ կրող գլուխ մ'երևցաւ քովի սրատուհանէն :

— Նուսուֆ էֆէնտի, Մուստաֆա՛ էֆէնտի,

և դուն պատուարժան Մէհմէտ աղա, որ Կ. Պօլսոյ
էն երևելի և ճարակիկ շաքարագործն ես, մենք զի-
րար կը ճանչենք, և առաջին անգամը չէ որ ձեզ
հետ առուտուր կընենք. եթէ քիչ մ'ստակի կարօ-
տութիւն ունիք ձեր հաշւոյն, լաւ գիտէք որ եր-
բէք ոչ չեմ ըսած ձեզ. վերուցէք աստի ուրեմն
այդ դժբաղդ. Հրէին մարմինը: Թող Աստուած
նորա հոգին առնէ՝ թէ որ սատանան չը մաքառի.
և դարձիք տունս Ախպրոսի ընտիր գինիէն մէկ
քանի շիշ խմելու:

— Ես խելացի մարդ ես, պատասխանեցին
այն ատեն երեք գինուորք:

— Մեզի հազար դահեկան պատրաստէ, ըսաւ
Շաքարագործ Մէհմէտ՝ դիակը օտքէն քաշելով:

— Եւ վեց շիշ ընտիր գինի, կրկնեց Մուստա-
ֆա՝ իւր բազուկներն մեռեալին բազկացը մէջ
անցունելով:

— Հօճա՛ Յովհաննէս, հողդ չըլլայ, կը վերա-
դառնանք հիմա, կը վերադառնանք. և Նէնիչէրիք
նաւահանդիստ կիջնէին Հրէին դիակը կրելով. իսկ
Քիւրտ Եուսուֆ կը պատրաստուէր տունը մտնելու:
Երբ ներս մտաւ, մեր չորս անձինքը, — զորս
տեսանք որ իրենց ձիերնին թողուցին և Ասլաթա-
յի դըռնէն ներս մտան, դէպ ի ճամբուն մէջ յա-
ռաջացան:

— Հիւսէյին Փաշա, ի՞նչ ընելու է այս անալի-
տաններուն:

— Ձեր Վեհափառութիւնը, պատասխանեց Վոսփորի բերդերուն կառավարը, թող ակնարկ մ'ընէ իւր սուսերակրին և . . .

— Իսկ դուն, Նէճիպ Փաշա, ինչ կարծիք ունիս ըսաւ Սուլթանն, որ իւր մէկ քանի հաւատարիմ պաշտակւանաց հետ ծալտեալ կը շրջագայէր :

— Իմ կարծիքս, պատասխանեց Նէճիպ, որովհետեւ Ձեր Վեհափառութիւնն հաճեցաւ ինձ հարցունել, այս է թէ պէտք է զանոնք ծովին յատակը դրկել Հրէին դիակը գտնելու :

— Ապրիք, իմաստո՛ւն խորհրդակցեալքս, պատասխանեց Սուլթանը ժպտելով, կուղէք զիս կըռուի՞ բռնել տալ պետութեան զինուորական գունդին հետ, գահոյս փառաւոր հիման հետ . ո՛չ . ո՛չ . խիստ շատ կը յարգեմ Նէնիչէրեաց առանձնաշնորհութիւնքը, ասոնք լոկ իրենց գլխաւորաց իրաւասութեան ներքեւ դրուած են : Զայս ըսէ Նէճիպին և Ալի սուսերակրիս, Հիւսէյին Փաշա, որ այս յարգելի գնդին ատենով զօրապետն ալ եղած ես .

— Սակայն իրենց դատաւորաց աչառութիւնը, կրկնեց Ալի աղայն, ի վաղուց հետէ ապահովցուցած է զիրենք անպատիժ մնալու մասին :

— Սակայն ժողովուրդը կը տանջուի անոնց սոսկալի անիրաւութենէն, շարունակեց Նէճիպ՝ հաղիւ զայրոյթը զսպելով :

— Փառիշա՛հ , եթէ պատժել ուզէիր
 փափաաց սուսերակիրը՝ դողդոջուն ձեռք իւր վե-
 րարկուին տակ պահուած սուրին ոսկի երախակալը
 սեղմելով :

— Սակայն ժողովուրդս , ըսաւ Մահմուտ՝ շին-
 ծու համոզում՝ մը կեղծելով , սակայն ժողովուրդս
 ուղեց միշտ և կուգէ մինչեւ ցայսօր որ Նէնիչէրիք ա-
 նարգել վայելեն իրենց առանձնաշնորհութիւնը , և
 զայս չը ցուցո՞ւց որ ատեն դէնք ի ձեռին գահընկեց
 ըրաւ ՂՍէլիմ , որուն աւերակացը վրայ կանգնեց
 իմ Մուստաֆա եղբորս զօրութեան փտած շէնքը .
 սակայն Մուստաֆայի ճակատագիրն էր որ երկար
 չը թագաւորէ : Աստուած ուղեց որ անմիջապէս
 Սէլիմայ մահուանը վրէժխնդրութիւն ըլլայ :

— Վրէժխնդրութիւնն ասարդիւն կը մնայ ,
 Վեհափա՛ռ , փափաաց Նէճիպ Սուլթանին ականջն
 ի վար , քանի որ Նէնիչէրեայ զղուելի խումբը կը
 յարատուէ . մինչեւ որ այս վատերուն արիւնը

— Լռէ՛ , լռէ՛ , ըսաւ Մահմուտ ցած ձայնով
 Նէճիպին , և անոր աչքերն առիւծոյն պէս փայլե-
 ցան . յետոյ շնորհալի կերպով ժպտելով՝

— Թողո՛ւնք ըսաւ այս ազնիւ մարդիկներն ու
 զքօսնուն , և մենք շարունակենք մեր գիշերային
 պտոյտն , զոր կընեմք իմանալու համար թէ ստուգիւ
 մեր մայրաքաղաքը կը հանգչի՞ : Ահա , Փաշայնե՛ր ,
 կրկնեց Մահմուտ դառնալով Նէճիպին և Հիւսէյին
 սպարապետին , կը սպասեմ ձեզ Կէօք-Սուլու հովա-

նոյր , ուր մենք ալ կրցածնուս ալէս ալիտի դրօսնունք :

Փատիշահը կը շարունակէր իւր ակտոյտը Աալաթայի արուարձանը . և ամեն տեղ կը համոզուէր Յէնի-չէրեայ յանցաւորութեանը վրայ . այլ ոչ մէկ տեղ կուզէր պատժել զանոնք , թէև իւր խորհրդականներն անդադար կը դրդէին զինքն անոնց դէմ խըստանալու :

— Ժողովուրդս գանգտելու բան մը չունի . կուզէ որ Յէնիչէրեայ արտօնութիւնքը սլահալանուին . թո՛ղ վայելեն ուրեմն իրենց իրաւունքը :

Աալաթայի դրսի դրան կողմը , յորմէ մտաւ Սուլթանն ու իր հետեւողքը , գտան դարձեալ իրենց ձիերն ու զինակիր սպասաւորներն , և ամենքն ի միասին Փոքր-Պերեզմանատան խորտուբորտ ճամբաներէն ուղղուեցան դէպ ի Պէշիկթաշի արքունական սլալատը : Երբ նոճիաստանին խիտ կողմերէն կանցնէին , քիչ մը հեռուն իրարու հետ կռուող մարդոց աղաղակները լսեցին : Մահմուտ և իրենները ձիերնէն իջնելով՝ լռիկ յառաջացան այս սգազգեաց ծառերուն բազմատերև ճիւղերուն ներքեւէն , ոտստատելով ժամանակէն ծռած կամ ընկած գերեզմանաքարերուն վրայէն , իրենց ոտքերուն ձայներովն շանց վոհմակները վանելով , որոնք եկած էին բնակարան կամ սնունդ խնդրելու այս լքեալ գերեզմանատան մէջ : Առուին տեղը պղտիկ հրապարակ մ'էր կանաչ տերեւներով ծածկուած , զոր կը կազմէին աշխարհակալ Մէհմմետ Բ ին ժամատ

նակակից վաղեմի նոճիներուն ոստերն, զորս անձրեք հետզհետէ ի փոշի փոխած էին :

Հինգ սուսերամերկ Նէնիչէրիներ իրարու ասպարէզ կը կարդային հայհոյելով՝ աչքերնին բարկութենէ և գինիէ կրակ դարձած : Մստեալք անմիջապէս անոնց մէջէն ճանչցան Հրէին երեք սպաննիչներն, ասոնց երկու հակառակորդներն էին 27րդ օրդայէն խամագ մը և նոյն գնդին վերաբերող զինւոր մը :

— Այո՛, մատնիչներ, կըսէր Քիւրտ Նուսուֆ իւր մետաքսեայ շապկին թեզանիքը ուսերուն վրայ ամփոփելով, որուն ջղուտ բազկին վրայ լուսնի ճառագայթներէն կերևէին կապտագոյն դրոշմուած ձուկը . այո՛, քիչ մը յառաջ սեղանաւոր Յովհաննեսէն իմացանք որ երէկ Քաղկեդոնի այգեստանացը մէջ անկէ 1000 դուրուշ խլեցիք, և ձեր մէջ զայն բաժնեցիք . իսկ մեզ այս կողոպուտէն բան մը չը ցուցիք՝ հակառակ մեր դաշնադրութեանը . ուրեմն թող բաժնուի յաղթուողին ժառանգութիւնը, և իւր մարմինը թող շուներաւն կեր նետուի :

— Քիւրտ Նուսուֆ, սրտասխանեց անոր հակառակորդը՝ նոյնպէս իւր թեզանիքը ուսերուն վրայ ամփոփելով . ինչ որ կարժէ ձուկը, նոյնը կարժէ նաև պայտը . և զայս անմիջապէս փորձով քեզ կը ցուցնեմ . այս ըսողն էր անկողնակար Հիւսէյինը :

Երկու հակառակորդք ասոնք ըսելով իրարու զարնուեցան . իսկ կռուոյն երեք հանդիսատեսներն

համոզուած ըլլալով որ յաղթուողին ինչքը պիտի բաժնուէր, քաջալերեալ սկսան շտապաւ փոս մը բանալ, ուր երկու մարտնչողներէն մէկուն զիակը պիտի ամփոփուէր:

Սուսերամարտութեան արուեստը Եսքադանի կռուոյն և ոչ մի մասամբ կը յարմարի: Եսքադանը տեսակ մը երկար դանակ է առանց երախակալի. զոր պատերազմաց ատեն Օսմանցի և Արաբ զինուորք կը գործածէին կամ ոչխարներ փողոտելու և կամ թշնամեաց անկելոյն ու վիրաւորելոյ գլուխները կտրելու: Ասոր ամէն առաւելութիւնը կը կայանայ յարձակման և յետո քնկրկելու արագութեանը վրայ:

Կռուոյն սկզբնաւորութեան միջոցին Քիւրտ Եռսուֆ հաստոյր վերք մ'ընդունելով ճակտին վրայ, որուն կէսը կը ծածկէր իւր բազմածաւ աւորդը, երեսն ի վայր հոսած արիւնէն մէկէն կուրցաւ: Չգալով որ բոլորովին իւր թշնամուոյն ձեռացն ընկած է, մոլեգին յարձակեցաւ անոր դէմ, և զայն իւր բազուկներուն մէջ առաւ պրկեց, համոզուած ըլլալով որ իւր բնական զօրեղութեամբը գոնէ կրնար երկարել կռիւը, սակայն չը կրցաւ իւր հակառակորդին Եսքադանին սայրէն սպրդիլ, որն որ երեք մատ շեշտակի կուրծքին մէջ մխուշելով խորտակեցաւ:

Սոյն վերքէն անհնարին ցաւ մ'ըգաց, սակայն և այնպէս չը թողուց իւր հակառակորդը: Եռս

առաջ ընկած ատեն իրեն հետ և զՀիւսէյին առաւելեց, և կատաղաբար իւր ակռաներովն յափշտակեց անոր ձախ այտն, որոնցմէ ճողոպրեւոլ և ոտք ելնեւոլ համար ստիպուեցաւ մին դողդոջող մասն անոր թողուլ : Այս վերջին ճիգէն այլ ևս Եռասոֆ պարտասեալ նուաղեցաւ : Այն ատեն 27րդ օրդայի վայրագ Խանագը զայն ոտքերէն քաշեց նետեց այն փոսին մէջ, զոր իւր բարեկամներն փորած էին արդէն :

Իսկ անոնք ի քթթեւ ական անոր վրայէն զէնքերն, արծաթեայ ժամացոյցն ու քսակը առնելով զայն ծածկեցին հողով և խռիւով :

Այս նորածե մահճին խոնավութիւնը շուտով ըսթափեցուց շէնիչէրիին թմրած զգայարանքը, որն որ իւր մեռելաթաղներուն բաղմածալ վարտիքներէն կախուած կուգէր վերստին կենդանանալ և զրկել զանոնք այն կողոպուտէն զոր իրենց մէջ բաժնած էին :

— Բարեկամ, կրծեմ թէ մեռած չէ թոթոկեց գինով Մուստաֆան՝ աչքերը շիշիւելով :

— Ինչպէս որ ալ ըլլայ, մեռնելու չը պիտի ուշանայ, պատասխանեց շագարագործ Մէհմետ, իւր թրոյն երախակալովը դժբաղդին դողդոջուն մատերուն զարնելով, որոնցմով անոնց հազուստէն կախուած էր :

— Եթէ մէկը կուգէ հաւատալ անոր ըսածին, միշտ այս աշխարհէս եղած պիտի ըլլայ և երբեք

դայն չը պիտի ձգէ, փափաք չիւսէ յին իւր այտէն
հոսած արիւնը թաշկինակովը սրբելով :

— Երթաս բարեա՛ւ, դժբա՛ղդ ԵՌԱՍՈՒՓ, յա-
րեց միգավաճառ ՄՈՒՍՏՈՒՓԱ. երկու հրեշտակք՝
կապոյն ու սևը, քիչ մ' ետքը պիտի գան քեզ
հարցունելու, թէ ո՞րն էր քու հաւատքդ և մար-
դարէդ. և դուն պիտի պատասխանես. Զեղխութիւ-
նըն ու արծաթը :

Այս դամբանականէն յետոյ կը սլատրաստուէին
կատարել թաղման արարողութիւնը : Անոնց դժ-
բաղդ զո՛հը թէ վերքէն հոսած արիւնէն և թէ իւր
վրայ դիզուած հողերէն խեղդուած՝ կամայ ակամայ
անոնց ախորժակն յագեցնելու սլատրաստ էր,
սակայն յանկարծ Սուլթանը և իւր ուղեկիցքը կ'ըն-
ւոյն ասպարէզին մէջ երեցան : Յանցաւորք ան-
միջապէս պիւր և ցան եղան՝ հոգեւորը իւր ազա-
տիչներուն ձեռքը թողլով, բնաւ չը հոգալով ետ
դարձունել իրենց անօրինակ կերպով յափշտակած
ինչքերն :

ՀԵԾԵԾԱՆՔ

Սուլթանն իւր սպասաւորացը խնամքին թողլով ՂԵՆԻՉԵՐԻՆ , զոր բարեբաղդաբար հանած էին այն փոսէն , ուր իւր եղբայրակիցքը զայն ողջ ողջ թաղած էին , շարունակեց իւր ճամբան դէպ ի Պէշիկ-թաշի պալատը : Երբ Տօլմա-Պազճէի սէրայն հասան , Սուլթանն և իւր ուղեկիցքը ձիերնէն վար իջան հովանոցի մ'առջեւ , ուր Մահմուտ զանոնք հրաւիրեց իրեն հետ ներս մտնելու : Սակաւ ինչ հանգստանալնէն վերջը Ն . Վեհափառութեան առաջին սենեկասլանն Ապուլալէքիր էֆէնտին սրահը մտաւ , և իւր տիրոջ կողմէն բարեկեց զՆէճիալ և զՀիւսէյին փաշան , և զանոնք մօտակայ սենեակը հրաւիրեց . ուր ըստ հրամանի Սուլթանին կը սպասաւորէին հազնիլ իրենց ներկոյացուած հազուստը :

Քանի մը վայրկեան ետքը վերադարձան դարձեալ առաջին սրահը , և շատ զարմացան երբ տեսան որ կայսերական սուսերակիրն իրենց նման պարզ Նէնիչէրիի հազուստ հագած էր : Անոնց զարմանքն կրկնապատիկ եղաւ երբ զՍուլթանն ևս ծալտեալ տեսան . կարծիր կ'ըշիկներ հագած , և իւր գլխուն վրայ գրեթէ եռսունկանդուն լաթէ ասրղփ մը՝ դէպ ի ձախ կողմ ծռած , զոր կըկրէր սովորաբար Օթուղալիրի ուսքաներուն է՛ն կտրիճը :

— Եւ ո՞ւր պիտի երթանք , հարցուց Նճիպ ձայնակէս ծպտեալ :

Խրիստաւորայ Տէրվիշներուն Թէքքէն : Հոն այլանդակ բաներ պիտի տեսնես , Նճիպ , եթէ լըրտեսներուս ըրած ազդարարութիւնը զիս խաբած չէ :

Քիչ մ'ետքը Մահմուտ և իւր հետեւողներն Վոսրորի եռաթի պարզ նաւակներէն մէկը մտան և քառորդէ մ'անցան Ասիական ափունքը , Խրիստաւորայ գեղեցկաշէն մզկիթին առջեւ :

Այս անվեհեր ծպտեալներն հետի ելան սոյն վայելչագեղ արուարձանին դագաթը , և անմիջապէս ծախ կողմ դառնալով կեցան Թէքքէի մ'առջեւ , որ է Տէրվիշներուն մենաստանը :

Ալի աղան դուռը դարկաւ . մենակեացներուն մին զայն բացաւ . կեղծ Նէնիշերիններն անոր հետ փոխոխակի մի քանի խօսք խօսելէն վերջը , տախտակաշէն սրահ մը մտան , որ յօրինեալ է ընդարձակ երկար քառանկիւն ձևով՝ բարեպաշտից արարողութեանցն համար սահմանեալ , և վերէն ի վար վանդակներով բաժանեալ է հանդիսատեսներուն համար :

Անհուն բազմութիւն Նէնիշերեաց ամէն կարգէ , և Խալամութեան զանազան աղանդոց մենակեացներ ժողովուած էին այս սրահին շուրջը գոնուող օթեակներուն մէջ : Ապակիէ գոյնզգոյն լապտերներ խորհրդաւոր նշոյլներ կարծակիէին այս տիումբին վրայ :

Եւ յիսն , այսինքն այն կարգին գլխաւորը , ոչ խտրենիի մը վրայ ծնրադրած յանդիման Վըպլէի , ուր փոքրիկ դռնակ մը կար որ ըստ մեզ խորան կը ներկայացնէ , մաղթանքներ կը փափաար իւր համրիչն հաստհատելով , մինչեւ որ բոլոր հաւատացեալք հասնին և ամբողջանան արարողութեան մասնակցելու :

Երբ Նէճիալ այս ամբոխին մէջ խառնուած շուտաւ աչքով կը դիտէր Տէրվիչներուն հագուստին տեսակ տեսակ դոյները , զորս առաջին անգամ այսպէս ժողովուած կը տեսնէր , Նէնիչէրի մ'անոր մօտենալով թեթեւ կերպով անոր ուսին դարկաւ և ըսաւ .

— Եղբայր , դուն բոլորովին մեր բարուց օտար կերեւիս : Եթէ երկրագոյութիւն ընել կուզես , մեր օրինակին հետեւէ , քիչ մ'ետքը ականատես վկայ պիտի ըլլաս մեր Եւյիսին գործած հրաշքներուն : Ահա մեր եղբայրակիցներէն մէկն , որուն այսօր քիչ մը յառաջ կատաղի շուն մը կերաւ Պէյ-Օղլուի Փոքր-Գերեզմանատան մէջ , Թէքէին մեծաւորին թոքը՝ Ս . Գրքին երկու երեք տողերուն հետ խառնուած արմատէն զայն պիտի բժշկէ : Բարեկամիս անունն է Հիւսէյին աղա , արհեստիւ անկողնակար , որ նաեւ մեր անմահ գնդին 27րդ օրդային կաթսային վրսիուրն առնելու մեծ սրատիւն ունի :

Նէճիալ որոշ ճանչեց որ քովն երեսը կապած կեցողը դժբաղդ Եուսուֆին մեռելաթաղն էր , ու

բուն քով կը կենային իւր մեղսակիցքը՝ երկու Մուս-
տաֆայք և շաքարագործ Մէհմէտն, յորոց վերջինն
այսպէս խօսեցաւ անոր :

— Իսկ դքեզ, սիրելի՛դ իմ բարեկամ, ի՞նչ
պէս կանուանեն :

— Նէճիս, պատասխանեց Սուլթանն, որ այս
վայրկենիս անոնց մօտեցած էր խօսակցութեան
մասնակից ըլլալու : Իսկ զիս Մահմուտ անուանե-
ցին Փատիշահին պէս. վասն զի կըսեն թէ անոր կը
նմանիմ :

— Դո՛ւն, ըսաւ Մէհմէտ՝ ուսերը թօթուելով,
դո՛ւն կը նմանիս. հարիւր անգամ ուրբաթ օրեր
զայն տեսած եմ ես և գէպ ի մզկիթ անոր ուղե-
կից եղած եմ. և գիտէ՞ք ի՞նչպէս կը նմանիք իրա-
րու. ինչպէս երինջը՝ ձիւնին, և գինին՝ ջուրին.
բայց ինչ և իցէ, ես այս մասին ուրախակից չեմ
ըլլար ձեզ :

— Եւ ինչո՞ւ, հարցուց Սուլթանը զարմանա-
լով :

— Վասն զի եթէ ուղէ մեր մէջ յամառութեամբ
սովորաւոր հրացաններ մոցունել, ինչպէս որ կ'ըս-
տուգեն, անոր բանը բուսած է, և քիչ մ'ետքը
կերթայ կեանքու Սէլիմն ու Նիզամը - ձէտիտը գըտ-
նելու :

— Արդեօք իրա՞ւ կըսուի թէ նա այդ նպատա-
կըն ունի, կրկնեց Սուլթանը .

— Այո՛, բայց բարեբաղդաբար ի մէջ նպատա-

կին և կատարման խորհիլ կայ :

— Ես կը կարծեմ , Մէհմէտ Աղա , որ կը սխալիս մեր Վեհափառ Թագաւորին կարծեաց և նախատակի մասին , յարեց Նէճիալ : Անիկա խիստ շատ կը յարգէ մեր օճագը , և երբէք չը պիտի համարձակի դպիլ նա անոր մօրուքի մէկ մազին : Եթէ Աստուած ներշնչողն անոր ամեն գործոցը , զմեզ ճամբայ դընելու գաղափարն անոր տար , չեմ վախճար զայն մեր մէջ խոստովանելու որ պիտի յաջողէր . և եթէ անոր տեղն ըլլայի , քաջ գիտցիր որ այս ձեռնարկութենէն ետ չը պիտի կենայի . սակայն կը կրկնեմ , շարունակեց Նէճիալ գաղտնի նայուածք մը նետելով Սուլթանին դէմքին վրայ , որ Փատիշահն այսպիսի յանդգնութեամբ երբէք ինքզինք վրտանգի չը պիտի ենթարկէ , վասն որոյ և խաղաղութեամբ կրնանք վայելել մեր արտօնութիւնքը :

— Նէճիալ աղան շատ ուղիղ կը խօսի , ըսաւ Մահմուտ , անտարակոյս հաւանական չէ որ 15 ամեայ խաղաղ Թագաւորութենէ մ'ետքը Փատիշահն անխորհրդաբար համարձակի բանալ ապստամբութեանց վիճը՝ կռուի բռնուելով տէրութեան էն փառաւոր և էն հզօր զնդին հետ :

— Սհաւասիկ հանձարեղ խօսք , յարեց Շաքարաւաճաոր՝ թեթեւ մը Սուլթանին ուսին զարնելով , անոր խօսքերն աւելի նախամեծար կը դասեմ քան թէ քուկիններդ , Նէճիալ . Այս երկատասարդը պիտի յառաջադիմէ . և թէ որ այսպէս

շարունակէ , որ մը պիտի տեսնենք զայն Սրդայի
պատկառելի դգալն իւր ձեռքը : Սակայն ահա արարո-
ղութիւնքն սկսան , եղբայրակիցքս , կրկին կը տես-
նուինք , դուք ալ մեզ հետ կրկնեցէք եօթ խոր-
հրդաւոր խօսքերն , որոնք ձեզ պիտի յայտնեն
եօթ երկինք և եօթ երկնային լոյսերն :

Արօնական հրահանգաց համար սահմանեալ
սրահն անմիջապէս Տէրվիշներով լցաւ , որոնք
Օսմանցիներէ վաւերացեալ 32 դասուց գլխաւոր-
ներուն կը վերաբերէին . Այս բոլոր դասերն ալ
կը անդեն թէ ուղղակի սերեալ են բարեպաշտից այն
ակումբներէն , զորս Մարգարէին կենդանի եղած
ատենն Ապուլէքիր և Ալին ⁽¹⁾ հաստատած էին :
Այս Տէրվիշներուն ամենքն ալ ապա կը հագնէին ,
որ տեսակ մը սև կամ ճերմակ թաղիքէ կամ քրծէ
վերարկուներ են : Մէվլէվիներուն սրածայր դեղինկէկ
գլխարկնին անկարգաբար կը խառնուէին Քատրինե-
րուն սարըգներուն և Րուֆայիներուն և Պէկթաշիներ-
ուն ծալ ծալ քաքքէնէրուն հետ : Ասոնցմէ ոմանք
մազերնին ուսերնուն վրայ ծածանեալ կը թողէին
ըստ սովորութեան Մարգարէին և նորա աշակեր-
տացն . իսկ ոմանք կանանց պէս զանոնք սարըգ-
նուն ծալքերուն հետ կը կապէին :

Եէնիչէրիք , հասարակ ժողովուրդը , քաղաքա-

(1) Առաջինը Մէհմէտին աներն էր , և երկրորդը՝ հօրեղբօր .
որդին , որք զինքն յաջորդեցին :

կան սլաշտօնեայք , Պէյէրն և Փաշաներն անգամ
եկան երկիւղածօրէն այս արարողութեանը մասնա-
կից ըլլալու , ծունր դրած այս բարեպաշտ մե-
նակեացներուն մէջ տեղն :

Այս միջոցիս Շէյխը նշան տուաւ , և Տէրվիշ-
ներն սկսան երգել Գուրանին նախերգանքը : Բո-
լոր հաւատացեալք միաբանեցան անոնց՝ աչքերնին
յերկիր օեւեռելով և իրենց դարչապարայը վրայ
նստած ներդաշնակութեամբ շարժելով :

Այս դասուն երկուցոյններէն մին ի փառս
Մուհամմէտի երգ մ'երգեց . յետոյ ելան Տէրվիշ-
ներն ձեռք ձեռքի տալով շրջան մը կազմեցին ,
և սկսան կայթել իրենց դիրքին մէջ , նախ աջ
ոտքերնին վեր առնելով , և փոփոխակի ետեւ և ա-
ռաջ ծռելով և սոյն բառերը կրկնելով . Եւ՝ Ան-
շահ , Եւ՝ հու . այսպէս իրենց շարժումները կը կա-
նոնաւորէին :

Շէյխին դրդմամբը պարն որ նախ արագ էր ,
տակաւ առ տակաւ ջղային և սարսռալի եղաւ . վեր-
ջապէս պարողներն այս անդուլ շարժմունքէն պար-
տասեալ ընկան յաջորդաբար դետինը ծածկող
ոչխարենիններուն վրայ , ահռելի կերպով հեծեծելով
և ձեռքերնին սոսկալի կերպով ոլորելով , այնպէս
որ այն անախտորժ աղաղակները լսողն աւելի գազա-
նոցի քան թէ կրօնական ակումբի մը մէջ գտնուած
պիտի կարծեր զիմքը : Երբ այս կատաղութիւնը
խելագարութեան վերջին աստիճանի հասաւ , մե-

Նասկեացներուն երկուքը շրջանակի մը մէջ տեղն ե-
կան՝ իրենց ձեռքն ունենալով երկաթեայ որածացի
հրաշէկ զաւաղաններ, որոց վրայ այն մուկեղ-
եալներն յարձակեցան և կամակար կը փութային ի-
րենց բերնին կամ մատերնուն մէջ մարեւոյ : Այս
պատուաւոր փորձն ընելու կարողութիւն չունեցող-
ները արատերուն վրայէն սուրեր և դանակներ յո-
գիշտակելով զանոնք իրենց բազուկներուն և սրունք-
ներուն մէջ կը մխելին՝ ցաւերու և արտախտութեան
ահռելի աղաղակներ արձակելով :

Այս ամենէն մուկեղին կերպով պարողաց մէջ
Նէճիպ փաշան ճանչեց սրտին աննկարագրելի կըս-
կիծովը զիւր Սիւլէյման օրդին՝ առաջնորդութեամբ
Շէյթան Տերմիլին : Երիտասարդն իւր բաղգը կը
նշովէր որ իրր համբաւի շէր ներուեր իրեն ինքն ալ
առնելու նուիրական դանակ մը, կամ իւր արեամբ-
քը մարեւոյ այն հրաշէկ գաւաղաններէն մին՝ ի
փառս Ալլահին և Մարգարէին : Իւր վեհապետին
ներկայութիւնը միայն զՆէճիպ արգիլեց այս արա-
քողութիւնն անակնկալ տեսարանով մը վրդովելէ,
և առած մեայ սպասելով անհամբերութեամբ սոյն
ահռելի արարեղութեան վախճանին :

Սինչդեռ այս պարուրութեան մասնակցողներն
կը հեծէին ոչխարենիներու վրայ տարածուած և ի-
քըր գաղան կը մռնչէին, Շէյխն որ անոնցմէ իր
բրդէ վերարկուովը կորոշուէր, զոր մենաստանին
մէջ ինք միայն կրնար կրել, մօտեցաւ անոնց և

իւրաքանչիւրին վերքին փչեց՝ արագ բժշկութիւն
խոստանալով նոցա յանուն իրենց դասուն գլխա-
ւորին Ահմէտ-Տուֆայիի։ Աւանդութեամբ կը պատ-
մուի թէ սոյն Ահմէտ-Տուֆայի իւր ոտքերն խա-
րուկի մը վրայ դնելով բժշկուեցաւ այսպէս աղօ-
թիւք և փչմամբ Ապրո-Խււ-Պատիր Երւանիին, և
թէ նոյն ատեն ինքն ալ այս գերբնական կարողու-
թիւնն ստացաւ՝ և աւանդեց զայն իւր յաջորդ
Շէյխերուն։

Երբ մեծաւորն իւր տեղը վերադարձաւ, ցան-
կին մօտ անոր առջին կը բերէին և յերկիր կը դնէին
հիւանդներ և հոգեվարներ, որոց բարեկամքն ու
աղգականքը կաղաչէին այս սուրբ մարդուն որպէս
դի բարեհաճի փարատել անոնց մարմնէն ախտերն։
Շէյխն անխռով և ծանր վարմունքով մօտեցաւ ա-
նոնց և ձեռքերն անոնց մարմնոց դպուց քսելով մի-
անգամայն իր թուքն անոնց աչքերնուն և քունքին,
և թեւերն թեթեւ կերպով երկու մենակեացներուն
յենլով՝ իւր ոտքովն հաւատապեալ հիւանդաց ցա-
ւած անդամքը կը շօշափէր։

Հիւանդաց մէջ որոնք ողորմելի կերպով պառ-
կած կըսպասէին Շէյխին հրաշիւք բժշկութեանը,
27 լոյ օրդային Եամադ Հիւսէյինը ոչ սակաւ տեն-
չանօք կը սպասէր այս նուիրական մարդուն դար-
մանին ժամանեւու։ Անոր սուր ցաւերուն միայ-
նիկ սփոփանքն էր զԲիւրա Եուսուֆն սպաննելու
հաստատ համոզումը, և եթէ անոր վրայօք դոյզն

ինչ կասկած մ'ունենար մտայն մէջ, զիւրաւ կրնար
 զայն փարատել ակնարկ մը նետելով իւր գօտիին
 վրայ, ուստի կոխուած էր գեղեցիկ շղթայով և
 բուստով զարդարեալ մեռած Նէնիչէրիին ժամա-
 ցոյցը : Անշուշտ, կըսէր, մեռած են այն մարդիկ-
 ներն որոյ որ ինչքը կը ժառանգենք :

Մինչդեռ թշուառ Հիւսէյինը Տէրվիշներուն
 զլխաւորին այցելութեանը կը սպասէր, և ահա
 ջղուտ բաղուկ մը կիյնայ իւր վրայ յափշտակե-
 լու այն թանկագին աւանդն, որ վտանգաւորագոյն
 կռուի մը պտուղն էր :

Բոլորովին անկասկած ըլլալով որ քովը պառ-
 կած հոգեվարը գող մ'էր, Հիւսէյին ուժգին կեր-
 պով ելաւ նստաւ իւր ստացուածքն ետ առնելու
 յուսով, սակայն ո՛րչափ շուարած մնաց, երբ ինք-
 ղինք իւր զոհին առջև գտաւ, զոր մեռած և Փոքր-
 Գերեզմանոցին մեռելոյ հետ թաղուած և երկու
 հրեշտակաց հետ խօսակից կը կարծէր :

— Դո՛ւն ես, Եուսո՛ւֆ, դո՛ւն փափաայ
 անկողնակարը՝ բոլորովին շուարած և ձեռքերովն
 աչքերը շփշփելով, ստուգելու համար թէ խաբուած
 չըլլայ ուրուականէ մը :

— Այո՛, ե՛ս ինքն եմ, պատասխանեց զինուորը՝
 ժամացոյցն իւր ծոցը զետեղելով, գերեզմանա-
 տան շուներն կը տեսնես որ քենէ սուելի գիծոտ
 են, զիս կրնային փողոտել լափել, սակայն չըրին :

— Բայց դուն մեր դաշինքը ոտնակոխ ըրիր :

և շիտմամբ ողջացար որ դաս յափշտակես ժամա-
ջոյցս, զոր քրտունքովս ստացայ, կրկնեց Հիւսէյին
տեսածներուն վրայ հաւտալ չուզելով:

— Երբ Շէյխը գոցէ այս ծակը, զոր քու դա-
շոյնդ բացաւ, հոգդ չըլլայ, Հիւսէյին, պատաս-
խանեց Քիւրտ Եուսուֆ. վասնդի ես քեզ չը պի-
տի ձգեմ ինչպէս որ դիւ ձգեցիր, և վերստին
չը կենդանտնալու համար երկու փոս պիտի փո-
րեմ, և մարմինդ յերկուս բաժնեւորվ անոնց մէջ
պիտի թաղեմ:

— Չեմ ուզեր որ մեռելաթաղս ըլլաս, որն որ
բարեբաղդարար գօտիին մէջ դանակ մը չը կրցաւ
գտնել. սպասէ քառորդ մը, մինչեւ որ այս սրբա-
զան անձին թուքը մեր առաւօտեան կարողութիւ-
նըն ի մեզ վերա դարձնէ, և թէքքէէն երկու քայլ
անդին Իւսկիւտարի գերեզմանատան մեծ ճամբուն
մէջ հաշիւնիս կը տեսնենք:

Շէյխին մերձենալն երկու Նէնիչէրեայ մէջ ե-
ղած բանակովը դադրեցուց: Տէրվիշներուն գլխա-
ւորը փչեց անոնց աչքերուն և ոտնդերուն, և Հիւ-
սէյինի բորբոքեալ այտին վրայ Իլրասի մը կարդաց,
և վերջը իւր ոտքը դրաւ Եուսուֆի կուրծքին վրայ:

— Ոտք ելէք, ըսաւ անոնց հետեւարար դասուն
ծերագոյններէն մին:

Հիւսէյին աշխատեցաւ ոտք ելնելու, այլ դարձ-
եալ կապարեայ գնտակի մը պէս ընկաւ, վասնդի
սաստիկ ջերմութիւն մը տիրած էր իւր սրունից

վրայ : Իսկ զԵռսուֆ զերեզմանոցէն բերողներն
ստիպուեցան անոր մօտենալու , որպէսզի կուրծքէն
հոսած արիւնը դադրեցունեն , որու կապը Շէյխին
ոտքը տեղէն շարժած էր . արդ ի հարկէ ստիպ-
եալ երկու հիւանդներն իրենց բազկացը մէջ առ-
նելով ուրիշ տեղ մը փոխադրեցին զանոնք :

— Ինքզինքդ ի՞նչպէս կը գտնես , Հիւսէյին ,
հարցուց Եռսուֆ իւր պատգարակէն :

— Յառաջուան պէս . իսկ դո՛ւն .

— Ես տարբերութիւն ունիմ , պատասխանեց
Եռսուֆ . աւելի ծանրութիւն կը զգամ :

Բազմութիւնը թէքքէէն դուրս ելաւ , փառա-
բանելով Շէյխին բժշկական կարողութիւնը :

Սուլթանն Ս. Ս. Շային միջոցաւ հրաւիրեց
զՆէճիպ Փաշան , որն որ յիւնի մ'ետեւ պահուած
բաւական վայրկեաններէ ի վեր կը լսէր Տէրվիշին և
բարեձև երիտասարդին մէջ եղած խօսակցութիւնը,
որն որ նոյն օրուան արարողութեան ատեն ներգոր-
ծող դեր մ'ունեցած էր :

— Սիւլէյման որդիդ այս գիշեր հոս էր , ըսաւ
Սուլթանը , և անտարակոյս տարբեր կը մտածէիր
անոր ապագային վրայ . այն ծառելին որոնք բնու-
թեան համեմատ չեն ծլիր , բարի պարտիզական մը
ամէն ճիգ կը թափէ զանոնք կենդանացունելու , և
եթէ չը յաջողի արմատախիլ կընէ զանոնք . ողջամբ
մնա , և չը յասպաղիս վաղը Աեօք-Սույի հովանոցս
գտնուելու . հոն քեզի նոր բան մը պիտի ըսեմ , ու

բու համար յուսով եմ որ մեծապէս գոհ սլիտի ըլ-
լաս քու տիրոջմէդ :

Է

ՍԵՂԱՆԱԽՈՐԻՆ ԴՈՒՍՏՐԸ

Նոյն գիշերուան վերջերը, երբ միւլգոգիներուն
երգերն իմաց կու տային միևարէներուն բարձունքէն
առաջին աղօթից ժամը, յանկարծ Աալաթայի տան
մը ստորերկրեայ նկուղներէն մէկուն երկաթեայ
պատուհաններէն մին բացուեցաւ, որ կը պահալա-
նեն այն ամուր աշտարակներն, որոց վրայ վերը
խօսեցանք: Պեղեցիկ երիտասարդուհւոյ մը դէմքն
երեցաւ պատուհանէն և ահաբեկ նայուածք մը կը
ձգէր ամայի ճամբուն վրայ, որ հազիւ կը լուսաւոր-
ուէր արշալուսով. հառաչանօք բարձրացուց նա իւր
երկար թարթիչները դէպ յերկինս և պատուհանին
յեցած՝ այն հրեշտակային դէմքը քանի մը վայր-
կեան անշարժ և խոհուն կերպով մնաց իւր խորին
մտածմանց մէջ ընկղմեալ:

Յանկարծ քիչ մ'առաջ երիտասարդուհւոյն ե-
րեցած պատուհանին քովինն իւր ծիւնիին վրայ
դառնալով նոյնպէս լռիկ բացուեցաւ, և զգուշու-
թեամբ ծռած երեցաւ Պրիգորի հայկական զլուխը

որ կը կրէր իւր վրայ բազմեցանգ թաշկինակով մը
փաթթուած գիշերուան գդակը փոխանակ մազոտ
գալթաքին :

Գրիգորի սեւ և խոշոր աչքերն , անոր քթին խո-
շորութիւնը , որ է տիպ հայկական ցեղին , իւր գի-
մաց անտարբեր խռովութիւնը և այն յամբ աղմու-
կը որն որ նոյն վայրկենին արձագանգ տուաւ անոր
հսկայական կուրծքին խոռոջին մէջ , սարսափելի ճիւղ
մը խլեց երիտասարդուհւոյն բերնէն , որն որ ինք-
զինք այսպէս լրտեսեալ չ'էր կարծեր :

— Մի վախճար , Հռիփսիմէ , ես եմ , թոթո-
վեց Գրիգոր , գլխուս ցաւն զիս կանուխ արթնցուց
այսօր , և գլուխս դուրս հանեցի արիւնս զովացնե-
լու համար :

Տղեկի մը պէս աչքերը վար խոնարհեցուց այս
սուտն ըսելէ յետոյ , և դողալով Հռիփսիմէի պա-
տասխանին կ'ըստատէր , զոր և ոչ ինքը կը յուսար
խարել այս անտինկալ հանդիպման պատճառներուն
վրայօր :

— Այսպէ՛ս ուրեմն , պատասխանեց երիտասար-
դուհին՝ իւր սաստիկ զայրոյթը մատնող ձայնով մը ,
այսպէ՛ս լրտեսս և բռնաւորս եղար . անտարբերու-
թեանէս շնորհակալ չըլլալով ատելութիւնս կուղեմ .
խիտ լաւ ուրեմն , կ'ատեմ գրեզ և կը զգուիմ
քեզմէ : Այո՛ , իմ սիրտս ոչ քեզ այլ ուրիշի մը
կը վերարելի , այն տարփածուն զոր կը սիրեմ և
անկէ փոխադարձաբար կը սիրուիմ , անոր կը սալա-

տեմ այս առտու պատուհանիս քով, որպէս զի
 զանի հրաւիրեմ իմ ձեռքս խնդրելու: Տիմիթրիոս
 կանուանի նա, անոր ընտանիքն Չմիւռնիոյ հարուստ,
 ներէն մին է, և հոն վաճառականութիւն կընէ: Հի-
 մայ իմ բոլոր գաղտնիքս իմանալէդ վերջը գնա զիս
 ամբաստանէ իմ հօրս առջև ինչպէս որ սպառնա-
 ցար ինձ, և մի տարակուսիր այս օրուընէ անդին որ
 եթէ չարութեամբ Տիմիթրիոսի հետ ամուսնանա-
 լուս արգելք ըլլաս, մի՛ յուսար երբէք որ քեզ հետ
 պիտի կրնամ ամուսնանալ:

Գրիգոր սարսռեցաւ նորա այս բիրտ պիգանքէն,
 դոր երբէք չէր գուշակէր: Եւ թէև պատրաստ էր
 պատերազմելու կանանց սովորական եղած մեքենա-
 յութեանց դէմ, բայց այսու ամենայնիւ իւր ինքնա-
 յորդոր արութիւնը զիջաւ այսպիսի բացարձակ և
 յանդուգն խոստովանութեան մ'առջև, յետոյ զը-
 լուխն յուսահատութեամբ մը բարձրացնելով՝ Մեր
 վայրկեանները թանկագին են ըսաւ երիտասարդ
 արմենուհւոյն հաստատ և համարձակ ձայնով մը,
 եթէ ոչ ինձ համար գոնէ պիտի փրկեմ՝ զքեզ քեզ և
 քու հօրդ համար, այո՛, Հռիփաիմէ, դարանի բռն-
 ուեւելու վտանգին մէջ ես, այն Տիմիթրիոսը զոր կը
 սիրես իբր քրիստոնեայ, իբր պատրաստ սիրահար,
 ու սեղանին առջև իբր քեզ անկեղծ հաւատարմու-
 թիւն երդմնելու յօժարամիտ, անհաւատ Միւսլիւ-
 ման մ'է նա, և քու անպատուութիւնդ կուզէ
 միայն, կ'երդնում քեզ զայս, Հռիփաիմէ:

— Սուտ կը խօսիս, ընդմիջեց Հռիփափակէ բարեկութեան և արհամարհանաց ժպտով մը,

— Սուտ չեմ խօսիր, դժբաղդ Հռիփափակէս, և խիստ շուտ պիտի խմանաս իմ խօսքերուս մտերմութիւնը. կը հաւատտեմ քեզ թէ այն Տիմիթրիոսը խաբերաց մ'է. ահա ինքն է կուգայ: Ստուգապէս հասկնալու համար անոր ինչ ըլլալը, ներկայացուր անոր այն խաչը զոր անկողնուդ վերեւը կախած ես, և մեր Փրկչին այս պատկերին վրայ թող երդնու՝ եթէ կը համարձակի՝ քեզ խաբած չըլլալուն համար:

— Գրիգոր, փախիր, ընդմիջեց Հռիփափակէ աղերսական ձայնով մը. նա ալ հնազանդելով դարձեալ լռութեամբ գոցեց իւր պատուհանը և անոր դրսի երկաթեայ փեղկերը:

Ան գուցէ ճշմարիտ ըլլայ ըսածը թոթովեց երիտասարդուհին իւր վտանգէ մը զգուշանալով: Բայց ի՞նչ յիմարութիւն . . . :

Եւ թաշկինակովը բարեկեց զիւր տարփածուն. արշալուսին առաջին ճառագայթներովը Տիմիթրիոսի լուսաւորեալ դէմքն անոր հանդիպեցաւ շնորհալի և քաղցր ժպտով մը:

Հռիփափակի տարփածուն Արշիպեղագոսի Յունաց զգեստը կը հագնէր, և Թրքաց զինուորական հագուստներէն ուրիշ բանով չէր տարբերեր բայց եթէ ու գոյնովը զոր օրէնք բացարձակապէս առնուցիկ կը սլահանջէն. կապոյտ մետաքսէ երկար ծալով ֆէս մը, որուն վրայ Հնդկաստանի գեղեցիկ

մթագոյն շալ մը փաթթուած էր, անոր Եօթնեւ տասնամեայ դէմքին արիական և կերպ մը վայրի տեսք կընծայէր առանց զայն տգեղացունելու:

— Գառնուկս, աչքս, հոգիս, ահաւասիկ ես, քսաւ երիտասարդը՝ կատաղութեամբ համբուրելով այն ձեռքը զոր դէպ անոր երկնցուցած էր Հոխիսիմէ:

— Տեսնե՞ք, ի՞նչ լուր ունիս ծնողացդ վրայով, Տիմիթրիոս, հօրմէս հրաման ընկալա՞ր իմ ձեռքս ու զելու, պէտք եղած գրութիւններն առի՞ր, զորս պէտք է որ ձեր Պատրիարքին ներկայացունես:

— Սիրելիս, տակաւին Զմիռնիոյ սուրհանդակը նամակները չը բերաւ:

— Սխալած ես, Տիմիթրի, վասն զի հայրս երեկ նոյն սուրհանդակով նամակ առաւ.

— Ատրելի է, Հոխիսիմէ, վաղը կը տեղեկանամ. այլ հաւատա, հոգիս, այնչափ կը սիրեմ՝ ըղբեզ որ այս բոլոր արգելքները զիս կը մեռցունեն, սա ալ պէտք է քեզ խոստովանիմ որ, կը վախնամ թէ գուցէ հայրս որ զբեզ չը ճանչեր, մեր ըզձից կատարումն արգիլէ. մէկ հնարք մը կը մտածեմ որով կտրելի է համոզել զայն, այլ չեմ կարծեր որ զիս այնչափ սիրած ըլլաս, որ դու ալ հաճութիւն տաս անոր:

— Ապերախտ, ընդմիջեց Հոխիսիմէ, ուրեմն ի՞նչ ապացոյց կուզես իմ առ քեզ ունեցած կոյր անձնու իրութեանս:

— Մի և եթ, Հոխիսիմէ, և եթէ զայն ինձ առաւ, պիտի կարծեմ թէ զիս բոլոր մարմնովս ար-

Քայութեան մէջ զետեղեցիր

— Ըսէ, ուրեմն :

— Պէտք է որ երկուքնիս մէկտեղ երթանք հայրս գտնելու :

— Եւ զայդ վճռեցի՞ր Տիմիթրի, կրկնեց երիտասարդուհին ետ քաշուելով :

— Այո՛, այո՛, անոր ոտքը պիտի ընկնիմ, ըսելով : Ահաւասիկ ամուսինս . և ինքը պիտի օրհնէ զիւր որդին . եթէ առաջարկութեանս չը հաւանիս, այլ ևս զիս չը պիտի տեսնես :

— Ո՛վ խտրասիրտ, փափապ սեղանաւորին դուստրը իւր դէմքը ձեռքերուն մէջ ծածկելով :

— Ուրե՛մն, հարցուց Տիմիթրիոս՝ քիչ մ'ատեն չուլէն յետոյ :

— Հոխիսիմէ սենեկին խորը վազեց և խալոյն պատուհանը վերադարձաւ ձեռքն արծաթեայ փոքրիկ խաչ մը բռնած : Տիմիթրիոս յօնքերը պոստելով խաչը զիտեց :

— Եթէ քեզի հետ կորսուիլ ալ պէտք ըլլայ, յօժարակամ պիտի հետեւիմ քեզ, եթէ մինակ հաճիս մեր Փրկչին ձեռքերն ու ոտքերն համբուրելու և երկնից առջև ծնրադրելով երդնուս թէ զիս չը պիտի խաբես և թէ կրնամ հաւատալ քու երդմանցդ, ինչպէս դուն կը հաւատաս մեր սրբազան կրօնին ճշմարտութեանցը :

— Հեռի ըլլայ այդ պիղծ նշանն ինէ, աղաղակեց Հոխիսիմէի տարօրինակն, խաչը կոխկռտելով :

— Ձիս կը խաբէ՛իր ուրեմն , անտխտա՛ն , կըրկ-
նեց արմենուհին՝ հեծկլտանքներէ ընդմիջեալ :
Աստուած իմ , դիս փրկելուդ համար շնորհակալ
եմ քեզ :

— Ձեռքէս չես կրնար պրծիլ , կրկնեց երիտա-
սարդը , մէկ ականթարթի մէջ պատուհանէն սենեկին
մէջ ցատկելով , դու ի՛մա ես , վասն զի դքեզ կը
սիրեմ . հաւատարիմ բարեկամներս պատրաստ են
ինձ օգնելու . եթէ չես ուզեր քու կամաւդ ինձ հե-
տեիլ , այն ատեն բռնութիւն կը գործածենք :

Այն միջոցին երեք մարդիկ փողոցէն Հռիփսի-
մէի սենեակը ցատկեցին , դեռ նա ձայն չը հանած
մէկ վայրկեանի մէջ յափշտակիչներն անոր բերա-
նը գայլ դրին և անոր ձեռքերն ու ոտքերը կապե-
ցին իրենց գլխուն փաթթոցովը :

— Լուսցաւ , փափսաց սուտ անուն Տիմիթ-
րիոսը , կառքն եկա՞ւ :

— Պրան առջև երկու առոյգ ձիերով լծեալ
կառք մը մեղի կ'սպասէ , պատասխանեցին անոր :

— Լաւ , փոխադրեցէ՛ք ուրեմն հանդարտու-
թեամբ այս կիներ :

— Օգնութիւն , պօռաց մէկն յանկարծ տանը
ներսէն :

— Սիւլէյմա՛ն , ըսաւ յափշտակիչներէն մին ,
մատնուեցա՛նք :

Ուրեմն ես պատուհանէն վար կիջնեմ , և դու
գեղեցիկն ինձ կուտաս՝ իմ վերարկուիս մէջ պա-

տեղով , որով դոյզն ինչ կասկած մ'անգամ չըտար
մէկուն . զայն ձիուս վրայ կառնում , որ ինձ կսպասէ
ճամբուն անկիւնը , և որ ատեն զայն ասպառով տեղ
մը փոխադրեմ , բռնեցէք դուք այս կեանքներն և
լռութիւն հրամայեցէք անոնց :

Շէյթան Տէրվիշն օտուգիւ ձիուն վրայ հեծնե-
լով , զոր սպասաւորը պատուհանին տակ բերած էր ,
կայծակի պէս աներևոյթ եղաւ . այսպէս առեւան-
դեց ծանրագին բեռը՝ ձգելով ՂԱԻԼԵՅՄԱՆ ՊԷՅ
և անոր բարեկամները տանը մէջ եղողներուն դէմ
դնելու , որք Գրիգորի աղաղակներէն ահաբեկ ար-
թընցած էին , և բիրերով հաւաքուած հազիւ հա-
մարձակեցան զանոնք գործածել յարձակող թըր-
քայ դէմ , Ահա այս աստիճան մեծ սարսափ կ'ազ-
դեր Կ . Պօլսոյ թայաներուն Եէնիչէրեայ մի միայն
տեսքը :

Այս յափշտակութեան յանդուգն գործադիր-
ները կը պատրաստուէին Բերա ելնելու իրենց ե-
կած ճամբէն . այլ յանկարծ դրսէն չափուշներուն
փողոցի քարերուն զարկած գաւազանայ ձայնն առին ,
որով իմաց կուտային Փաշայի մ'անցնիլը , և նոյն
ատեն տունը ոստիկանութեան զինուորներով լը-
ցաւ : Սեղանաւորին տան մէջ ձերբակալ ե-
ղող օտարականները գլխաւորին առջեւ տարուեցան :
Սիւլէյման Պէյ սարսափով ճանչեց թէ անի Նէ-
ճիպ փաշան էր՝ իւր հայրը , որ պինքը շուարեցուց
իւր ահարկու նայուածքովը : Սեղանաւոր ծերունի

Յովհաննէսն ու Գրիգոր նորա եղբօրորդին Փաշային ծունկը կը համբուրէին դառնապէս լալով և վրէժխնդրութիւն հայցելով :

— Այս վրէժխնդրութիւնը ձեր իրաւունքն է , փափաքեալ Նէճիսի բարկութենէն դողդոջուն ձայնով մը . այո՛ , ձեր իրաւունքն է , և յանուն թագաւորին կը խոստանամ ձեզ զայն եղած թշնամանայր փոխարէն . յետոյ զինուորաց դառնալով :

Կապեցէ՛ք այս թշուառականներն և Նաւարանի բանտերը տարէք , ըսաւ , մինչեւ որ արդարութիւնըն անոնց բաղդը վճռէ .

ԿԵԾՔ—ՍՈՒՅՈՒ ՀՈՎԱՆՈՅԸ .

Վասիորի բոլոր մարտկոցները կը ծխեն , ի հեռուստ կրկին ծովեզերքներէն ալ կ'որոտան , որք Յ հազարորդամեթր երկայնութեամբ կը տարածին Թօփխանէէն մինչեւ Ֆէնէռ՝ Երսիւնեան Պոնտոսի ծայրը : Նեղուցէն անցնող նաւավարներն իրենց ընթացքին արագութիւնը կը չափաւորեն , և Եւրոպայի ու Ասիոյ ափունքներէն մէկուն մօտենալով կը շարուին : Իւրաքանչիւր ոք կը լռէ և կը դողայ իւր ետեւը նայելով :

Սուլթանը կանցնի վեհանձնութեամբ և անշարժ նստած նաւակին սպիտակ խելացը վրայ , որ կանաչագոյն թաւիչէ վարագործով մը ծածկուած է . քսան և ութ նաւավարք կը վարեն զայն : Պաշտօնակալը զայն շրջապատած և անոր առջեւը ծնրադրած չեն համարձակիր իրենց աչերն բարձրացնել և դիտել նորա սրատկառելի դեմքը : Այստեղիան նաւակին յառաջակողմն՝ իրրեւ բացառութիւն այն ընդհանուր արգիլման զոր Պուրանը կը դնէ մարդոց և կենդանեաց սրտկերներուն համար , քանդակեալ թեւատարած աղաւնի մը կ'երեւի՝ ի յիշատակ Մուհամմէտի հռչակաւոր աղաւնոյն :

Փատիշահին նաւակը կը մօտենայ ասիական եղերքը դէպ յայն ամենազուարճակի ձորոյն ծայրը , որ

կ'ընդմիջի ոլորտաձև և բազմախոխ յարձանքէն
և որ շրջապատեալ է նկարագրական լեռներէ :

Եղերքէն քանի մը քայլ հեռու կը բարձրանայ
գեղեցկաշէն հովանոց մը սօսիներու մէջ տեղն . հոն
կը յաճախէ Սուլթանն հովանեաց ներքե հանդէլու
համար , և աւելի կը սիրէ հոն պտոյտ ընել , զոր
սովորաբար կ'անուանեն Երկնային ջրեր կամ Սփոյ
անուշ ջրեր : Պահապանները բիրերով զբաղմու-
թիւնը կը հեռացնեն և Սուլթանը հովանոցը կը մըտ-
նէ , ուր երեկոյեան հրաւիրեալներն յոտին անոր կըս-
պասեն , և որք են Հիւսէյին աղայն , Առափորի կառա-
ւարիչը , Եէնիչէրեաց նախկին աղայն կամ զօրա-
պետը , մեծ վեզիրն Մէհմէտ-Սէլիմ փաշան , Շէյխ-
խալամը կամ մեծ միւֆթին Մէհմէտ-Թահիր էֆէն-
տին , ներքին գործոց պաշտօնեայ . Քէհեայ-Պէյն
Սէհմէտ-Հիւլիւսի էֆէնտին , Բէյիզ-էֆէնտին այսին-
քըն արտաքին գործոց պաշտօնեայն՝ Մէհմէտ-Սայիտ
էֆէնտին , Իզդէթ-Մէհմէտ Փաշան Քէօթահեայի
կառավարիչը : Այս երեւելի անուանց մէջ նշանաւոր
կը հանդիսանային Նէճիպ փաշան և կայսերական
պալատին խորհրդական պաշտօնեայքն , ինչպէս Սի-
լահտար Ալին , առաջին գրագիր Մուստաֆա է-
ֆէնտին , առաջին սենեկապետ Ապուսեքիր է-
ֆէնտին , պալատին բանաստեղծը Մէհմէտ-Իզդէթ
մովլան , տէրութեան պատմագիր Էսաա էֆէնտին և
ուրիշ քանի մ'անշուք մարդիկ , զորս իրենց անձ-
նութրութիւնը քիչ ժամանակէն արժանի պիտի հան-

դիտացնէր իրենց իշխանին բարեմտութեան վարձատրութեանցը :

— Կայսերական զահուս , հաւատարիմ աստեղբ , ըսաւ Մահմուտ ներկայ եղողները դիտելով և հրամայական և սպառնական նայուածքով մը , զձեզ իմ շուրջն ժողովեցի ձեր կարծիքն առնելու այն առաջադրութեան համար զոր երկար ատենէ ի վեր միտքս դրած եմ . եթէ այն ձեր հաւանութեանն համաձայն չըլլայ , առանց վախճալու համարձակութեամբ ըսէք զայն և վստահ եղիք որ ձեզ հետ իբր վեհանձն թշնամի պիտի վարուիմ . իսկ եթէ ընդհակառակն իմ կարծեացս համաձայն էք , որուն վրայ վայրկեան մ'անգամ տարակուսիլ չեմ ուզեր , կայսերական բարեմտութեանս ցօղը սկիտի իջնէ ձեր և ձեր ընտանեաց վրայ աւելի քաղցր և քան զառաջինն առատարար : Այս քաջալերական նախերգանքէն յետոյ , որն որ դիմադրութեան առաջքն առնելով զայն անկարելիութեան սահմանէն դուրս չէր հաներ , Մահմուտ իւր դպրին ակնարկ մըրաւ մօտենալու և հրատարակելու իւր դիտաւորութիւնը , որմէ յետոյ կուգէր լսել Նորին Ահաւատութիւնը իւր խորհրդակցաց կարծիքը :

— Գիտեք , էֆէնտինէ'ր , ըսաւ դպիրը՝ զաւադանին բարեւելով , զինուորաց անհնազանդութիւնըն ու անկարգութիւնը ո՛րքան խոչընդոտներ պատճառեց ցարդ օսմանեան զինուց փառացն աճմանը :

— Զայդ գիտեմք, միաձայն սլատասխանեց աւագանին՝ գլուխնին Սուլթանին հետաքրքրական ակնարկին առջեւ խոնարհեցնելով։ Այն մնասները՝ զորս կրեցինք վերջերս ապստամբեալ Յոյներէն, շարունակեց դալիրը, արդիւնք եւ մի միայն երբեմն յաղթական Նէնիչէրեաց տգիտութեանն ու անհնազանդութեանը։ Նորին Ահապառութիւնը կը կարծէ թէ այս գնդին բարեկարգութիւնը կրնայ միայն անոնց մէջ եղած զեղծ մուսնքն ուղղել։ Կը հրահրէ և զձեզ որ այս մասին նորա դատաստանն ուղղէք եթէ սխալ է։

— Նորին Ահապառութիւնը չը սխալիր երբէք, սլատասխանեց աւագանին՝ կրկին գլուխնին ծռելով։

— Աը կարծէ՞ք ուրեմն, ըսաւ դալիրը, թէ օգտակար ու գովելի գործ է կրկնել այն ազնիւ փորձերն որոց 18 տարի յառաջ ձեռնարկեց փառաւոր սակայն դժբաղդ յիշատակաց արժանի Սուլթան Սէլիմը, և սլարտաւորել զՆէնիչէրիս որպէսզի նոր գնդին կարգն ընդունին, որք խիստ հնազանդութեան և զինուորական բարեկարգ կրթութեան սկիտի ենթարկուին։

— Խիստ լաւ, խիստ լաւ, սլատասխանեց աւագանին միաձայն։

— Ուրեմն, յարեց Սուլթանը, յառաջիկայ կիւրակէ լուսնական Շէփիւլ (1) ամսուն 27րդ օրը

(1) 16/28 մայիս, 1626։

բարձրաստիճան Շէյխ-Խալամը թող ժողով կազմէ : Հոն մտածեցէք մեր նպատակը ի կատար հանելու միջոցներուն վրայ : Հոն ոչ թէ միայն դուք, հապա Իպէմայից իմաստնագոյն Միւտիրներն ⁽¹⁾ ալ պէտք է ժողովին : Նաեւ պիտի հրաւիրուին հոն Շէնիշէրեայ Սնագին բարձրագոյն աստիճանաւորներն, և պիտի կարդացուի հոն անոնց վիճակագրութիւնը, որպէսզի զայն իրենց ստորնագրունից որոշմանն յանձնեն և ստորագրութիւննին ընդունին : Ար յուսամք թէ և ոչ մէկ արգելք դէմ պիտի կենայ մեր բարձր կամայը, ասլա թէ ոչ՝ Բարձրեալը մեզ պիտի ներշնչէ այն միջոցներն որոցմով այս արգելքներուն պիտի յաղթեմք :

Այսպէս ինքնակալն իւր բարձր կամքը յայտնելով ուրիշ սենեակ մը քաշուեցաւ, շուարած թողլով նախարարներն ու սպասաւորներն իրենց լրսածնուն վրայ : Մինչ հաւանութեան ժպիտը կը փայլէր բոլոր ներկայ գտնուողներուն ճակտին վրայ, անոնցմէ իւրաքանչիւրը կը դողար սրտին խորէն պատասխանատուութեան մասին, և գուցէ շատերը կը նզովէին իրենց բաղդը որ սովորական դէպքով մը բարձրացոյց դիրենք այնպիսի վտանգաւոր պաշտօնէութեան մը :

Բոլոր ներկայ եղողներէն թերեւ մինակ Նէճիպ կ'զգար ճշմարիտ և անկեղծ ուրախութիւն մը :

(1) Դասաւոր :

տեսնելով վերջապէս երկար դադարումէ մը վերջը Սուլթանայ գահուն և Նէնիչէրեայ գնդին մէջ պատերազմին վերստին սկսիլը : Թէև կանխաւ զգուշաւոր խօսքեր եղան , սակայն Սուլթանին նպատակը բացայայտ կը ցուցնէր Սնազին և անոր արտօնութեանց անմիջական բնաջինջ բարձումը , և այս ուրիշ կերպով չ'էր ըլլար բայց եթէ թուրին ծայրովն ու թնդանօթաց որոտմամբը : Որչափ որ յանդուգն կերեւէր այս ձեռնարկութիւնը , սակայն Սէլիմայ օրդին ասով կը տեսնէր իր սրտին ամենասիրելի մաղթանայ կատարումն ըստ անհուն արդարութեան Աստուածային նախախնամութեան :

Երբ նէճիպ երթալու վրայ էր միւսներուն հետ . սուսերակիր Սլի աղան մօտեցաւ և զուարթ դէմքով մ'ըսաւ անոր քաղաքավարութեամբ և ժպտելով . Մեր Տէր Սուլթանն առատաբար կը սփռէ այս վայրկենիա իւր բարեմտութեան շնորհը իւր հաւատարիմ պաշտօնէից : Առսփորի բերդերուն կառավարիչ Հիւսէյին Փաշան Սերասկէր կանուանէ . Քէօթահեայի կառավարիչ Իզդէթ-Մէհմէտ վաշան մայրաքաղաքիս հրաձգաց գնդին գլուխ : Եւ քեզ , սիրելի որդիա , Սուլթանը կը վերասլաճէ կայսերական շնորհաց ամենէն թանկագինը , որուն համար չատերը քու վրադ սլիտի նախանձին : Նորին Ահապառութիւնը քեզ կ'սպասէ , փութա ընկնիլ յոտս Նորին և շնորհակալ ըլլալ այն բարձր պատուոյն համար յոր սլիտի բարձրանաս քիչ մը վերջը :

Իսկոյն կ'երթամ առ տէրն իմ , ըսաւ Նէճիպ :
 Երբ բացաւ սենեկին դռնէն կախուած վարա-
 ցոյրը , ուր Մահմուտ անոր կ'սպասէր , դիտեց որ
 անոր ձեռքը դողդոջուն կերպով կերերար , և թէ
 յանկարծական դաշուկ մը դիտեց նորա դէմքին վը-
 րայ : Դժղբաղղութի՞ւն մ'արդեօք կը նախատեսէր
 այն շնորհէն , որով հզօր ինքնասկալը կ'ուզէր զայն
 սլատուել :

ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՇՆՈՐՀՆ

Սուլթանին Աէօք-Սուլու հովանոցին մէջ գաղտնի կերպով Նէճիպին հետ տեսակցելուն վրայ երեք օրեր անցեր էին , և այն ատենէն ի վեր քունն հերմինիայիլծակցին թարթիչները չը գոցեցին և ոչ ալ ժպիտ մ'երևցաւ անոր շրթանցը վրայ :

Գաղտնի և դժնդակ կսկիծ մը որ կատարեալ յուսահատութեան կը տանի զմարդ , կարծես զըստած էր զայն իւր անմարտնչելի և կործանարար աղդեցութեանը տակ : Ախրաւորեալ մարդու մը կը նմանէր որն որ կը տեսնէ իւր արեան հոսիլը , և կանխաւ մօտեցած կը տեսնէ այն վայրկեանը յորում յաւէտ պիտի խփէ իւր աչերն : Բոլոր օրը այցելութիւններ և տէրութեան մեծամեծ նախարարներէն պարգեւներ կ'ընդունէր , և գիշերն ալ հարէմը վերադառնալով արտասուքով իր սրտին վրայ կը սեղմէր լծակիցն ու որդիքը :

Աերևի թէ Հէրմինիա առաջին անգամ հասկցաւ այն վշտին ծանրութիւնը , զոր ի զուր կ'աղաչէր ծածկել անկէ իւր լծակիցը : Անոր սէրը թափանցեց բոլոր այն սլատուարներէն , յորս կը սլատըսպարուէր նա բոլոր իր կենաց և երջանկութեան օրերը . ցուրտ նշան մը կամ կտրուկ կերպով արտասանեալ միավանկ բառ մը անոր շրթանց վրայ դիզուած հարցմանց բաղմութիւնը կարգիլէր :

Շարունակ երեք մահառիթ օրեր կրցին թշուառ
կնոջ համբերութիւնը զսպել, և կը տանջուէր այս
բորբոքեալ լավային ներքեւ, այլ կը լռէ՝ որպէսզի չը
խռովէ զայն որուն համար ամէն բան կը զոհէր,
վասնզի կը ճանչէր թէ նա ալ կրնար իրեն հա-
մար իւր կեանքը տալ:

Առ այժմ կարծեց թէ իւր լծակիցը գուցէ իւր
իշխանին համարումը կորուսած ըլլայ, և թէ իւր
վիշտը հեռաւոր գաւառ մ'աքսորուելու վախէն յա-
ռաջ կուգայ:

Թող այնպէս ըլլայ, կըսէր մեկուսի, եթէ զիս
բռնի չըխլեն իմ սիրելի լծակցէս, երկրիս ամէն
կողմն երջանիկ պիտի ըլլանք՝ հեռի սյդ երջանկու-
թեան փոփոխական ասպարիղէն. չը պիտի դողամ
մանաւանդ բաղդին այլանդակ սլարագաներէն, որք
չատ անգամ այս երկրիս մէջ յաղթանակն արկած-
ներու կը փոխեն, և ժպտանաց ներքեւ արտասուք
կը ծածկեն:

Այլ կը ստիպուէր շուտով վաճել այսպիսի գա-
ղափար մը երբ ամէն վայրկեան իւր վանդակա-
սլատ պատուհանէն դուրս կը տեսնէր պալատու-
կանաց, աստիճանաւորաց և տէրութեան վերին
պաշտօնէից Սէրափըզն՝ յաճախելին, որ նշան էր
Նէճիսի տիտջ բարեմտութեանը. ինքը քաջ գի-
տէր որ երբեմն իւր լծակցին ազդեցութիւնն այնչափ
մեծ և ստուգադոյն եղած չէր, քան թէ այժմ
ուսիս ուստի՞ Նէճիսի դէմքին վրայ տուաւորեալ

կերեւէր այն ներքին հառաչանքներն , այն կսկծալի յուզմունքը զոր եւս առաւել կաճեցնէին իւր լծակ-
ցին ու սիրելի որդեկաց զգուանքը : Այս ամէնը
խորհրդաւոր և անխմանալի բան մը կ'երեւէին , զոր
Հէրմինիա ուխտած էր յայտնել Աստուծոյ կամօքն
այն չարիքը բուժելու :

Դիտեց թէ ժամանակէ մ'ի վեր և սովորականէ
դուրս Սեղանաւոր Յովհաննէսն յաճախակի Նէճիպին
այցելութեան կուգայ : Հէրմինիա թագչելով ըզ-
Սէղանըգն հարէմէն բաժնող դրանն ետև (ուր քիչ
մ'առաջ այս դժբաղդ մօր սիրտը խիստ կսկծալի
վէրք մ'ընդունած էր , այն օրը յորում իւր որդւոյն
բերնէն լսեց այն սարսափելի նշովքը) Հայ սե-
ղանաւորին գալստեանը լրտեսեց . որն որ ստուգիւ
չ'ուշացաւ երևելու ընդունելութեան սրահին մէջ ,
ուր Նէճիպ անոր կ'սպասէր : Սեղանաւորն յար-
գանօք իւր ձեռքերն վերարկուին ծալքերուն տակ
ծածկելով , որ ներսէն սկիւռի (ղընձապ) մուշտակով
պատած էր , բարեւեց զայն իւր ճակատը մինչեւ
յերկիր խոնարհեցնելով , և նստաւ իւր ոտքերուն
վրայ պետք եղած հեռաւորութեամբ :

— Սարրա՛ֆ , հարցուց Նէճիպ , նոր դնած ա-
մարանոցիս գինը վաղը կրնա՞ս վճարել :

Ես աղբատ մարդ մ'եմ , պատասխանեց Հայը
մինչեւ յերկիր խոնարհեցնելով իւր մազոտ գալթա-
քը , բայց Ձեր Ասեմութեան անուան վաղը ետրին
դնոյն թերհաշիւ 400,000 ղրուշ սլիտի տամ և

Մնացածն ալ կը վճարեմ տաան և հինգ օրուան մէջ՝
բարեկամացս օգնութեանն ապաստանելով : Եթէ
Ձեր Վսեմութիւնը չ'ուզէր որ փասուիմ անձնուի-
րութեանս պատճառաւ , չը պիտի խնայէ տալ ինձ
այս ստակին համար տարին հարիւրին քսան և հինգ
տոկոս : Ձեր Վսեմութիւնը գիտէ թէ քիչ շահով
գոհ կ'ըլլամ , իմ ընկերակիցներէս շատերն հա-
րիւրին քառասունէն վար չ'են կրնար ընդունիլ :

— Լա՛ւ , պատասխանեց փաշան , պիտի զար-
դարես ուրեմն եսլըն շքեղ կերպով :

— Հրամեր էք , Վսեմաշուք տէր ,

— Պիտի վճարես այն ութսուն ձիերուն գինը
զորս իմ վերակացուս ձեզ պիտի ներկայացնէ :

— Հրամեր էք , Վսեմաշուք տէր ,

— Այն գերեվաճառն որ իմ տանս սպա-
սաւորներ կը բերէ , քեզի հետ պիտի համաձայնի
սակարկութեան մասին :

— Հրամեր էք , Վսեմաշուք տէր ,

— Գոհարեղինաց և ուրիշ կանացի զարդուց
համար զորս պիտի գնեմ Վալաթայի ոսկերիչ Հըր-
եայէ մը , որ կուզէ ինձ ծառայել , ձեր սխառուոյն
փառս մը չեմ ըրած ըլլար ,

— Այս մասին ուրիշին ծառայութիւները նա-
խասլատուելնիդ , Վսեմաշուք տէր , վրայ բերաւ
Սարրաֆը , իմ անձնուիրութեանս համար կասկած
կը ցուցնէ :

— Բայց անոնց գումարը շատի կը հասնի . . .

Աղբատ Յովհաննէսն ամենայն ջանք ի գործ պիտի դնէ զձեզ գոհ ընելու համար, ընդմիջեց Հռիփսիմէի հայրը :

Եւ անմիջապէս ականարկ մ'ըրաւ խոնարհաբար և չորս սպասաւորներ սրահը մտան բերելով մեծափայելուչ թանկագին կերպասներ, ոսկեղէն և արծաթեղէն անօթներ, հնդկական լահորի շալեր, բաց անտուկներ, որոնց մէջ կը փայլէին մանեակներ, ապարանջաններ և ուրիշ թանկագին զարդարանքներ :

— Կ'ըսէիր թէ այնչափ աղբատ ես . . . ըսաւ Նէճիպ՝ զարմանալով իւր առջեւ սիւսուած հարստութեանց վրայ :

— Ափսո՛ս, ժամանակներն գէշ են ըսաւ ծերունին հառաչելով, և աչերն յերկինս բարձրացնելով՝ Դեռ չորս միլիոն առնելիք ունիմ, ըսաւ, կայսերական սէրայէն՝ հարէմի տիկնանց և մեր սիրելի թագաւորին քեռորդւոյն և քոյրերուն տուածներուս համար: Եւ այս վայրկենիս տակաւին, Ասեմաշո՛ւք տէր, ինձ յանձնուած են թանկագին քարեր ժողովել Տիւլպէստէ (1) Սուլթանուհւոյն Սուլթան Մահմուտի եղբորորդւոյն համար (Աստուած երկա՛ր տարիներ պարգևէ անոր) : Հանդուցեալ Սուլթան Մուստաֆայի դստեր համար կերելի թէ նախատակներ ունին . . .

(1) Այս անունը կը նշանակէ սրտաղբաւ :

— Աղամանդներն ու զարդարանքներն յարմար և ինձ հաճելի են , ընդմիջեց Նէճիպ կտրուկ կերպով : Արնաս երթալ, սարքաֆ , և երբ կատարես այս ամէն յանձնարարութիւններս , իմ պարտուցս մանրամասն հաշիւներն ներկայացուր ինձ :

— Բան մը չէ ըսաւ սեղանաւորը ժպտելով , էն շատն երեք միլիոն դրուշի բան է :

— Հազիւ իմ բոլոր հարստութիւնս այդ գումարին մէկ չորրորդը կը կազմէ , ըսաւ Նէճիպ :

— Ձեր Բարձրութիւնը ինձ միայն պիտի հատուցանէ տարին հարիւրին քսան և հինգ տոկոս , և երբ Նորին Աւհափառութենէն շնորհ մը խնդրելու ըլլամ , պիտի փութամ հաւատարիմ պաշտպանիս օգնութեանն ապաստանելու :

— Փութա՛ կատարել յանձնարարութիւններս , կրկնեց Փաշան , և ջանա որ դադտնի պահես :

Յովհաննէս և սպասաւորներն անյայտ եղան վարագուրին ետեւէն : Իսկ Նէճիպ մինակ մնալով՝ նորէն դառն կսկիծներու մէջ ընկաւ : Մերթ ընդ մերթ խորին հառաչանքներ կը բարձրացընէին անոր կուրծքն և արտասուք կողողէին զաչերն :

Քանի մը կսկծալի լռասահ վայրկեաններէ վերջն իւր ծոցէն աղամանդազարդ փոքրիկ պատկեր մը դուրս քաշեց և զայն դիտեց երկար ատեն . յետոյ յանկարծ ելնելով նետեց զայն իւր նստարանին վրայ և դուրս ելաւ վազելով՝ որոշ ձայնով մը փափաւարով ,

— Հերմինիա՛: Հերմինիա՛, դժբա՛ղդ զաւակներս ։
 Օ՛հ, աւա՛ղ ։

Հերմինիա որ Հարէմին կիսաբաց դրան ետե
 ծածկուած էր, տեսաւ և լսեց այս տեսարանին ա-
 մէն գործերն ։ Նէճիսլ դուրս ելնելուն պէս Հերմի-
 նիա վաղեց գնաց այն սրահը ուր կը նստեր Նէճիսլ,
 և առաւ իւր լծակցին ձեռքէն ընկած փոքրիկ պատ-
 կերն, և շտապաւ վերադարձաւ ի Հարէմ, փու-
 թալով պատասպարուիլ իւր ներքսագոյն սենեակ-
 ներուն մէկուն մէջ ։ Վերջապէս, փափաաց տեն-
 չալի ուրախութեամբ, բոլոր դռներն գոցելէն ետ-
 քը որ և է ձանձրալի այցելութիւն մը չ'ընդու-
 նելու համար . վերջապէս գաղտնիքը պիտի իմանամ,
 այն կործանարա՛ր գաղտնիքը

Թշուա՛ռ և սովենաթշուառ, կրկնեց, ձեռքերուն
 մէջ ծածկելով դէմքը, ի՞նչ գաղտնիքներ պիտի յայտ-
 նուին արդեօք այս փոքրիկ պատկերէն, միթէ եր-
 կար ատենէ ի վեր գուշակա՞ծս, այսինքն թէ ամու-
 սինս կը սիրէ ուրիշ կին մը . և թէ ա՛յնչափ զայն
 կը սիրէ, որով մոռցաւ բոլորովին իմ բարեկա-
 մութիւնս և իւր սիրելի զաւակաց սէ՛րն . բայց հոգ-
 չէ, կուզեմ գիտել թէ որո՞ւ զոհել կուզէ զիս
 Նէճիսլ . ի՞նչ է ստուգիւ մարդս ։ Այսպէս հառա-
 չելով կը սրատրաստուէր իւր անհանգիստ հետաքրք-
 րութիւնն յագեցնել, բայց ինքնայօժար դարձուց
 իւր դէմքը, վախցաւ անսարակոյս ա՛յնչափ կարեւոր
 և ուշադրութեան արժանի վայրկենէն, յորում

պարզ կասկածը լուծուելով և ցաւալի ճշմարտութեան փոխուելով պիտի ջնջէր յաւէտ իր ձեռքերովըն իւր մոլորութիւնը, ա՛յն երջանկութեան ըստութեան որուն տեղ շատ անգամ կը բռնէ նա :

Ափսո՛ս, հառաչեց, ի՞նչ պիտի ըսէ ինձ այս պատկերը, ո՞չ ապաքէն իմ գեղեցկութեանս ջրնջուած ըլլալն, և թէ արանց է՛ն պատուաւորին ու մտերմին անգամ սիրարծարծ և սլճնասէր կնոջ մը հրապուրանաց դիմագրաւելու անկարող ըլլալն :

Այս կինն անտարակոյս խիստ գեղեցիկ է, ապա թէ ոչ ի՞նչպէս ուրիշ կերպով կարելի է մոլորեցընել Նէճիպի միտքը : Տեսնեմ, կուզեմ ճանչել իմ դժբաղդութիւնս իր բոլոր ընդարձակութեամբը :

Եւ Հէրմինիա սեւեռեց իւր նայուածքը պատկերին վրայ . իսկոյն մեռելական դալկութիւն մը ծածկեց իւր գեղանի այտերն . յորդաբար արտասուք հոսեցին իր դէմքին վրայէն, և ընդմիջեալ հեծկլտանօք մ'աղաղակեց, Աստուած իմ, որչա՛փ գեղեցիկ է :

Եւ արդարեւ պատկերը հազուադիւս գեղեցկութեան տէր կնոջ մը դէմք կը ներկայացնէր : Սեւ երկայն թարթիչով աչեր, և արեգական պէս բոցացայտ՝ կը կենդանացնէին աշխարհի է՛ն չքնաղ դէմքը . ձմերուկի միջուկէն իսկ զովագոյն տեսք մը, մաստաղագոյն և ամենավայելուչ ձև մը : Այս գեղեցկութիւնքն առաւել ևս կը շքեղանային անոր տաճկական հրապուրիչ և ձոխ հագուստներովն և որու թափանցիկ պատկերն վայելուչ կերպով կը ներկայացնէր անոր

յանկուցիչ շնորհքներն :

Կորեա՛յ, թոթովեց Հէրմինիա, աչերն անընդ-
հատ պատկերին վրայ յառելով, կորեա՛յ՝ այլ ևս
չը կանգնեւ ալայմանաւ. վասն զի լծակցիա սէրն
իմ՝ կեա՛նքս էր, զոր այժմ՝ կը զլանայ ինձ :
Խնչսդէս կորուսեալ էութիւն մը, նոյնսդէս և կո-
րուսեալ սիրտ մը վերստին ստանալ անկարելի է :
Ամէն բան ինձ համար վճարեալ է :

Մինչև իրիկուն փակեալ մնաց Հէրմինիա իր
սենեկին մէջ, ոչ իսկ սպասուհեաց թոյլ տալով իր
առջևն երևելու : Երբ ընթրեաց ժամն հասաւ, և
իր սե սպասուհեաց մին իմացուց իրեն թէ Լ.Ֆէն-
տին ի Հարէմ կը մտնէ, մէկէն ցատկեց բազմոցին
վրայէն իբր մոլեգնեալ, և իւր լծակցին առջևը վա-
զեց : Սրահին մէջ հասնելով, ուր Նէճիալ քանի մը
վայրկեան յառաջ մտածէր, անոր իւր երկու
ղաւկաց ճակատն համբուրելը տեսաւ,

— Հայրի՛կ, կըսէր, դեռահաս՝ Սէլիմն, դու ալ
մեր մօր չափ տրտում կերեիս :

— Զմեզ չ'ես սիրեր ուրեմն այլ ևս, յարեց
Ֆաթիմէն, որովհետև քանի՛ մեզ համբուրես կուլաս :

— Ե՛ս զձեզ այլ ևս չը պիտի սիրեմ, սիրելինե՛-
րըս, պատասխանեց Նէճիալ՝ կրկին համբուրելով իւր
ղաւկըներն, սէտք է մեռնիլ այն օրն յորում հարկ
ըլլայ ինձ դադրիլ զձեզ տեսնելէ. ա՛հ, այո՛, այո՛, ըզ-
ձեզ կը սիրեմ, փափկիկ և քաղցրագո՛յն էակներ,
թոթովեց հառաչելով և արտասուելով, այլ չէք

գիտեր, դժբաժնի տղաքներ, թէ միշտ հարստութիւնը
 ու զօրութիւնը չեն բաւեր բարեբաստիկ ըլլալու.
 չէ՞ր գիտէր թէ քանի՛ չարիք սլահուած են շատ ան-
 դամ ոսկիին ներքեւ, որ մեր կուրծքը կը ծածկէ. որ-
 չա՛նի ծանր վշտեր մեր փառասիրութեան յաղթա-
 նակաց ներքեւ. քանի՛ խիստ պատիժներ, քանի՛
 դատապարտութիւնք իշխանաց մեզ հայթայթած շը-
 նորհաց ներքեւ, զորս անմիտ ժողովրդեան նախանձն
 իբր երկնային զեղխութեանց նախաճաշ կը նկատէ.
 այսպիսի երկինք մը դժո՛խք է. այո՛, այո՛, դժոխք
 իր ամէ՛ն տանջանքներովն:

— Նէճիպ, գոչեց Հէրմինիա, յամուշտակելով
 իւր լծակցին ձեռքերն, երբ նա սարսուելով վեր
 ցատկեց: Նթէ զիս ոտիցդ տակ մեռեալ տեսնել չես
 ուզէր, երկու վայրկեան ևս սո՛յնպէս կեցիր ինձ համար
 այն վիճակին մէջ յոր ինչպէս մնացած էիր այնչափ
 երջանիկ երկար տարիներու մէջ. գթութի՛ւն, սի-
 րելի՛ դ իմ, կրկնեց քաղցր և դողդոջուն ձայնով մը.
 ահա միայնիկ իրաւունք, որուն զօրութեամբը ճըշ-
 մարիտ և անկեղծ բացատրութիւն կը խնդրեմ քենէ.
 կրնա՛ս զայս յինէն խնայել:

Նէճիպ իւր զաւկներն սպասուհեաց յանձնելով
 հրամայեց որ մինակ ձգեն զինքն իւր լծակցին հետ:

— Քանի մ'օրէ ի վեր, ըսաւ Հէրմինիա, ինէ
 գաղտնիք մը կը սլահես. անտարակոյս ահռելի գաղտ-
 նիք մը, վասն զի արդէն կը դալիանաս՝ անոր բա-
 ցատրութիւնը քենէ խնդրելա մտածելովդ:

— Արդարեւ գաղտնիքն ահա ելի՛ է, Հէրմինիաս, մինչեւ հիմայ զայն սրտիս մէջ թաղուցի, որովհետեւ կը յուսայի թէ Բարձրեալը գուցէ պիտի հեռացընէր ինէ՛ ինձ սպառնացող երկիւղագին վտանգը. և այն ատեն ինչո՞ւ դու ալ մասնակցէիր իմ տանջանայս, ինչո՞ւ ի դուր տեղն խռովէիր քու գիշերներուդ հանգստութիւնը. քու գեղեցիկ հոգւոյդ՝ իմ սլայծա՛ռ երկինքիս խաղաղութիւնը, յոր կը հանգուցանեմ իմ նայուածքս վշտաց և դառնութեան օրերուս մէջ. այլ ախտո՛ւս, մարդ իր բաղդին տէրը չէ. ճակատագիրն որչափ խիստ ալ երեւի, պարտինք տեղի տալ անոր :

— Ար հասկնամ, ընդմիջեց Հէրմինիա, երջանկութիւնը մշտնջենաւոր չէ, մանաւանդ մեզ դժբաղդ կանանցս համար : Երբ ծաղիկը թառամի, կընկնի. նոյնը կը պատահի նաեւ մեզ. այսօրուան պաշտեալը կարհամարհուի վաղն ողբալի կերպով մը :

— Ո՛չ ինէ, երբէք, երբէք, աղաղակեց Նէճիալ :

— Բաւական չէ որ զիս կը մատնես, փախապէս Հէրմինիա այնպիսի ցած ձայնով մ'որ հաղիւ կը լսուէր, այլ նաեւ կը լիութեամբ ստեղձ զիս խաբելու համար :

— Զքեզ խաբե՛մ, Հէրմինիա՛ս, ա՛հ, մ'արտասանէր այդ կսկծառիթ բառը, Ես զքեզ խաբե՛մ, ե՛ս, չե՞ս գիտեր որ իմ հոգիս ինձ համար չէ այնքան որքան քեզ համար : Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ նա կը սիրէ, ինչով որ նա կապրի և ինչ որ

նա կը զգայ, կարելի՞ է որ առ քեզ չը ձգտի՝ ինչպէս
ամպն յերկինս և աղօթքն առ Աստուած :

— Հոս քու տիրոջդ դահլիճը չէ, պատասխա-
նեց Հէրմինիա կծու հեղնութեամբ մը . ի՞նչու հա-
մար այս սուտերն :

— Ես ստե՛մ, քու մտքէդ կրնա՞ս այդպիսի բան
մ'անցունել :

— Ապրի՛ս, ապրի՛ս, ուրախակից եմ քեզ . վասն
զի այլ ևս չըպիտի սահմանափակուիս քու ասպարէզիդ
մէջ, այլ շուտով Ն. Ա. բարեմտութեան ամենա-
բարձր աստիճաններուն պիտի բարձրանաս . որովհե-
տեւ քու շրթունքդ գիտցաւ այնչափ սուղ միջոցի
մէջ քու սրտիդ զգացումները կերպարանափոխել :

— Աւա՛ղ, ես այդ բարեմտութիւնը կը նզովեմ,
չարունակեց Նէճիպ կատաղի յռասահատութեամբ մը.
նա իբր գիշատիչ անգղ մը յարձակեցաւ վրաս երբ
ես անհոգ կը քնանայի, և խորտակեց իմ կեանքս .
նա, այո՛, դիս քենէ կը բաժնէ և իմ վրաս կը դնէ
կապ մը, յորմէ ես կը խորչիմ :

— Աստուա՛ծ իմ, ընդմիջեց Հէրմինիա, այս
պատկե՛րն . . .

— Տիլպէստէ սուլթանուհւոյնն է այդ, թագաւո-
րին եղբօր դստերն : Ինձ հրամայուած է ամուսնա-
նալ հանգուցեալ Մուստաֆա Սուլթանին մէկ հա-
տիկ աղջկանն հետ :

— Դո՛ւ, կարելի՞ բան է այդ . . . անկարելի,
անկարելի :

— Աւա՛ղ , անկարելի կըլլա՞յ այն , երբ օրէնքը թոյլ կուտայ և թագաւորը զայն կը հրամայէ :

— Աստուա՛ծ իմ , Աստուա՛ծ իմ , կրկնեց Հէրմինիա , դողդոջուն ձեռքերն իրար կցելով , մի թէ սարսափելի երա՞զ մը կը տեսնեմ , Նէճի՛սլ , քաղցր խօսք մը ըսէ զիս արթնցնելու համար :

— Լա՛ց , ինձ համար , այո՛ , լա՛ց , Հէրմինիա .

— Իրա՛ւ է ուրեմն , ուրիշ կին մը . . . ինձ պիտի բաժանորդ գտուի լծակցիս սիրոյն : Ո՛հ , բաժակ մ'է այն զոր կարող չեմ ըմպել . իմ կարողութենէս վե՛ր է այն : Դո՛ւ , դու Սուլթանուհւոյ լծակից . . . և ես , Նէճի՛սլ . . . ես և քու զաւկներդ ի՞նչ պիտի ըլլամք :

— Հէրմինիա , կը հասկնաս այժմ իմ յուսահատութիւնս , և Աստուա՛ծ գիտէ ո՞ւր պիտի հասնի Սուլթանին առ իս ունեցած բարեմտութիւնը :

Ի ՔԱՐԻԲԴԵԱՅ Ի ՍԿԻԼԼԱ (¹)

Նախընթաց ընդմիջեալ պատմութեան վերա-
դառնալով հետեինք արդ շաւղաց Շէյթան Տէր-
վիշին, զոր թողուցինք ձիով Աալաթայի ճամբայնե-
րուն վրայ, ուր իւր վերարկուն տակ առեանգած
էր Սեղանաւոր Յովհաննէսի՝ դուստրն զգեղեցիկն
Հռիփսիմէ :

Մարդիկ դեռ տներնէն փողոցները սփռուած
չըլլալնուն համար, Տէրվիշն առանց մէկէ մը դիտ-
ուելու Ֆընտըքլըյի թաղն հասաւ, որն որ Առս-
փորի ափանց վրայ Թօփխանէի և Տղմա-Պահ-
չէի մէջ տեղը կը գտնուի. մթին նեղ ճամբէ մը
անցնելով դրաւ իւր կողոպուտն աւերակ և անծա-
նօթ տան մը մէջ, որուն բանալիներն իւր վրայ
էր, և որուն վանդակներն արդէն խնամով գոցած
էր :

Երբ դժբաղդ երիտասարդուհին իւր նուաղումէն
սթափեցաւ, և երբ զինքը կապկալող շղթայներէն
արձակուելով իւր զգայմանցը՝ վերադարձաւ,

(¹) Ըստ առասպելեաց Քարիբդիս է կին անողորմ աւաղակ,
որ սլատուհասուելով յորձանուտ ժայռի փոխուած է : Սկիլլա է
ժայռ յորձանուտ եօթնգլխեան հանդէպ Քարիբդեայ, որուն հա-
մար կ'ըսեն թէ ամբողջ նաւերն կը կլլէ : Հեղինակն ասով Տաճ-
կաց առածն յիշեցնել կուզէ. (եաղմուրտան քաջար իբէն սօլուեա
թու թու լտուգ) :

սարսափ մը տիրեց վրան երբ տեսաւ որ ամայի
բնակարանի մը մէջ կը գտնուի՝ սոսկալի Տէրվիշին
առջեւ, որն որ ցորենագոյն մօրուք մը և ածիւ-
ռած յօնքեր ունէր, և սկսաւ դառնապէս լալ ։
Անտարակոյս իւր բաղդը կողբար նա այն ատեն,
զոր քիչ մնաց պիտի յանձնէր գոնէ երիտա-
սարդ և գեղեցիկ Սիւլէյման պէյի ձեռքը, ընդհա-
կառակը նետեց զայն իբր ընդ հենգն մարդակերպ
կապիկի մը ճիրաններուն մէջ։ Շատ անգամ ամենա-
հաստատ առաքինութիւնն իսկ անկարող կըլլայ
հասկնալ թէ յո՛ կը յանգին իւր փափաքներն ։

Եթէ Տէրվիշին յաղթական դիրքը, եթէ նորա
հայեցողածոյ դժոխային հուրը դժբաղդ երիտասար-
դուհւոյն չապացուցանէին թէ ի՞նչպիսի անդունդի
մը մէջ ընկած էր, պիտի սարսափէր անշուշտ երբ
լսէր այս մարդուն բերնէն թէ ի՞նչ զգուելի խար-
դախութիւններով ձգեց զինքն այս որոգայթին
մէջ ։

Սիւլէյմանի առ նա ունեցած կիրքը, իւր ծախու-
մըն, իւր խաբէական խօսքերն, այս յանդուգն ա-
ռւանդումն, անոր իւր հօր ըրած մատնութիւնը,
և ոստիկանութեան զինուորներէն բանտարկուիլն,
այս ամէնն յառաջուց պատրաստած էր Տէրվիշն,
այս ամէնն ինքը դիտմամբ ըրած էր, որպէս զի իւր
գարշելի կրից զոհին տէրն ըլլալու յաջողի ։

Ուրիշ ի՞նչ կրնայ ընել մէկն այնչափ ուշադ-
րութեան առնուած վիճակի մը մէջ, բայց եթէ յու-

սահաւորիլ և նշուիլ : Ասան որոյ Հռիփսիմէ փու-
թայ սլաշտարանութեան այս առձեռն միջոցներուն
դիմելու . սակայն շուտով հասկցաւ թէ ամէն բան
անօգուտ եղան : Եւստակիոս կանցնէր և զըզ-
ուելի Պէկթաշին կը զայրանար իւր աղաչանայ ա-
նօգուտ ելնելուն համար : Իսկ երիտասարդ Սքմե-
նուհին բռնութիւն բանեցնելու անկարող ըլլալով
վճռեց իսկոյն նենգութեան ձեռք զարնելու : Սիրելի
տրամադրութիւն մը կեղծելով համարձակեցաւ
դինքն առեւանգողին երեսն ի վեր նայիլ՝ թողլով
իւր սպիտակ ու փափուկ ձեռքերն անոր դողդոջուն
չրթանցն , ու ըսաւ .

— Տէրվիշ , գուցէ ատեն պիտի ըլլայ որ զքեզ
սիրեմ : Եթէ գայիր ու զիս քու լծակցիդ բարձր աստի-
ճանին բարձրացնելու առաջարկութիւնն ընէիր , ան-
տարակոյս պիտի հաճէի , ինչպէս նաեւ հայրս ալ ,
որն որ խօսք տուաւ իմ կամացս դեմ չըդնելու .
նոս պիտի հաճէր ևս իւր գանձուց մէկ մասն ալ
քեզ տալու : Եւ այն ատեն փոխանակ տարւոյն բո-
լոր ժամերուն մէջ արևէն և ցուրտէն սլահալանուե-
լու համար հաստ ապայով մը ծածկուելու , սամոյր
և չուխայէ հագուստներ պիտի հագնէիր , ծառաներ
և թանկագին ձիեր պիտի գնէիր , Տիվան-եօշուի վրայ
ձմեռուան փառաւոր բնակարան մը և ամառուան
համար ալ Արսիորի ափանց վրայ չքեզ՝ ետք մը
պիտի ունենայիր . իմ բերելիք օժտովս պիտի կարե-
նայիր Պէյ , Փաշա , Վէդիր , Սատրաղամ ըլլալ ,

և ո՛վ գիտէ թէ բաղդդ դքեղ մինչեւ ուր պիտի հաս-
ցնէր : Ասոնք դու չուղեցիր , Տէրվի՛շ , ուստի մոռ-
նանք ասոնք : Քանի որ թէ զիս և թէ դքեղ երջա-
նիկ կրնայիր ընել , նախապատիւ կը համարիս ընդ-
հակառակն ատուիլ ինէ և ցկեանս աղքատ մնալ :

Չասոնք ըսելով Հռիփսիմէ , հառաչեց ի խորոց
սրտի , և այնպիսի հայեցուածք մը ձգեց միայնակե-
ցին վրայ , որ կը բացատրէր իւր սէրն և վիշտը
միանգամայն : Շէյթանին աչքերն անթարթ և բե-
րանը բաց՝ իրր կայծակնահար մնաց Հռիփսիմէի
հայեցուածքէն և սկերճախօսութենէն՝ դրաւեալ :
Նենգամիտ աղջիկը վառեց անոր սրտին մէջ ար-
ծաթսիրութեան հուրը , որն որ տակաւ առ տա-
կաւ իւր՝ մարմնական ցանկութեանցը կը հաւսարէր ,
և վերջապէս զայն բոլորովին ջնջելու վտանգի մէջ
կիյնար :

— Իրա՞նց կըսես , հարցուց Շէյթանը . զիտեմ
որ ծեր Յովհաննէօը Աալաթայի գողերուն ամենէն
արծաթասէրն ու անյագն է , անտարակոյս պէտք
է որ խիստ հարուստ եղած ըլլայ : Իսկ դուն , յօ-
ժարամիտ իմ ըծակիցս ըլլա՛ս , դո՛ւն , անհաւատա-
րիմ՝ գեղեցիկ օրիօրդ , ներէ ինձ եթէ քիչ մը քու
մտերմութեանդ վրայ կասկածիմ :

Հռիփսիմէ մեծածայն բողոքեց , իւր ձայնն այն-
չափ քաղցր էր , իւր խօսքերն այնչափ համոզիչ ,
որ իւր բերնէն ընկած ամէն մէկ բառին Տէրվի-
շին բերանն ալ կը ընդարձակէր ժպտով մը և տա-

կաւ առ տակաւ մինչեւ իւր ականջները կը հասնէր։

— Աերջապէս, ըսաւ սեղանաւորին դուստրը, եթէ մտերմութեանս անդիմադրելի ապացոյցը տեսնել կ'ուզես, գնա քովի մզկիթին իմասը կանչէ, և բեր զայն հոս որպէսզի մեր հարսանեաց արարողութիւնը կատարէ։

— Գեղեցիկ է այդ գաղափարը, ըսաւ Տէրվիչըն իւր վերարկուն տակէն տան դրսի դուռը գոցող խոշոր բանալին հանելով։ Ահա ասիկայ, կրկնեց, ապահով երաշխաւորութիւն մ'է փախստեան ամէն փորձերու դէմ՝ եթէ միտք ունիս փախչելու. պատուհանն ալ շատ բարձր ըլլալուն չես կրնար երեւակայել իսկ գոնէ անկէ զքեզ փրկելու։ Ասկէ զատ քառորդէ մը կը վերադառնամ, ողջամբ մնա, գեղեցիկդ, համբերէ և փառաբանէ զԱստուած այն ընտիր շնորհաց համար որով արժանացոյց ըզքեզ հաւատացեալ միւսլիմանի լծակից ըլլալու։

Շէյթանը դուրս ելնելով դուռը դրսէն գոցեց երկու անգամ դարձնելով բանալին, իսկ Հռիփսիմէ իւր ճակատն պատուհանին վանդակին միացուցած անշարժ մնաց։

Տէրվիչն հեռանալուն պէս, երիտասարդուհին թեթեւ կերպով մը բարձրացոյց այն վանդակն որ զինքը կը ծածկէր, և արագ հայեցուածք մը ձգեց անմարդի և փոքրիկ ճամբուն ամէն կողմերն։ Քանի մը վայրկեան վերջն երկու Շէնիշերիներ տեսաւ, որք ծանրաբայլ յայն կողմը կուգային, և երբ մօտեցան

կանչեց զանոնք Հռիփսիմէ , և անոնք ալ գլուխ
նին դէպ ի վեր բարձրացուցին :

— Էֆէնտինէ՛րս , գոչեց քաղցր և հրապուրիչ
ձայնով մը , յանուն հաճի Պէկթաշիին , ձեր սո՛ւրբ
սլաշտպանին , օգնեցէք դժբաղդ կնոջ մը , որ
ամենէն վատ նենգութեան մը զոհ եղած է : Եթէ
դիս հօրս յանձնէք , յանուն նորա ձեզ պէյու-
թեան և փաշայութեան վարձատրութիւն կը խոս-
տանամ :

— Եւ ի՞նչ ընենք , ի՞նչ կերպով զբեղ աղկէ
դուրս հանենք , հարցուց զինուորներէն մին :

— Խորտակեցէք դուռն , այս տան մէջ միայն ես
կամ :

— Իսկ եթէ ոստիկանութիւնն անցնի՛ .

— Եէնիչէրի չ'է՞ք .

— Աղեկ կըսես , գեղեցիկ օրիօրդ , պէտք չ'է
որ վախճանք երբ ստակ շահելու բան կայ . բայց սա՛
ալ մեզ ըսէ թէ , ո՞վ քեզ փակեց այդ մենաւոր
տան մէջ ,

— Անպիտան Տէրվիշ մը ,

— Շէյթանը չ'ըլլա՛յ , հարցուց զինուորներէն
մին :

— Նոյն ինքն է . և քիչ ատենէն պիտի դառ-
նայ . յանուն Աստուծոյ , բարի՛ Էֆէնտինէրս , ա-
ղատեցէք դիս աստի կարելի արագութեամբ . և իմ
երախտագիտութիւնս

— Չեմ տարակուսիր , Հռիփսիմէ՛ , ընդմիջեց

Նէնիչէրիներէն միւսը , փականքը խորտակելու ըս-
կսելով քարովմը , զոր հանեց փողոցին քարայա-
տակէն իւր դանակին ծայրովն :

— Մուստաֆա էֆէնտի , ձայնեց Հռիփսիմէ ,
ի՛նչ , դո՞ւ ես . կը խոստանամ քեզ ցմահ ուրիշ
տեղէ պատու չը գնել այլ միայն ձեր կրօնակէն , և
վճարել առանց սակարկութեան :

— Խիստ վեհանձն է անհաւատ օրիօրդը , պա-
տասխանեց Մուստաֆան՝ ժպտելով իւր ընկերակ-
ցին , վասնզի նոյն ինքն էր խօսողը :

Մուստաֆա տան դուռը խորտակելու ձեռք
դարկաւ հանդարտութեամբ . և դրացիք պատուհան
ելան աղմուկէն վախճալով . այլ հանդարտեցան
դարձեալ և ներս քաշուեցան՝ երբ դիտեցին թէ
երկու Նէնիչէրիք էին այս այլանդակ տեսարանին
դերասաններն , որք զիրենք այնչափ անհանգիստ
ըրին :

Դուռը բացուելուն պէս Հռիփսիմէ դէտ ի սեամբ
վազեց և ճամբուն մէջ նետուեցաւ :

— Վայրկեան մ'ալ կեցիր , ըսաւ անոր մրգավա-
ճառ Մուստաֆան՝ արդիւլելով դերիտասարդունհին
իւր բազկէն . ձեզ նման բարեկիրթ ընտանեաց մը
աղջկան չըվայլէր մինակ և հետի վերադառնալ : Ա-
հա կուգայ հեռուէն անուանակիցս գինով Մուստա-
ֆան . անոր կառքը կը մտնէս , և մենք քեզ ճանա-
պարհորդակից կ'ըլլամք զքեզ պատուելու համար :

Մրգավաճառին եղբայրակիցն ստուգիւ հեռա-

ցած էր քանի մը վայրկենի համար, գաղտնի կերպով հրամայուած ըլլալով իւր բարեկամէն, և կը վերադառնար իւր հետ բերելով վարագոյրներով ծածկուած և զոյգ մը գեղեցիկ եզներով լծեալ կառք մը :

Ժամանակը կ'անցնէր շուտով, և անտարակոյս Շէյթան Տէրվիշը կրնար երեւիլ յանկարծ մզկիթին խնամովն. և Հռիփսիմէ այն ատենն պիտի պարտաւորէր կատարել իւր խոստումը : Կառքն ելաւ ուրեմն համարձակութեամբ առանց հրաւերի սպասելու : Երկու Մուստաֆայք յօժարութեամբ կերթային կառքին երկու կողմէն, ինչպէս ժամակոչները կուղեկցին թափորին :

Արմենուհւոյն հոգւոյն վրայ փայլած վայրկենական ուրախութիւնն իսկոյն ծածկուեցաւ մթազին ամպերով :

Կառքը Կալաթայի ճամբէն անցնելու տեղ ընդհակառակը գրեթէ ժամ մը ճամբայ առնելէն վերջը կեցաւ տան մը փակին մէջ, որ կը գտնուէր նեղ և խորտուբորտ ճամբայներուն մէկ ծայրը, որք կը շրջապատեն Պօփիսանէի մզկիթը :

Մեր տունն եկանք, ըսաւ Մուստաֆա, կառքին վարագոյրները բանալով. մինակ ենք, Հռիփսիմէ. լծակիցս և աղախինս Օրթագիւղ ամարանոց գացած են, և կառավարն ալ գնաց : Եղբայրակիցս Մուստաֆան ալ գինետան դուռը նստեցաւ, ոչ մէկ բան ուրեմն կրնայ դմեղ վրդովել : Օրհնէ զԱս.

տուած , գեղեցիկդ իմ անհաւատուհի , այն բարե-
բաղդութեանն համար , որով իմ պատուաւոր ան-
ձըս այն յօնքերն ածիլուած դղուելի Տէրվիշին տեղ
փոխանակեց :

Սեղանաւորին դուստրը դիտելով թէ վտանգէ
մ'ուրիշ վտանգի մէջ ընկաւ , ձեռքերովն ծածկեց
իւր դէմքը՝ կրկնակի ցաւելով անհաւատ Սուլէյման
Պէյի չը հետեւելուն համար : որովհաի նենգութեամբ
կրնար խաբել հիմա այնչափ Ուշադիր մարդ մը .
մրգավաճառ Մուստաֆան ոչ սակաւ կրիւք էր
Պէյիթաշի Տէրվիշին ձեռքէն յափշտակած աւարին
համար . առաւել չարագոյնն այն էր որ երկտա-
սարդուհւոյն պատիւն եղծանելու աւելի տրամադիր
կերեէր : Հիմայ ոչ աղաչանք և ոչ ապառնալիք օգուտ
մ'ունէին , թէև յարատեւ համբերութիւնը օգտա-
կար առաքինութիւն մ'է , այլ շատ անգամ անտա-
նելի կըլլայ : Հոխիսիմէ այս նոր յափշտակողին
քով նստած ընդունայն կը ջանար չլացնելու անոր
աչքերն մեծամեծ խոստումներով : Այս մարդը
այնչափ ստակի պէտք չունեցող մէկը կը կեղծէր
ինքզինք , և դիւրագոյն միջոցներով կրնար հայ-
թայթել զայն , երբ իւր քսակին յատակէն յայտ-
մը մերկացնելու պէտքն զգար . այնպէս որ երկ-
տասարդուհին կը վարաներ թէ ի՞նչպէս յապաղե-
ցնէ իւր սխառուոյն մօտալուտ կորստեան վայրկեա-
նը :

Յանկարծ սկեռեց գեղեցիկ , թարթ չաւոր և

հրապուրիչ աչերն իւր ատելի հիւրընկալին վրայ և
քաղցր ու սրտառու ձայնով՝

— Մուստաֆա՛ էֆէնտի, ըսաւ, գիտես որ
այսօր դեռ բան մը կերած չ'եմ :

— Լսի՛ւ, աղէ՛կ պատահումնք, պատասխանեց
ղինուորը. ես ալ անօթ ութ ենէս կը մեռնիմ :

— Բան մը բերելու չ'ե՞ս երթար ուրեմն :

— Ո՛չ, ո՛չ, գեղեցիկդ իմ. հոս ամէն պէտք
եղածն ունիմ, և քեզ պիտի հրամցունեմ այս առ-
տու փուռն եփուած մատաղ գառնուկի մը զիսար :

— Մի՛, մի՛, փուռն եփուած մսէն խիստ կը
դղուիմ .

— Մրգեղէններ ունիմ .

— Թեթե բաներ են ատոնք, ես կչտանալ
կ'ուզեմ .

— Պանիր ունիմ .

— Այդ ալ ծանր ու դժուարամարտ է .

— Ի՞նչ կուզես ուրեմն, գեղեցիկդ իմ :

— Մեծ ախորժակ մ'ունիմ, Մուստաֆա, քե-
սրայ ուտե՛լու :

— Ստուգիւ այլանդա՛կ ախորժակ .

— Եթէ ի սկզբանէ իմ սէրս գրաւել կ'ուզես,
պէտք չ'է որ բնական հաճոյքս ընելու համար
այնչափ փոքր ծաղայութիւն մ'ինձ ղլանաս, հոս
մօտը խիստ ճարտար քէպուպճի մը կայ :

— Այո՛, այո՛, և այս միջոցիս, գեղեցիկդ իմ,
կանչես անյորդներն զքեզ յաղատելու համար .

այնպէս չէ՞: Ա՛յ, ո՛չ, քու խաղալիքդ չեմ ըլլար: Դուն հիմայ ձեռացս մէջն ես, և չ'եմ ուզեր զքեզ կորուսնել:

— Քիչ մը քէպապ կը զլանա՞ս ինձ ուրեմն:

— Ուռկանիդ մէջ բռնուիլ չ'եմ ուզեր:

— Այլ սակայն եթէ քեզ երաշխաւորութիւն տամ

— Իմ ներկայութիւնս ամեն երաշխաւորութեանէ ապահովագոյնն է:

— Խիտտ լաւ, պիտի հռչակեմ ուրեմն ուր որ կրնամ՝ թէ դու կծծի մէկն ես, և թէ խեղճ կիւն մը սովալլուկ սպաննել կուզես,

— Այլ քեզ իմաց կուտամ նախ, դեղեցիկդ իմ, որ եթէ քու հաճոյքդ կատորելու համար գուրս ելնեմ, թէև դժկամակութեամբ, զքեզ այս սենեկին մէջ կրկնակի պիտի փակեմ:

— Արնատ ուղածդ ընել, սակայն մի ուշանար, վասնզի անօթութենէս կը նուաղիմ:

— Նաև պիտի կապեմ ձեռքերդ ու ոտքերդ մինչ յիմ վերադարձ, հասկցա՞ր:

— Ըրէ՛, ըրէ՛, կաղաչեմ քեզ Մուստաֆա.

— Է՛յ, է՛յ, շարունակեց Նէնիչէրին պատուհաններէն մին բանալով, քեզ պիտի ապացուցանեմ թէ կը սիրեմ հաճելի ըլլալ այն կանանց որոց սիրահարած եմ: Քաղցրիկդ իմ Հռիփսիմէ, ահաւասիկ բաղդը մեզ կը դրկէ սա բարի միւսլիման գլխւորը, որ ճամբուն վրայ կը սլտտի, զայն պիտի դըր-

կեմ մօտակայ քէսրայճիին խանութը : Այսպէս
քու փափաքդ պիտի կատարուի և ես ըստ ամենայ-
նի գոհ պիտի ըլլամ :

Հռիփսիմէ կսկծանայ հառաչ մ'արձակեց .

— Էյ, բարեկամ , գոչեց Մուստաֆա , գնա
ինձ քէսրայ ապսպրէ , և քեզ երկու դրուշ պարգև
կուտամ :

— Անկարելի է , պատասխանեց անցորդը .
Թօփխանէի Փաշան հրամայեց ինձ այս ճամբուն վը-
րայ պտտելու՝ բանտերէն փախած գող մը լրտե-
սելու համար , և չեմ կրնար իմ ղիրքս թողուլ :

— Անթուրթ ենէս կը մեռնիմ , Մուստաֆա , ը-
սաւ Հռիփսիմէ :

— Ուրեմն կերթամ , փափայ ակռաներուն
մէջտեղէն մրգսովաճառ Մուստաֆան , կերթամ ,
որովհետեւ կը սիրեմ քաղաքավար երեխլ կանանց ,
այլ գիտցիր որ պիտի գոցեմ և կղպեմ բոլոր դրո-
ւերն , նաև ճամբուն վրայ տեսած զինուորդ ալ
տանս առջև պիտի սպասէ , որպէս զի մէկուն չը
թողու քեզ մօտենալու :

Մուստաֆա կատարեց զասոնք կէտ առ կէտ :

Հազիւ ճամբուն անկիւնը դարձած էր , պատու-
հանին առջին վազեց Հռիփսիմէ , և անպատմելի ուրա-
խութեամբ լցաւ՝ քիչ մը հեռուն դիտելով քարի մը
վրայ նստող և իւր չըպողքը ծխող երիտասարդ մը :
Զինուորը անոր մօտենալով քիչ մը ծուխ ուղեց .
նա ալ իսկոյն փութաց զայն տալու . Հռիփսիմէ

բարձրացուց սլատուհանին վանդակը և ձգեց դարձեալ որ ուժ գնութեամբ ընկնի։ Այս գղրղիւնը բաւեց ամենարկ մ'ընելու երիտասարդին որ մօտենայ։ Երիտասարդուհին ալ վստահ ըլլալով թէ նա ալ հասկցաւ, Մուստաֆայի սրահին մէջ գտնուած գորտանէ մը փոքրիկ թերթ մը սլատուեց և վառարանէն բարակ ածուխ մ'առնելով հետեւեալ բառերը գրեց։

« Թօփխանէի քէպասցճիին խանութը վաղէ, հայհոյուէ և անարգուէ Մուստաֆայէն, թող ձեզ երկուքնիդ ալ ձերբակալ ընեն և բանտարկեն, նաւաւարի մը հարիւր դրուշ տուր, թող Օրթագիւղ սըլանայ միգավաճառ Մուստաֆայի կնոջ ըսելու թէ իւր տունը հրդեհն առած է։ »

Ձինուորին ուրիշ տեղ մը նայելու վայրկենին ստատելով, նետեց այս գրածը ճամբուն վրայ, զոր երիտասարդն առնելով հեռացաւ Եէնիչէրույն տան սեմոյը վրայ նստող հաւատարիմ սլահապանէն։

— Փա՛ռք Աստուծոյ, աղաղակեց Հոխիսիմէ ծունր ղնելով, սլիտի տեսնեմ ուրեմն դարձեալ հայրս և դժբաղդ Պրիգորն եթէ անմեղ դաւանքս յաջողի։

Այս վտանգաւոր սլատուէրն ընդունող երիտասարդն օտարական չէր, ինչպէս դիւրաւ կրնայ մակարերուիլ։ Առեւանգութենէն ի վեր առեւանգողաց հետամուտ կըլլար. նաև այն կառքին որ կը աչարունակէր իր մէջ զգեղեցիկ գերուհին. սոյն հետադադարութիւնը երկուքն ալ որոշած էին։ Հոխիսի-

մէի առաքինութեան սլաշտսկան ուրիշ ո՞վ կրնար
ըլլալ, որ միշտ յօժար էր նորա կամքը կատարելու,
և միշտ պատրաստ անոր համար զոհուելու: Ու-
րիշ ո՞վ կրնար ըլլալ, բայց միայն սլատուաւոր և
սիրահար Գրիգորը՝ մոռնալով այն արհամարհանքը
զոր վեհանձնութեամբ կրեց իր սրտին խորերուն
մէջ անոր մէկ սիրուն ակնարկին յոյսը տածելով:

Գրիգոր իւր ընդունած պատուէրին վրայ հսկար-
տանալով և Հռիփսիմի չափ փափաքելով անոր
յաջողութեանը, շուտով զայլոք մը ղրկեց Օրթա-
գիւղ, և անբացատրելի ուրախութեամբ մը մօտեցաւ
Մուստաֆայի, որ նոյն միջոյին քէպապկ սնակը
ձեռքը բռնած կը սլատրապտուէր քէպապճիին խա-
նութէն դուրս ելնելու: Այնպէս շտապաւ ներս
մտաւ և հրեց զայն ուսովն, որ Նէնիշէրին իւր ա-
մեն ուժով դէմ դնելովն հանդերձ սարսեցաւ,
և քարայտակին վրայ ինկած տեսաւ այնչափ փա-
փաքելի սնակը, զոր սովալլուկ շանց լեզուներն ի
քթեւ ական արեգական պէս փայլեցուցին: Քանի
ուրախութեամբ և շնորհակալութեամբ ընդունեց
Գրիգոր իւր հակառակորդին կռուիներն ու քէպապճի
ին պահանջումներն, որուն խանութին ծածկոյթը
խորտակած էր կռուին սլատճառաւ: Երկու հակա-
ռակորդք ալ չէին ուղեր եղած վնասն հատուցանել,
և վնասուող խանութականն հատուցում կը խնդրէր
օրինաւորապէս և արդարութեամբ, որով Հռիփսի-
մի հրամաններն կէտ առ կէտ կատարուեցան: Եր-

կու յանցաւորներն ի բանտ առաջնորդուեցան Թօփ-
խանէի Փաշային վճիռն ընդունելու համար : Եւ բա-
րերազդարար այդ սլաշտօնեայն ալ հոն չէր գտնը-
ւեր , Ա . Պօլսոյ ծայրը գտնուած Սուլթան Մէհմե-
տի մզկիթին մէջ կէս օրուան աղօթքին գացած ըլ-
լալուն համար :

Հագիւ երկու ժամէն կրցաւ վերադառնալ Մուս-
տաֆա իւր տունը դատաւորէն արձակուելով , որ
դատասլարտեց զհակառակորդը դատին ծախքերը վը-
ճարելու : Ա երատին քէպասպիին խանութն հանդի-
պելով նոր սնակ մը քէպասպ առաւ , այլ այս ան-
գամ առջինին կրկինը , որովհետեւ բանտին մէջ
անօթութիւն զգացած էր : Այս կերակուրին յաւել-
ցուց շիշ մը Ախլըտսի գինի և մեծ շիշ մ'ալ օղի . և
այս ամենը ծածկելով իւր վերարկուին տակ՝ գէսլ
իւր տունն ուղղուեցաւ , ուր իր ձեռք առած
սլահաթանդական զգուշութեանց շնորհիւր կը
յուսար անշուշտ գտնել իւր գեղեցիկ գերուհին :

Քիչ մնաց քէպասպը ձեռքէն պիտի ընկնէր երբ
իւր տան դուռը բաց և կղալանքը խորտակեալ գը-
տաւ : Մինչդեռ կը պատրաստուէր դրացիներն և
ոստիկանները կանչելու օրպէս զի օգնեն իրեն իւր
տունը բռնարարողը տատկելու մասին , կանայի
ձայն մը լսուեցաւ առաջին դատիկոնէն : Մուստա-
ֆա աղաղակեց՝ Հոխիսխմէի ձայնը ճանչելով : Ան-
տարակոյս երիտասարդուհին ժամանակ չէր ունեցած
իւր յանդուդն փրկչին հետ փախչելու : Թշնամա

Նեաւ Եկնիչերին ամէն աղատութիւն ունէր թէ իւր
դեղեցկին արհամարհանացը և թէ նորա պաշտպա-
նին յանդգնութեան վրէժը լուծելու :

Մուստաֆա սանդղին չորս աստիճանները մէկ
ընկելով իւր շանթ յարձակեցաւ սենեկին մէջ,
ուստի լսած էր Հախիսիմէի ձայնը, այլ հազիւ ոտ-
քը սեամբին վրայ դրաւ՝ շուարած մնաց, շուարում
մը որ զինքն արձանի պէս կեցուցած էր իւր դիր-
քին մէջ : Իւր գերին կը գտնուէր տակաւին այն
սենեկին մէջ յոր թողած էր զայն, սակայն
ո՛վ օարսաւորանացս, Մուստաֆայի լծակիցն
չտապաւ Յրթագիւղէն գալով, իւր բարկութենէն
հրացայտ աչերն տնկած և հայհոյութեամբ բերանը
փրփրած կը սարսուռար զիշատել իւր եղունգներովն
իւր անհաւատարիմ էրկանը դէմքը, ինչպէս անկէր
ընել անարգեալ լծակցի մը :

Երկու կանանց մէջ անցած քանի մը վայրկենի
խօսակցութիւնը բաւեց բացայայտելու երկաքանչու-
րին փոխադարձ դիրքը :

Մուստաֆան միշտ իւր վերարկուն ներքե կը
պահէր գնած բաները, պաշտպանողական այլ երկ-
չոտ խօսքեր կը մըմուար. տեղատարաւ անձրեւի
նման ուժգին աստակներ կը տեղար իւր զայրա-
ցեալ լծակիցն անոր դէմքին վրայ, և զայն ի վա-
խուստ խուճապելու կը ստիպէր, միևնոյն ատեն
Ախարոսի դինին, օղին չիշը, և ախորժեկի պնակը
գետինն ընկնելով փշրուեցան տախտակամածին վը-

րայ : Քանի որ զայրացեալ լծակիցք փոխադարձ
 հայհոյանօք և չարախօսութեամբ կը կռուէին , ծաղ-
 կահասակ Արմենուհին թռաւ փողոցը գաղտնապէս ,
 և գտաւ զԳրիգոր , որ իւր քով սլաքափայտ ձի
 մ'ունենալով անոր կըսնայաւ : Հոխիսիմէ շրտա-
 սելով Գրիգորի օգնութեանը , ձիուն վրայ պատ-
 կեց , և աճասլարանօք գնաց ի Կալաթա՝ ի մեծ
 բերկրութիւն իւր ընտանեացը :

ԱՐՏԱՍՈՒՔ ԸՆԴ ՓԱՂԿՈՒՔ

Սեղանաւոր Յովհաննէսն Աալաթայի գրասենեկին մէջ երբ իրեն վճարուած ոսկի ստակները կշռելու կ'ըբաղէր, իւր դուստրը Հռիփսիմէ աճապարանօր իրեն մերձենալով իմացուց անոր օր օտարական մը գաւթին մէջ իրեն կը սպասէր :

— Թո՛ղ սալասէ, պատասխանեց ծերունին, առանց երբէք իւր աչքերը կշռին վրայէն վերցնելու :

— Բայց եթէ գիտնայի՛ր, հայր . . .

— Հաշիւս շիտթեւ պիտի տաս, յարեց Հայ սեղանաւորը իւր ականոցը քթին վրայ զետեղելով :

Հռիփսիմէ հօրը վրայ ծռելով՝ անոր ականջին քանի մը բառ փախապ, յանկարծ սեղանաւորը իւր բոլոր ոսկի ստակները գորոցը լեցնելով բանալին առաւ, աճապարանօր գրասենեակէն դուրս ելաւ և իւր տան ոլորտաձև սանդուխին չորս աստիճաններն մէկ բնելով վեր ելաւ :

Թրքուհի տիկին մը, որոյ թափանցիկ շղարշին տակէն կ'երևէր չքեղ և աղամանդաղարդ գլխու կապ մը, նստած էր սրահին բաղմոցին վրայ : Յովհաննէս խոնարհեցաւ մինչև յերկիր՝ իւր ձեռքը դէպ ի ճակատը տանելով . յետոյ յոտին կացեալ, աչքերն յերկիր սևեռելով և պարկեշտ լռութիւն մը պահելով հարցման կ'սպասէր :

Թրքուհին սաստիկ խռովեալ կ'երևէր, և խորին հառաչանքներ մերթ ընդ մերթ իւր կուրծքին վրայի ֆէրաճէն վեր վեր կը հանէին և իւր մեծ ուսեւ աչքերէն արտասուք կը հոսէին :

— Սեղանաւոր, ըսաւ, ջանալով հոգւոյն ներքին տագնապը ծածկելու յորմէ ձայնը կը դողդոջէր : Ե՛ս ինքն եմ Նէճիալ փաշայի օրինաւոր ամուսինը : Այն ատեն Յովհաննէս բարեկեց զայն այնքան խոնարհելով, որ իւր մազոտ գլխարկը գետնը ծածկող փախաթին դալաւ :

— Գիտեմ որ միշտ անձնուիրարար ծառայեցիր իմ Փաշայ լծակցիս, շարունակեց Հէրմինիա, և կը սիրեմ հաւատալ թէ այս անգամ մեծապէս դիւպարտաւոր պիտի ընես, եթէ կարող ես ընել : Արտեսնես որ մենք ալ մեր բարեմտութեան բացայայտ օրինակը քեզ տուած ենք՝ յանցաւոր որդի մը դատաւորաց ձեռքն յանձնելով քու տանդ մէջ ըրած վատ առեւանգութեանն համար, և գիտես նաեւ թէ այս մասին որչափ երկիւղ կը կրենք :

— Փա՛ռք բարձրելոյն Աստուծոյ, սլաւօտախանեց Յովհաննէս բերկրութեամբ, մեր սիրելի դուստրը մեզ յանձնուեցաւ դարձեալ և . . .

— Հիմա, շարունակեց Հէրմինիա, քենէ քանի մը տեղեկութիւն պիտի ուղեմ, զորս կը յուսամ թէ չը պիտի զլանաս ինձ :

— Պաարատ եմ Ձեր Աղնուութեան հրամանաւորը, սլաւօտախանեց սեղանաւորը :

— Ո՞ր օր կատարուիլ որոշուած է Տիւալէստէ Սուլթանուհւոյն հարսանիքը :

— Վաղը , Տիկին :

— Վաղը , կրկնեց Հէրովինիա սարսուելով , վաղը , ըսէ ինձ , վասն զի գիտես սէրային մէջ բոլոր պատահածները . իմացած ես անշուշտ թէ երիտաւարդ Սուլթանուհին իւր լծակիցը տեսած է , և թէ հաւնած է անոր և կը սիրէ զայն :

— Գիտես , Տիկին , թէ ինչ սահմանափակ վիճակի մէջ կ'անցնեն իրենց ժամանակը կայսերական տոհմին իշխանուհիք . իրենց ազգականներն անոնց բաղդը կը յարդարեն առանց գէթ անոնց իմացնելու :

— Այս լծակցութիւնն ուրեմն սիրահարութենէ յառաջ եկած չէ . քանի՞ տարեկան է Սուլթանուհին :

— Տասն և հինգ տարեկան , Տիկին :

— Տղայ է դեռ , ըսաւ Հէրովինիա կսկծալի ժըպիտով մը , իւր սրամտութեան և գեղեցկութեան վրայ խօսք մը կ'ըլլայ :

— Սէրային ներքինիները , պատասխանեց Յովհաննէս , կը հաւաստեն թէ հաղուադիւտ գեղեցիկ արարած մ'է նա :

— Կը սխալիս , սեղանաւոր , ընդմիջեց Նէճիպի լծակիցը , բոլոր աշխարհ կ'ստուգէ ընդհակառակն , որ նա տգեղ և նեղսիրտ է :

— Ներէ ինձ , Տիկին , միմեջեց ձերունի Հօյը ,

չեմ ուղեր Ձեր Աղնուութեանը դալչիւ, այլ միայն
կ'ուղեմ մտերմաբար պատասխանել հարցմանցդ •
թէ որ իմ խօսքերս զձեզ կը դժկամակեցնեն, տո՛ւր
ինձ հրաման երթալու :

— Ահ'ց, կը հրամայեմ քեզ, ըսաւ Հէրմինիա :
Ա'աղաչեմ քեզ, յարեց, զրեթէ պաղատական
ձայնով • այո՛, այո՛, եթէ գիտնայիր թէ ո՛րչափ
կը տանջուիմ, անշուշտ իմ վրաս պիտի ցաւէիր և
պիտի լայիր : Այնքա՛ն երջանիկ տարիներէ յետոյ,
երբ շարունակ միօրինակ զգացմամբ զգաց բերկրու
թեամբ նորա սէրը, համարուիմ, և բոլոր անձնուի
րութիւնն ստանամ, և տեսնեմ որ բոլոր զանոնք
կը բաժնէ՛ իմ և ուրիշ սիրուհւոյ մը մէջ : Ընկերու
թիւն մը ի՞նչպէս կրնայ այս տեսակ օրէնքներ ձան
չել : Մարդկային ո՞ր բնական զգացումն հազար ան
գամ չէ ասպատակած անոնց դէմ : Յովհաննէ՛ս, ևս
ալ քեզ նման Քրիստոսական հաւատոյ մէջ ծնած
եմ, և թէև կը տեսնես որ հիմա Օսմանցուհւոյ կեր
պորանք մտած եմ • բայց դարձեալ քուկին Աստ
ուածդ կը պաշտեմ և անոր կ'երկրպագեմ, այլ
դուցէ այն Աստուածը զիս կը պատժէ, որովհետև
իւր օրէնքէն զատ ուրիշ օրինաց հնազանդեցայ •
զի կապուեցայ այն հարսանեօք, զոր ինքը չօրհնեց,
և իմ սիրած մէկ տղոս առնելու համար, թողուցի
որ իմ զաւակներս մահմետական կրօնքին մէջ
դաստիարակուին : Այո՛, յանցաւոր եմ այս բոլո
րին համար, վասնորոյ և որոշած եմ միշտ անտըր

տունը հալատակելու : Անտարակոյս դեռ թշուա-
ռութեանցս վերջը չեմ հասած , տեղեկութիւն
տուր ինձ սպառնացող բոլոր իրաց վրայ , որպէս
զի ես ալ անոնց դէմ սլատրաստուելու ժամանակ
ունենամ : Ա՛յդն ուրեմն Նէճիպ Տիւլէստէ սուլթա-
նուհւոյն հետ պիտի ամուսնանայ : Նորա Սուլթան
էֆէնտին կը ջնջէ և անհետ կ'ընէ իր հաւատարիմ
ծառայից կենաց բոլոր բարօրութիւնքը : Եթէ իւր
բարեմտութեանն այսկերպ օրինակներ կուտայ , իւր
սլատիժն արդեօք ի՞նչ պիտի ըլլայ :

— Տիկին , պատասխանեց ծերունին , քանի որ
կը հրամայէք ինձ ամէն ճշմարտութիւն ըսել քեզ ,
ազատ պիտի խօսիմ . խիստ ծանր է ինձ սակայն
քու իմ վրայ դրած պարտքդ . այն օրէնքը , որով
դու ամուսնացար Նէճիպին հետ , ոչ միայն կը ներէ
բազմակնութեան , և քու լծակիցդ կը ստիպէ ակա-
մայ իւր իրաւունքն ի դործ ածելու , այլ և դեռ
չստ բաներ կը պարունակէ , որոց համար իրաւամբ
կըսեմ թէ ձեր դժբաղդութիւնքը դեռ վերջացած
չեն :

— Ի՞նչ ընեմ , ի՞նչ ունիմ դեռ վախճալու ,
փափայ Հէրմինիա դաւկացեալ :

— Թէ աղգային և թէ դահլիճին քաղաքական
սովորութիւնը խիստ պարտք մը կը դնէ Սուլթա-
նուհւոյն լծակցին վրայ :

— Ի՞նչ պարտք .

— Մերժել իւր միւս բոլոր կիները , եթէ ա-

մուսնացած է :

— Աստուած իմ , գոչեց Հէրմինիա , իւր կը-
ցած ձեռքերը դէս յերկինս վերցնելով , ա՛լ ասի-
կայ վերջին փորձութիւն մ'է . կը զգամ թէ անկա-
րելի է , անկարելի որ այս փորձութեան ալ տանիմ :

Ծերունի սեղանաւորն իւր դուստրը կոչեց յօգ-
նութիւն թշուառ տիկնոջ , որ նուազած էր այս
դառնագին լուրին վրայ : Հագիւ Հէրմինիա երկաթ
ժամեր սոյն վիճակին մէջ մնալէն ետքն սթապիւնցաւ ,
և զրկեց զՀռիփսիմէ իւր հայրը կանչելու , որ նոյն
միջոցին իւր դրասենեակը վերադարձած էր : Եւ
Յովհաննէս երևնալուն պէս ,

— Ե՛կ , ըսաւ անոր Հէրմինիա , ե՛կ : Պէտք ու-
նիմ քու խելացի խրատներուդ : Դու կը ճանչեա-
տնտարակոյս Միւսիմանական օրէնքը . ըսէ՛ ինձ և
երբէք բան մի սրահեր ինէ . . . տակաւին ինձ ի՛նչ
բաղդ կը տարաս :

— Քու լծակցիդ բերնին մէկ բառն բաւական է
քու լուծումդ որոշելու ըստ օրինաց Մուհամմէտի ,
և այն վայրկենէն էրկան և կնոջ յարաբերութիւնքը
կարգիլուին :

— Եւ պիտի համարձակի՞ այն բառն արտասա-
նելու , մրմնջեց Հէրմինիա : Բռնութիւն ալ թող ի
դուրժ դնեն , իւր ջրթռնքները չը պիտի կրնան եր-
բէք արտասանել այն սարսափելի երդմնադրութիւ-
նը , ո՛չ , ո՛չ , չեմ հաւատար :

— Այո՛ բաւական է , շարունակեց Յովհաննէս ,

քաց ի երբ դու անձամբ դատախազ ըլլաս քու ար-
ձակմանդ համար առաջի դատաւորաց, որոնք ինչ-
պէս կը պատուիրէ օրէնքը, կերպով մը կը սլաշո-
պանեն կնոջ պատուասիրութիւնը:

— Ա՛յ, ո՛չ, այդպիսի բան մը չը պիտի ընեմ
երբէք, ըսաւ Հէրմինիա:

— Աւնինք նաեւ օրէնք լուծման փոխադարձ ա-
նէծքներով, տակայն նա այս պարագային չը սլատ-
շածիր . . .

— Ա՛յդը ըսիր, վա՛ղը, գոչեց Հէրմինիա՝
յանկարծ ոտքի վրայ ելնելով. վա՛ղը, այո՛, այո՛
պէտք է որ զինքը տեսնեմ, խօսիմ իրեն հետ, և
խմանամ իւր բերնէն . . . : Յետոյ դարձաւ սեղա-
նաւորին, որ շուարեալ էր նորա գաղափարաց այս
յանկարծական վրդովմանը վրայ:

— Ա՛յջ լեր, ո՛յջ լեր, Յովհաննէ՛ս. դու, որ
աղջիկ ունիս, և որ ամենայնիւ անարատ վերստին
քեզ տրուեցաւ՝ առեւանգողին չարութենէն հրա-
շխք աղատելով, խնամք տար անոր իբրեւ բարի
հայր և իւր ապագային հսկէ հոգածութեամբ, զի
չատ անգամ երիտասարդուհիք կը խաբուին ցնորա-
կան երջանկութենէ մը, որ անմիջապէս կ'անհե-
տանայ յառաջին թշուառութեան . . . Ա՛յջ լեր,
Յովհաննէ՛ս, և զիս մի մոռնար քու աղօթիցդ մէջ:

Հէրմինիա վերստին կառքը մտնելով ետդն վե-
րադարձաւ:

Այսը մարը մտնելու վրայ էր երբ նա տուն

մտաւ , և իւր սենեակը քաշուելով՝ հրամայեց
որ իւր տղայքը բերեն :

— Փաշային քոմն է , պատասխանեցին սալա-
սուհիք :

— Եկա՞ւ ուրեմն Փաշան .

Եւ առանց պատասխանի սալասելու , իւր լծակ-
ցին սենեակը զիմեց :

Նէճիալ իւր զաւակները գրկացը մէջ սեղմած՝
լալով կը համբուրէր զանոնք : Հէրմինիա զայս տես-
նելով , այնպիսի սուր ձայն մը ձգեց , որ զտղայքը
փախչեցու ստիպեց : Եւ յանկարծ նետուեցաւ
իւր լծակցին գրկացը մէջ՝ հեծկոտանքէ ընդմի-
ջեալ . և երկաքանչիւրն երկար ժամանակ այս-
պէս փարեալ մնացին՝ առանց խօսք մ'արտասանել
կարենալու :

Մերձակայ միևարէից մուէզզիներու ձայնն ի-
րենցմէ խլեց այս առժամանակեայ նուաղումը , ու
րոյ ենթակայ եղած էին սոյն արտառուչ տեսակցու-
թեան ատեն , և սթափելով վերադարձան իրական
կենաց իբրեւ այնպիսի բանտարկեալք , յորոյ
քունը կը ծածկէ պահ մը զկառափնատն որ իրենց
բանտին ուրմերուն ետեւէն իրենց համար պատրաս-
տաստուած է :

— Վա՛ղը , ուրեմն վա՛ղը , թոթովեց Հէրմի-
նիա , լծակցին դարձնելով իւր գեղեցիկ աչերն , ու
րոնք կարտայայտէին քաղցր և միանգամայն դառն
յանդիմանութիւն մը :

— Ներէ՛ ինձ զայն քենէ ծածկելու համար ,
սլատասխանեց Նէճիւլ , չը գիտես թէ ի՞նչ երկիւղ
կրեցի , զի մի գուցէ դէմքս մատնէ այն գաղտնի-
քը , որ զիս կ'սպաննէ :

— Ապերա՛խտ , քու ցաւոցդ մէկ մասն ինձ
չե՞ս պարտիր . պէ՞տք էր որ դու այսպէս մեր բա-
ժանումը վճռէիր , քանի որ դեռ օրէնքը չէր հը-
րամայած զայդ : Ամէն բան խմացայ , Նէճիւլ ,
բայց մի հարցնէր ինձ թէ ի՞նչ կերպով . մի ջանար
երբէք ինէ ծածկելու իմ գլխէս անցնելիք ահռելի
արկածները : Ապրը , դեռ գլուխ չը ծռած այն
բարձր լծակցութեան , որ քեզ կ'սպասէ , զիս պի-
տի ուրանա՛ս , Նէճիւլ :

— Հէրմինիա , յուսահատութիւնս մ'աճեցու-
ներ , գոչեց Նէճիւլ , իւր դէմքը ձեռքերուն մէջ
ծածկելով :

— Ոչինչ պիտի կրնայ դքեզ փրկել , Նէճիւլ :
Արնա՞ս մարտնչիլ քու հայրենեացդ օրինաց դէմ .
քու տիրոջդ բացարձակ հրամանաց և ճակատագրին
դէմ , որ քու կրօնքիդ վարդապետութիւնն է :

— Արնա՛մ , սլատասխանեց Նէճիւլ , անորոշ
ձայնով մը . շատ անգամ , կը տեսնես որ իրօք ու-
րիշ լաւագոյն աշխարհի մը խոստմանցը մէջ թա-
փառելով , չը կարծեցի որ Աստուածն տիեզերաց ,
որ և իցէ ըլլայ մարդկային սլաշտամունք մը , զոր
տրժանի կը համարի իրեն , զմեզ բանականութեամբ
և կամքով օժտած ըլլալով՝ բարի խղճմտանօք ա-

Նոնց ու և իցէ կիրառութիւնը յանցանք կը համարի :

— Զիս կը վախցնե՞ս , Նէճիս :

— Այո՛ , յայտնապէս կը խոստովանիմ զայդ ,
Հէրմինիա՛ , զքեզ ապերախտօրէն չը զոհելու հա-
մար նախապատիւ համարեցի մեռնիլ :

— Մեռնի՛լ :

— Վասնորոյ , երեք օրէ ի վեր խոյս կուտամ
քենէ . և այս գիշեր , որդեկացս բարօրութիւնը քեզ
յանձնելով , վճռեցի վերջ տալ կենացս :

— Ձը պիտի ընես , ո՛չ , ո՛չ . գոչեց Հէրմի-
նիա իւր լծակցին վիզը փաթթուելով . ո՛չ , չը սլի-
տի ընե՛ս : Եթէ ոչ քեզ համար՝ գոնէ ինձ համար
գթութիւն կը խնդրեմ քենէ : Զիս փրկել կարծե-
լով՝ անխուսափելի մահուան պիտի առաջնորդես
զիս : Եւ այն ատեն ի՞նչ պիտի ըլլան մեր թշուառ
դաւակունքը : — Թշուառ և լքե՛ալ որբեր , որ ի-
րենց հօր յանցանօքը ծանրաբեռնեալ իրենց միակ
ժառանգ պիտի ունենան հզօր թագաւորի մը և ար-
համարհեալ Սուլթանուհւոյ մը վրէժխնդրութիւնը— :

— Ո՛չ , ո՛չ , դու ինքզինքդ սպաննելու իրաւունքը
չունիս . եթէ ըլլար որ մէկն զքեզ մեռցնէր , կը
յուսայի՞ր որ տակաւին այս կենաց մէջ պիտի մնայի :

— Իրաւո՛ւնք ունիս , սլատասխանեց Նէճիս
սլարտասեալ ձայնով մը , պէտք է որ այս զոհը
կատարուի անվրէպ , պէտք է որ այս բաժակը
ցմրուր քամեմ , ես իբրեւ մարտիրոս կը նահա-
տակուիմ ստանալու այն մեծութիւնը , որոյ

համար չատեր ինձ կը նախանձին , և որ ինձ մահէն
ալ աւելի դժնդակ կ'երեւի , զուարթ և ժպտելով
պիտի անցնիմ այն անմիտ ամբոխին մէջէն , քանի
որ գերեզմանական սարսուռ մը արդէն սառեցուց
բոլոր արիւնս : Պէտք է որ երախտագիտական խօս-
քեր ուղղեմ այն վեհանձն ինքնակալին , որոյ բա-
րեմտութիւնն առաւել քան զդաժան և զտմարդի
դահիճս կը տանջէ զիս : Պէտք է սիրահարական
խօսքեր ընեմ այն երիտասարդուհւոյն , որոյ իբրեւ
հարսանեաց ընծայ կը նուիրեմ ցամքած սիրտ մը :
Քիչ ատենէն եթէ ներելի է ինձ
մեռնիլ : Սակայն այսօր կը պարտաւորիմ միայն
դաւաններս հոգալ : Թշուա՛ռ Սուլթանուհի . ո՞ր գի-
տէ՛ թէ՛ դու ալ զո՛հ չես եղած աղգային այլանդակ
բարուց : Ինչո՞ւ զայն իրեն պէս գեղեցիկ , և զին-
քը սիրող երիտասարդի մը հետ չեն ամուսնացներ ,
և զխեղճ երիտասարդուհին զիակի մը գիրկը կը նե-
տեն : Անտարակոյս ինքն ալ զիս կը նզովէ , ինչ-
պէս որ ես ալ զինքը . անմիտներն այս երկակի ա-
տելութենէն սէ՞ր գոյացնել կուզեն :

Բոլոր գիշերն արտասուելով անցուցին : Երբ
արշալուսոյ առաջին նշոյլներն զարթուցին ետքին
զուարճալի ստուերաց ներքեւ նիրհող թռչունքը ,
Առսբորի թէ ծովու և թէ ցամաքի զինարաններն
արձագանգ տուին : Լերանց սոյն արձագանգն
Ստամպուլի և անոր արուարձաններուն բնակչացն
խմացուց որ նոյն օրը նշանաւոր ուրախու-

Թեան և բերկրութեան օր մ'էր : Նէճիպ փաշան , այս որտի՛ն երջանկութեան նոյն օր ազդականութիւն կը կազմէր ինքնակալաց ինքնակալին , դահոյից բաշխողին և Աստուծոյ երկրային ստուերին հետ :

ԺԲ .

ԼԲԵՍԼ ԿԻՆԸ

Չըկոյ ցեղ մը ինքդինքն առաւել հասարակաց հանդէսներուն և արարողութեանց յանձնող քան զայն այլանդակ ազգը , որ Թրքաց , Յունաց , Հայոց , Հրէից և Բերացի բնակչաց անուամբը կազմեալ՝ կը բնակի ի Կ . Պօլիս և նորա արուարձանացը մէջ :

Այս տրամադրութիւնը մասամբ խիթ սոյն մայրաքաղաքին բնակչաց սաստիկ անգործութեան ունեցած միտումէն յառաջ կուգայ . միտում մը որ շատ դասերու և մանաւանդ Օսմանցւոց մէջ կրից փոխուած է :

Նոճիի և կամ լայնաբերեւի մը ստուերին ներքեւ փռուած գորգի մը վրայ տարածեալ չըսուող ծխես , և քոսկէդ առնուս , տեսնելով միանգամայն գայլդներն որ սրաւար առջեւէդ կ'անցնին , լսելով նաեւ թնդանօթներուն որոտմունքը , թմբկաց և քնարներու և անոնց միացած հաստ ձայները , որ տեսակ մը այլանդակ ներդաշնակութիւն կը կազմեն , ահա .

ւասիկ ասոնք են այն գերազանց երջանկութիւնը ,
այն հեշտալի երանութիւնը , մարմնոյ և հոգւոյ այն
վիճակը , յորմէ այնքան հաճոյք կ'զգան արեւելքի
բնակիչք , այնպէս որ իրենց լեզուին մէջ մասնա-
ւոր անուն մ'ունի , զոր ուրիշ լեզուի թարգմանելն
անկարելի է . քէյֆ բառը ստուգիւ թրքական լեզ-
ուին գոյութիւնն է , առաւել քան զկոտէմն անգ-
ղիական լեզուին :

Ժամէ մ'ետքը Առաւելի թնդանօթներուն ու-
րոտմունքն իմացուցին Տիլպէստէ սուլթանուհւոյն
հարսանեաց համար կարգադրեալ արարողութեան
հանդէսին սկզբնաւորութիւնը , որ ինչպէս ծանօթ
է ընթերցողին , Սուլթան Մահմուտի եղբոր Սուլ-
թան Մուստաֆայի դուստրն էր : Ճամբաներն հե-
տաքրքիր հանդիսատեսներով լի էին , անհամար գա-
յլգներ , որոնք ծովուն մակերևոյթը կը ծածկէին ,
խումբ խումբ հանդիսասէր անձինք կը փոխադրէին
Տօլմա-սլահէի և Պէշիկթաշի դաշտավայրը : Լա-
րախաղացներ , ձեռնածուներ և սլարողներ , որոց
իւրաքանչիւրն իր խաղը կը ներկայացընէր , ի չգոյէ
դրօսանայ աղնուազոյն միջոցներու հրամայուած էին
դրօսցնել չորս օր շարունակ այն անհամար բազմու-
թեան անյագ հետաքրքրութիւնը :

Նէճիպ իւր կնոջ արձակման կսկծագին գործը
կատարելով , գործ մը որ սլարդասլէս կը կայանայ
այս երկու բառերէն՝ երկոյս կրկնուելով «Աարձակեմ
դքեզ» , խիստ փառաւոր հազուատներ հազաւ :

և բաղմաթիւ ուղղեկիցներով զնաց թագաւորա-
կան պալատը, ուր հարսանիքը պիտի կատար-
ուէր :

Օրմանցւոյ լծակիցք՝ պարզ սոսկականացն
անգամ՝ անձամբ չեն ներկայանար, այլ երեսփո-
խանաբար ազգականք կամ բարեկամք կը ներկայա-
նան : Միայն մարդ մը կ'երևի երբեմն հանդիսա-
տեսներուն մէջ, որ հրաւիրեւոյ մաղթանքները
կ'ընդունի :

Սէրայի արարողութեան պայմանացն համեմատ
Սուլթանուհւոյն երեսփոխանն էր սև ներքինեաց
զլխաւորը : Միւֆթին կամ Շէյխսիսլամն Այիա Սո-
ֆիային խմակին օգնութեամբը՝ որ ըստ մեզ աւագ
սարկաւազի պարտքերը կը կատարէ, համառօտ
մաղթանք մ'ուղղեց և լծակցաց անուններովն հան-
գերձ հարսանեկան նուէրներուն դաշինքները գրեց,
զորս այրը կը խոստանայ յօգուտ կնոջ, և այսպէս
ամէն քան կը կատարուի :

Հարսանեաց նախընթաց օրը մեծ հանդէսով Պէ-
շիկթաշի սէրայը փոխադրուած էին նորահաս լծակցին
մատուցուած նուէրները, որոց համար եղած ծախքը
բաւական էր ջնջել տէրութեան ու և իցէ հարուստ
մարդը : Բայց աւանդ, այն ծանր պարտքերը, զորս
Նէճիպ իւր ընդունած նոր աստիճանին համեմատ
ըրած էր, իւր դէմքը երբէք չը դալկացուցին, իրեն
ինչ մնաս, եթէ նոյն օրը փճանար, եթէ սնան-
կութեան հոգոց մէջ մտնէր, քանի որ արդէն իւր

Հոգին մարմնէն բաժնուած էր , քանի որ յուսահատութենէ աչքերը մթնցած հաղիւ կ'որոշէին այն նախանձորդ բազմութիւնը , որ Ուկիիանոսի նման իւր շուրջը կը ծփար : Ուրիշ բան չէր այսուհետեւ ինքն , այլ միայն ի մէջ այլոյ՝ Սուլթանուհւոյն նոր գերի մ'ալ , և իւր սլարտատեարցը սլարդ սլատանդ մը :

Մինչդեռ ուրախութեան և զուարթութեան ազաղակներ քաղաքէն և անոր արուարձաններէն կը լսուէին , դժբաղդ լքեալ կիներ կիսամեռ բազմոցի մը վրայ տարածուած պատուհանին վանդակէն կը դիտէր ետքին առջեւէն անցնող ուրախալիւր գայրգները , որոնք կ'ելնէին և կ'իջնէին Ստամբուլի և Պէշիկթաշի մէջ տեղն : Այս գայրգներուն մէջէն , որք մարդերով լի էին , բիւրիցս կրկնեալ և բիւրիցս ընդ միջեալ սոյն կսկծաղին արարողութեան պատմութեան ձայները կը հնչէին իւր ականջին , որուն բոլոր մանրամասնութիւնքն ակամայ այլ անյագաբար իւր սիրտը կուլ կուտար :

Եւ որովհետեւ նոր լուրեր պատմողներուն մէջ սովորաբար երկուքը ստախոս և մին ճշմարտութիւնը չըսող կ'ըլլայ , բնականաբար այն պատմութիւններուն , որոյ և ոչ մէկն իրարու համաձայն էր , դժբաղդ և արհամարհեալ կնոջ խռովացոյղ միտքը միշտ է՛ն կսկծաղոյն մասունքը կ'ըմբռնէր :

— Երջանկութիւնը , կ'ըսէր մին , առատաբար այս Նէճիալ փաշային կը տրուի , սակայն ի վերայ

այսր ամենայնի չը դիտեցի՞ր թէ ո՛րչափ տրտմեալ
կ'երեւէր :

— Այո՛ , որովհետեւ անոր այս բարերադիւ-
թիւնը զինքն իւր բոլոր կենացը մէջ կը պարտաւո-
րեցնէ , պատասխանեց միւսը :

— Սուլթանուհւոյն լծակիցն ո՛րքան բարերադի-
ւեւ ուրախ էր , կ'ըսէր հանդիսին միւս ականատես
վկայն :

— Անտարակոյս , կը պատասխանէր ուրիշ մը .
կ'երեւի թէ ի վաղուց թագաւորազնուհւոյն հետ թըղ-
թակցութեամբ սիրահարական յարաբերութիւններ
ունեցած էր , և մեր բարեսիրտ Ահաւիսառ Սուլ-
թանն ուղեւով բառնալ սոյն գայթակղութիւնն՝ աս-
կէ ի զատ ուրիշ դարմանի միջոց չունէր , կամ առ
առաւելն զայն գլխատելու էր :

— Կ'երեւի թէ , շարունակեց նոր ձայն մը , որ
յառաջ կուգար դեսպանի մը պաշտօնական նաւա-
կէն , այս հարսանիքը քաղաքական պատճառներու
համար եղած է , և թէ խորհրդաբար դրդուած է
բարեկամ տէրութեան մը դեսպանէն՝ մեզ թըշնա-
մանելու դիտմամբ : Պէտք է որ վաղն իմ Ահա-
ւիսառիս արքունեացն արտաքոյ կարգի սուրհանդակ
մը հանեմ :

Այսպէս կը խօսակցէին հանդիսին ականատես
վկայները , նախապատրաստելով Բերայի շաղակրա-
տութեանց բնաբանը , որք հետեւեալ օրը քաղաքա-
կան յայտարարութեանց և լրագրաց թղթակցու-

թեանցը նիւթ պիտի ըլլային ի տեղեկութիւն և յառաջնորդութիւն հասարակութեան և խորհրդոց Եւրոպայի :

Մինչ ի մուտս արեգական Հէրմինիա տեղէն չը շարժեցաւ , թնդանօթաց որոտագին ձայները , որոնք ժողովրդեան իմացուցին հրախաղութեանց ըսկըսուիլը , և որոնցմով պիտի վերջանար այս առջի տօնախմբութիւնը , հազիւ կրցին սլահիկ մը խլել ըզդժբաղդէ կինն այն կսկծալի խորհուրդներէն , յորս նա ընկղմեալ էր . սակայն ո՛րչափ շուարեցաւ և սիրտը ճմլեցաւ երբ տեսաւ որ իբր նշան զուարթութեան իւր տունն ալ միւսներուն պէս լուսաւորեալ էր , յորմէ Նէճիսի և Տիւպէստէ Սուլթանուհւոյն անուանց սկզբնատառերն անդրադարձ ցոլացմամբ կը փալիլէին Առսբորի մթին ջրոց վրայ :

Նախ յարձակեցաւ որ իւր ձեռքերովն խորտակէ այն շինծու ուրախութեան կեղծ ցոյցերը , որոց տեսքը կը զայրացունէր իւր յուսահատութիւնը . սակայն մէկէն զսպեց զինքը , խորհելով թէ այն տունն որուն մէջ ինքը կը բնակէր , իւր լծակցին չէր վերաբերեր , այլ Սուլթանուհւոյն :

Քիչ մ'ետքը լոյսերուն և հրախաղութեանց նըշոյլներուն մէջէն , որք փունջ փունջ կապտագոյն կիճնէին Առսբորի ջրոց վրայ , որոչեց Հէրմինիա չը քեղազարդ մակոյկ մը եօթ զոյգ թիերով վարեալ , որ արագութեամբ Պէշիկթաշէն կը վերադառնար :

— Նէճիսի Փաշան իւր Սուլթանուհի լծակցին նոր

ամարանոցը կերթայ, ըսաւ ձայն մը՝ եղերքին մօտ
չարուած նաւակներուն մէկէն, որք գիշերային տե-
սարանը դիտելու եկած էին:

Հէրմինիա սեւեռեց իւր նայուածքը մակոյկին,
սարսուռ մը տիրեց վրան, և սպասաւորաց մէջ ըղ-
Նէճիպ ճանաչեց, որ վերարկուի մը մէջ փաթ-
թուած անտարբեր դիմօք և նուաղեալ աչքերով
արձանի մը սլէս անշարժ նստած էր:

— Ի՛նքն է, ի՛նքն է, փափաաց դժբաղդ կիներ՝
դողդոջուն ձեռքերը սլատուհանին վանդակին կցելով-
այո՛, ինքն է, և սլարդ նայուածք մ'անգամ յիս
չարձակէր:

Մակոյկն անցաւ, և Նէճիպ գլուխն անգամ
յայն կողմ չը դարձուց:

Իւր նաւակին շաւղացը կը հետեւէր ուրիշ նա-
ւակ մ'ալ՝ ալիքները ձեղքելով: Ասի Սուլթանին
Սէրային կը վերաբերէր, և 24 թիաւարներէ վարեալ
իւր մէջ կը կրէր զնոր հարսն զՏիլպէստէ Սուլթանու-
հին իր սպասուհեացն հետ մեկտեղ. ինքն ալ դէպ
յամարանոց կերթար, ուր ըստ արարողութեան իւր
լծակցին գրկացը ախտի յանձնուէր:

Այս վերջին երևոյթէն յետոյ իբր հրաշքէ մը ժո-
ղովրդեան աղմուկը դադրեցաւ, ծով և ցամաք իրենց
սովորական ամայութեան կերսլարանքն առին, միայն
աղօտ կերպով լուսաւորուած էին աս դիս ան դին ե-
ղած հրախաղութեանց նշոյլներէն, որոնք աւելի խո-
րին կը ներկայացնէին խորհրդաւոր մթութիւնը, որ

րով ծածկեց նոյն գիշերն փոթորկայոյզ երկնից բարձր կամարները .

Հէրմիտիա ամբողջ գիշերը լալով անցուց : Իւր անցեալ կենացը վերադառնալով կը դիտէր թէ իւր բարեբաստիկ օրերն արագ սաՀած , իսկ իւր ներկայ կացութիւնը աչքին կսկծագին և անսպառ տանջանքներով լի կը ներկայանար : Այսպէ՛ս ուրեմն տասն և ութ տարիներ անցնելէն յետոյ կը կատարուէին այժմ այն տանջանքներն , որոյ վրայ մարգարէացած էր իւր հայրը Քիննատօք ասպետը : Ծերունւոյն նըզովքը գերեզմանէն գուրս ելնելով իբր մեռելական ցուրտ սաւան մը կը պարփակէր իւր ծալքերուն մէջ այն անմեղ սիրահարութեան և անվրդով երջանկութեան կեանքն որ , ախո՛ւս , գիշերային երազի մը սլէս անհետացաւ ,

Հետեւաբար ի յօ՛շ կածէր զՏիկին Պէնֆէլտ . կը հառաչէր յիշելով թէ ինչպէս նորա ջանքերն սպարդիւն եղան այն միութիւնն արգիլելու համար որուն հետեւանքները ճշդիւ կը նախատեսէր . Ինչո՞ւ չը հնազանդէր անոր անցողգողդ խրատուցը : Սակայն Ասպետին դուստրն իւր կենաց առջի ասպարէզին վերադառնալով կամօքէր սակաւ ինչ իւր կսկծանաց դառնութիւնը յիշատակաց քաղցրութեամբը , միտք բերելով նաև իւր ամուսնոյն անձնուիրութիւնը , յուսահատութիւնը , դառն ստիպումը որ կը տիրէր նորա գործոցը , և անձնաստիպանութիւնը յորմէ միայն իւր սլաղատանքները կրցին զա-

նի հրաժարեցնել, դարձեալ առ նա ունեցած սիրոյն հակեցաւ, և աւելի կը ցաւակցէր անոր քան թէ կը մեղադրէր:

Բայց այս քաղցր այլ կսկծալի մեղամաղձոտութիւնը կը ծածկուէր նոյն ատեն ցաւագին խորհուրդներով: Այն խորին գիշերուան մէջ, որ փոթորկալից քողով կը ծածկէր Վոսթորի և Ներոպայի և Ասիոյ մռնչող ափուները, նորա բոցալից աչքը միշտ Նէճիալի դալկացեալ դէմքը կը պատկերէր, զոր տեսաւ իւր նոր լծակցին ամարանոցն երթալու միջոցին. և զՍուլթանուհին, որ կայսերական նաւակին մէջ բազմեալ իւր երկչոտ գերիին, ետեէն կերթար, զոր ճակատագիրը ձգեց իւր իշխանութեանը ներքեւ:

Սարսափելի՛ գիշեր, գիշե՛ր բիւրաւոր տանջանքներ պատճառող իրեն նման սիրող սրտի. այո՛, այո՛, օրը որչա՛փ կուշանայ ցրուելու մթին ամպերը, որոնք կը ծածկէին միանգամայն զիւր սիրտն ու զերկիր:

Վերջապէս արշալոյսը ծագեցաւ, հիւսիսային հովը փարատած էր կարմրագոյն ամպերը, որոց պատառներն ծոպաձե ցրուեալ կերեւէին հոս հոն հօրիւղօնին վրայ: Փալիլուն աստղերը կը նսեմանային կապուտակ երկնից ներքեւ, և արեւը ծագելով լերանց ալեծածան գագաթներուն վրայէն կը սփռէր իւր լուսոյն գանձերը այն պայծառ բնութեան վրայ, որ կը ծիծաղէր ի տես նորին:

Վերջապէ՛ս, ըսաւ Հէրմինիա՝ զուարթ իրրեւ

անմեղ մանուկ, որում սլայծառ օրը կուտայ իւր՝ քաջ
 քալերութիւնը . . . Եւ կապելով ձեռքերը, փութաց
 ծնրադրութեամբ աղօթելու . ո՛չ. իւր աղօթքն յաջոր-
 դող մէկ քանի վայրկեան լռութենէն վերջը, շա-
 րունակեց ըսելով թէ չը պիտի թողում այս տունը .
 այո՛, իմ մարմնոյս գերեզմանը պիտ'ըլլայ այն, ինչ-
 պէս որ հոգւոյս ալ գերեզմանն եղաւ . անոր մէջ պի-
 տի դաստիարակեմ երկու որդիներս, զորս Աստ-
 ուած ինձ թողուց . քանդի բարեհաճեցաւ հեռացը-
 նելու ինէ երրորդը, որոյ սիրտը խստացաւ յան-
 ցանաց և ապականութեան մէջ յարատեւելու :
 Բայց իմ աղօթիցս մէջ զանի չը պիտի մոռնամ, և
 ասկէ ի դատ անոր հայրը խոստացաւ ինձ որ նորա
 օրերը վտանգի մէջ չեն . հիմա բարեկամուհի մը կը
 մնայ ինձ երկրիս վրայ . այսօր շուտով մը Պէնֆէլտ
 Պարոնուհւոյն պիտի գրեմ և անոր պիտ'աղաչեմ
 հոս գալու . այս բաբի մայրը անտարակոյս չը պիտի
 դլանայ ինձ իւր սփոփանքները : Սրդէն օրը բաւա-
 կան յառաջացած էր . և Հէրմինիա իւր սպասուհի-
 ները կանչեց . և Եթովպացի կին մը սենեակին սե-
 մոյը մօտեցած ատեն,

— Զաւակներ՛րս, ըսաւ անոր Հէրմինիա, ինձի
 բերէք զաւակներս . . . չե՞ս լսեր, կրկնեց, մեծ ան-
 համբերութեամբ .

— Հոս չեն, սլատասխանեց սպասուհին գլուխը
 շարժելով,

Ի՛նչ . . . զանոնք բերե՛ս, այս վայրկենիս . .

բերե՛ս զանոնք . . . կը հրամայեմ որ զաւակներս ինձ
բերեն . . . վազէ՛ :

— Օրինաց և կրօնի սրբազան թարգմանին հը-
րամանաւ, պատասխանեց սեաւ աղախինը, անոնք
բարձրապատիւ Նէճիպ Փաշայի ազգականներէն մէ-
կուն սլաշտպանութեանն յանձնուեցան .

— Զաւակներս, զաւակներս, գոչեց Հէրմինիա
մոլեգնաբար, յուշկապարկէ կեղեքեալի նման, զա-
ւակներս . . . թշուառահաններ, ինէ յափշտակեցին
զաւակներս, ո՛չ, ո՛չ, չը պիտի թողում որ այսպէս
իմ կեանքս, իմ էութիւնս նուազեցնեն առանց զա-
նոնք սլաշտպանելու . այո՛, անմիջապէս պիտի վա-
զեմ Սուլթանին անցնելու ատեն . ապահով եմ որ
պիտի լսէ մօր մը աղաղակացը, ու անոր ոտքերը
պիտի թրջեմ : Նա մեծահոգի և ցաւակից է, ան-
տարակոյս ինծի պիտի վերադարձնէ Նա իմ զաւակ-
ներս . ո՛վ ուրախութեանս : Քեզազդ կինը խելագա-
րի նման սենեակէն դուրս յարձակելով՝ ինքզինքը
կից եղող սրահի մը մէջ տեղը կայսերական սէրա-
յին սեաւ ներքինեաց գլխաւորին առջևը գտաւ .

— Զաւակներս, ինձ վերադարձուցէք զաւակ-
ներըս, փափսաց կայսրութեան մեծ աստիճանաւո-
րին ծունկն համբուրելով .

— Ա՛տք ելիր, տիկին, պատասխանեց Քըզլար-
Աղասին անտարբերութեամբ և կտրուկ կերպով
մը . կրօնական օրէնքը կարգիլէ զմեզ Միւսլիման
զաւակաց մատաղ հոգիներն անհաւատին ձեռաց

մէջ թողլէ՝ զգուշանալով որ չը զեղծանին : Նէճիպ Փաշայի զաւակները նոյն իսկ Փատիշահին հրամանաւ յանձնուեցան խնամոց սուրբ Իւլէմայի մը՝ որն որ զանոնք դէպ իրենց փրկութեան ճանապարհը պիտի առաջնորդէ . իսկ դուն չես կրնար այլևս մընալ այս տանը մէջ , որն որ Տիլպէստէ Սուլթանուհւոյն և Ասեմաշուք Նէճիպ Փաշայի կը վերաբերի :

— Ուրեմն դիս ասկէ՞ ալ կը վռնտէք . թոթովեց դողալով դժբաղդ կիներ :

— Օրէնք և սովորութիւն այսպէս կը պահանջեն :

— Ուրեմն , այսօր , այս վայրկենիս կերթամ . Տէր իմ . ըսէ սուլթանուհւոյն լծակցին որ նորա հրամանները կը կատարուին :

Հէրմինիս իւր բաժանման համար ամէն պէտք եղածները պատրաստել հրամայելով իւր սենեակը մտաւ . բազմաթիւ նետերէ խոցոտեալ ընկաւ նուազեցաւ , և կարծեց որ կեանքն այլ ևս լքած է զինքը : Սպասուհեաց և ոչ մէկը կանչեց , յուսալով որ Աստուած , թերևս ի գութ շարժելով իւր թըշուառութեանցը վրայ , կը բարեհաճի զանի առ ինքն կոչել . ընկաւ տախտակամածին վրայ , իրար միացուց իր ցուրտ ձեռքերը , և ուրախութեան ժպիտ մը կը թափառէր շրթանցը վրայ , իբր թէ կ'օրհնէր զԲարձրեալն այն շնորհին համար , զոր իրեն կը սկսողեն :

Երբ ողորմելի կիներ սթափեցաւ , ինքզինք մահճին

վրայ գտաւ . և իւր շուրջը՝ փոխանակ Նալբի փախ-
աթներուն և բազմոցներուն՝ զարմացմամբ Եւրոպա-
կան տան մը զանազան գեղեցիկ և չքեղ կահ կա-
րասիքը կը տեսնէր . մետաքսեայ կապոյտ վարագոյր-
ներ կը ծածկէին իւր մահճակալը , և լեմոնի փայ-
տէ միտտանի կըոր սեղանի մը վրայ , որն որ փայլուն
ծածկոցով մը պատեալ էր , կը վառէր ճենական ոս-
կի կանթեղ մը որ գիշերուան թանձր խաւարին մէջ
խորհրդաւոր լոյս մը կը սփռէր : Ուրիշ սեղանի մը
վրայ ալ խառն ի խուռն շիշեր կային , որք գեղագոր-
ծի կնիքը կը կրէին , բայց ասկէ բաժակ , ըմպելի և
գեղարանի վերարեւել առթներ տլ կային :

— Ո՞ւր եմ , հարցուց Հէրմինիա իր մահճակա-
լին վարագոյրը բանալով :

Իւր բարձին մօտ աթոռի մը վրայ նստած կնկան
մը դալկացեալ դէմքը նշմարեց , որուն կէսը մթու-
թեան մէջ ըլլալով՝ չը կրցաւ զայն ճանչել :

Այս կինը Եւրոպական ձեով հագուած կը հսկէր
մահիճին քովն , որուն վրայ Հէրմինիա հիւանդ պառ-
կած ըլլալով հաղիւ կրնար շարժիլ :

— Ո՞վ ես , հարցուց հիւանդը .

Նստող կինն յառաջացաւ՝ անտարակոյս պա-
տասխանելու փութալով , բայց նորէն մեծ տխրու-
թեամբ ընկաւ իւր աթոռին վրայ՝ աչքերը թաշկի-
նակով մը դոցելով :

— Ո՞վ ես , կրկնեց Հէրմինիա , դու որ ինձ
վշտակից ըլլալ կերեիս .

Աստուած իմ , անչափի և անչափ բաներ կրեցի , և թերևս աշխարհիս մէջ միայնիկ հոգի մը դժբաղդ և լքեալ կնոջ մը յիշատակը պահած ըլլայ .
Տիկին Պէնֆէլտը

— Աղջիկս , գոչեց Պարոնուհին , քանզի նոյն ինքն էր հարցուողը , և փարեցաւ Հէրմինիայի վիզը . և այս երկու բարեկամուհիներն իրենց այս կսկծալի գրկախառնութեան միջոցին իրար խառնեցին նաև իրենց արտասուքն և հեծկլտանքը :

— Աարելի՞ է , թոթովեց Հէրմինիա , ցաւերն առ ժամն մոռնալով , դո՛ւ , մայրիկս , դու հո՛ւս . Աստուծոյ շնորհքն է այս որ դեռ չըմբռած զբեզ առ իս դրկեց .

— Ո՛չ , դու չըսիտի մեռնիս , աղջիկս , Աստուած՝ որն որ զբեզ հրաշալի կերպով փրկեց այսչափ սարսափելի փորձութիւններէն , կ'ուզէ որ ապրիս , և զբեզ ի կեանս հրաւիրելու համար զիս հոս բերաւ .

— Մայր իմ , զիտեա ուրեմն

— Դժբա՛ղդ զաւակս , ե՛ս զբեզ հոս այս տունը փոխադրեցի , զոր երեք օրուընէ ի վեր վարձած եմ Բերայի մէջ . անկէ ի վեր , իմա Հէրմինիա , հոս այս սենեակիս մէջ կը գտնուիս կենաց և մահու վիճակներու մէջ տարուբեր . բարեբաղդ փոխփութիւն մը եղաւ այս գիշեր , ահա՛ տագնաոյն անցուցիր , սաղայն և այնպէս շատ տկար ես , սիրելիդ իմ , քնացիր ուրեմն , քնացիր , և ես գիշերը քու անկողնոյդ շուրջը կը հսկեմ :

Այն նախազգացութիւնն՝ որ զիս դրդեց թողուլ
 դՖրանսա և գալ զքեզ գտնել ի Կ . Պօլիս , աստ
 ուածային ներշնչումն էր : Օրհնեալ ըլլայ նորա ա-
 նունը , որովհետեւ նա սլահեց զքեզ իմ սիրոյս հա-
 մար :

— Մայրիկ , մայրիկ , կրկնեց Հէրմինիա
 Պարոնուհւոյն ձեռքերն համբուրելով , որքան
 քաղցր է սիրուիլն . քու խօսքերդ հրեշտակաց լե-
 զուէն ալ քաղցրագոյն են , սլիտի ապրիմ , այո՛ ,
 սլիտի ապրիմ , և ի միասին պիտի ըլլամք անոր
 համար : Մայր իմ , մեռաւ նա , մեռաւ ինձ
 համար , ինչպէս նաեւ քեզի համար ալ . յափըշ-
 տակեցին զայն ինէ իրենց Սուլթանուհւոյն համար ,
 մայր իմ , մեք այլ ևս կորուսինք զայն , չըպիտի
 տեսնեմք զայն , չըպիտի տեսնեմք զայն այսուհե-
 տե . և իմ որդիներս , ո՛հ , մայր իմ , զանոնք ալ
 ինէ յափշտակեցին նենգութեամբ : Եթէ բռ-
 նութիւն գործածէին , նախ պէտք էր զիս մեռ-
 ցընել և յետոյ զանոնք ինէ յափշտակել :

— Հանգստացիր , Հէրմինիա՛ս , ընդ միջեց
 Տիկին Պէնֆէլտ սրբելով իւր թաշկինակովն հիւան-
 դին երեսն ի վար հոսած ջերմ քրտունքը : Գոնէ
 սլահէ ինձ համար այն գանձը , որ հիմա ինձ կը վե-
 րադառնայ , և զոր ի հեռուստ եկայ առնելու :

— Եթէ գիտնայիր , մայր իմ , եթէ գիտնա-
 յիր

— Վաղը , վաղը , յանուն Աստուծոյ , դուս-

տըր իմ . ահա ես , զքեզ այսուհետև չեմ թողուր .
 բժիշկը խստութեամբ հրամայեց որ չը խօսիս .
 մինչև առտու համբերէ և այս ըմպելիքէն մէկ քանի
 կաթիլ խմէ , վասն զի քու կեանքդ անկէ կախ
 եալ է :

Տիկին Պէնֆէլտ այս խօսքերն ըսելով բաժակ մը
 մատոյց հիւանդին . Հէրմինիա առաւ զայն ըսելով ,

— Բժշկաց արհեստը կարող չէ զիս ի կեանս
 վերակոչել , մայր իմ , այլ քու ներկայութիւնդ և
 քու անուշակ սէրդ՝ որոյ սիրտիանքները զիս ի բազ-
 մայ հետէ լքած էին :

Հէրմինիա խմեց ըմպելիքը՝ զոր իրեն մատոյց
 Պարոնուհին . քնացաւ խաղաղութեամբ ծալտելով և
 փափսալով . — Վա՛ղը , վա՛ղը :

ԿԱՐԹԱԶԵԻ ՀՐԱՑԱՆՆԵՐ

Շէվվալ ամսոյն 20րդ օրը, (1826. Մայիս 14-26)
Մեծ Վէդիրը, Սէրասկէր Փաշան և բոլոր երևելի
մարդիկ՝ զորս տեսանք Կէօք - Սուլու հովանոցին մէջ,
ուր Սուլթանին գաղտնի ժողովին ներկայ գտնուած
էին, Շէյխիսըամին ապարանքը ժողովեցան, որ
պէս զի Նորին Վեհափառութեան կարևոր խոր-
հըրդոցը ծանօթանան:

Նէնիչէրիներուն գլխաւորները և իւրաքանչիւր
գունդին երեսփոխանք, որք երկրորդական աստի-
ճանաւորներէ և զինուորներէ կը բաղկանային, ներ-
կայ էին սոյն յիշատակաց արժանի նիստին, ո՛չ թէ
սոյնչափ յօժար ի հնազանդութիւն իբրև հաւատարիմ
հպատակ, որչափ իբրև դատաւոր օրինաւորութեան
և պատշաճութեան սոյն ձեռնարկութեանը, որ իրենց
դրութեան կատարեալ ջնջում կ'սպաւռնար:

Նախ Մեծ Վէդիրը խօսիլ սկսաւ: Բաղմաթիւ
գովեստներէն՝ որ կը վերաբերէր Նէնիչէրեաց նախնի
քաջութեանցը, դիւրաւ կրնար մակաբերուիլ որ ա-
նոր եղրակացութիւնը պիտի կայանար յետէ ոչ բոլո-
րովին անոնց խափանմանը, գոնէ անոնց բարեկար-
գութեան պէտքին վրայ, յիշեցնելով միանգամայն
որ առ հրամանս տիրապետին և օրինաց պահապա-
նին պահանջուած հնազանդութիւնն ամէն հաւա-

տարիմ Միւսլիմանին առաջին պարտականութիւնըն է . և վերջապէս այս կերպով ամփոփեց իւր խօսքը . « Գիտէք արդէն Նէնիշէրեայ գունդին մէջ տիրապետող անկարգութիւնը , անկարգութիւն մը՝ զոր հազիւ կը համարձակի մարդ բացատրել մանրամասնաբար , վասն զի շատ մեծ է վէրքը և այնչափ խոր թափանցեր է դաշոյնը : Այս ժողովին մէջ անկէ վճռել այսօր թէ Միւսլիմանին պատիւն ի՞նչ միջոց ձեռք առնուլ կը պահանջէ , փնտռեցէ՛ք այն միջոցներն որոցմով թէ՛ մեր թշնամեաց հպարտութիւնը խոնարհեցնենք և թէ՛ մեր չարեացն անարգանաց վրէժն առնունք , ահաւասիկ ձեր խորհրդոյն ենթարկեալ առարկայն . խօսեցէ՛ք : Մեր սրբազան հաւատոյ հզօր կասկովը միացեալ՝ ջանանք միաբան տէրութեան փառացն ու երջանկութեանն համար :

Նորին Ահափառութեան առաջին բժիշկը Մեծ Ալէգիրէն ետքը խօսքն առնելով՝ բառ առ բառ հետեւեալ խօսքերն արտաբերեց . աղաչելով արտաքին գործոց դիւանապետին որպէս զի պէտք եղած բացատրութիւնքը տայ :

« Օսմանեան կայսրութիւնը լափլիղող վտանգաւոր հիւանդութիւնը , ըսաւ ծանրաբարոյ բժիշկը , յօգնութիւն կը կոչէ մեր ամենուէն ուշադրութիւնը . անկարգութիւնը կը նմանի ասրականեալ արեան , որ մարմնոյն հաղորդակցութեան տնտեսութիւնը կ'աղաւաղէ , և պէտք է իմաստութեան նշդրակաւն զայն երակէն սրարակել » :

Րէիզ - Էֆէնտին Եւրոպացւոյ իրենց զօրացը տուած մարմնամարզութեան հրահանգաց գերազանցութեանը վրայով բացատրութիւններ տալէն վերջը, Խլէմայք խորհրդակցելով հետեւեալ վըճիռը տուին թէ՝ Միւսլիմանաց պարտաւորութիւնն է ուսանիլ զինուորականութիւն. ուստի ամէնքն ալ կը պարտաւորին հնազանդիլ առանց բացառութեան և առանց տրտունջի Սուլթանին հրամանացը » :

Յազին ընդհանուր վերակացուն, կառավարութեան բարի նպատակաց մասին կանխաւ կաշառեալ ըլլալով, ոտք ելաւ և ըսաւ :

« Ամենամեծ ցաւով կը խոստովանիմ որ մեր զունդը չը հետեիր այլևս իւր կանոնացն. սյսօր անոր մէջ անպիտան մարդիկ խառնուած են՝ որք անարժան են Եէնիչէրի կոչուելու, եթէ այսպիսի զինւորներն ի պատերազմ առաջնորդելու հրաման մ'առնէի՝ պիտի հաւատայի թէ դէպ ի ստոյգ կործանումն կարշաւեմ .

Զինուորներն եթէ թիտահազանդութեան մը ենթարկեալ չըլլան իրենց դրից մէջ, ծովուն աւազին չափ բազմաթիւ ալ ըլլան, և իւրաքանչիւրը Տուսթամի կամ Գահրամանի (1) արիութիւնն ալ ունե-

(1) Տուսթամ կամ Տօսթամ Պարսից Հէրակլէսը՝ որուն անունը կը կրեն Պարսկաստանի չատ ղիւցազուններ : Իսկ Գահրաման օղու Ալի պէյը իբր իշխան Գահրամանի, հռչակաւոր եղաւ իր քաջութիւններովն, որն որ իւր աներոջ Ամուրաթ Ա. ին Օս-

նայ երբէք չեն կրնար յաղթանակ կանգնել ընդդէմ
վարժ թշնամեաց :

Երկշուտի մը լո՛կ փախուստն առ ինքն կը ձգէ
բոլոր միւսները , և սլարտութեան նախատինքէն խոյս
չը կրնար տալ զօրապետը : Ուրեմն յօժարութեամբ
և հաստատ քայլով անհրաժեշտ բարեկարգութեան
ապարէզին մէջ մտնենք . և մինակ այս կերպով
սլիտի կարենամք տալ մեր զինուց նախկին գերազան-
ցութիւնը » :

Մեծ Վէգիրն հետեւաբար ոտք ելնելով խնայուց
թէ սլիտի հրատարակէ ժողովոյն կայսերական
հրովարտակը , որն որ օճագին բարեկարգ զինուորու-
թեան օգուտները սլիտի հաստատէ :

Այս հրովարտակը կանոնագրութիւն մ'էր որ կը
բողկանար քառասուն և վեց յօդուածներէ , որուն
յառաջարանը նախնի Օսմանցւոց արշաւանաց և քա-
ջադործութեանց վրայ գովեստներ կը սլարունակէր :

« Դարէ մ'ի վեր նենգամիտք ոմանք հնազան-
դութեան մանեակը խարտոցելով՝ վերջապէս խոր-
տակեցին առ զվսաւորս սլարտաւորած հլութեան
շղթայն : Ատենով Եէնիչերեաց ամէնքն ալ Էհքէն-
ճի (զինուորեալ) էին միշտ սլատրաստ արշաւելու .
և կ'ընդունէին միայն այն թռչակը որ իրենց ան-
ուանցը հետ ցուցակին մէջ նշանակեալ էր : Պատե-

մանցւոց թաղաւորին դաւառաց վրայ յարձակելով՝ յաղթուեցաւ ,
ինչպէս նաև անոր Պայաղիտ որդիէն ալ :

րազմի ժամանակ ամէնքն ալ կը ժողովէին դրօշակին
 ներքեւ, յօժարութեամբ կատարելով իրենց գլխաւո-
 րաց հրամաններն ըստ կանոնադրութեան: Մոռայի
 պատերազմին տուեն (1152ին հիճրէթին օսմանցւոյ
 թուականին) էհքէնճիք թէև քաջառոյգ և արի, թէ-
 ցայիւսի թռչակ կընդունէին իբր վարձատրութիւն իրենց
 ծառայութեանցը, այնուհետև սկսան անգործ դիմուո-
 րաց մէջ մտցնել թռչակի տոմսակներն զօրքէ դուրս
 ելող մարդկանց ծախելու կործանարար սովորու-
 թիւնը, այս զեղծումը այնչափ զգալի կերպով ա-
 ճեցաւ, որ օճագն այլ ևս ճշմարիտ մարդիկներ
 չէր պարունակէր, այլ անկարգ մեծ գունդ մը, յո-
 րում սպրդեցան լրտեսներ՝ որք յանկարգութեանց
 օգուտ քաղելով՝ ապստամբութիւններ յարուցին:
 Այս միջոցին թշնամիք մեր տկարութենէն քա-
 ջալերեալ յանդգնեցան պիղծ ձեռքերնին կարկառել
 Միւսլիմանի փառաց ամենամաքուր և լուսաւորիւ-
 ցեղին վրայ: Արէժխնդրութիւն, զաւակբղ Մուհամ-
 մէտայ, եռանդո՛ւն պաշտպանք Սամանեան Պե-
 տութեան, որ պիտի յարատեւէ ցկատարած աշխար-
 հի, թո՛ղ միացնենք մեր ճիգերը, թո՛ղ կանգնենք
 մեր Հայրենեաց առջև անսոսի բերդը վարժ և ա-
 րի՛ զօրաց, որոց յարձակումները գիտութենէ ուղ-
 զեալ ամօթապարտ պիտի ընեն Քրիստոնեայ՝ Եւրո-
 պայի պատերազմական գիւտերը: Նոյն իսկ գործանք
 կը նկարագրէ այս մասին ունեցած պարտաւորութիւն-
 նիս, ըսելով. « Ամէն միջոց ի գործ դրէք անհաւա-

տից յաղթելու համար» :

Թագաւորական հրովարտակին ընթերցումէն յետոյ Շէյխալամն Նէնիչէրեայ դառնալով ըսաւ .

— « Լսեցի՞ք : Մեր սրբազան օրէնքը կը սլատուիրէ բոլոր Միւսլիմանայ ուսանիլ սլատերազմական արհեստը , յաջողութեամբ անհաւատից դէմ մարտնչելու համար . ուրեմն կը վճռէ՞ք մտերմարար կատարել Նորին Ալեհափառութեան բարեկարգ զօրաց համար ունեցած կազմակերպութեան նախատակը » :

— Այո՛ , կը խոստանամք , պատասխանեցին օճաղին զլխաւորները , յորոց շատերն թէ կաշառքով և թէ փայլուն խոստումներով զնուած էին կանխաւ :

Բայց որովհետեւ նիստին ներկայ գտնուող երկրորդական աստիճանաւորներէն և զինուորներէն փրսփրսութեամբ մը լուեցաւ , Մեծ Ալէգիրն յաւելցուց ,

« Բոլոր հոս ներկայ գտնուող անձինք կրնան ազատարար իրենց կարծիքն յայտնել . բայց որովհետեւ չար և կոյր մարդիկ ալ կը գտնուին որք կամ իրենց բնական չարութենէն և կամ սատանային դրդմամբը կարելի է յանդուգն բերան բանան և արհամարհեն Ալեառութեան նախատակը , և ժողովրդեան մէջ վտանգաւոր տարածայնութիւններ սերմանեն , այսպիսիք որոնք որ ալ ըլլան՝ խառիւ պիտի պատժուին » :

Շէյխալամը փաթիւնաճ զգուցելէն ետքը ժողովքին համար Աստուծոյ օրհնութիւնը խնդրեց . և ապա կարգացուեցաւ բոլոր Նէնիչէրիներէն ստորագ-

բուհիք հրովարտակը զոր բոլոր ներկայ եղող աս-
տիճանաւորք և բարձրագոյն պաշտօնեայք փութա-
յին կնքել յօրինակ այլոյ : Հետեւարար ժողովը
լուծուեցաւ և խլիճման երն ասոր համար օրինաց պա-
հապանէն հրաւիրուեցան Նէնիչէրեաց աղային ասպա-
րանքն երթալու , որպէս զի հաղորդեն անոր եղած
որոշումը և ինքնակալին բացարձակ հրամանները :

Դժկամակողներն՝ որք ներկայ էին այս նիստին
միմիայն որոշումն իմանալու և զայն իրենց եղբայ-
րակիցներուն հաղորդելու , անմիջապէս ցրուեցան
փողոցները և սրճարանները , և այնպիսի յաջողու-
թեամբ մեկնեցին Միւֆթիին և Մեծ Վէզիրին խօս-
քերն՝ որ հետեւեալ օրն ամէն տեղ ոչ այլ ինչ կը
տեսնուէր , բայց եթէ Նէնիչէրեաց խումբեր , որք
հեգնելով կը ծաղրէին թէ պաշտօնէից նպատակը և
թէ նոյն իսկ Սուլթանը , բացարձակապէս քարոզե-
լով թէ պէտք է բռնի արգիլել ամբարիշտ և ա-
պօրինաւոր հրամանին գործադրութիւնը :

Էթ-Մէյտանի հրապարակը՝ ուր կը գտնուէր օ-
ճագին գլխաւոր զինուորանոցը և ուր խոռվութեանց
ատեն ապստամբք կը ժողովէին , լի էր հեռաբրբիւր
հանդիսատեսներով և դժկամակող Նէնիչէրիներով .
մասն զի էնքէնճիներուն առաջին գունդը նոր դը-
րութեան համաձայն հոն կրթութիւն ալիտի ընէր :

Հրապարակին կեդրոնը հովանոց մը կար իբր Նէ-
նիչէրեաց սրճարան , զոր ծաղրելու համար թէքքէ
անուանած էին , այսինքն՝ մենաստան , հոն ժողո-

վաճ էին բաղմաթիւ ծխողներ և ափիոնակերք՝ նոյն օրուան տեղի ունենալիք տեսարանին ականատես ըլլալու համար, և ինչպէս որ կըսէին՝ Քարա-կէօզին և անոր ընկերակից Հաճի-Վաթին խաղալը տեսնելու :

Թէքքէի օտարականներուն մէջ՝ որք նստած էին փախաթէ ծածկեալ փայտեայ նստարանի վրայ՝ ուր լրպազներու շիշէէն ելած մուխերէն ամպեր կը ձեւանային, կը ճանչուէին իրենց խօսքերուն խրոխտանքէն անկողնակար Հիւսէյինը որ 27րդ օրրային ետեւագն էր, շաբարավաճառ Մէհմէտը՝ 44րդ օրրային յիսնասկէտը, և մրգավաճառ Մուստաֆան :

— Մեր Էֆէնտի Սուլթանը, ըսաւ Հիւսէյին մօրութիւնը շփեւով, այսօր շատ պիտի ուրախանայ, որովհետեւ շատ հանդիսատեսներ ունի իւր պատրաստած Քարա-կէօզներուն խաղին ներկայացմանը :

— Միւթթիին տունն եղած երեկուան նիստին ներկայ էիր, հարցուց Մուստաֆան,

— Աստուած չ'ընէ :

— Ուրեմն այն հռչակաւոր կանոնադրութիւններէն տեղեկութիւն չունի՞ս :

— Ոչ ալ ունենալ կուզեմ :

— Բայց շատ հետաքրքրութեան արժանի են. նախ գիտցիր որ 135 Էհքէնճի իւրաքանչիւր խմբէն (որովհետեւ իւրաքանչիւր խումբ պիտի ունենար 135 մարդիկ կամ լաւ ևս ըսել 135 Էհքէնճի. կը հասկընաաս եւս որ միւսնոյն բունը չեն) այս 135 երկուստանի

կենդանիները պիտի շարունակեն ուրեմն մէկ շարքի վերայ, ինչպէս կը շարունակէր շամբուրին վրայ. երկու կողմէն դրօշակներ պիտի ունենան :

Խառնագներուն գլխաւորը շարքին ծայրը պիտի կայնի, քանզի իրեն համար վերջին դիրքը արժանի տեսնուած է. վերջի շարքին ետեւ Սշհի-պաշին պիտի կայնի, որն որ այս դիրքով երբէք թշնամին չը կրնար տեսնել. գիտես եմ :

— Կարելի՛ է, կարելի՛ է, փափսացին միաձայն բոլոր ծխողները : Այս կերպով անարգե՞լ կուզեն մեր նուիրական կաթսայները :

— Ձեզ չեմ խաբեր, կրկնեց Մէհմէտը :

Կանոնադրութեան 11րդ յօդուածը կարդացէք. բայց միայն այս չէ. ենթադրեցէք, կաղաչեմ, թէ ի՞նչ դիրք սահմանեցաւ գնդապետին և Ստապաշիին :

— Կարծեմ թէ ամէնուն գլուխը պիտի կենան թշնամւոյն դէմ դնելու համար :

— Ո՛չ, չը գտար. իրենց զինուորներուն հսկելու պատրուակաւ ամէնուն ետին պիտի կենան : Կարդացէք կանոնադրութեան 12րդ յօդուածը, ինչպէս որ միւս ամէն մէկ յօդուածն իւր աղւորութիւնն ունի : 19րդ յօդուածը՝ բարեկամքդ իմ, էհքէճիներուն զինուորանոցէն դուրս բնակիլը կարգիլէ :

— Ուրեմն ի՞նչպէս պիտի ընեն ամուսնացեալք :

— Անոնց կնիկներուն հոգաւարութիւնը պիտի յանձնուի իրենց այն բարեկամացն որք զինուորական կեանքէն ազատ են :

— Իսկ երբ ուզեն իրենց ընտանեաց այցելու թիւն ընե՛լ :

— Իրենց վերատին դառնալնուն համար երաշխաւորութիւն տալով պիտի երթան կանխաւ հըրաման առնելով և իրենց բացակայութեան ժամանակն որոշելով : Իսկ թոշակաց թղթերը ծախելու ոչ ոք արտօնութիւն պիտի ունենայ ինչպէս նաեւ այսուհետեւ մեռածներուն թոշակը ոչ ոք պիտի կարենայ առնուլ :

— Ուրեմն այս կերպով՝ գոչեց Հիւսէյին , գերի և գերիէն աւելի դէշ վիճակ պիտի ունենանք :

— Եւ կը տարակուսի՞ս ատոր վրայ :

— Ես երբէք գերի ըլլաւ չը պիտի ընդունիմ , գոչեց համարձակութեամբ Հիւսէյին :

— Աֆէ՛րին , Հիւսէյին , պատասխանեց մրդավաճառ Մուստաֆան՝ թեթեւ կերպով մ'անոր ուսին զարնելով , չը մոռնանք որ ի միասին Սուլթան Սէլիմայ և անհաւատ պաշրագոտարին դէմ պատերազմեցանք , երբ փառաւոր յաղթութիւնը մեր ճիգերը պատկեց :

Նոյն վայրկենին Լթ-Մէյտանի հրապարակը ժողովեալ բազմութիւնը ծովու նման ալեկոծիլ սկսաւ , երբ նոր կարգաւ կազմեալ զօրաց խմբի մը հեռուէն գալը տեսնուեցաւ :

Այս խումբը գրեթէ 200 հոգիէ բաղկացեալ էր . որք ՅԱրդ էհքէնճիներուն գունդէն առնուած էին : Այս մարդոց հազած զգեստները միօրինակ էին .

կարճ հանդերձ մը կապուտակ ջուխայէ, լայն վարտիք մը որուն վարի կողմը ծռնկերը կը սեղմէր կարմիր զանկապաններով ճիշդ ջրհանակրաց նման Բամպակեայ փաթթոցին տեղ հիմա կարմիր ֆէշ դրած էին, որուն գագաթէն կապոյտ մետաքսեայ ծոպ մը կը կախուէր :

Իւլէմաներէն մին՝ որ էհքէնճիները կ'առաջնորդէր քարձրածայն սա սրբաշան մաղթանքն արտասանեց . « Յանուն Աստուծոյ գթածին և ողորմածին . չիք այլ Աստուած բաց ի միոյն և ի մարդարէէ նորին ի Մուհամմէտէ : Շէյխալամին երեսփոխանը սընաւոր հրացան մ'առնելով և զայն բարեպաշտարար համբուրելով Նէնիչէրի աղային ձեռքը տուաւ որ առնելով զայն նոյնպէս մօտեցուց իւր շրթանցը :

Հետեւորար աստիճանաւորք իրենց հրացաններն առնելով դժի մը վրայ շարուեցան, և զինուորականութեան ուսուցիչք կրթութիւն մ'ընել տուին ի ներկայութեան զինուորաց որք հոն մօտ կայնած ըլլալով՝ աւելի որոշ կը տեսնէին եղածը :

— Զինուորական կրթութեան վերջանալէն յետոյ սրճարանները լցան դաստարկաշրջիկ և դժկամակողմարդերով, յորոց իւրաքանչիւրն էհքէնճիներուն կրթութեան ներկայացումը յիշելով կ'զրօնուէր : Էթ-Մէյտանի ծխողները իրենց զինուորանոցը մտնելով՝ կը խորհէին թէ օճագք պարսաւոր է՞ր բողոքել այս նորածեութեան սկզբանց վրայ՝ կաթսաներնին դուրս հանելով : Արոշուեցաւ որ քաղա-

քին միւս կողմերը պրուին, թրքաներուն խորհուրդ հարցունեն դեռ որոշ միջոցներ ձեռք չառած, և միանգամայն մրգավաճառ Մուստաֆային առաջարկութեամբ արժան դատեցին երթալ և խնդրել, իբր անդամ Նէնիշերեայ, զերիտասարդ Սիւլէյման արէյը, որ նաւարանը բանտարկեալ էր, և Շէյխիւլամի ատեանը կոչուելու դատաւարտուած:

— Ինչ, կեսովուրին որդին ազատե՛լ, ըսաւ ներկայ գտնողներէն մին, Նէճիւլ փաշային որդին, այն կեսովուրին, որ Եւրոպացւոց զինուորական դըրութեան ջերմ պաշտպանն է, այն էշէք քաշիաքներուն և կարթածե հրացաններուն.

— Բայց և այնպէս ինքն հարազատ միւսլիւման մ'է, պատասխանեց Մուստաֆան. կրնա՞մք միւսլիւմանի մը պատժուիլը տեսնել, մանաւանդ երբ մեր գնդին կը վերաբերի, յայտի մը դուստրը որ իրեն հաճելի երևցած էր առեւանդելուն համար:

Եթէ մեր գնդին անդամն է, յարեց Մէհմետ, թուրը իւր մէջքը կախելով, անկարելի է որ յանցաւոր հռչակուի այս մասին: Երթանք Մուֆթիին և անոր դաս մը տանք ցուցնելով միանգամայն Ստամպուլի ժողովրդեան, որ նա մեր արտօնութիւնները ոտնակոխ կընէ:

Ապստամբք հանդարտաբար ճամբայ ելնելով՝ ուղղուեցան դէպ ի ասպարանքը կրօնից պաշտօնէին և տէրութեան բաժրագոյն աստիճանաւորաց՝ առանց կանխաւ խմայնելու իրենց նպատակը: Դեռ ներս

չըմտած անկողնակար Հիւսէյին իւր ետեւէն եկող բազմութիւնն արգիլեց ըսելով . Ձեզմէ թող չորս հոգի ինձ ընկերանալով Մուֆթիին ելնեմք :

Այսքանը բաւական է զայն իւր պարտուց դարձընելու համար, այսինքն ամբաստանեալը մեղի յանձնելու . եթէ չուզէ՝ մեք մեր իրաւունքները կրնանք ձեռք բերել :

Ամբոխն հաւանեցաւ այս առաջարկութեան կեցցէի ձայներով , և 27րդ օրդայի Եամագը ատենի սրահը մտաւ խարազան ի ձեռին , ուղեկցելով միանգամայն իր հինգ եղբայրակիցներովն որք իրենց մերկ բազկաց վրայ դրոշմեալ կը կրէին իրենց գնդին յատուկ նշանը : Սիւլէյման ալյը քիչ մ'առաջ ի բանտ դատապարտեալ էր նաւարանին մէջ ամբողջ տարի մը . և Շէյխիսիւսմի ըստոյնները պատրաստ էին զայն որոշեալ տեղին առաջնորդելու , սակայն յանկարծ Եէնիչէրիներն երեցան ատեանին մէջ :

Թող ներէ ինձ Ձեր Վսեմութիւնը , ըսաւ անկողնակարը , բարեւելով հեգնական խոնարհութեամբ զօրինաց պաշտօնեայն . կ'ուզամք Ձեզ օգնել սխալ մունք մ'ուղղելու համար , յորմէ գէշ հետեանքներ կրնան ծագիլ կառավարութեան : Ձեր վսեմութիւնն անտարակոյս կ'անգիտանայ որ այս երկտասարդը մեր անմահ օճագին անդամն է . եթէ ոչ ի՞նչպէս կրնայիք զայն դատապարտել , կրնա՞նք մենք ալ ներել երբէք այդպիսի բռնաբարութիւն մը

ընդդէմ մեր արտօնութեանցը, զորս պարզեցին մեզ փառահեղ Սուլթանք, որով և մենք պատիւ ունեցանք զանոնք մեզ դասակից ընելու: (1)

Չըլլայ թէ այս կերպով մեր քաջայայտ ի բարեկամ զինուորները բռնի միջոցներ ձեռք առնելու ստիպէք. որոնք անհանգիստ մեզ կը սպասեն դուրսը և ամբաստանեալը կը խնդրեն:

Ղատաւորաց սարսափն այնքան մեծ էր և այնպէս շուարեցան այս խօսքերէն, որ ոչ ոք համարեւ ձակեցաւ պատասխանել: Ար մեկնինք մեր եղբայրակցին հետ, շարունակեց Հիւսէյին՝ զՍիւլէյման Պէյն իրեն հետևողաց պաշտպանութեանն յանձնելով: Բայց որպէս զի վճռոյն վերջ մը տամ և անոր հետքը բոլորովին ջնջեմ՝ յաւելցուց անկողնակարը՝ Միւֆթիին սեղանին վրայ եղած գրութիւններն առնելով. Թող ներէ ինձ Ձեր վսեմութիւնն, ըսաւ, այս աւելորդ ցնցոտիները պատուելու:

Եւ դատաստանին բոլոր գրութիւնները պատուելով հանդարտաբար սրահէն դուրս ելաւ իւր անաշխատ յաղթութեան վրայ գոռողանալով. յետոյ դրօշ եղբայրակիցներովն յաղթանակաւ դէպի Աթ-Մէյտան ըստած հրապարակն ուղղեցաւ: Արդէն Եէնիչէրիները ժամէ մ'ի վեր Ստամբուլի ճամբաներուն վրայ իրենց յաղթութեան կենդանի

(1) Իւրաքանչիւր Սուլթան և Պօլսոյ առաջին օրդային անդամ իսթանբուլէր:

ապացոյցը կը պատուցնէին , և իրենց զօրութիւնը և
անսլատիժ մնալը ժողովրդեան աչաց առջև դնե-
լով կ'ուրախանային : Այլ յանկարծ զօրանոցն եր-
թալու ճամբանին թնդանօթներով փակեալ գտան ,
զորս կուղղէր իւր քաջութեամբն հռչակաւոր հան-
դիսացող Խալրահիմ աղայն , մականուանեալն Քա-
րա-Ճէհէնէմ , այսինքն դժոխային . և ստիպուեցան
հոն կենալու :

— Մի վախճաք , կ'ըսէ մրգավաճառ Մուստա-
ֆան , գնդաձիգներն են , որք Քէաթ-Խանէին կըր-
թարանէն կուգան :

Նոյն միջոցին հոն շարուած ումրաձիգ զօրաց
դունդը ճամբուն միւս ծայրը գոցեց :

— Բռնուեցա՛նք , փափաց շաքարավաճառ
Մէհմէտը .

— Մի վախճաք . բռնութեան դէմ բռնութիւն
սլիտի գործածենք գոչեց Հիւսէյին՝ սուսերամերկ :

— Մի դէմ կենաք այսօր , ընդմիջեց Պէկթաշի
տէրվիշ մը , որ Նէնիչէրիներուն մէջ կը գտնուէր ,
ապա թէ ոչ թնդանօթի կը բռնուիք ամենքնիդ ալ :
Վաղն ամբողջ օճագը ոտք կ'ելնէ և Պայրագտարի
դէմ եղած քաջագործութիւնները կը նորոգենք :
Երանի՛ թէ , Շէյթան Տէրվիշ , զմեզ խաբած չըլ-
լաս , թոթովեց Հիւսէյին յօնքերն ամփոփելով :
Ուղիղ է առածը որ կ'ըսէ « Համբուրէ՛ այն ձեռքը ,
զոր չես կարող կտրել » :

— Լռութիւն , կրկնեց Տէրվիշ : Ահաւասիկ

դժոխային Խաղաչիմն յանուն մեծ Ալէքիւրին յան-
 ցաւորը խնդրել կուգայ . յանձնեցէ՛ք զայն և մի
 վախճաք , ես անոր կենացը երաշխաւոր եմ . և
 Սիւլէյման Պէյին դառնալով , որուն փոքր դա-
 ւաթով ըմպելիք մը կը մատուցանէր , Արդե՛ակ իմ ,
 խմէ՛ այս սիրոյ դեղը ըսաւ , և Ստոլծոյ ապաւինէ ,
 երեք օրուան մէջ վերստին քու բարեկամներդ կը
 տեսնես , Բայց մի՛ վախճար , մի՛ կասկածիր , խմէ՛
 անմիջապէս այս ամենակարող դեղը , որ զգլուխդ
 պիտի փրկէ : Նորէն կ'ըսեմ , երկու օրէն ազատ
 ես դուն :

Հազիւ երիտասարդը զաւաթին մէջ պարու-
 նակեալ հեղուկը խմած էր , անմիջապէս գնդա-
 պետ Խաղաչիմ զայն ձերբակալ ընելով՝ ուրմ-
 բաժիդ զօրաց յանձնեց :

ՈՐՈԳԱՅԹՆ

Հաղիւ քանի մ'օրէն կենաց ստուեր մը վայլիլ սկսաւ դժբաղդ Հէրմինիայի սլարտասեալ մարմնոյն վրայ : Այտերը դալկացան , իւր աչաց լուսաճաճանչ հուրը գոգցես ամպէ մը ծածկուած և իւր գեղեցիկ ու խարտեալ մազերն ուսերուն վրայ խառն ի խուռն ձգուած՝ այնպիսի նկարագիր մը կընծայէին աւոր , որուն տեսքը բարոյական և բնական կրից հետքերուն մէկ ճշգրիտ պատկերն եղած էր . հասակը նուրբ և եղէգի մը նման դիւրաթեք ըլլալով կարծես թէ հաղիւ մետաքսեայ հագուստին ծանրութիւնը կրնար կրել :

Պէնֆէլտ տիկինը հիւանդին քով նստած և աչքըն ի նա յառած կը դիտէր զայն , որնոր իւր քաղցր երախտագիտութեան զգացմունքներն անոր կարտաբերէր : Պարոնուհին ստիպեց զՀէրմինիա խօսք տալու որ այլ ևս Նէճիպի վրայ խօսք չը բանայ , ոչ ալ անոր վերջին դժբաղդութեանցը վրայ , որոնց ցաւալի յիշատակը կրնար իւր առողջութեանը վտանգաւոր ըլլալ , Ռուսճուգէն մէկնելէն ի վեր գէպ ի Գաղղիա և ի Գերմանիա ըրած ճամբորդութիւնները պատմելով կը ջանար զայն զբօսցնել . բայց չէր կրնար ընտրել այնպիսի խօսակցութեան

նիւթ մը՝ որ կապակցութիւն մը չունենար այն
խորհրդոց հետ , զորս կը վախնար Հէրմինիային
յայտնել :

— Այս առաւօտ տեսա՞ր ձեր դեսպանը , հար-
ցուց հիւանդն անտարրերութեամբ :

— Իւր բաժանման արտօնութիւնն երեկ Սուլթա-
նէն ստացաւ , սրտատխտանեց Պարոնուհին Պէն-
ֆէլտ . Գերմանիա կը վերադառնայ , և անոր յա-
ջորդը վայրկեանէ ի վայրկեան հոս կ'սպասուի :

— Եւ անոր յաջորդն ո՞վ է :

— Արժանասպատիւ օրէնագէտ մը , վաղեմի բա-
րեկամ հօրդ , զաւակս : Ուրիշ անգամ ալ տեսած
ես զայն : Պարոն Թանքրէտ Պէմէնկհիմն է նա :

— Ա՛հ , գոչեց Հէրմինիա , ձեռքն եղած հող-
մահարին հետ խաղալով :

Եւ իւր տկար գլուխն աթոռին յենարանին կըր-
թնցնելով , խոհուն և խռոժադէմ կեցաւ , վասն զի
այն լուրը՝ որչափ որ ալ անտարրեր երևէր , իրեն
յիշեցուց անցեալ բարերաստիկ թուական մը , թէ
և խառնակեալ այնչափ տաղնասպներով , որոնք
զինքը խռովեցուցին , և ներկայ վիճակն համեմա-
տարար խիստ ցաւալի կ'երևէր իրեն :

— Այն ազնուարարոյ Պէմէնկհիմն , կրկնեց
տիկինը , ուրիշ առարկայի վրայ ուղեւոր դարձնել
իւր մտածութեանց յորձանքը , որ կարծես զՀէրմի-
նիա կը մոլորեցնէր , միւսոյն մարդը միշտ պիտի
գտնես , այսինքն միշտ բարի , ազնիւ և հաճոյ իւր

բարեկամացը , բաղդին բերմունքն ամենեին փոխած
 չէ անոր բնութիւնը : Չոր օրինակ փոխանակ զայն
 դրօսասէր երիտասարդ մը տեսնելու՝ պիտի տեսնու
 քառասուն և ութ տարեկան ծերացեալ երիտա
 սարդ մը , իւր հայրենեաց վիպասանութեանց նման
 մերթ տխրադէմ և մերթ մելամաղձատ : Ի Պեր
 մանիա վերադարձին ընդունայն անոր ներկայացան
 խել մը յաջող պատեհութիւններ , բայց ինքն
 երբէք չուզեց ամուսնանալ , և երբ իւր տարօրինակ
 վճռոյն պատճառն կը հարցուի , կը հառաչէ , իրր թէ
 արտին մէջ մատաղ հասակի սիրահարութեան մ'ան
 անցանելի երազը պահած է : Այլ խնդա՛ , սիրելիդ
 իմ՝ Հէրմինիա , շարունակեց Պէնֆէլտ պարո
 նուհին . երեւոյցէ՛ սիրահարութենէ բռնուած սպի
 տակազեր Պէմէնկհիմ մը , պատկառելի դէմքովն
 ու քաղտքական բիւրաւոր դրաղմունքներովն հան
 դերձ :

Հէրմինիա անտարբեր և խոհուն էր , և պա
 րօնուհին ի զո՛ւր կը ջանար անոր չրթանցը վրայ
 ժպիտ մը պատճառելու :

Սարսաւորներէն մին ծանոյց Պէնֆէլտ տիկնոջ
 որ իրեն հետ խօսիլ կ'ուզեն :

Պարօնուհին համբուրեց իւր բարեկամուհւոյն
 ճակատը , անոր մէկ քանի պատկերներ ներկայա
 ցուց , խոստանալով որ չը պիտի երկար տեէ իւր
 քայակայութիւնը :

Յիրաւի մէկ քառորդէն վերադաշձաւ , բայց

Իւր դիմաց վրայէն յանկարծ անհետացած էր այն ճշմարիտ կամ շինծու զուարթութիւնը զոր քիչ մը յառաջ կը փափաքէր նա իւր շուրջն եղողներուն ալ հաղորդելու : Հիմայ ինքն ալ գունատեալ և խռճուն կ'երևէր , ինքն ալ կը դողար վախճալով որ իւր միտքն յուզող գաղափարները չըլլայ թէ խոտքերով ծածկելու անկարողանայ : Հէրմինիա թէ և մտայոյդ՝ բայց անմիջապէս սլարոնուհւոյն վրայ եղած այլայլութիւնը կռահեց :

— Ի՞նչ ունիս , հարցուց անոր :

— Ոչ ինչ , սիրելիդ իմ :

— Ներէ՛ ինձ , մայր իմ , այս բնական խռոտ վութիւն մը չէ :

Ո՞վ է այն մարդը , որ քեզ հետ խօսիլ ուզեց . անունն ի՞նչ է , հասկնալ կ'ուզեմ

— Աղտեմի մէկ բարեկամս է , որ հոս գտլա իմանալով

— Ո՞ր բարեկամդ է :

— Հայ սեղանաւորը , Աալաթայի ծերունի Յովհաննէսը :

— Յովհաննէ՛սը , կրկնեց Հէրմինիա յանկարծ խռովեալ ոտքի ելնելով :

Մայր իմ , մի՛ խաբեր դիս , կ'աղաչեմ քեզ : Յովհաննէսը դուցէ լծակցիս վրայով քեզ հետ խօսելու եկած ըլլայ անոր կողմէն : Արդեօք իրեն դժբաղդութիւն մը սրտաւհած է , արդեօք Նէճիպ մեռա՞ւ , կսկծալի սլարոագայի մը մէջ յանցաւոր ե-

դաւ , խօսէ՛ , քեզ ըսի՛ թէ լռութիւնդ ինձ մահ կը
սլատնառէ , մայր իմ :

Պարոնուհին ստիպեց զՀէրմիիա որպէս զի նո-
րէն նստի , խոստանալով բան մը իրմէ չը ծածկել :

— Կը հաւանիմ , ըսաւ դժբաղդ և լքեալ կի-
նը , աթոռին վրայ իւր առջի դիրքն առնելով :

— Նախ և յառաջ , սիրելի՛ դուստր իմ , կըրկ-
նեց տիկին Պէնֆէլտ , ի՞նչպէս ես , կարծեմ թէ
սլատահելիք վտանգին առաջքն առնելու համար
բժիշկ մը կանչելը խոհեմութիւն է :

— Նէճիալի վրայ խօսէ՛ , մայր իմ , քու դգու-
շութիւններդ ու լռութիւնդ դիւ կը մեռցնեն . ըսէ՛
վախնալու բան մը կա՞յ :

— Ա՛յ , դաւա՛կս , ո՛չ : Իւր տիրոջ կատարեալ
սէրը կը վայելէ , միշտ քեզ կուլայ :

— Ո՛րչափ կը դիւթեն զիս խօսքերդ , փափայց
Հէրմիիա , իր արտասուքովն զտիկին Պէնֆէլ-
տի ձեռքը թրջելով : Զիս կը սիրէ՛ , ինձ համար
լացա՛ւ : Բայց դիտէ՛ թէ ո՛րչափ այլանդակ էակներ
ենք : Իւր ուրախութիւնը , իւր երջանկութիւնը զոր
ճակատագիրը մեզ սլատրաստեց , խորին կեղտով
դիւ վիրաւորելո՞ւ էր : Անոր արտասուքը , աճոր
դառն կսկիծն իւր աւագութեանը մէջ , ահաւասիկ
քաղցրագոյն մխիթարութիւն մը , զոր Աստուած
ինձ կառաքէ : Սակայն ինչ կ'ընէ խեղճը : Ուրիշ
չատ մը սլատիւներու , նախանձելի տխրողաներու
ալ արժանացաւ , զորա բաղդն հաճեցաւ անոր ա-

ապտապէս շոտյլել : Այո՛ , այո՛ , եթէ կարենային
ինձ ալէս անոր սրտին մէջ ընթեռնուլ . . . Բայց ըսէ՛
ինձ ամեն բան , մա՛յր իմ , ուրիշ ին՞չ ըսաւ քեզ
սեղանաւոր Յովհաննէսը :

— Ա՛յնչափ հիւանդ ես , աղջիկս , որ կը վախ-
նամ . . . :

— Որովհետեւ բարի լուրեր կը բերես , բարե-
բաղդութեան չափազանցութենէն մի՛ վախնար :
Ըսէ՛ , այո՛ , ըսէ՛ , կեանքս քու շրթունքէդ կրտսում
ունի :

— Ուրեմն , եթէ լսէիր որ Նէճիալ չը հաճիր
քու վրադ ցաւել և գքեզ օիրել , և դայս եթէ քեզ
անձամբ խոստովանէր . . .

— Ի՞նչ կ'ըսես , զայն կրկին ալիտի տեսնե՞մ ,
ալիտի խօսակցի՞մ անոր հետ , և զայն գրկացս մէջ
ալիտի սեղմե՞մ :

Շնորհակալ եմ , մա՛յր իմ , շնորհակալ եմ այս
աւրախառիթ լրոյն վրայ . . . : Սակայն ե՞րբ :

— Այս գիշեր :

— Ո՛ւր :

— Հո՛ս :

— Ատո՛ւտ իմ , գոչեց Հէրմինիտ , բայց
չըլլա՛յ թէ իւր կեանքը վտանգի մէջ ձգէ : Գլխովը
խաղացած կըլլայ , մա՛յր իմ : Սուլթանուհւոյն վը-
րէժխնդրութիւնը . . . :

— Այս ամէնը ես ալ սեղանաւոր Յովհաննէսին
առաջարկեցի , և ինձ կը թուի թէ զայն ետ ձգելը

խոհեմութիւն է

— Ա՛յ, թո՛ղ դայ, թո՛ղ դայ այս իրիկուն ,
ընդմիջեց Հէրմինիա՝ սաստիկ բորբոքեալ :

— Բայց եթէ յանկարծ յայտնուի՝ .

— Մենք անոր վրայ կը հսկենք : Բայ ասկէ
գիշերն ալ նստաստաւոր է իւր փախստեանը , և հե-
տեաբար հոս Եւրոպացւոյ մը տուն է , և ըստ դաշ-
նադրութեանց՝ օսմանեան ոստիկանութիւնը իրա-
ւունք չունի Եւրոպացւոյ տուները բռնաբարե-
լու :

— Բայց ին՞չ կրնան ընել դաշնադրութիւն-
ներն ու օրէնքներն կրօնամոլ ժողովրդեան մը , որն
որ կրնայ բռնի հոս մտնել եթէ կասկած մ'ունե-
նայ :

— Բանէ մ'ալ մի՛ վախճար , սիրելի՛ դ իմ պարո-
նուհի , անշուշտ երկինք մեզ պիտի պաշտպանէ :
Լծակցիս կեանքն այնչափ թանկագին կ'երևի ինձ ,
որչափ քեզ կրնայ երևիլ քու որդւոյդ կեանքը :
Եթէ ո՛ր և իցէ պատրուակաւ այս տեսակցութիւնը
մերժես զոր կը խնդրէ նա հասուն կերպով մտածե-
լով և բոլոր պէտք եղած միջոցներն ի դործ դնե-
լով , սիրուիլ ուղեղէն աւելի զայն սիրել ըսել է :
Բայց կ'երդնում եթէ ո՛ր և իցէ պարագայի մէջ ա-
նոր եղած հարուած մը երկուքնիս ալ պիտի վիրա-
ւորէ : Այսպէս գերեզմանը պիտի միացնէ երկու
սրտեր , զորս մարդոց չարութիւնն ընդունայն ու-
ղեց բաժնել :

— Ուրեմն, պատասխանեց սլարոնուհին, չտապաւ Յովհաննէսին կ'երթամ անձամբ, որ ինձ կըստպատէ Նէճիպին պատասխան տանելու համար: Այս գիշերուն լծակիցդ ծալտեալ հոս սլիտի գայ: Խեղացի եղի՛ր, Հէրմինիա, գիտցի՛ր որ մէկ ժամ մը միայն ունիս զայն տեսնելու և անոր հետ խօսելու, վասն զի մահուան պատիժ կայ եթէ արեւը չը ծագած արքունիքը չը գտնուի:

Պարոնուհին սեղանաւոր Յովհաննէսին վազեց, և թշուառ Հէրմինիան ծնրադրեալ փառք տղաւ Աստուծոյ այն առժամանակեայ երջանկութեանն համար զոր բարեհաճեցաւ իրեն զրկել այս կսկծազին վայրկենին մէջ: Հազիւ թէ արեւը մարը մը տնելու վրայ էր, թշուառ կինը իւր զարդարանաց նիւթերը սլարունակող սեղանին առջև նստեցաւ, բայց դարձեալ իրեն կ'երևէր թէ ժամանակը չէր բաւեր ծածկել այն այլայլումը, որուն իւր մարմինը ենթակայ ըրած էին կսկիծն ու հիւանդութիւնները: Ոչ երբէք հաճոյ ըլլալու համար այնչափ հոգ տարած էր, և ոչ երբէք գեղեցիկ չերևնալուն համար անկէ այնչափ վախցած էր: Ասան զի հիմայ զիւր լծակիցն երիտասարդական խորհուրդներով սլիտի տեսնէ, այն խորհուրդներով զոր երբեմն գործածած էր՝ իւր սիրահարին հետ ըրած տեսակցութիւնները ծածկելու համար, որովհետեւ այժմ կը պարտաւորէր է՛ն գեղեցիկ և է՛ն մատաղ հրապուրանայ դէմ մարտնչելու, որովհետեւ այսօր այլ ևս

Քիննատօք ասպետին պարզ յանդիմանութեանց վը-
րայ չէր խնդիրը, հապա նոյն իսկ անոր էութեանը
վրայ, զոր կը սիրէր ինչպէս իրենց առջի օրերուն
մէջ եղած սպառնալից տեսակցութեանց ատեն, որ
եղան Մեծ-Պերեզմանոցի նոճեացը մէջ, կամ
Պահճէ - Քէօյի զով ստուերայը տակ:

Այս խնդիրն իւր սրտին մէջ կարեւոր բանակցու-
թիւն մը յարոյց, թէ զՆէճիալ ընդունելու համար
արդեօք թրքակա՞ն եթէ եւրոպական հագուստներով
պէտք էր զարդարուիլ: Եւրոպական հագուստը՝ որ ի-
րեն աւելի յարմար և գիւթիչ կ'երևէր, իբր թէ իր
լծակցին պիտի յիշեցնէր իրենց նախնի սիրահարու-
թեանց գեղեցիկ թուականը, և անոնց քաղցր և
հրապուրիչ յիշատակներովը թերևս պիտի կարենա-
յին ցրուել այն համառօտ և վտանգաւոր տեսակ-
ցութեան վիշտը: Բայց յետոյ մտածեց որ եթէ իւր
հարստանեկան իրաւունքներն աւելի բացայայտ կեր-
պով ապացուցանելու ըլլար, որոնցմէ և ոչ մէկը
թողելու նպատակ ունէր, աւելի նախամեծար կը
համարէր Նէճիալի ներկայանալ այն հագուստով զոր
միշտ Ռուսճուգի պալատին և Վոսիփորի Լալըին մէջ
նորա զաւակաց մայրը կը կրէր:

Յետոյ մինչև ոտքը հասած ծոպեր և գեղեցիկ
ու վայելուչ քղանցքներ ունեցող հարուստ մե-
տաքսեայ հագուստներն հագաւ, իւր գլխուն մա-
ղերը մարգարիտներով զարդարեալ երկայն խոսրո-
սիքով հիւսեց, և իւր գլխուն վրայ անդամանդեայ

և ոսկեթել մետաքսեայ քովընտի ֆէսը դետեղեց :
Իւր դիմաց դալկութիւնը կրկնակի կարմիր ներկով
շալարեց , որ շինծու ալիսակներով ձեացեալ աւելի
չքեղ կ'երևէր սատղի և կիսալուսնի ձևով : Իւր
յօնքերուն նուրբ կիսաշրջանակը սուր գրչով շտկեց ,
թարթիչներուն ծայրը « սիւրմէ » ով թեթև մը գու-
նաւորեց , և այսպէս իւր աչաց հրոյն աւելի փայլու-
նութիւն տալով՝ յետոյ խնամով իւր ամիս և ըղունգ-
ները ոսկեգոյն հիւնացով ներկեց :

Հէրմինիա այս անվախճան նախապատրաստու-
թիւնները կատարելէն ետքը , տեսակցութեան ժա-
մուն կ'ըստասէր անհանգիստ :

Պարոնուհւոյն մարդիկները կարելի եղածին չափ
ամէն զգուշաւոր միջոցները ձեռք առին , այնպէս
որ առանց աղմկի և արգելքի կարենայ Նէճիս անկէ
անցնիլ : Միայնակ և ձի հեծած իւր պալատէն
դուրս ալիտի ելնէր , և Բերայի Մեծ-Պերեզմանո-
ցին քով Պէնֆէլտ տիկնոջ սպասաւորներէն մին
լապտերը վառած անոր ալիտի ստասէր թաղին կա-
ռավարին հրամանաւը , որպէս զի ոստիկանութեան
դինուորներէն չարգիլուի՝ եթէ անոնց հանդիպելու
ըլլայ : Ուրիշ երկրորդ սպասաւոր մ'ալ կը սլար-
տաւորէր ձին Նէնի-չարչըի կամարին մօտէն առնել և
խոտորնակի ճամբայներով զայն առաջնորդել Պա-
րոնուհւոյն ախոռը . իսկ Նէճիս հոնկէ հետի ալիտի
երթար մինչև իրեն սպասուած տունը : Ամէն բան
ըստ կարգադրութեան ըլլալէն յետոյ Նէճիս վերադա-

կուին մէջ փաթթուած Պէնֆէլտ սլարոնուհայն դը-
րան առջեւ կը ներկայանայ, դուռն ինքնիրեն կը
բացուի ու դարձեալ լռիկ մնջիկ կը գոցուի :

Դուռը գոցուելէն քանի մը վայրկեան վերջը
տէրմիշի մը գլուխ մօտակայ ճամբուն մէկ անկիւնը
գոգցեա գետնին վրայ կը սողար, և այս գլխէն սու-
լեղու ձայն մը լսուեցաւ, որուն պատասխանեց ու-
րիշ մը, որուն ձայնը նեղ ճամբայներէն ու Բերա-
յի այլ և այլ կողմերէն կրկնուեցաւ :

Քառորդէ մը վերջը, չորս մարդիկ Փոքր-Գե-
րեղմանոցի սրտին քով ժողովեցան : Ասոնք էին
երկու Մուստաֆայք՝ գլնովն ու մրգավաճառը, քը-
սան ու եօթներորդ օրդայի ևսմազը՝ Հիւսէյին ա-
ղան, և Պէկէթաշի Յէքրան-տէրմիշը :

— Տէրմիշ, ըսաւ Հիւսէյին կոշտ և դժգոհ կեր-
պով, ի՞նչու մեզ հոս բերիր, այնպիսի ժամու մը
մէջ, երբ կուղէինք անկողինը և ոչ թէ գլնետունը
ժամանակ անցունել :

— Հիւսէյինը խեղացի մարդ մ'է ըսաւ, գլնով
Մուստաֆան :

— Ապտաամբուլթ իւնն այս գիշեր պիտի պայթի՞,
հարցուց մրգավաճառ Մուստաֆան :

— Կեանք Մահմադ միթէ կասկած մ'ունե-
ցաւ, յարեց Հիւսէյին :

— Այդ ըսածներէդ և ոչ մէկը կայ, էֆէնտի-
նէրս, պատասխանեց անխելալ յօներ ունեցող
Տէրմիշը : Ապտաամբուլթ իւնը վաղուան համար որոշ-

ուած է , և Աստուծոյ կամօքն զՄահմուտ դահըն-
կէց պիտի ընենք , ինչպէս երբեմն զՍէլիմն և անոր
Պայրագտար վէզիրը :

— Ուրեմն , ի՞նչու մեզ ոտքի վրայ կը կեցնես ,
պէս զիշեր է , և այս ատեն Ստամպուլի և անոր ար-
ուարձաններուն մէջ միայն շուներն և Եւրոպացիներ-
ը չեն քնանար :

— Իբր շուն և իբր Եւրոպացի , էֆէնտիմե՛րա ,
պատասխանեց Տէրվիշը , կ'ուզեմ որ ապացուցեալ
յանցանոց տէր Կնախոր Նէճիպ փաշան ձեզ յանձ-
նեմ , որ մեր ջերմագոյն թշնամին և նզովեալ բա-
րեկարգութեանց վտանգաւոր նախանձորդն է :

— Տիպէստէ Սուլթանուհւոյն լծակի՞ցը , յա-
ւելցուցին այն ատեն միւս երեքը :

— Եթէ ուզէք ինձ հետեիլ , Բերա տան մը մէջ
զայն պիտի գտնէք . . . :

— Անկարելի՛ է , անկարելի՛ :

— Եւ զայն Եւրոպացուհւոյն հետ դրաղեալ
պիտի տեսնէք , զոր քանի մ'որ յառաջ արձակած
է՝ կայսերական տան պատիւը տեղը բերելու նըսա-
տակաւ :

— Հարմիրէն ալ ո՛ւրթ օր ետքը , շիտակն աղէ՛կ ,
աղէկ , ըսաւ Հիւսէյին բարձրաձայն խնդալով :

— Այս խնդիրն ըստ ինքեան ինձ համար բան
մը չէ , յարեց Տէրվիշը , բայց օգտակար է մեզ որ
մեր թշնամիներն մէջ տեղէն վերցունենք , ձերբա-
կալ ընենք զանոնք յօժարութեամբ և զայրու-

Թով • նոյն ատեն կը կործանենք արաչտարանեայրը և
ասանկով խորին կը վերաւորենք զարաչտարանողն :

— Երկապրի սո՛ւր , ահա Տէրվիշ , ճշմարիտ
խօսքը :

— Սակայն հաւատով^օ ես . . . յարեց Եէնիչէ-
րիներէն մին :

— Եղբայրակցացս երեքը կըստլասեն , սլտտաս-
խանեց Յէյրանը , ոչ ոք կրնայ այն տունը մտնել
և ոչ ալ անկէ դուրս ելնել առանց անոնց ճիրան-
ներուն ներքեւն ընկնելու :

— Ուրեմն երթանք մերիններէն խմբակ մը կաղ-
մենք և աճապարենք ջախջախել այն տան դուռը
զոր Եէնիչէրիք պաշարած են :

— Ո՛չ , ո՛չ , ուրիշ նպատակ մ'ունիմ , սլա-
տասխանեց Տէրվիշը , միայն Նէճիտի գլուխը չը պի-
տի խնդրենք , հասլա աղուորիկ որոգայթ մը պիտի
լարենք , և պիտի յաջողինք ալ . զայս կը խոստանամ
ձեզ , եթէ թոյլ տաք ինձ ըստ իմ կամացս դործել :

Զայս ըսելով Պէկրաշին , հետն առաւ Եէնիչէ-
րիներն ու Բերայի ճամբան ուղղուեցաւ .

Նէճիտ ինքզինքն ուրախութեամբ տուած էր ,
որովհետեւ իւր լծակիցն ու մայրը վերատին տեսնելու
բարեբաղդութիւնն ունեցեր էր , և անշուշտ անկաս-
կած էր մօտալուտ վտանգին վրայ : Չէր դիտէր թէ
անողորբելի Յէյրանէն լրտեսեալ՝ անպատճառ անօր-
լարած որոգայթին մէջ պիտի ընկնէր : Սեղանա-
ւոր Յովհաննէսին առտուընէ մինչև իրիկուն Պէն-

Փէլոտ տիկնոջ և Սուլթանուհւոյն ըրած ստէոյ այ-
ցելութիւնները Տէրմինի կասկածանայ տեղի տուած
էին : Պարոնուհւոյն մարդիկներէն իմացաւ թէ կէս
դիշերուն տանը ձիադարմաններէն մին Նէնի-Չար-
չըին կամարին տակ ձիաւորի մը սկիտի սպասէր ,
և ասով ա՛լ բաւական էր մակարեղէլ միւսներն ,
և ի կատարեալ յաջողութիւն նպատակին ամէն
բան իւր աչքերովն ստուգեց :

Ժամու մը չափ Սուլթանուհւոյն լծակիցը պա-
րոնուհւոյն և Հէրմինիայի հետ մտակեալ՝ կը մա-
մարէր երկարէլ այս քաղցր տեսակցութիւնը , և
դէմ կը կեծար իւր մօր ըրած կրկին և կրկին ողա-
չանայր , բայց յանկարծ տանը սպասաւորներէն
մին դալով իմացուց Եր պարտէզին դուռը Նորին
Բարձրութեան սպասող ձին ձիադարմանին հետ
յամիշտակեցին Նէնիչէրիք :

Հէրմինիա Պարոնուհւոյն վրայ ահարեկ նայ-
ուածք մը ձգելով սարսուռ մ'ունեցաւ :

— Մի խռովիր պարապ տեղը , կրկնեց Նէ-
նիս , այս յամիշտակութիւնը Նէնիչէրիներուն ամէն
դիշերուան դործն է : Հրամայէ՛ որ ուրիշ ձի մը ինձ
պատրաստեն , և անմիջապէս բաժնուիմ :

Սպասաւորը տիկնոջ հրամանը կատարելու հա-
մար իսկոյն դուրս ելաւ : Պարոնուհին համբուրեց
յիւր որդին՝ ինքզինք դռն և դուարիժ կեղծելով ,
յորոց ստուգիւ շատ հեռու էր իւր սիրտը : Նէնիս
վերադիմն անուրիւն առնելով՝ մէջքը անցուց սու-

բը , և Հէրմիտայի խոստացաւ որ սեղանաւորին
միջոցաւ՝ իրեն և իւր զաւակաց վրայօք ամեն օր
լուրեր հաղորդէ :

Սենեակէն դուրս ելնելուն ալէս , յանկարծ
ճամբուն վրայ լաստերներու բազմութիւն մը փայլե-
ցաւ , և ժեծ աղմուկ լսուեցաւ դրսէն :

Պարոնուհին սլատուհանին առջև դնաց , և
փակեալ վանդակին մէջէն անոր վրայ ականարկ մը
ձգելով՝

— Մի՛ շարժիր , գոչեց , խումբ մը զինուոր և
խուռն բազմութիւն դէսլ այս կողմը կուգան :
Ապստամբութիւն է , անտարակոյս սխալի անցնի .
լոյսերը մարեցէք , խօսք և շշուռչ չըլսուի :

Դրսի լոյսը երթալով կը մօտենար , և անմիջապէս
տանը սլատուհանին տակ մարդոց քայլերուն ձայ-
ներն ալ որոշ կը լսուէին :

— Հոս , հոս կեցան , կորսուեցանք , փախա-
ցած ձայնով Պարոնուհին :

— Նէճիւլ , փախիր սարաէդէն , ըսաւ Հէրմի-
տայ , զայն դէսլ ի սանդուխը քաշելով :

Այս վարկենին ճամբուն վրայ եղած դուռը բազ-
մութեան զարնուածքին արձագանգ տուաւ , որ կը
սլօռային « Բայէ՛ք . կեալուրներ , բայէ՛ք , տալա թէ
ոչ կ'այրենք » :

Նոյն ատեն քարերը կարկուտի ալէս տեղալով
բոլոր սլատուհաններուն ապակիները խորտակեցին :

— Փախիր , փախիր , սիրելիս , կրկնեց Հէր-

մինիս , իւր լծակիցը դէպ ի պարտէզին ետեի կողմի վտարիկ դուռը մղելով , որ անբնական եղ ճամբուն վրայ կը բացուէր :

— Ջրեղ և մայրս , պատասխանեց Նէճիս , այս վայրենեաց խստութեանը ենթարկելով թողում երթամ , ո՛չ , ո՛չ , հոս պիտի մնամ :

— Արեմն կ'ուզե՞ս որ զբեղ մորթեն , խեղճ . . վախ՛իր ըսաւ Հէրմինիս : պարտէզին դուռը բացուելով : Հէրմինիս և Նէճիս ահաբեկ մնացին , երբ պարտէզին դրան առջևը խուճբ մը զինուոր շարուած տեսան :

Վերարկու հագնող երկու մարդիկ , որք այն զօրաց գլխաւորները կ'երեւէին , անմիջապէս ներս մտան , և դուռն անոնց ետեէն դոյուեցաւ :

Այն ատեն Պէն ֆելտ տիկինը խռովեալ՝ եկաւ գոչելով :

— Փախիր , որդեակ իմ , վախ՛իր , ետե՛ս կուգան , զբեղ պիտի մեռցունեն :

— Քնա՛ , մահուան պատժով հրամայէ այս ամբոխին որ անմիջապէս ցրուի , ըսաւ , վերարկուով ծածկուողն իւր հետեորդաց մէկուն .

Նէճիս այս ծանօթ ձայնին զլուխը յարդանօք ծռեց :

— Տէր իմ , ըսաւ Նէճիս , ին՞չ կը հրամայեո հաւատարիմ ծառայիդ :

— Փախի՛ւն , աղաղակեցին այն ատեն երկու կիները , օտարականին քղանցըը համբուրելով , որ

նոյն ինքն Մահմուտ կայսրն էր :

— Ե՛ւ , Նէճիսլ , ե ինձ հետեւ' , ըսաւ Սուլթանը : Զայրացեալ Սուլթանուհոյ մը դանդա՞տ , ները լսելու ժամանակ չունիմ : Թշնամիներս կը սրահանջեն որ վրէժխնդրութիւնս ի գործ դնեմ եւ նստատակիս մէջ յաջողելու համար քու բողկիդ կարօտ եմ : Քսէ կողիդ վրայ դժբաղդ Սէլիսայ սուրին փայլիլը կը նշմարեմ , զոր ես ինքնս մարգարտեայ հովանոցին մէջ քեզ յանձնեցի՝ հողեւարին վերջին կամֆը կատարելու համար : Հասաւ ժամանակը , յորում այս ահուկի գէները պէտք է որ ա՛լ սրտուեանէն դուրս ելնէ : Հետեւ' ինձ , Նէճիսլ , այս օրը մեծ բաներ երևան ալիսի հանէ :

ԱՊՍՏՈՍԲՈՒԹԻՒՆ

Յառաւօրոտն խուճաք մը Պէկթաշի տէրվիշներ ձեռքերնին համրիչներ բռնած , տխրադէմ՝ Սպարապետի դուռը ներկայացան բանտերու վերակայուն տեսնելու համար :

Քանի մը վայրկենէն ետքը դնդաալետ մը սլալատէն դուրս ելնելով՝ մենակեացներն ստորին դաւիթն առաջնորդեց . դաւերնուն սլատճառն հարցուց , և վստահացուց զանոնք որ կրնայ իրենց արդար սլահանջմունքը կատարել :

— Իսրահիմ աղայ , ըսաւ տէրվիշներէն մին , քու բարեպաշտութեանդ հաւաստիքը տեսած ենք , և շնորհակալ ենք Մարգարէէն որ զքեզ հոս դրիւց :

— Շատ խօսք պէտք չէ , ընդ միջեց դնդաալետը , բանակուիւ ընելու ժամանակ չունինք , որովհետեւ այս օրուան արեւը կարեւոր բաներ մեզ սկիտիցուցնէ . անմիտ գլուխներու մէջ խելք դնելու համար թնդանօթներս սլատրաստելու սլարտաւորեալ եմ , այն գլուխներուն , որոնք մեր Ստամբուլ նշխրական քաղրին դէմ ապստամբութիւն կըսպառնան :

— Եւ ին՞չ սլատահեցաւ , Աղա՛ Էֆէնտի , հարցուց Տէրվիշը :

— Այս գիշեր , Պէյերս , սլատասխանեց հեգ-

Նայ հասնելու ատեն, զորս Պօսթանճիք և ումրածի-
 գրք համարձակած էին զրկելու: Խաղաղասէր բը-
 նակիչք կը փութային իրենց տունը դառնալ, և
 ինքզինքնին սլաշտականել թէ իրենց բարեկամաց և
 թէ թշնամեացը դէմ: Յէրան Տէրվիշն և իւր բա-
 րեկամները հաղիւ կրցին Էթ - Մէյտան երթալ, ո-
 րովհետեւ Եէնիչերիք մեծ բաղմութեամբ խանութ
 էին հոն՝ փութալով հասնիլ բռնի և նենգութեամբ
 յաւիչտակեալ կաթ սայներուն:

Յէրանը Սուլթան Մէհմէտի մզկիթին առջևէն
 անցած ատենը կոյր Եէնիչերի մը տեսաւ, զոր տը-
 ղոյ մը կառաջնորդէր: Այս մարդուն կը հետեւին
 բաղմաթիւ անօթի շուներ, ոչխարի մը զիատին հո-
 տէն հրապուրեալ, զոր կոյրը իւր երկայն գաւաղա-
 նին ծայրը վարսած էր:

— Էյ, կորի՛ճ, գոչեց Պէկիթաշին անոր, առ-
 նըդ դարձիր և կանանց ու տղայոցդ հետ նստէ, և
 գոնէ անկարութեամբդ մարտնչողաց արգելք մ'ըլ-
 ար:

— Ժամանակ էր, սրտասխտանեց կոյրը, և այս
 ժամանակը շատ չէ անցած, երբ օճագէն շարժում
 մը չէր ելներ առանց իմ՝ ծերունւոյս փորձառութեա-
 նը խորհուրդ հարցունելու. սակայն այսօր, իրաւունք
 ունիս, բանի մը պիտանի չեմ. և գէշն այն է որ
 տակաւին ձեռքերս այնչափ դօրաւոր են և կուրծս
 այնչափ արութեամբ լի: Անիծեալ ըլլայ այն թըշ-
 ուառականը, որ 27րդ օրդային Քիւրտ-Եռաուֆը

զրկեց իւր աչաց տեսութենէն :

— Դո՛ւն ես, Եղսութ, կրկնեց Յէթան, կո՛յր, յաւէտ կոյր, խեղճ Եղսութ :

— Այո՛, յաւէտ, սլառասխանեց Եէնիչերին ատամունքը կրճտելով, տղէկ մը զիս կառաջնորդէ, որ կրնայ ինձ հայհոյել առանց իմ վրէժս անկէ առնել կարենալու, կրնայ զիս ծեծել և երեսս թքնել. այս ահռելի բազուկս անկարող է այսօր զայն սլառ ժելու : Անկողնակար Հիւսէյինը զիս այս վիճակիս հասուց, ընցիր անշուշտ մեր մենամարտութիւնը, այս վէրքն անոր արդիւնքն է. անիծեա՛լ ըլլայ շունը. սակայն Եամագ Հիւսէյինը անկողնոյ վրայ չըսլիտի մեռնի, զի գիտեմ՝ թէ անոր համար ի՛նչ գլորուած է ճակատագրին գրքին մէջ :

— Հիւսէյինը կտրիճ մ'է, կրկնեց Պէկթաշի Տէրվիշը :

— Վատ թշուառակա՛ն մ'է, փախապց կոյրը :

— Եթէ հոս ըլլար, կը տեսնէիր թէ ի՞նչսլիտի լաւ դաս մը կուտար քեզ այդ հայհոյանայդ համար :

— Անտարակոյս, կրնար իւր կտրիճութիւնը ցուցնել անոր և անդէն մարդու մը դէմ :

— Լռէ՛, սարուկ, եթէ ոչ՝ ես անոր տեղ քեզ կը սլառծեմ :

— Դո՛ւն, թշուառակա՛ն Տէրվիշ, դո՛ւն, որ կը դողայիր ոտիցս առջև երբ պոստած յօնքերով ահնարկ մը կը նետէի քեզի :

— Սակայն այսօր այլ ևս չես տեսներ զիս,

Երեսուֆ , այսօր շուն մ'ես դուն , և իրաւամբ քեզ
նման սա շուներն ալ քեզ կը հետեւին : Ահաւասիկ
քէնէ վրէժս առնելու ժամն հասաւ , այն երկիւղնե-
րուս համար , զորս բազմիցս ինձ կրել տուիր , և
բռնութեանց՝ որոց քու սլաւոճառաւդ ենթակայ ե-
ղայ :

— Մի՛ մօտիր , թշուառահրս'ն , գոչեց կոյրը ,
ի՞նչուր Տէրվիշին կռիւնաց հարուածներէն խուսել
ջանալու :

— Ահաւասիկ այս՝ Քաղկեդոնի այգեստանաց
մէջ զիս կետուր անուանելուդ համար . այս՝ քանի
մը փարսա ինէ զլանալուդ համար , այս ալ իմ գե-
ղեցիկ սեուհիս մոլորեցնելուդ համար , որ լուացա-
լար էր չըպուքձի Աղայիդ քով :

Տէրվիշն այս կռուիներն հայհոյանօք և ըստառ-
նալեօք կիջեցունէր կուրին անխնայ կերպով . այնպէս
որ ծերունւոյն անշատութեանն համար դրացւոյ մը
միջամտութիւնը պէտք եղաւ , որն որ համարձակեցաւ
իւր խանութին դռնսկը բանալ , և յանդիմանել
դճէյթան Տէրվիշն իւր վատ վարմանցն համար :

— Կերդնում՝ մօրս հողւոյն վրայ , գոչեց Երե-
սուֆ , իւր մօրուքին մազերը փետելով , յանուն ե-
րեք հարիւր յիսուն և վեց սրբոց երկնային դնդին ,
յանուն Սփայիր իշուն , յանուն եօթներորդ երկին-
քէն ընկած գրքին տողերուն ճշմարտութեանը
կերդնում , այո՛ , կերդնում որ այս թշուառահրան
Տէրվիշն ալ Խանագ Հիւսէյինին համար արտօրաս-

տած վրէժխնդրութեանս պիտի մասնակցեմ : Շուտ
ըրէ , տղե՛կս , կանչէ մեր ետեւէն եկող շուները ,
նետէ անոնց գաւազանիս վրայ վարած մսէն կտոր
մը : Լա՛ւ , հիմա հոս եկուր :

— Կուգամ , տէր , պատասխանեց տղեկը :

— Յառա՛ջ , յառա՛ջ , փոքրիկ բարեկամս ,
միայնի՛կ յոյսս , միայնի՛կ նեցուկս . անտարակոյս
չատ հեռու չենք տնէն :

— Եկանք , տէր :

Եւ ստուգիւ հասած էին Էթ — Մէյտանի
թաղին մէջ մենաւոր տան մ'առջեւ , որ հովանաւոր
եալ էր ծառերով :

— Դուռը բաց , ըսաւ կոյրը : Լա՛ւ , շուները
բակը ժողուէ : Ներս մտնելէն՝ ետքը ուշադրու
թեամբ գուռը գոցէ որ չը փախչին .

Կոյրին հրամանները կեռ առ կեռ կատարուե
ցաւ , և երբ Եղեռութի դրան ծխնիներուն վրայ բաց
ուիլն ու դարձեալ գոցուիլը լսեց , դիմացը վրայ
անբացատրելի ուրախութիւն մը նկարուած երեւ
ցաւ :

Հին փախաթի մը վրայ նստաւ , հանդարտիկ
չըպուզը վառեց , դոհունակութեամբ իւր ականջը
աճկեց իւր նոր բարեկամաց հաչիւններուն , որոնց
կը պատասխանէին ուրիշ խռովայոյզ և խուլ աղ
մուկներ , որոնք կարծեա երկրիս խորերէն կուգա
յին :

— Տէր , հարցուց տղեկը , ոչխարին դիտը

Թակարդը դնելու ժամանակն է :

— Նախ , տղե՛կս , ըսէ ինձ , ըսաւ կոյրը ,
տանը մէջ մտնողներն ո՞րքան են :

— Ինը հատ , տէր :

— Զօրաւո՞ր են , ծնօտնին հաստատ և ակաւ-
ներնին սո՞ւր են .

— Խիստ կատաղի և սովալլուկ կերի ին .

— Տղե՛կս , այդչափ հոգեբուղ և այսօրուան
ըրած ծառայութեանցդ համար 20 փարսա պիտի
տամ քեզ որ շաքար դնես , ըսէ ինձ . քանի՞
կաթսայ համրեցիր ճամբայներուն մէջ .

— Տասն և չորս հատ , տէր իմ .

— Իսկ Սէրային դռներուն քով ռաբաձիգնե-
րու և հրձիգներու շատ բաղմութիւն տեսա՞ր . ա-
սոնք Սուլթանը պաշտպանողներն են :

— Այո՛ , շատ կային անոնցմէ . կար նաև վա-
ռօղ , հրացան և թնդանօթներ : Նաև կրկնայարկ
մեծ նաւեր եկան և շարուեցան նաւահանգստին
դիմացը՝ պատրաստ քաղաքը ռաբակոծելու :

— Լա՛ւ , ըսէ , վախաց Եուսուֆ՝ ձեռքերը
չփելով , աղէկ պատերազմի պիտի բռնուին , և
Խթ — Մէյտան պիտի վերջանայ կռիւը . նոյն ա-
տեն մենք ալ հոն պիտի պտտինք : Հիմա դնա՛
ոչխարին զիստը Թակարդը դիր :

— Փոքրիկ առաջնորդը վաղեց և միտը կանխաւ
դետինը պատրաստուած տախտակի մը վրայ դետե-
ղեց խնամով : Ետներն առանց հրաւերի սպասելու

խմբովին որոգայթին վրայ վազեցին . թակարդը տակն ու վրայ եղաւ , և անասուններն իրենց աւարովն , որուն վրայ ակռանովնին կալած էին , ըստորերկրեայ փոսին մէջ ընկան :

Այս միջոցիս Փաշաները , և հրծիւղ զօրաց հըրամանատարներն իրենց գունդերովն արքունեայ բազմաթիւ մտան ապստամբութեան ձայներէ պաշարուած , ուր արդէն բարձրագոյն դրան նշանաւոր անձինքն ալ թողուված էին , և ասոնց մէջ առաջիններն էին Հիւսէյին Փաշան՝ Առաիորի կառավարը . Իդդէթ Մէհմետ փաշան , գնդատու Խոյրահիւս փաշան , որ Քարա — Ճէհէննէմ կանուանէր , և որ իւր հետ բերած էր թնդանօթարանի ութաձիւղ զօրքերը , որոց հետ միացեալ էին ականահատներն և ծովային զինուորներն՝ ընդ կառավարութեամբ Սէհմետ աղայի թնդանօթարանի Պաշ — Չավուշին : Պօսթանձիւներն և Սէրային բոլոր պաշտօնեայները զինեալ՝ յարձակելու հրամանի կըսպասէին :

Մեծ Աւդիրը քիչ մ'առաջ Պէշիկթաշ գրկեց Մէհմետ — Էմինը , որ հոգաբարձու էր կայսերական գանձուց , որպէս զի Ն . Ահաբառութեան յայտնէ ապստամբութեան յառաջանալը , և անոր դէմ ձեռք առնուած պաշտպանողական զիւրը : Նենիչէրի աղասին Ճէլալէտտին՝ անյայտ եղած էր իւր զինւորաց հալածումէն վախնալուն համար : Սհադին հոգաբարձուն Էթ — Մէյտան ապստամբաց գրկեց իւր գրագիրներէն մին Բաշիտ էֆէնտին , որու

պատուիրած էր անոնց պատասխանը Մեծ Վեդի-
րին տանելու : Բաշխա էֆէնտին սլաշտօնակալաց
ներկայանալով նույն պատասխանը բերաւ , որ էր
այս . « Ձեր ուղեր անհաւատներուն ղինւորական
կրթութիւնը : Մեր հին սովորութիւնն է հողէ աշ-
նօթներուն ղէմ գնտակ տրձակել և մեր սրերովն
թաղեաց զլանիկներ կտրել : Այս տեսակ հրաման-
ներ տրուելու պատճառ եղողներուն զլուխները
կուղենք » :

Մեծն Վեդիր այս պատասխանին վրայ աննը-
կարողութի կերպով զայրացաւ :

— Նոր դրութիւնը , դոր մենք ընդունեցինք ը-
սաւ , թէ մտքի և թէ մեր կրօնից համաձայն է ,
ինչպէս իշխմայք ալ հաստատեցին . կուղենք ի գործ
դնել զայն ի փառս և ի զօրութիւն Օսմանեան Պե-
տութեան . վասն որոյ շը պիտի թոյլ տանք որ փոք-
րիկ քար մ'անդամ պակսի այս նուիրական շէն-
քէն . այո՛ , Աստուծով պիտի ջնջենք զապրտամբ-
ներն , քիչ մը ետքը վրէժիւնդրութեան սուրը պի-
տի քաշենք իրենց դէմ . դայէ՛ք և այս պատաս-
խանս ատոնց հաղորդեցէք :

Մահմուտ Մեծ Վեդիրին նամակը կարդալուն
պէս հրաման ըրաւ որ մակոյկը ծոփն իջեցնեն , ո-
րով շատ անդամ ծալտեալ կը պաշտէր : Միայն
Մուստաֆա էֆէնտին հետն առնելով ի սէրաց պուր-
նու կը դիմէ , և քիչ մը ետքը ինդանօթի դռնէն

կանցնի հետուէն իւր ետեւն ունենալով ուրիշ մակոյկներ ալ, որոցմով կուգային Սիւահոտայ Սևի աղայն, և կայսերական տան սատիճանաւորք:

Սուլթանին զինքը պաշտպանողաց մէջ ներկայ յանալը անմիջապէս կասկածներն ու վախերը փառատեց:

— Ամէնքնիդ գիտէք, ըսաւ Փատիշահը, ի դահ ամբատնալէս ի վեր, թէ որչափ հոգ և եռանդ ցըցուցի կրօնից շահերուն և աղգիս բարօրութեանը համար. գիտէք մանաւանդ թէ որչափ ներողամբտութիւն գտին ինէ Նէնիշէրիք, որոց ապստամբական շարժումներն շատ անգամ դպան իմ տիրապետական իշխանութեանս: Արիւնհեղութենէ հետու կենալու համար միշտ անոնց ներեցի, վերջապէս պարտաւորեցան հնազանդիլ նոր կանոնադրութեան պատուէրներուն, ոչ բռնի, հապա բարեգործութիւններովս: Սակայն այսօրուան իրենց խառամնազանցութիւնը, օրինաւոր դաշնադրութեան բռնաբարութիւնը, զոր իրենք ատորազրեցին և կրօնական ու քաղաքական գլուխները վաւերացուցին, այն մոլեգին կատաղութիւնը՝ զոր այսօր կը ցուցնեն իրենց անամօթ պահանջաւմներովը, բոլոր ասոնք կայսերական դահույիցս դէմ յայտնի ապստամբութիւն չե՞ն: Այս մատնիչները հեռացնելու և ապրքաւորութիւնը ոտնակոխ ընելու համար ի՞նչ միջոցի դիմեւ արժան կը դատէք: Զինու զօրութեան գործածութեանը վրայ օրինաց մեկնիչներուն կար-

ծիրքն ի՞նչ է :

Իւշմայք միարեւրան արատախանեցին :

— Սուրբ զիրքը կըսէ . «Եթէ անիրաւ և չարագործ մարդիկ իրենց եղբարցը վրայ յարձակին . աւաններէք զանոնք և իրենց բնական դատաւորին առջև դրկեցէք » :

Եռանդուն աղաղակներ յաջորդեցին Շէյխ-Իսլամի խօսքերուն . և համայն սկուսին խնդրեց որ Մարգարէին նուիրական դրօշակը՝ Մանճագը-Յէրիֆը պարզուի :

Ես ալ անձամբ պիտի ելնեմ՝ պատերազմիմ այն անհաւատներուն դէմ , և պիտի արատեմ զանոնք իրենց հայհոյանայն ու ապերախութեանց համար :

Կէս ժամուան մէջ ժողովուրդը մունեռիկներու ձայնէն հրաւիրեալ , որք Ստամպուլի և անոր ամէն արուարձաններուն մէջ կը շրջէին , ժողովեցան արքունեաց հրապարակը :

Մահմուտ իւր ձեռքովը կը փոխադրէ մարգարէին կանոնադրոյն դրօշակը պահուած սենեակէն , ժողովրդեան առջև զայն Մեծ Վէզիրին և Միւֆթիին ձեռքը կուտայ , որք հոն կեցող միւսլիմանաց պահպանութեանը կը յանձնեն զայն , և բիւրաւոր բերաններ աղաւթ , աղաւթ բառն արտասանելով կը շարժին ընդդէմ ապստամբաց :

ՍՈՒԼԹԱՆՈՒՀԻՆ

Վասիտի Երոտական ափանց վրայ կառուցեալ
Եալլի մը մէջ շքեղազարդ մանկամարդ կին մը
բաւտեռան մէկ անկիւնը սպիտակածղի արմուկը
ոսկեհիւս բարձերուն յեցուցած կը նստէր : Բաւ-
տեռն նոյնպէս ոսկեհիւս ծածկոյթներով զարդար-
ուած՝ բնակարանին ձեռքն փալկուէն կիսաշրջանակ
մը կը ձեւացունէր : Պատերն ինչպէս նաև սիւներն
արարական այլանդակ պատկերներով զարդարուած
էին , մետաքսեայ ոսկեհիւս վարագոյր մը Հարէմին
դրանը վրայ կախուած էր . իսկ պատուհանները
վանդակներով փակուած էին , յորայ ներս կը հասին
արեգական պայծառ ճառագայթներն և ծովուն հեշտ
և գոլ հողմունքը :

Սպիտակ գերուհի մը իւր տիրուհւոյն գլխուն
վրայէն սիրամարդի փետուրներէ կազմեալ հողմա-
հար մը կը շարժէր : Սուլթանուհւոյն միւս կիները
նոր շնաշխարհիկ զեղեցիկութեամբ և շքեղ հագուստ-
ներով Վրաստանի և Լէզիկլոտանի տեսնուելու ար-
ժանի երկտասարդուհիներ էին , ոտքի վրայ կանգ-
նած Հարէմին մուտքէն մինչև Սուլթանուհւոյն նըս-
տած տեղը երկաթի դժեր կը ձեւացընէին :

Քանի մը սև գերուհիք տախտակամածը ծած-
կող փախթին վրայ ծունր դրած աչք 'ի խոնարհ

անշարժ կը կենային սրտկառանօք՝ ձեռքերնին հա-
գուսաններնուն վրայ բռնած :

Այս Հարէմը Տիլպէստէ Սուլթանուհայնն էր ,
որ Նէճիսի փաշայի հետ ամուսնացած ըլլալով սրտ-
տաւորած էր զայն՝ արձակել զՀէրմինիան :

Սուլթան Մուստաֆայի դուստրը հազիւ հնգե-
տասանամեայ էր , նորա գեղեցիութեամբ անհամե-
մատ գէմբը թէի շնորհօք և փայլունութեամբ զը-
ծագրեալ կերեկը , սակայն ժիր բնասորս թեան
նկարագիրն ալ էր . մանաւանդ օր մ'առաջ տեղի
ազդու կերպով յայտնուած էր իւր զայրայթներովն ,
որոց ոչ որ սրտաճառը զիտէր : Դեռ այս փայր-
կեանս ալ ստատիկ կիրքերով խռովեալ կերեի .
գաղկաղէմ է , և նորա աչքերն կայծակներ կը ցայ-
տեցնեն : Մերթ ընդ մերթ ստատիկ յաւաստու-
թեան մէջ ընկղմած կերեի , որուն կը յաջորդէ խոր
կսկիծ մը , կարծես արտասուքներ անոր այտերուն
վրայ կը հոսին . սակայն անմիջապէս զանոնք կը
սրբէ մօլեղնարար , և կրկին կը վերագոտնայ իւր
նախկին զայրութիւն :

Կրկին և կրկին կը հարցունէ թէ տեսածն ներ-
քինեաց զվստօրը , որ աւստիւրիկեցի գնդով մը
գաղանի հրաման մը կատարելու զրկած էր ինքն :
Անհանդատութիւնն երթալով աճեցաւ երբ լսեց թէ
տակաւին ներքինապետը շէր տեսնուած , թէև ա-
նոր տուած հրամանները կը փութան կատարել ,
սակայն դեռ զանոնք կատարելու ժամանակը հասած

չըլլալով Սուլթանուհին չէր ուզեր այլ ևս գործել
ինչ որ վայրկեան մ'առաջ հրամայած էր : Գողգո-
ջուն ձեռքերով բարձերը կը շօշափէ , և միայն իւր
մտածմանցը մէջ ընկզմեալ գլուխն ու շրթունքնե-
րը կը շարժէ՝ ցած ձայնով ինքնիրեն խօսելով :

Քայլերու ձայներ կը լսուին . Սուլթանուհին աշ-
խուժիւ ոտքի կելնէ , և աչքերն անբացատրելի ու-
շադրութեամբ դէպ ի Հարէմին դուռը կը յառի , իւր
դէմքը յանկարծական կատաղի կիրքով կը նկարուի .
կըժպտի , սակայն ատելութեան և վրէժ խնդրութեան
ժպիտով :

Ներքինեաց գլխաւորը կերեայ դրան սեմոցը
վրայ :

— Է՛հ , հարցուց , Փատիշահին դուտորը , ըսէ
ինձ , կա՞նքս կատարուած է : Այն կինը . . . :

— Հոս է պատասխանեց ներքինապետը :

— Վերջապէ՛ս շատ ուշացար :

— Այս յապաղումը պէտք չէ որ մեր դանդա-
ղութեանը տրուի . երկար ատեն սպասեցինք , և
հազիւ այս կինը Բերայի գերեզմանոցէն անցաւ :

— Առանձի՞ն .

— Այո՛ , առանձին , խկ մենք գերեզմաննե-
րուն ետեւ ծածկուած յանկարծ անոր վրայ թա-
փեցանք , և իւր աղաղակները խեղդելու համար
բերանը խփեցինք և ահուտափկ հոս բերինք :

— Չեղ տեսնող մը եղա՞ւ .

— Աչ ոք .

— Դատ աղէկ , թող ուրեմն գայ .

Ներքինեաց զխաւորը սենեակին վարագոյրը վեր առաւ . սեւերու խուսք մը կին մը շրջապատած կապասէր , այս կինը Հէրմինիան էր , որ ընկճեալ և լռին յուսահատութեան մատնուած սենեակն առաջնորդուեցաւ , իւր կարողութիւնքը սպառած կերեւէին անօգուտ ընդդիմադրութեան մէջ :

— Երբեք , ա՛հ , ուրեմն փրկուեցայ , գոչեց Հէրմինիա նոր յոյս և զօրութիւն մ'առնելով ըզՍուլթանուհին տեսնելուն պէս : Հիմա այլ ևս բանէ մը չեմ վախնար . շարունակեց Սուլթանուհեոյն առջև ծնրադրեալ : Անտարակոյս դուն չը հրամայեցիր զիս բանի ձերբակալ ընելու , անողորձաբար զիս հոս բերել տալու առանց միտ դնելու արտառուայս ու ազազանայս . ինձ սպառնացող անձանօթ դժբաղդութենէ մը ճողճօրեցայ . դու յայտնեցիր ոճիրը , որուն զոհ պիտի ըլլայի . և անտարակոյս անոնց նախատակը ոչնչացնելու համար կը մտնես հիմա այս խիստ մարդոց և իմ մէջ տեղս : Այո՛ , այո՛ , ու բախտ թե՛ս հիմա կուլամ :

— Աւրախութիւնդ շատ յառաջ կերթայ , սրապատխտանեց Սուլթանուհին Հէրմինիայի շրթունքներէն ձեռքը խլելով զոր կուգէր պագնել :

Այս շարժումը և խօսքին հեզնակամեղանակը՝ իբր գոժալից նախազգեցութիւն , զՀէրմինիա իւր նախակին սարսափանայը դարձուցին , զաղտնի ձայն մը կարծես թէ յանկարծ յայտնեց իրեն իւր դժ

բազմութեան և մտաւարտ մտանդին բոլոր ընդար-
ձակութիւնը : Պէտիտը բարձրացունելով խափուած
ըլլալը տեսաւ , մասն դի այն կիճոր՝ որուն առջև կը
նստէր , ահաւելի և անողորբելի վարսուէրէն խկոյն
ձանչեց , իւր սիրելի Նէճիսին բազմոցին վրայ դը-
րած կենդանադրին նախատիպն էր , և այն նա-
խանձը որ տողաւորած էր այն սլաակերն սրտին մէջ
վայրկեան մ'անդամ չը թողուց զժրագղը իւր
հակառակորդին նայնութեանը վրայ տարակուսելու :
Յարդ ծնրողքեալ՝ տարի կելնէ Հէրմիտիա , քա-
ջութիւնը փայլեցաւ իւր դիմացը վրայ , բոլոր
մարմնաւոր կը դողդղար , ոչ թէ վախէն , այլ տաե-
լութեանէն :

— Կը յուսայիր որ դրեզ պիտի վերկե՞մ , կըսէ
Սուլթանուհին բարբոքեալ հայուածք մը նկատելով
դէպ տնոր , թո՛ղ յայտարդ , հակառակորդի մը
ձեռք կը դանուխ , թու արտատառքներդ ու աղա-
շանքդ հրամանատար հոս բերող մարդիկներէն առա-
ւել չը պիտի ամօրեն սիրտս , կը լսե՞ս , ես հրա-
մայեցի որ դրեզ ձերբակալեն , մասն դի պէտք է որ
դիւ ըստող նախանձէն տղատիմ , ո՛ր և իցէ միջոցաւ ,
աղաւթի՞մ բենէ : Իմացար հիմա , որուն առջև կը
դանուխ , Ես եմ Տիգրէստէ Սուլթանուհին Նէճիս
փաշայի տնտեսինը :

— Պէտ դրեզ չը ձանշած , պէտք էր որ դուշա-
կէի , արտատախանեց Հէրմիտիա , այն որագայթը՝
յսրմէ Նէճիս իրր հրաշխար աղատեցաւ , պէտք էր

լարուած դարանին վրայ դիւ լուսաւորել , որուն
մէջ եւս ալ ընկայ այսօր , թէ ան՝ թէ աս՝ անկարեւ
լի է որ դուն լայ ամ չըլլաս :

— Միթէ կը կարծես թէ ախար ուրանամ՝ զայն
ընդմիջեց Տիւղէստէ . անկարկով մ'արգիլելով
սեւերու խումբը , որ սրատրաստ էր զայն սրատեւ
խոր ազատութեամբ եանն համար , այլ եւս չեմ կըր-
նար քեզ համար արհամարհուիլ . ալ չեմ ուզեր
որ իմ երջանկութեան խոչընդոտն ըլլաս :

— Սակայն եթէ , սրատասխանեց Հէրմինիա ,
մենէ մին կրնայ հաշիւ ուղեւ իւր երջանկութեան
ջնջմանն համար , միթէ եւս չեմ այն , որուն
կեանքը ամենասիրելի դաւակայս եւ Նէճիալիա հետ
քաղցրութեամբ եւ հանգարտիկ կը հոսէր մինչեւ այն
օրը երբ իւր խառնասիրտ տէրը հրամայեց իրեն որ
ամուսնանայ , եւ թէ այս տէրը կրցաւ հրամայել որ
լծակիցս քուլիք ըլլայ , մինչեւ հոն կը յանդի իւր
զօրութիւնը . անտարակայս ոչ որ կրնայ անոր սրտին
վրայ տիրել . Նէճիան հնազանդութեամբ քեզ կը
վերարերի , այլ սիրով էր եւ է միշտ իմն :

Հէրմինիա դիտէր թէ այս յանդուգն խօսքերը
կրնային գինքր ջնջել Սուլթանուհայն զայրոյթը
գրգռելով , սակայն այն վրէժխնդրութիւնը անբա-
ցատրելի հեշտութեամբ կառնէր՝ հակառակորդին
ըսելով , եւս կը սիրուի՛մ :

Եւ ստուգիւ հարուածը իրր նետ Սուլթանուհ-
այն սիրտը մխուեցաւ , եւ իւր զայրոյթը սալառ-

նալեաց փոխուեցաւ :

— Քու կեանքդ ձեռքս ըլլալը կը մօռնա՞ս , կը համարձակիս բարկութեանս հետ խաղալ , դողա՛ . . .

— Աւելորդ են քու սպառնալիքներդ , պատասխանեց Հէրմինիա : Պատրաստ եմ մեռնելու : Հրամայէ ներքինեացդ որ անսխալօք կտրեն դըժբաղդ կենացս թելը , ինչո՞ւ կերկմտիս , փորձէ , որ այս միջոցս Նիճիսի սիրտը շահիս երբ նա իմանայ թէ դուն իմ մահաւանս պատճառն եղար , դուցէ քեզ իւր սիրոյն աւելի արժան դատէ , իսկ ե՛ս , ուրախութեամբ և յօժարութեամբ կը մեռնիմ , որովհետեւ քաջ գիտեմ թէ գերեզմանիս մէջ անդամ գիւտիտի սիրէ և իւր կակիժովս հաւատարիմ պիտի մնայ ինձ :

— Ահա՛ ասոր համար է որ ես ալ քու մահդ չեմ ուզեր , յարեց Սուլթանուհին՝ բարկութենէն սղապունեալ : Իմացիր վճիռս և կտէքս զոր պարտիս կատարել : Այո՛ , այո՛ , բռնութիւն ալ պիտի գործածեմ , և դքեզ պիտի ստիպեմ , որ կուրօրէն ինձ հնազանդիս , բեզ ծանօթ եղող այն անհաւատը որն որ իրկուրնէ ի վեր Ստամբուլ հասեր է , Թանքրէտ-Ալէնկիմը , որ դքեզ ժամանակաւ սիրեր է , և որն որ ցարդ կը սիրէ . հետդ ամուսնանալ կուզէ . պարտիս հաւանիլ ասոր :

— Հետս ամուսնանա՞լ , ո՞վ , , որո՞ւ հետ , ի՞նձ հետ . երբէ՛ք երբէ՛ք :

— Աերդնում քեզ որ պիտի հաւանիմ :

— Ես ալ կ'երդնում քեզ որ Նէճիայէ զատ մէկու մը լծակից չը պիտի ըլլամ :

— Նէճիայ այլ ևս քու լծակիցդ չէ , զբեզ արծակեց նա օրինօք :

— Բռնի ըսէ , օրէնքդ զմեզ բաժնեց , սակայն սիրտս ալ բաժնեց :

— Մտիկ ըրէ , ի՞նչ կըսեմ , կամայ ակամայ Պէմէնկհիմի հետ պիտի ամուսնանամ :

— Երբէ՛ք , երբէ՛ք :

— Վստփօրի եղերբը կեցող նաւը պիտի մըտնէս , որ առանց յապաղման զբեզ Օտեւայ պիտի փոխադրէ :

— Երբէ՛ք , երբէ՛ք :

— Մօրս հոգւոյն վրայ կ'երդնում որ պիտի հնազանդիս , այո՛ , պիտի հնազանդիս :

— Մահս հրամայէ , որն որ միակ նա կարող է լուծել զիս Նէճիայի տուած ուխտէս :

— Քեզ մեռցնե՞մ , որպէս զի նա զբեզ լոյս և զիս տաէ , ո՛չ , ո՛չ , դու ինքնին ինձ ուսուցիր որ այս կերպով վրէժխնդրութիւնը կունայնանայ , եթէ չես ուզեր հնազանդիլ , պէտք չէ որ զբեզ ըստաննեմ կամ գոնէ միայն զբեզ սպաննել տամ : Աստուրէ հրամաններս եթէ ոչ քու սիրելի Նէճիայդ և նորա հետ քու սիրոյդ զաւակները կը մեռնին , իշխանութեանս տակն են տնոնք , այո՛ , զանոնք աչացդ առջև շնջաստղատ պիտի տեսնես :

— Ա՛հ , Աստուած իմ , գոչեց Հէրմինիա՝ յան-

կարծ ստրատիած . դժբաղդ զաւակներս մի սպանե-
նէր , անոնք ի՞նչ յանցանք ունին : Հէրմիտիա՝ ա-
նոր իրեն ըրած սպառնալիքն արհամարելով , հը-
ստրատիածեալք ոտք ելաւ իւր սխերմին դէ՛մ , բայց
իւր զաւակաց համար եղած դաւաճանութեանը չը
կրնալ դիմանալով , դարձեալ նոցա ահաւի թըշ-
նամուտն առջև ծուներ դրաւ ,

— Հաւատի էր որ յանգուգն հստրատիածեանդ
պիտի յաղթէի , կրկնեց յաղթանակաւ Սուլթանու-
հին :

— Մի՛ , մի՛ սպաններ զՆէճիպին թօթովեց
Հէրմիտիա , խեղայեղ և հեծկլտանքներէ ընդմիջեալ ,
մի՛ , մի՛ սպաններ զայն , յանուն Աստուծոյ միայն
դիւս մեռցուր :

— Ըսէ ինձ , պիտի հնազանդիս , ապա թէ ոչ
անմիջապէս Նէճիպի և զաւակացդ մահը պիտի հը-
րավայեմ :

— Ա՛հ , լինցա՛յ դոչեց Հէրմիտիա , յաւահա-
տութենէն ձեռքերը իրար կցելով , լինցա՛յ :

Սուլթանուհին աչքով նշան մ'ըրաւ և ներքին-
եաց զլիառուորը զրան առջև ներկայանալով՝ դուրս
ելնելու պատրաստ էր :

— Ասցնեցէ՛ք , դոչեց աստեաին դուստրը , այդ
մարդը թո՛ղ դուրս չելնէ , կը կատարեմ բու հրա-
մաններդ , հրամայէ՛ , ի՞նչ կուզես :

Եւ դէպի ներքինին յարձակելով նորա անցքն
արդիւնեց՝ իւր դողդոջուն մատներովը զրան վարա-

Գայրը բռնեւով :

— Աւերջատէս կը հաճիս , կրկնեց Սուլթանուհին :

Բայց տախ բաւ չէ : Նէճիպ իրեն համար զոհ ըլլալէ գետնաւով պէտք չէ որ նա զքեզ ըսց , չեմ ուզեր որ քենէ զրկուելուն համար կսկծայ , այլ բաւարարի՞ն զքեզ մոռնայ :

— Սիւթէ տախ ի՞նչ իշխանութեանս տա՞կն է :

Ինչ որ կըսեմ քեզ գրէ :

— Որո՞ւ :

— Նէճիպի :

— Նէճիպի՞ . . . կը զարմանամ , ի՞նչպէս . . .

— Այս աղտիսինը գրած նամակդ պիտի կարդայ . շարունակեց Սուլթանուհին , և ինձ քու հընադանդիդ պիտի հաղորդէ :

— Բայց ի՞նչ գրեմ :

— Քու երկու որդիքդ իբրեւ գրաւ պիտի մնան , աւելցուց Սուլթանուհին առանց անոր հարցման ախտասխանը տալու :

— Այս հնադանդիմ ըսաւ Հէրմինիա , որդւոցը անքէն յաղթեալ :

— Այսպէս սկսէ . « Նէճիպ նամակս կարդացած ատենդ գիտցիր որ քէնէ հեռացած եմ առանց վերադառնալու :

— Քենէ հեռացած , կրկնեց Հէրմինիա հառաչելով : Ատուած իմ զօրացուր կարողութիւններս :

— Տիւլպատէ շարունակեց « Պարսն Թանգրէտ

Պէլէմէնկէիմի հետ կը մեկնիմ ։

Այս կսկծալի խօսքերէն Հէրմինիա երկմտեցաւ ,
և այլ ևս չը կրնալով գրել դառն արտասուօք թըր-
ջեցան իւր այտերը ։

— Սրբէ արտասուքներդ ըսաւ Սուլթանուհին խըս-
տութեամբ . շեմ ուզեր որ այս թղթին վրայ իյ-
նան կաթիլները , որովհետեւ պիտի յաւելուս թէ քու
սիրտը Պէլէմէնկէիմիդ հետ կամովին կամուսնանաս .

— Սիրա՛ծս , . . . ե՞ս գրեմ ասի . ևս Նէճի-
պի , ո՛չ երբէք . ըսաւ Հէրմինիա գրիչը ձեռքէն
նետեւով ։

— Պիտի գրե՛ս , կրկնեց Սուլթանուհին . քու
զաւակացդ կեանքը միայն ասկէ կախումն ունի ։

— Գթութի՛ւն նոցա հախար . գթութի՛ւն , գո-
չեց Հէրմինիա , դարձեալ ծնդացը վրայ իյնալով ։
Ա՛հ , զիս մի ստիպեր դաւաճացս կենաց և նոցա
հօր պատւայն մէջ ընտրութիւն ընելու ։ Իմ վիշտս
չես գգար , ա՛հ , եթէ գիտնայի որսիտի պաղատա-
նօք դքեղ ի գութ շարժել . . . ։ Գուցէ այս ա-
նարգական խօսքերովս կուզես զիս պատժել , թո՛ղ
զիս , կը հաճիմ երթալ և այլ ևս զՆէճիպ չի տես-
նել ։ Թող զիս մոռնայ , սակայն մ'ուզեր որ ինձմէ
գարչի և զիս նզովէ . ո՛չ , ասի իմ կտրողութենէս
վեր է . գթա ինձ , և ստաւել մահս ուղէ , որով-
հետեւ նախ վրաս պիտի ցաւի , բայց յետոյ զիս տես-
նելու փափաղը պիտի մարի . զի դիւրաւ կը մոռ-
նանք մեռնողներն եթէ զանոնք սիրտը ալ ըլլանք ։

Աստուած այսպէս ուղեց , ըսածներուս մի հաւտար ,
 ոչ ալ ես կը հաւատայի ըսած ատենս : Մահուանէ
 անդին սէր կրնա՞յ ըլլալ , դիս պիտի մտնայ . վըս-
 տահ եղիր , յետոյ քիչ ժամանակէն բոլոր իւր սէրը
 քու վրայ պիտի դնէ , դքեղ պիտի սիրէ , այն՝ դե-
 ղեցիկ ես , մատղաշ ես , այն՝ դքեղ պիտի սիրէ , ե
 ես բարերազգարար այլ ես չը պիտի ըլլամ , ա'լ
 զայն չը պիտի տեսնեմ , բայց մեռնելու ատենս գո-
 նէ պիտի ունենամ ըսելու երջանկութիւնը որ առ
 իս ունեցած սէրը չը պիտի նշուի :

Հէրմինիա արտառքներէ խեղդեալ լուց . իսկ
 Սուլթանուհին սոյն միջոցիս անշարժ կը կենար . իւր
 հայեցումքը թէ եւ անգիտիս , սակայն մեղմացած
 կերիէր իրեն տղգած կակիճէն , համակրութիւնը ե
 բարկութիւնը կը մարտնչէին սրտին մէջ : Հէրմինիա
 շունջը բռնած սոյն սրտերազմին արդեանց կըսպա-
 սէր , ե սոյն լուսթիւնը ահռելի ե ծանր բան մը
 կը սրտառնակէր իր մէջ :

Սուլթանուհոյն վրայ քիչ մը ետքը խռովու-
 թիւնն աճած երեցաւ , ճակատը տխրեցաւ ե նորէն
 աչքերը բորբոքեցան , Տիւպէստէ ներողամտութեան
 ամէն հետեանքները հաշուելով , հասկցաւ որ եթէ
 հակառակորդին կեանք ու տղատութիւն տայ , միայն
 հաշտութիւն մը ընդունած պիտի ըլլայ , որուն վի-
 բաւորեալ հայարտութիւնը չը կրնալով տղիալ ,
 ջնջել ուզեց զայն , ե այն կերպով ալահալանած պի-
 տի ըլլար Նէճիպի սիրոյ շնորհակալութիւնը որուն ինքը

կը նստանաձէր :

Այս գողտտարն իրեն գերազանց երևելով , կրկին բարկութիւնը գրգռեցաւ , և ներողամտութեան ձայնը դարձեալ արտին մէջ խեղդուեցաւ :

— Ըրէ՛ , ինչ որ կը պահանջեմ՝ ըսաւ Սուլթանուհին , գրէ՛ դարձեալ կը հրամայեմ :

— Ար տեսնեմ որ անողորելի ես , գոչեց Հէրմինիա՝ հակառակորդին օտից առջև աղաչով , ո՛չ , ո՛չ , երբէ՛ք ձեռքս այդ ահաւելի և սարսափելի խաբէութիւնը չը պիտի գրէ :

Ներքինին վաղելով եկաւ ծանօցց Սուլթանուհւոյն թէ Նէճիալ կը խնդրէ բնակարանէն դուրս ելնել պահապանաց ղէնքով ըստանալով :

— Բռնի թող ձեռքէն առնեն ղէնքերը , պատասխանեց Սուլթանուհին . թող այս կնոջ աղոց հետ հոս բերեն զայն , գնա հնազանդէ խակոյն , դուռը կցիր , շարունակեց՝ խօսքը Հէրմինիային ուղղելով , հիմայ աչացդ առջև դաւակոյցդ և նոցա հօրմահը պիտի տեսնես :

— Ո՛չ , ո՛չ , գոչեց Հէրմինիա , թող փրկուին . և ամէն բանի կը հաճիմ , կը գրեմ այս գղութի նամակը . ուրիշ աւելի անորդական խնդիր մ'առնի՞ս ըսէ՛ , քանի որ քեզ այսպիսի զոհողութիւն մը կընեմ , կրնա՞յ ուրիշ բան ինձի դժուար երեւիլ :

Իւր դիմաց գոյնը չափազանց թաղկացած , մըթին հարմը նորա աչքերը կը լուսանորէր , ուր

այլ ևս արտասուք չէին երևնար, արդէն իր սիրտն
հասած ըլլալուն համար: Քիչ մ'առաջ մերժած
գրիչը Հէրմիիան ձեռքն առնելով գրել ուղեց,
սակացն չէր յիշեր այն խօսքերը, զորս Սուլթա-
նուհին առաջ ըսած էր գրելու, ընդունայն իւր
միտը կը բռնադատէր զանոնք յիշելու: Տիւրքստէն
կրկնեց զանոնք: Այն ատեն Հէրմիիան իւր զօ-
րութիւնները 'ի մի կեդրանացնելով գրեց «կ'ամուս-
նանամ պարուն Պէմէնթիսին հետ, զոր կըսիրեմ»:

Եւ զլուխը կո բծրին վրայ ինկաւ վերջին բա-
ռը գրելին ետքը: Վերուհին հնազանդելով Տիւ-
րքստէի հրամանին, նամակն առաւ և գրեալներն
աչիւն անցնելով նշանով մը հաստատեց որ թուղթը
կը պարունակէր Սուլթանուհեյ բոլոր ըսածները:

Այս տեսարանին լռութիւնը խռովեցաւ ուժ-
գին ազմուկէ մը, որ մօտեցած կերեւէր: Այս աղ-
մուկը կռիւէ մը յառաջ կուգար, յորում կը լսուէր
Նէճիպին զայրացեալ ձայնը: Յանկարծ Հէրմի-
եան իրր երաղէ սթամիլեալ ուղեց հարեմէն դուրս
ելնել, սակայն զայն ներքինիներն արգիլեցին:

— Յիշէ զառակներդ կըսէ Սուլթանուհին, ան-
պատճառ զանոնք կ'սպաննուին եթէ հաւատարմա-
բար չի պահես այն վարմունքը զոր հրահանգեցի:

Այս խօսքերն արտարերեց Սուլթանուհին թէ
և ատրաստիւնի բայց ցած ձայնով, վասն զի արդէն
Նէճիպը մօտեցած ըլլալով կրնար զանոնք լսել:
Հարեմին դուռը ծածկող վարագոյրը ուժգին կեր-

պով կը բացուի և Նճիւղ սուսերամերկ ներս կը
յարձակի :

— Ո՞րտե հրամանաւը ես կը բանտարկուիմ այս
պալատին մէջ , ո՞վ հրամայեց այս յանդուգն ըստ-
րուկներուն , զորս պատժեցի ձեռքովս :

Սակայն Նճիւղին ձայնը իւր շրթանոցը վրայ
մարեցաւ , երբ տեսաւ Հէրմինիան Սուլթանուհոյն
առջիւ . իւր անհաստատ նայումը քովը կարծեա թէ
կը հարցնէր երկու հակառակորդ կանանց ըսած խնը ,
որոց տեսակցութիւնէն ուրիշ բան չէր կրնար գու-
շակուիլ , այլ միայն դժբաղդութիւն մը :

Տիւրքտուն նախ խօսեցաւ .

— Որովհետեւ , Նճիւղ բռնի հոս մտար , ակաթի
լսեա բերանացի ինչ որ կը պարունակէ այս քեզ
ուղղեալ նամակը : Մի դողար այս կնկան համար ,
որոյ կեանքը քեզ համար խիստ թանկագին է . այլ
եւ չեմ մնասէր այս կնոջմէ ինձմէ դաջած սիրոյդ
հաշիւը , վասն զի կը տեսնեմ որ ըստ ինքեան զքեզ
լքանել օրոշեց :

Նճիւղ իւր հայեցումովը դարձուց Հէրմինիայի
վրայ , որոյ դէմքը մարմարիանէ արձանի նման կը
կենար :

— Ար մտնամ անցեալը կրկնեց Սուլթանու-
հին , որովհետեւ այս կնոջ հետ այսօրեայ տեսակ-
ցութիւնդ վերջինն է . մտնաւանդ կը ներեմ քեզ
իմ տոջեւ նորա համբոյրներն ընդունելու , եթէ
քու աչքիդ կրնան հաշտ երեւալ , երբ լսեա Նճիւղ

որ այն ևս թեզ չի սիրել, և որ տրիշ անձ մը թեզմէ
աւելի նախապատուած է :

Հէրմիթան անխափ կը մնար Նէճիպին հրացայտ
հայեցումքին առջեւ :

— Քիչ մը ետքը կը մեկնի աւելցուց Տիլպէս-
աէն , կերթայ Ստեանա ընկերութեամբ Պարուն
Պիլեմենրհին, իրեն հետ ամուսնանալու համար . . . :

— Արաւն հետ կ'ամուսնանայ . . . յարեց Նէճիպ
խառնակ ձայնիւ :

— Ասորդա՛ , աւելցուց Սուլթանուհին , կար-
դա՛ , կարդա՛ , այս նամակը թեզ ուղղեալ է :

Գերութիւնը նամակը նէճիպին տաւ , դոր դող-
դողուն ձեռքերով և դիդղօջուն հայեցումքով
անմիջապէս աչքէ տնցուց , յորում կը յուսար
տեսնել առանց իմաստի խառնիճաղանձ անխմտա-
րաւեր :

— Դո՛ւն դիւցիր զառանք , կրտէ վերջապէս
Նէճիպ , պատասխանէ , պատասխանէ արիւն . Հէր-
միթան Սուլթանուհոյն ահաւելի հայեցումքին
հանդիպելով , պատասխանեց « Ես » :

— Աւելի կրկնեց Սուլթանուհին :

— Ստուծիւն , ասուծիւն , գոչեց Նէճիպ , ե-
թէ այս րոշոր ըսածներդ ճշմարիտ ըլլային Հէրմի-
թան , ձայնդ չարտի ունենար այս անմեղաթիւնը .
ոչ ալ աչքերդ այս աղնիւ համարձակութիւնը :
Արբ մէկը մասնութիւնը խառնովանի , ձայնը ցած
հայեցումքը խոնարհ կըլլայ : Ամօթով կ'արմատ-

Թիւնը ճակատիդ վրայ դրուցմեալ պիտի ըլլար քեզ
հարցուցած ատենա, վասն զի երկկուսան սէլդ ստու-
թիւն պիտի երեւար եթէ այսօրուան խօսքերդ սուտ
չըլլային: Այն արցունքները զորս թափեցիր երբ
լսեցիր որ հրամայած են ինձ որ քեզ թողում,
սուտ պիտի ըլլային, ո՛չ, ո՛չ, այն ատեն անկեղծ
էին, իսկ հիմա զլուխդ կը ծռես բռնութեան, զոր
դիւրաւ կրնամ գուշակել, այսօրուան քու արտա-
բերած խառնութիւնդ նուիրական անձնութիւն ի՛նչ
է:

Հէրմիսիան կրցաւ իւր յուսահատութիւնը ծած-
կելու, սակայն անկարող էր իւր հոգւոյն զգացած ու-
րախտութիւնն ալ ծածկել Նէճիայի այս խօսքերէն:
Ինքնայորդար շարժումէ մը իւր ձեռքերն դէպի յեր-
կինս բարձրացուց:

— Ար մտնաս ո՞վ ես և որոյ առաջը կը խօսիս
ընդմիջեց Սուլթանուհին. իմ առջեւ լծակցիդ
առջիւք, իմ առջեւ, քու տիրօջդ Սուլթանին եղ-
բոր դստեր առջեւ կը համարձակի՞ս այսպէս յայտ
յանդիման խոստովանիլ այս կնօջ մեղադարտ սի-
րահարութիւնը, միթէ զիս կիրք չունեցող տղեկ
մը կարծեցի՞ր որ անկարող է մրկծ առնելու, ո՛չ,
ո՛չ, կրնամ և իրաւունք ունիմ ձեր երկուքէն ալ
սէտր եղած հատուցումը սրահանջելու, հակառա-
կօրդիս յաղթանակին և իմ ստորնութեան համար
զոր հիմակը կրեմ:

— Պիտեմ որ իրաւունք ունիս պանդառնելու

ազատասխանեց Նէճիսպ, այս՝ շատ անգամ մտածե-
ցի ցաւօք, որ դու ես մտա ունեցար այն դժնդակ
զժրադղութեան, որ իմ էութիւնս կ'սպասանայ,
զոհեցիր քու երխտասարդութիւնդ մարդու մը, որոյ
սիրտը սկիզբէն 'ի վեր քեզ համար մեռած էր, ե-
ւտար համար դառնադին կը ցաւ իմ: Ասդէի միշտ
ծածկել ցաւալի ճշմարտութիւնը, բայց օրովհետեւ
յայտնուեցաւ, թո՛ղ կատարի այլ ես ինչ որ մեզ
համար ճակատագրեալ է: Հէրմիթիս, ուրացիր այս
նախնակը, զի նախատրտախ է ինձ համար մեռնիլ
ընդ քեզ երբ զայն ստեա, բան թէ ասորիլ նորա
ազարուեստութիւնը ճշմարիտ հաւատալով:

— Այո՛, աքո՛, զեւ գրեզ կը սիրեմ գոչեց
Հէրմիթիս խեղագորի նստն: Հնարհակալ եմ, շք-
նարհակալ եմ: Հաւատալ շուգեւտդ համար իմ
գրեզ մտնալս եւ սէրս ուրիշ մէ՛յու մը ձօնել: .
միայն կեանքովս օրտի վերջանայ իմ սէրս ալ,
այս՝ գրեզ կը սիրեմ գրեզ կը սիրեմ Նէճիսպ:

Եւ նետուելով Նէճիսպին վրայ զայն՝ կը սեղմէր
իւր գրկացը մէջ:

— Հրաւիրէ գահիճներդ քաւ գժրադղ կինը
Սաւթանուհի այն, թող անմիջապէս զմեզ սպաննեն,
որով յաւիտեանս զմեզ միացուցած օրտի լըլան:

— Պա՞րտքերնիդ անմիջապէս գոչեց Սաւթա-
նուհին ներքինեաց դառնալով:

— Նէճիսպ զինքը սեղմող Հէրմիթիսին լազուկ-
նէրէն խլելով սկսու զայն ծածկել իւր մարմնովը

և իւր սրտովը վաճեն յեւեկսր , որ զկող անոր կը մօտե-
նային իրենց ձեռքը կաշեայ խեղդեր աճենալով ,
դերիները կեցան ընկելքնուն վրայ շաւարելով՝ թէ
և կրկնակի Սուլթ անուհին զբողեալ : Սոյն վայրկե-
նիս հետուէն յաճախ հրացանի ձայներ լսուեցան ,
զոր հովը կը բերեր Սառսուգի կողմէն . Նէճիայ կը
լսէ , կը մտաւորելէ որ Ենիշէրիք Սարային դրնաորա-
ցը հետ կը կուսին : Այս ոտրաստիս , իր պարտքը կը
պահանջէ որ պաշտօնին վաղէ : Եթէ ներկայ չը
դաճուի , կանադատուուի , իսկ եթէ վաղէ՝ յաւիտե-
կան դժբաղդ կըլլայ , սարսուգի շաւարում , կամ
իւր մասոյր կողտաանայ , և կամ իւր երջանկու-
թիւնը կը դաճուի : Իւր սրտին բոլոր կրքերը կը
մարտնչին պարտուց հետ , հրացանի ձայները կը
բազմապատկին սրայ բարտրանչիւրէն կերելէ : Նէ-
ճիային նոր հրաւեր մը , անտարակոյս զինելը կը
բնառեն կապտուն , զինուորը կը զարմանան իւր բու-
ցակոյտ թեանը համար , դեռ քանի մը վայրկեան ,
և ալիսի ըսեն . Նէճիայը « կերկնջի » , բոլոր իւր
խորհարդները իւր մտայը վրայ ծածկարեւոնեցան .
զգացմանց տանադժնդակները իւր սիրտը կը ճնշեն
իւր բարերազգութիւնը կը ջնջուի եթէ պատիրազ-
մին դիմէ , իւր մասոյրը կողտաի եթէ զՀէրակնիան
փրկելու համար հոն մնայ :

Հէրակնիան իւր գրկացը վրայ առնէ մախիչի հա-
րէմէն , և զայն ապահով տեղ մը տանի , և յետոյ
վաղէ պատերազմին , այս է ընկելու յանդգնութիւն

նը : Նէճիսլը սոյն դադարաւորին վրայ կը տատանաի ,
 եթէ համարձակի դոյն 'ի դործ դնել , կամ կը յաջո-
 ղի իւր արիւթեամբ , և կամ իւր բազմաթիւ ընդդի-
 մարտից ներքեւ կկցնայ : Աը բաշէ Հերմանիան դէպ
 'ի հարէմին դուռ , իւր շարժումը կը զրգոյն գներ-
 քինիա , որ Սուլթանուհայն անհաշտելի բարկութե-
 նէն վախճալով խմբովին երկուքին վրան կը յարձա-
 կին , Նէճիսլը կընկճի , քսան բազուկ իւր բազուկին
 կը յաղթեն . զէնքերն իրմէ կտանեն , կը ձերբակա-
 լեն զՀերմանիան , և ահաւելի խեղղը իւր պարանոցը
 կանցնեն :

Այս սարսափելի եղերերգութեան կատարումը
 դարձեալ սէտք էր յապաղել , հարէմին վարա-
 դուրը կը բռնանայ և ճամբայ կը բացուի Սուլթա-
 նին աւագ ներքինոյն : Քղլար աղասին պարու-
 նուհի Պէնֆելտի հետ ուղեկցեալ փառնաւ Մահ-
 մուտին հրամանը կը բերեն որ արձակուի բարտարկ-
 եալ Հերմանիան :

Նէճիսլ համբուրելով Սելիմի սուրը զոր դարձ-
 եալ դօտաւորեց , և զՀերմանիան հետացած տես-
 նալով տիկին Պէնֆելտի հովանաւորութեամբը ,
 կայծակի նման պատերազմի դաշտը կը վազէ :

ԱԿՆ ԸՆԴ ԱԿԱՆ ԱՏԱՄՆ ԸՆԴ ԱՏԱՄԱՆ

Մինչդեռ Մի ֆիթին իւրէ մայից նշանաւորագոյն
անդամաց մարմնէն շրջապատեալ հասարակաց ա-
ղօթքը կը կատարէր Սուլթան Ահմէտ մզկիթին մէ-
ջը և պէնքեր կը բաշխէր հաւատարիմ միւսիւրձան-
ներուն, որք Տիմանի և հասարակաց մեծեփոխներէ
հրաւիրեալ Սանճարը Շերիֆին հովանոցը առկ
հաւարեալ էին, Հիւսէին փափարի բերդերու վե-
րակայուն և Խզզէթ Մէհմէտ փաշան ՚ի միտմին
դիմեցին դէպ ոյն կողմը ուր սպաստաւրք կեդրո-
նացեալ էին: Ասոնց կը հետեւին հրձիգներու ուրմ-
քաձիգներու և նաւային զօրաց զնդերը, որոց կար-
գերը կը բաղմայնեն հասարակաց դպրացներու յա-
ճախողները և քաղտրէն ու բալոր արուարձաններէն
եկող կամուրները:

Այս դիմեալ բաղմութիւնը չէ թէ միայն կրօնա-
կան մարտանդութիւնէն զրգուեալ է, որ վեհապե-
տին տմեն հրամաններուն և օրինաց սրբազան մեկ-
նիչներու հնազանդի կը հրամայէ, այլ նաև արշա-
ւադաց խրատանշիւրը փոքր իշտտէ իւր պատուոյն
կամ ստացուածոցը մասին Ենիշէրիմներուն զգուե-
լի բնաւորութենէն շարիք մը կրօն ըլլալով վրէժ-
խնդրութիւն տանելու ստատիկ միտումն ունեցած
կ'երեւոյին:

Ապաստաւրք Էթ-Մէյտանը անխփուեցան, Ենի-

չէրինեւրու գնդին զլիաւոր զօրանային մէջ, ու
 զուն Չարշրի և Սուլթան Պայագիտի շրջակա
 ներք պահնորդներ զրին, որպէս զի հազարդակցու
 թիւնը կտրեն և ժողովրդեան զօրաց հետ միու
 թիւնը արգիլեն. բոլոր քաղրին մէջ խոր լուծիւն
 էր տիրէր, ահաւթեան բազդին քուէն այժմ նետ
 ուեւրու վրայ էր:

Մահմուտ իւր ձիին վրայ՝ զօրաց գնդին զլուխը
 կեցած պատրտատ էր շարժիլ, բայց ախրող օրինաց
 և սովորութեանց հնազանդելով, որան Սուլթանը
 ևս իրիւ ամենայեալին առաիճանաւոր մը ծառա
 յարար հնազանդելու պարտական ըլլալով ստիպուե
 ցաւ ետ քաշուիլ խլէմայից և պաշտօնէից բոլոր
 ներէն արգիլուելով: Իւր հաւատարիմ գինաւիթ
 Ս. ի-Ա. դան հետն առնելով վերադարձաւ բարկու
 թեալի Սարային պարտէզը և արքայական դռան
 վրայ եղած քէօշքը նստած կապտակի դուրսը պա
 տահած լուրերուն:

Արշալի դառն կակիծներ կը տանջէին այն տաւն
 թրգաց բարեկարգ չին մեծ հագին, որ նախնի սո
 վորութեանց յարգանքներէ ստիպեալ դատաւարա
 եալ էր անդործութեան մէջ մնալ: Այս տհաւի
 պատեւրողմին մէջ չէ թէ միայն իւր գահը և կեան
 քը վաանդի մէջ էր այլ բոլոր ազդին երջանակու
 թիւնը և իւր ապրանի վատքը, զոր բազդին ամե
 նախաքրիկ դարձուածքը կրնար ջնջել ահի թարթի
 ճը մէջ: Իրաւ է թէ տկամաց երբեմն իւր միտքը

Կը թ ախտուէր խր մատաղ Հասակին նախնական
 գղաց Կանց վրաց, այն ժամանակներուն երբ Կաթէ-
 սի մէջ մտակեալ զայրաց/ամբ կը լսէր հօ եղբորոր-
 դայն հեղ Սեւիմ Գ. ի խօսակերպ, այն պարտաւա-
 ռոր ու բարի մարդուն, որ անտարակոյս մեծ իշ-
 խան սխտի հանդիսանար և ժողովուրդը սխտի վա-
 յելէր անոր սրտին մէջ տիրող սուս ինտիմ իւնները,
 եթէ իր ներսդուծ իւնը խր խորհուրդները ի ջնջէր,
 այն ստեն անտարակոյս կը տեսնէր սաստիկ զայրաց-
 մամբ այն դժբաղդ Սուլթանին ազնիւ թողեալս
 դէմքը, որ կը չտեսնէր նորա վերքերը որոնց մէջ ներ-
 կուեցան դաւաճան ներ ինեաց սուրերը և կը խնդրէր
 վրէժ խնդրութիւն Կոլ ծառարար օճաղի դէմ: Այն
 քէօշիկն ուր Մահմուտ կը նըստէր, կրնար մէկէն եր-
 ջանկութեան դուռը տեսնալ ուր ինք նախնեացը տէս
 անուանած էր առաւելն Աստուծոյ ի վերայ երկրին,
 և այն ամբողջատ գահլիճները, որոց երկաթեաց զըռ-
 ները երբէր շէին բացուած դթութեան, ոչ ալ յուսա-
 Հատ ազաղամբոց, և ուր երկու նախորդ Սուլթաններն
 Սեւիմ և Մուսաաֆայ մեռած էին, անշուք մահ-
 ուամբ Ափրիկեցի ներքինեաց իւզղդերովը:

Աղղի մը մէջ, յորում ամեն բան գաղանիք և
 հրաշք են, ո՞վ կրնար նախատեսել այեպիսի յան-
 դուղն ձեռնարկութեան արդասիրը, ո՞վ կրնար գու-
 շակել որ ժամ մը անցնելէ յետոյ Մահմուտ սխ-
 տի հանդիսանար սուտջի աշխարհի կամ իրր յիմար
 և անկարելեաց ետեսն ինկող, կամ իրր հանձարեղ

և մեծ տհաճի, կամ իբր բաժարձակ տիրապետ հը-
ղօր տէրութեան, կամ իբր արխնաթաթակա ուղոր-
մելի ղխակ մը որ կը բաշտի տիղմերուն միջէն իւր
անողորքելի կոտորի յաղթող թշնամիներէն:

Երկու փաշաները Տիւան Եօլուն իրենց զօրաց
հետ անցան և ոչ մէկ ղիմադրութեան հանդիպելով,
կը յուսային արդէն թէ գուցէ Ենիշէրիք Սիֆի
պատգամներէն և բնակչաց կործիքէն վախնալով
հրաժարեցան իրենց նախատակէն, բայց ակնկալու-
թիւննին ի դերև ելաւ, որովհետեւ Հօնսօ չէջմախ
կոչեալ տեղը հասնելով, յաճախ հրացաններ անոնց
վրայ սխրագուեցան:

Պէտխային (Պարաճէշէնի մ) Խալրահիմ յառա-
ջացաւ անմիջապէս իւր թնթամաղնէրովը, միակ նո-
րա ներկայութիւնը ստիպեց Ենիշէրեաց յառաջա-
ւգահ զօրքերուն Յէթ Մէյաան վերադառնալ:

Փաշաները շրջապատեցին իրենց մարդերովը
այս հաջակաւոր հրատարակը, զոր ամեն կողմէն
փակեալ գտան: Պահ մը հանգստայ թիւն հրամայե-
ռեցաւ, յարձակումն անաջ որոշուեցաւ ասպ-
տաւրաց վերջին հրաւեր մ'ըլլալու, եթէ այս նոր
առաջարկութիւնը մերժուէր, եթէ ապստամբք
ղէնքերնին վար դնել չ'հաճէին, վճռուեցաւ թէ ալ
ևս ամենափոքրիկ ներողամտութիւն չիցուցուի, այլ
հուր և երկաթ գործածել զապստամբութիւն զըս-
պելու:

Այս միջոցիս փաշաները և անոնց շուրջը գըտա-

նաւոր աստիճանաւորք Նէճիպի բացակայութեան
 վրայ կը զարմանային , որ նոյն իսկ հրամայուած էր
 Սուլթանին , վաշխ մը զօրաց զլուսը կենալու :

— Գուցէ իւր Սուլթան ընկնին աղաչանքնե-
 ճերէն արգիլուեցաւ կրակ, բ' մէկը :

— Դատ խեղացութիւն կրնէ պատատիսանկց
 միւսը :

— Բայց իրեն պատ ոյն շիյնար , կրկնեց արիւշ
 երիտաւորութը , եթէ մանաւանդ , ինչպէս որ կը-
 աեն , յիշուի Սեյիսայ արիւնը երակաց մէջ կը շր-
 ջի . ինծի գուցէ պիտի պատատիսանէք թէ , անհա-
 ւատներուն մէջ իւր կեանքին կէտր անցնելէ յե-
 րայ , զարմանալի բան մը չ'է որ իւր արիտ թիւնն
 աւ կարծիրը ձգած ըլլայ , որն որ Սիւսիւլմանայ
 սեփական յատկութիւն մ'է :

— Գուցէ կրկնեց արիւշ մը , իւր աղուն Սիւ-
 լէյմանին վերջին պարտականութիւնը կը կատարէ ,
 որ ասջի գիշերը զօրապետանայի բանտին մէջ
 մեռած է :

— Աչ որովհեւեւ Պէրթաշինները , և անոնց գը-
 լուսը եղող Եէյթման կախարդը այս առաւօտ մե-
 աելլոյն գիտիր խնդրելու եկան , իրենց սովորու-
 թեան համեմատ թաղելու , և անձամբ տեսայ որ
 զայն իրենց վերարկուններուն մէջ փաթ աւած կը տա-
 նէին :

— Եէյթման-Տերվիշին եթէ յանձնեցիր , բոջ
 զխոցէր բարեկամք որ Սիւլէյման պէյի մահը ջին-

ծու է :

— Ի՞նչ կերպով , մենք երիտասարդի մայրինը անշունչ և ցուրտ դասներ :

— Մ'հ , շէք գիտեր որ Տէրվիշք ստատմայա , կան բազմադրութեամբ դեղ մ'ուռնին որոնք կենաց մահուան տեսք կուտան . և հետեւաբար երբ դեղին ներդարծութիւնը անցնի կենդանութիւնը կը վերադառնայ , և դիւրահաւատները մեռեալներուն կեանք տուող հրաշագործներ կը կարծեն զիրենք :

— Եւ այս թշուառականը այս կերպով ծաղրեց մեր յարդելի գնդապետ դժոխային Խաղաղիւմը :

— Անանկ կ'երևայ .

Նայն վայրկենին Հիւսէին փաշայ , սուսերումերէ Էթ-Մէյտանի պատնեշի վրայ յարձակման պատարասուել հրամայեց , որովհետեւ այն հրապարակին մէջ փակուած Ենիշէրիք շուղեցին թագաւորական վերջին հրամանին հնազանդիլ :

Մինչդեռ իւրաքանչիւր ոք իւր գէնգերը կը պատրաստէր , փոշոտեալ ձիաւոր մը հողմի արագութեամբ յառաջ գալը երեցաւ , զօրաց մէջ հասնելնուն ալէս իւր հետեւեալ ձին շնչասպառ ինկաւ .

Այս ձիաւորն էր Նէճիպ փաշայ :

Մահուան թաղիութիւն կը ծածկէր իւր գէմքը և նորա հայեցումածոցը տակ վրէժխնդրութեան հուր կը փայլէր :

— Օրհնեալ է Աստուած ըսաւ իւր մերկ արոյն եղերքը շրթանցը մօտեցնելով , օրհնեալ է Աստ.

ուած ժամանակին հասայ :

Անմիջապէս զինւորները զթնդանօթս քաշելով
էթ Մէյտանիի գլխաւոր դրանն առջեւ շարեցին և
թնդանօթ ածիգներս իրենց վառեալ պատրոյգները
ձեռքերնին բռնած երեք աստիճանաւորաց նշանին
կ'ապասխլին :

Այս նշանը տրուելուն պէս ահաւելի արոյթում
մը լսուեցաւ, որով դրան մէկ փեղկը խորտակեցաւ,
որուն կտորները սաղին անդին ցրուելով ասպատակ
բաց շտուերուն վերաւորուելուն և սպաննուելուն
պատճառ եղան :

Իզդէթ Մեհմետ փաշան մախը ճղրելով իւր
քսակը Մուստաֆա անուն թնդանօթ ձիգի մը նե-
տեց, որ գնատակներու հեղեղին մէջէն անցնելով
յանդգնեցաւ ներս մտնել փլած տեղէն, որով կա-
րող եղաւ դրան միւս փեղկն ալ բռնալ :

Գժոխային Նալրաշիմ թնդանօթ ածիգներուն
գլխուն վրայ կեցած և առաւելամերկ էթ Մեյտա-
նին յարձակեցաւ :

Սառջին յարձակումը երկու կողմէն կատարի և
ահաւելի եղաւ, զժոխայինն Նալրաշիմ թէ և իւր
կռճղին գնատակով դարնուած սակայն չէր դադրել
իւր զինւորները քաջալերելէ մինչև որ ասպատակ
բաց խմբերը զինւորամասցին բերդերուն մէջը մզերու
յաջողեցաւ, ուր անկարողութեամբ ապաստանած
էին, որովհետ զի բերդերէ պահպանեալ՝ դիմադրեն
յարձակողաց :

Արայսերտական զօրքերը այս առաջին յաջողութե-
նէն յաջողեցաւ զօրանացին բերդերուն տակը
չարուեցան, որոց բոլոր պատուհանները լեցուեցան
անմիջապէս՝ հրացաններով և այլ զէնքերով սպա-
ռառիներով և մինչև վերջին շունչը զիրենք պաշտ-
պանելու պատրաստ Նիշէրիներով : Օրթոներուն
կաթոսները արդէն շուտով փախապրած էին,
պաշարք և միջերք առատապէս կային, ամբողջաբար
հաստատապէս վճռած էին կամ թշնամին ետ մղելու
և կամ մեռնելու : Զինուորակիցներուն ճակատին վը-
րաց հրացաններու սաստիկ յարձակումներ սկսան,
խառն թնդանօթներու ահաւելի արայթումներով,
նոյն տունն կը լսուէին գնդապետ Նալրաշիմին սուր-
աստիկի նշովքները իւր վերքին սատակութենէն
պատճառեալ :

— Յառա՛ջ, յառա՛ջ գոչեց Նեճիպ փաշան
կրկին յարձակում մը յաջող զինուորներ և կործանե-
աւ ևն այս թշուառականները : Մի խնայէք ա-
նոնց կենացը, թող ջնջուին բոլորովին :

— Զիս դիւաճար ընողը պատասխանեց դժո-
խայինը թաշկինակով իւր վերքին յոսած առատ
արիւնը սրբելով, զիս դիւաճար ընողը այս նշովեալ
Շէյթան Տէրովին է, զոր կը տեսնեմ հոն, վարի
պատուհանը հրադէն բռնած և զոր բոլորովին գոր-
ծած եւ չի գիտէր : Բայց եթէ չեմ իտարուիր, շու-
րունակեց, այս թշուառական կախարդին քով,
դիտէ վսեմաշուք՝ ձեր անհաւատ Սիւրէյման որդի-

նիւր չէ՞ մի, որոյ դիտելը եկած էին տանել թաղելու համար, և որ մեզ գէ՞մ հրացան կը սլարայէ այս նշովեալ Տէրվիչներուն աղօթիւքը վերականգնուած ցած :

— Արդի՛ս, թոթովեց Նէճիայ, ի՞նչ տօթէն քան թէ բարկաթե՛նէն թալկացեալ, ո՛հ, ի՞նչու չի մեռաւ այսպիսի յանցարով մը ևս սղծուելէ առաջ :

Այս վայրկենին հրաշէկ գնտակ մը Նէճիային կուրծքը մխուեցաւ, ա՛րդեօք իւր որդւոյ ձեռքէն յարձակուած :

— Վիրաւորուեցայ ըսաւ գնդապետ Խալրահիմին վրայ կոթնելով :

— Փոխադրեցէք նորին վսեմութիւնը շրջակայ տանց մէկը, գոչեց, դժոխայինը իւր երկու գինւորացը :

— Բան մը չէ, բան մը չէ փախաց Նէճիայ, դո՛ւ ալ վիրաւորեալ ես, ինքիդինքս տակաւին քեզ պէս սլատերազմելու կարող կը տեսնեմ :

— Սակայն, վսեփայլ, շատ արիւն կորուսիր :

— Հոգ չէ, կուղեմ ևս ալ յարձակմամբ միւսներուն հետ վեր ելնել : Աւրեմն, յառաջ :

— Նէճիայը յարձակեցաւ թնդանօթաց գնդերով բացուած և փլած տեղէն և գինւորներն ալ իրեն հետեւեցան : Սակայն իւր զօրութիւնը նուազելով ինկաւ :

— Ա՛ռ՛ սուրս, ըսաւ գնդապետ Խալրահիմին, թող քու ձեռացդ մէջ մահարեր հրեշտակի մը առ-

ընն ըլլայ : Եթէ մեռնիմ , զայն Սուլթանին յանձնէ , սակայն չըլլայ որ զայն ներկող արիւնը երկաթին վրայէն սրբէս : Ողջ լեր Իսլրահիմ , յիշէ որ այս օր առաւել քան թէ ուրիշ անգամ դժոխային անուան արժանի ես :

Սնմիջապէս վիրաւորեալը տարին , և գնդապետըն Իսլրահիմ իբր դժոխային սատանայէ մը ներշնչեալ հրձիգներուն մէկուն ձեռքէն ծծմբային սլատրոյգն առնելով կրակեց զինւորանոցներուն կից եղող բազմաթիւ սպանդանոցները : Հետեալ քար տառներկութեն մինչև տասնըհինգ ռումբեր ինկան նորէն այս մեծ շէնքին վրայ , որ անմիջապէս պաշարուեցաւ հրդեհէն :

— Հրդեհով իմ հին տէրս Մուստաֆա պայրագտարը ջնջեցիք , գոչեց Իսլրահիմ , որոյ ահռելի ձայնը աղմուկին մէջ որոշ կը լսուէր , հրդեհով ևս ձեր անուան վերջին հետքը պիտի կործանի , Այն ընդ ակաւն , Ստամն ընդ ստամաւն , ահաւասիկ համափոխարինութեան օրէնքը . շուն զաւակներ , ելէ՞ք , դուրս ելէ՞ք , եթէ կը համարձակիք , այս հրդեհին շրջանէն . ձեր յանցանաց դատաւորները սուրն ու թնդանօթը պիտի ըլլան :

Սպաստամբք , որք հազիւ քանի մը վայրկեան կրցան դիմանալ իրենց զինւորանոցէն մինչև հոռհոռ տանող բացօդեայ փողոցին մէջ , և մինչև նոյն վայրկեան համբերութեամբ ինքիդինքնին պաշտօլանելու իրենց սլատնէշներուն սլատուհանաց տակէ ,

բայց հրդեհը անեղանելի ապրաստարաններուն մէջ
տարածուելուն պէս կորուսին իրենց քաջութիւնը ,
ուրիշ բան չէր լսուէր , այլ միայն վայրի և յուսա-
հատ աղաղակներ . ուրիշ բան չէր տեսնուեր , այլ
միայն ինքիզինքնին աղատելու գերմարդկային ճի-
գեր . անցնելով յարձակողաց խիստ կարգերուն
քովերէն , որք զանոնք կը հրէին դարձեալ հրդեհին
մէջ , ոչնչացնելով իրենց վախուստի վերջին փոր-
ձերը , գնդակներու և սուճրերու կարկուտներով :

Ժամէ մը ետքը այն տեղը՝ ուր առաւօտուն
այն մեծ զինուորանոցը բարձրացած էր , ուրիշ բան
չէր տեսնուէր , այլ միայն սեաւ և ծխող աւերակաց
դէղեր , որոց մէջ կը տեսնուէին միայն կիսակէզ
մարմիններու մնացորդներ :

Այն Նէնիչերիները , որք կրցան սլատեհ ժա-
մանակին այս ահուելի խարոյկէն կծկելու , կը թա-
փառէին Սթամպուլի ճանրաներուն մէջը , ամեն տեղ
ապրաստանարան փնտռելով , զոր ոչ ոք կրնար ա-
նոնց տալ , վասն զի , հասարակաց մունետիկնե-
րը աղդարարեցին որ՝ եթէ մէկը սլահէր Սուլթանին
արդարութենէն վրիպեալ այն զինուորներէն մին ,
սլիտի դատաւարտութեւ մահուան՝ իբր գործակից Նե-
նիչերեաց :

Այդ Քիւրտ Նուսուֆը փոքր հրասարակի մը
զինուորանոցին սլատին տակ նստած , ուր կը բացուէր
զինուորանոցին դուռը , և զոր Սուլթանին զինուոր-
ներն զոնց ըրին սլահալանելու , կը լսէր ուշադրու-

Թեամբ կուռոյն աղմուկը և անոր ահաւելի մանրամասն
սլարադաները :

— Տակաւին բան մը չե՞ս տեսներ , կըսէր , իր-
րեւ իրեն առաջնորդ գործածած տղուն :

— Ոչինչ , տէր իմ , սլառասխանեց տղան :
Ապոյնէ , կայնէ , ահաւասիկ փախստականը , որ իրենց
դիրքերը թողուցին :

— Աղէկ նայէ , տղաս , մերին ուղած մարդը՝
առաջին փախչողներէն մին ըլլալուն վրայ մի տա-
րակուսիր : Միշտ իւր մարթին և փառացը վրայ
հոգ տարած է : Քայլերու աղմուկ կը լսեմ : Լնքը
չէ՞ մի :

— Այո , տէր իմ : Քսան և եօթներորդ Օր-
թային յարգելի Եամաքը չորս ոտքով կը վազէ ,
հետը Պէթթաշի Տէրվիշ մ'ունենալով , երկուքն
ալ անդէն են :

— Ատխոտ մարդոց համար զէնքերը անտանե-
լի բեռ են : Աղէ անոնց ետեէն , տղաս , և ըսէ
անոնց իմէ ձեր վաղեմի բարեկամ Եուսուֆը պըն-
դելով իւր զլխուն վտանքովն անգամ կը խնդրէ որ
իւր տանը մէջ զձեզ հիւրնկալելու շնորհն ընէք իրեն :
Աղէ :

Տղան տնմիջտալէս իւր տիրօջը վերադառնալով՝

— Քեզ կ'ըստաասեն , ըսաւ :

— Երթանք , բռնէ ձեռքս :

Քանի մը վայրկեանէն Քիւրտ Եուսուֆը երկու
փախստականներուն ետեէն իւր տանը դուռը գոցեց :

— Աստուած և Մարգարէն քեզ փոխարինեն
 դոչեց Տէվրիշ ահարեկ և թաղկացեալ իւր հիւր-
 ընկալուին ձեռքերը համբուրելով :

— Վերջապէս յաղթուեցա՞ք , Աղաներա , հար-
 ցուց կոյրը :

— Ափսո՞ս , հառաչելով յարեց Հիւսէինը ,
 կարթաւոր հրադէնները կը յաղթանակեն : Արօնքն
 և պատիւը երկրիա երեսէն պակսեցան : Այլ ևս
 ըստանալը չը պիտի կրնանք կողոստել , քսակնին
 չը պիտի՝ կրնանք բռնալ , կոյսեր չը պիտի՝ առե-
 անդենք : Մեր ծառայութեան համար սրտշուած
 թոշակէն զատ եկամուտ չը պիտի՝ ունենանք : Այ-
 սուհետեւ Սուլթանը պիտի տիրէ , իսկ Օճաղը ան-
 նըշան բառ մը պիտի մնայ , և մեր փառաւոր ա-
 նունը մահու դատապարտութեան պատճառ պիտի
 ըլլայ :

— Աւա՛ղ , մրմռաց Տէվրիշը , ինչ յիմարու-
 թիւն ըրի և խառնուեցայ այս դործին , ինձ համար
 աւելի աղէկ չէ՞ր որ Ղաւրանի տողերը թուրովս ներ-
 կելով՝ դանոնք իբր հիւանդութեանց դեղ ծախելու
 մէջ տահմանուած մնայի : Ղու , Հիւսէին , դու այս
 կործանման մէջ մղեցիր զիս : Ահ՛ , թշուառական
 Եամար , ի՞նչպէս անտայի քեզ :

— Ղաթիսային Տէվրիշ , յարեց Հիւսէին , դժ-
 թանն վերարկուէն յափշտակելով , դու և նմաննե-
 րդդ զիս դէմ կենալու ստիպեցիք , և մեր կործան-
 ման պատճառը դուք էք : Հիմայ անմիջապէս քու

անհաւատ կռնակիդ վրայ վրէժս պիտի առնեմ :

— Հանդի՞ստ , եղբայրք իմ , ընդմիջեց Քիւր-
տը զանոնք իւր գաւազանովը իրարմէ բաժնելով :
Ես դժբաղդս ի՞նչ ըսեմ ուրեմն եթէ դուք այսչափ
գանգատիք : Հիւսէին , քեզի սկսածական չ'ե՞մ այս
վերքը , որ ցորեկուան լոյսը ինէ զրկեց , և դու ,
Տէվրիշ , դու չ'էի՞ր քանի մ'օր առաջ վատա-
բար ինձ պէս անդէն և տկար մարդը ծեծողը :

— Արդարեւ , պատասխանեցին Հիւսէինն ու
Շէյթանը , Եռսուֆ , քաւ մեծապատուութիւնդ
այսօր մեծ դաս մը կուտայ մեզ :

— Եւ զուարճալին այն է որ , յարեց կոյրը ,
չ'էք գիտեր թէ մեծապատուութիւնս մինչև ու՞ր
պիտի տարածէ իր նազատակը : Ինչ և իցէ , Աղա-
ներս , ձեզի նախաճաշիկ մը պատրաստելու փոյթ
ըրի , որովհետև առաւօտէն 'ի վեր անչափ շար-
ժում ըրած էք , միայն զինւորանոցէն փախչելու
համար :

— Աղաներ , ընդմիջեց կոյրին առաջնորդը որ
այս միջոցիս եկած էր , սեղանին վրայ դրի պնակ
մը քայմաք , ոչխարի աղդը մը , հաց և պէօրէկներ
և սափոր մը թէնէտօի դինի :

— Ետե՛ն գացէք , բարեկամք , կրկնեց Եռ-
սուֆ ձեռքերը շփշփելով , ճաշը պատրաստուած է
փախաթին վրայ , ես ոչ անմիջապէս ղձեղ գտնե-
լու կուգամ :

Քանի մը վայրկեանէն տղան վերադարձաւ իւր տիրօջը :

— Փսիաթին վրայ նստեցա՞ն , հարցուց իւրը :

— Այո , տէր իմ , նստեցան և կը խմեն :

— Շատ աղէկ , շատ աղէկ :

— Սակայն Մաղադաին մէջ երկու օրէն 'ի վեր քան մը չը կերած շուները ոռնալ սկսան , եփուած մսին հոտն առնելով : Աղաները հարցուցին այս աղմուկին ուսկից դադը :

— Դու պատասխանեցի՞ր :

— Ըսի որ այս շուները քովի փողոցին մէջն են , և սովորութիւն ըրած են հոս , ինչպէս նաեւ ամէն տեղ , ոռնալ , երբ մարդու մը մեռնելը զգան քնադդումով :

— Սիրելի և խելացի զաւակս , քեզ պիտի որդեգրեմ՝ անտարակոյս , և մահուընէս յետոյ ունեցած ինչքս քեզ պիտի թողում . . . : Ունիմ երկու Լահօրեա շաղ , մէկ սուր , Խարադան մը , և արծաթապատ աւորճանակներ , և այլ կարասիք հինգ հարիւր դրուշի արժէքով :

Եւ քսակիս մէջ դրեթէ քսան ոսկի Մահմուտիէ , ասոնք բոլորն ալ քիչ ժամանակ ետքը քուկդ պիտի ըլլան : Ուրեմն քու աշխատութեանցդ վախճանին կը մօտենաս . միայն ծառայութիւն մ'ես կը խնդրեմ քենէ , դիտե՞ս ինչ :

— Այո , տէր իմ , պատասխանեց տղան վայ-

րենի ժպիտով մը :

— Մեքենան դիւրաւ կը դառնայ , հարցուց
Եռսուֆը :

— Այնքան դիւրին որ , եթէ մինակ ոտքս վրան
դնեմ , բաւական է մեր հիւրերը պատրաստուած
բնակարանը դրկելու :

— Լռէ՛ , լռէ՛ , եթէ քեզ լսեն . . . կերթամ
դանոնք գտնալու . դուն աթոռս անոնց նստած
տեղէն քանի մը քայլ անդին դիր , և չըպուգըս
վառէ : Երբ զայն գետին նետեմ , 'ի գործ դիր .
կը լսե՞ս :

Այդն տղեկէն առաջնորդեալ եկաւ նստաւ վը-
ռիաթէն քանի մը քայլ բացը բակին մէջ տեղ դըր-
ուած աթոռին վրայ , ուր նստած էին անկողնակար
Հիւսէինը և Շէյթան Տէրվիշը :

— Է՛ , բարեկամքս կ'ըսէ անոնց ծուխ մը քա-
շելով , դարձեալ ձեր քաջութիւնն ստացաք գին-
ւոյ սափորին յատակէն :

— Ամեն բան հիմայ վարդագոյն կ'երևան ինձ ,
պատասխանեց Հիւսէին , իւր մօրուքը կարմրցնող
գինւոյ կաթիլները սրբելով . այս վայրկենիս՝ այս
առաւօտ տեղի ունեցած ամեն բան իբրեւ երազ
կ'երևան ինձ :

— Ըստ իս , յարեց Տէվրիշ , կը նախապաշ-
ուեմ այս ճաշը այն ճաշէն , որ Նորին Ահապա-
սութեան բարեմտութիւնը պատրաստած էր , եթէ
մեզի չը հանդիպէիր , քաջդ Եռսուֆ :

— Ուրեմն այնչափ շատ կը վախճնա՞ս մահուընէ :

— Ստոյգն ըսելով այս ընտիր գործին կատարմանը , այսինքն մահուանս համար կը փափաքէի ես ինքս յարմար վայրկեան մ'ընտրել . և այս ժամուս այսպիսի բան մը միտքս չը գար :

— Կը սխալիս , Շէյթան , միշտ պատրաստ ըլլալու ես , վասն զի չես գիտեր թէ ի՞նչ կրնայ պատահիլ :

— Բան մը չը կրնար պատահիլ հակառակորեալէն ի դատ , պատասխանեց Տէվրիշ , մօտեցնելով կըրկին իւր շրթանցը գինւոյ սափորը :

— Սակայն եթէ գրուած ըլլար թէ այսօր պէտք էր պատասխանել կապոյտ և սև հրեշտակին առջև , հարցուց Եղսուֆ իւր ջրալուզին ծուխը ուժգնակի քաշելով :

— Եթէ կրօնամօլ ըլլայի , պատասխանեց Շէյթան , այսպիսի մարգարէութեան մը պիտի հաւատայի , որովհետև դրացի փողոցին մէջ գտնուող շուներուն հաջիւնները անդադար ականջներուս կը զարնէն տխրագին : Ինչպէ՞ս ալ զայրացեր են , Եղսուֆ :

— Անտարակոյս , պատասխանեց կոյրն , կը փափաքին թարմ միս ուտելու :

— Եւ ո՞վ պիտի տայ անոնց ըսածդ :

— Ո՞վ գիտէ , Աստուած մեծ է . և բոլոր իւր արարածոց պէտքերը կը հոգայ :

— Իրաւ որ կըսէ անկողնակար Հիւ-

սէինը պէտքերը ուրեւելով, և գինիէն գլուխը ծան-
րացած: չեմ կրնար ինքզինքս խնդալէ բռնել, օխ-
րելիդ իմ Եղսուֆ, երբ կը յիշեմ Բերայի մեծ
դերեղմանատան մէջ, մեր մենամարտութեան օրը
քու դէմքիդ ծաղրելի այլայլու մը, և երբ ուզե-
ցինք քեզ թաղել պատրաստուած միտսին մէջ, և
Պէյ-Օղլուի շուները քու ետեէդ կը հաջէին ինչ-
պէս որ ասոնք հիմայ հոս կը հաջեն:

— Աերդնում յանուն Մարգարէին մօրուքին,
սիրելիդ իմ եղբայր Հիւսէին, Աստուածային ներ-
շնչութեամբ ըլլալու է նոյն պարագան հիմայ ինձ
յիշեցնելդ, զոր հաւատա՛ թէ երբէք չը մոռցայ,
ոչ ալ այն կռուիները, զորս կիջեցնէր ինձ այս Շէյ-
թան Տէրվիշը, որն որ որքան այն օր կոյր դժբաղ-
դի մ'առջև քաջ էր, այնքան ալ այսօր տկար է
Մահմուտին պաշտպաններուն կարթաւոր հրազինաց
առջև: Ար խոստովանիմ, Աղաներս, թէ կամ մեծ
համարում մ'ունիք իմ վրաս, կամ բոլորովին անմիտ
էք իմ ձեզի հայթայթած ապաստանարանն ընդու-
նելով: Դուք անարգեցիք խոնարհեցուցիք զիս,
մինչև անգամ զրկեցիք զիս երկնից լուսէն, ինչ-
պէ՞ս չը խորհեցաք որ ես անոր համար հատուցում
կը պահանջեմ:

— Չըլլայ որ որոգայթ մը պատրաստած ըլլայ
մեզ, թո՛թ ուլեց Տէվրիշը դեղնելով:

— Չըլլայ որ մտադիր եղած ըլլաս զմեզ Փա-
տիշահին մարդոց յանձնելու, յարեց Հիւսէին:

— Ես ալ Եէնիշէրի եմ , պատասխանեց վե-
հանձնութեամբ Քիւրտը . և տեսնելիւ զիս թէ ի՞նչ
պէս պիտի մարտն չէի եթէ քու բարբարոս ձեռքդ
տեսութենէ չը զրկէր զիս : Այս ողորմելի վիճակիս ,
այս զղուելի կեանքիս պատճառը՝ դու ես . ո՛չ , ո՛չ ,
հատուցում կը պահանջեմ , և ըստ մեր օրինաց
սուրբ Գըրքին « Ահա ընդ ականատալն ընդ ատա-
ման » : Եւ ասոր յաջողելու համար պէտք չէ որ
զձեզ մեր հասարակ թշնամեաց յանձնեմ : Ես
առանձին կրնամ վրէժս առնել ձեր երկուքէն ալ :

— Եւ ինչպէ՞ս կարող ես ընել , անմիտ , պա-
տասխանեց Հիւսէին , իւր դանակին դասաւելովը
խաղալով , այո՛ , ձեռքդ կրնայ տակաւին սուր
բռնել , սակայն աչքերդ զայն չեն կրնար ուղղել :
Հաւատարմ եղիր որ կանարդեմ թէ ատելութիւնդ
և թէ վրէժխնդրութիւնդ :

— Դուն , Տէվրիշ , որ իմ սպիտակ մօրուքս
անարդեցիր երեսս ապտակելով , գոչեց Քիւրտ
Եռսուֆ , և դու , Հիւսէին , որ ուղեցիր զիսկս
չուներուն յանձնել , շանց կերակուր պիտի ըլլաք :
Ահաւասիկ իմ հատուցումն ու վրէժխնդրութիւնն :

— Եւ այս ըսելով իւր չըսուողը քարայտատակին
վրայ նետեց , սեղանը , որուն շուրջը կը նստէին
հրակիրեալք , տակն ու վրայ եղաւ , և Հիւսէինն ու
Տէվրիշը մագսէնին մէջ ինկան , ուր քսան սովա-
լըլուկ շուներ ՚ի քթթել ական զանոնք կերան լափե-
ցին :

ԳԵՐԵԶՄԱՆ

Մինչդեռ հրդեհը կը լափէր Եթ-Մէյտանիի զինւորանոցներն և սուրն ու թնդանօթք ապստամբաց վերջին մնացորդները կը կործանէին, երկու Փաշաներուն կողմանէ զրկուած ձիաւորք շտապաւ յաղթութեան լուրը կը տանէին Մեծ Վէզիրին և Սուլթանին :

Այն դիրքերը՝ որք Ենիչէրիները կը սլահալանէին, անմիջապէս հրձիգներու և ռմբաձիգներու խումբերը գրաւեցին, և բնակչաց հրամայուեցաւ որ իրենք հսկեն իւրեանց թաղերուն բարեկարգութեանը և հետևապէս հետապնդութիւնք սկսան ի գործ դրուիլ զինուորաց և Օճագի հետևորդաց մէջ, յանցաւոր և կասկածելի անձանց ըստ արժանւոյն ալատիժ տրուելու համար :

Սարայի քարուճիները Պօլսոյ իւրաքանչիւր դուռը դունդ մը ռմբաձիգ զինւորներով սլահալանելու կարգուեցան, հրաման ունենալով որ ոչ ոք առանց բացորոշ արտօնութեան թողուն քաղաքէն դուրս ելնելու : Քալաթայի, Նաւարանի և Քասաֆ-Փաշայի զինւորական սլահալանոցները, ինչպէս որ սովոր է, ծովային զինւորաց հսկողութեանը յանձնուեցան :

Ասլաուամբներէն որոնք որ զինեալ կը ձերբակալուէին զոյգ զոյգ կ'ապուեցնուէին Աթ-Մէյտանիին

հրապարակը կը տարուէին, ուր կը բաժրանայ Սուլթան-Ահմէտի գեղեցիկ մզկիթը :

Այս թագաւորական մզկիթին ընդարձակ սրահին ձախ կողմը Մեծ-Վէղիրը նստած յանցաւորները կը դատէր : Ռատաստանն ալ այնչափ երկար չէր : Տիւփանին ջալուշները ներս կը մտցնէին զամբաստանեալս, և Մեծ-Եսլարքոսը զանոնք իրենց մատնութեանը համար սակաւ ինչ յանդիմանելէն ետքը դահիճներուն կը յանձնէր, որք մօտակայ սրահի մը մէջ զանոնք անմիջապէս խեղդելու պաշտօնն ունէին, և յետոյ անոնց դիակները խառն ի խուռն կը նետուէին հրապարակին մէջ գտնուած լայնատերեւ սոսիին տակ, ուր ժողովուրդը աղատարար կրնար զանոնք տեսնել :

Հիւսէին և Իզդէթ-Մէհմէտ փաշան Սիւլէյմանիէ մզկիթին բակը վրաններնին դրած, անկէ իրենց խուղարկութիւնը կընէին պաշտօնակալաց ձեռք, որք ծպտեալ քաղարին զանազան կողմերը կը պըտըտէին : Ապսերական հրամանաւ Հիւսէին փաշան սպարապետ և Ա. Պօլսոյ կառավարիչ անուանեցաւ իսկ Իզդէթ-Մէհմէտ փաշան՝ ծովային գործոց քարտուղարի տիտղոսն ընդունեց :

Հատարակութեան մէջ կըսուէր թէ իբրեւ պարագլուխ յանցաւորաց կը համարուէին մրգավաճառ Մուստաֆան և գինով Մուստաֆան, որք ապըստամբութեան գիշերը Վէղիրին պալատը կողոսկտելու մէջ մեծ դեր մ'ունեցան : Մեծ Եսլարքոսի

Քահվէճի Օսման աղան այս երկու չարագործ ան-
ձանց հետքերը գտնելու փոյթն ունեցաւ, որք հը-
րաչքով մը զինւորանոցին ջարդէն խուսափած էին։
Մինչդեռ սպառնալիք և խոստմունք կարող չեղան
մինչև այն ատեն այս երկու սարսափելի մարդոց
հետքերը ցոյց տալու Օսման աղային, որոց վրէժ-
խնդրութենէն ամեն ոք կը սոկսար, քանի մը հո-
գի գալով իմացուցին որ կոյր ծերունի մը անոնց
վրայ տեղեկութիւններ տալ կուզէ։

Քիւրտ-Նուսուֆը իւր տղեկէն առաջնորդեալ
ներկայացաւ մեծ Վէլիրին քահվէճիին։

— Չորս հազար զուրուշ պիտի տամ քեզ եթէ
երկու Մուսթաֆաներն ինձ յանձնես ըսաւ Օսման
աղան, ստակի քսակ մը ծեծելով, զոր հոն բերած
էր իւր մարդոցմէն մէկը։ Բայց ինչպէ՞ս կրնայ
քեզի պէս թշուառ կոյր մը մեր ամենուն աչքերէն
սպրդած անձինքը յայտնել մեզ։

— Վրէժխնդրութեան աչքը արծուին տեսու-
թենէն աւելի սրտոտես է, տառասխանեց Նուսուֆ։
Արդէն ես Փատիշահը ազատեցի անկողնակար Հիւ-
սէինէն և Շէյթան Պէկթաշիէն։

— Ստո՞յգ կըսես ծերունի։

— Պնա կուզես նէ տանա բակին տակ գտնու-
ած մաղաղան, և պիտի տեսնես որ սովալլուկ
չուները դեռ կուտեն անոնց գանկերը։ Ահաւա-
սիկ այսպիսի փառաւոր մեռելոց՝ արժանի դերեզ-
ման մը, անտնկ չէ՞, Օսման աղա։

— Չորս հազար դուրուշ քիչ է ի փոխարինութիւն քու անձնութեանդ, եթէ երկու Մուստաֆաներն ալ մեզ յանձնես, Նորին Վեհափառութիւնը հաւատարմեղիւր որ քու ծառայութեանցդ համար պիտի դռն ընէ դքեղ: Սակայն նախ մեր խնդրած անձանց հետքերուն մեզ առաջնորդէ:

Քիւրտ Նուսուֆը տուն մը նկարագրեց, ուր դինով Մուստաֆան ապաստանած էր: Ոստիկանութեան չորս դինուորք խրեանց աւարը գտնելու փութացին, իսկ կոյր Նէնիշէրին խը քովի երիտասարդին առաջնորդութեամբը սկսու քալել և Օսման աղան ալ քանի մը քալաղներով (բարապաններով) միատեղ անոր ետեւն կ'երթար, բաւական ճանքայ ընելէն ետքը կոյրը կեցաւ հարէմի մը արտաքին դրանն առջեւ:

Օսման աղան յանուն խը տիրօջ, Մեծն Վեղիրին, հրամայեց որ անմիջապէս հարեմին դուռը բացուի և ներս մտնէ, սակայն կանանց սարսափելի աղաղակ մը կը բողբոյր այսպիսի հրամանի մը դէմ: Այս բանն շատ դժուարին էր, թէպէտև մեծ սարսափ աղդած էին ամէն տեղ խը թշնամեացը աւերակացը վրայ հաստատուել կառավարութեան սլաշտօնեաները, այսու ամենայնիւ դրացիք դինուորաց հետ սլառերաղմելու փռանդին մէջ ինկան: Քիւրտ Նուսուֆը խը նախատակին յաջողութիւնը ապահովեցընել ուղեւով կրցաւ բարեկամական միջնորդութեամբ Օսման աղային և խը մարդոցը հետ ուղե-

կից առնուլ տունը հետադառնելու համար մերձակայ
մղկիթին իմամը և թաղեցոց երևելիները :

Բայց որովհետև Մեծ Վեղիրին մարդկանց
մանրամասն հետադառնութիւնը ոչ մէկ արդասիք
մը արտադրեց, Օսման աղան կը սրատրաստուէր
դուրս ելնելու, երբ կանանց նզովքները կը տեղային
խր վրայ, կոյրը իւր շուրջը պատահածներուն ու
շաղիւր լինելով լսեց բան մը, որ նոճիէ մեծ արկղի
մը մէջ կը շարժէր, որոյ վրայ հարէմին կանանց
մէկ քանիները նստած էին :

Անմիջապէս արկղը բանալով դտան անոր մէջ
օճի պէս ոլորեալ իրենց փնտռած մարդը, որ էր
մրդավաճառ Մուստաֆան, կը պելով դարձեալ
ղայն իւր նեղ բանտին մէջ, բերին այսպէս Մեծ
Վեղիրին պատրաստած ատեանը, որ զրկեց արկղը
յանցաւորով Սուլթանին :

Եռսուֆին դորձակցութեամբը ձերբակալ եղած
մրդավաճառ և գինով երկու Մուստաֆաներուն
պատիժը Պօթանճի սրահին չուշացուց, որոյ գիւ
ակները նետուեցան Աթ-Մէյտանին՝ սոսիին (չը-
նար) տակը. գլխատեցաւ մրդավաճառ Մուստա-
ֆան՝ Քաթրիպիման իր կրպակին տուջև, իսկ գիւ
նովն Հասան փաշա խանին դէմ :

Քիւրտ Եռսուֆը մինչև այն ատեն անոնց կը
հետեւէր, և գլխատման ատեն դահիճին քով կե-
նալով կօղնէր ձեռքերովը իւր թշնամեաց գլխակնե-
րը Աթ-Մէյտանին այս քարշէլի սոսիին ներքեւը

նետուեչու համար :

Այս պարտականութիւնը կատարելէն ետքը Օսման աղան կոյրին յանձնեց չորս հազար զուրուշի ծրարը 'ի փոխարինութիւն իւր այս ծառայութեանը :

Եռսուֆ հեռուն նետեց արեան այս դինը .

— Գուցէ զիս երկչոտ և վատ կարծեցիր ըսաւ բարկութեամբ Մեծ Վէզիրին սրճախարին : Զե՞ս գիտէր թէ ես ալ Ենիշէրի եմ , եթէ այս մարդոց արիւնը քեզ յանձնեցի , զայս ըրի , անոնց դէմ ունեցած վրէժս առնելու համար : Ներկայ դըտնուեցան այն մենամարտութեան որ զիս աչքերէս դրկեց : Զիս վիրաւորեալ և անդդայ տեսնելով մերկացուցին և ողջ ողջ թաղել ուզեցին :

Սակայն ահա ես , ահա ինձմով անոնք կործանեցան , առ ստակդ ոտրո՛ւկ , ես լուծեցի վրէժս , ուրիշ բան չեմ ուզեր .

— Ի՞նչ կըսէ այս մարդը հարցուց Պոթմանճի պաշին , որ նոյն վայրկենին մահուան սոսիէն անցնելով և բեկրութեամբ տեսնելով զիսակայ բուրդին հետզհետէ բարձրանալը :

— Յիսար է , պատասխանեց Օսման աղան :

— Ա՛րսեմ որ Ենիշէրի եմ սրտով և հոգւով պատասխանեց Եռսուֆը , իւր մետաքսեայ շապիկին լայն թեղանիկը բարձրացնելով և իւր օրթայի նըշանները ցըցնելով , որք դրոշմուած էին ջղոտ բազկայրը վրայ : Ա՛րսեմ որ եթէ ձեզի դէմ չի պատեւրադմեցայ իմ եղբարցս հետ , իմ տկարութեանս

արատճառաւն էր , չէի կրնար հրացանս ուղղել ձեր
 կուրծքերուն դէմ , սակայն կ'ատեմ ձեր ամբա-
 րիշտ նորաձեւութիւնները և կը զըզուիմ անոնցմէ ,
 և կը փափարիմ մեկնիլ այս աշխարհէս , ուր ճշշ-
 մարիտ Միսսիսմանները շեն կրնար մնալ այլ ևս ,
 ահաւասիկ , այս է ըսածս , նետեցէք զիսկս միւս-
 ներուն հետ սոսիին տակը , անէծք ձեր վրայ : Եւր
 Աստուած հոն վերը կոչէ քսանեւեթներորդ Օր-
 թային քաջերը , պիտի սլատտախանեմ անմիջա-
 պէս , « նե'րկայ » : Ահաւասիկ վիզս : Եթէ քէշ
 դործեցի , թող Աստուած զիս դատէ : Ղրկեցէք
 զիս անմիջապէս բնական դատաւորիս տաջեր :
 Պօթանճիներուն գլխաւորը իւր ձեռքովը նշան մ'ը-
 րաւ և մեկնեցաւ : Կոյրին գլուխն ինկաւ անմիջա-
 պէս , բաժնուելով մարմինէն Սերայի քովի Քարու-
 ճիներուն մէկուն սրովը , և Եռսուֆին մարմինը նետ-
 ուեցաւ երկու Մուսթաֆայից զիականերուն վրայ :
 Գիշերը վրայ հասնելով ընդմիջեց գլխատումե-
 րը , որք պիտի կրկնուէին արեւուն ծագման տաւերը :
 Սոյն միջոցին պահապաններ կը շրջէին բոլոր քա-
 ղաքին մէջ , և բաղմաթիւ սրաշտօնեաներ կ'զբաղէին
 փախստականները որոնելու , զորս ձերբակալ ընե-
 լու հրաման ունէին :

Թէեւ Բերայի մէջ այս սարսափելի պատերազ-
 մը , որ կեդրանացած էր Իր-Մէյտանի շուրջը , չա-
 րիք մը չի պատճառեց , սակայն և այնպէս այս ար-
 ուարճանին բնակիչքը հանդիսաւ չէին , երբ արեւը մա-

բը կը մոնէր , ոչ սք կը համարձակէր ճամբայ ել-
 նելու՝ անհաճոյ դէպքի մը երկիւղէն , վասն զի գի-
 տէին թէ փախապախան Նիւշէրիներէն տմանք Եւրո-
 պացւոյ թողը պատապարտած էին : Հէրմիտիան
 տիկին Պէնֆելտին հետ իւր տանը մէջ փոսկուած
 ծանօթ էր 'ի համբաւոյ օրուան դէպքերուն :
 Չի կրցին անկէ ծածկել Նէճիպին վիրաւորուիլը ,
 զինուորականոցներուն դէմ յարձակման ատեն , այլ
 կուղէին միայն համոզել որ վէրքը խիստ թեթեւ էր
 և բոլորովին իւր կենացը անվնաս : Սակայն որչափ
 որ կաշխատէին անոր կսկիծը ամօքել , դժբաղդ
 կինը ներքին աղղեցութենէ մը դրդեալ կ'զգար
 իրեն համար պատրաստուող անհնարին արկածը , և
 զինքը կը յանձնէր այն խորին և շուարեցնող յու-
 սահատութեան , որոյ դէմ մարդկանց բոլոր մըխի-
 թարութիւնները անզօր են : Յիշելով այն սարսա-
 փելի բռնութիւնը զոր սուլթանուհին գործադրեց ,
 և հակառակորդուհւոյն կատաղի սպառնալիքները
 բոլոր այն խիստ փարձութիւնները , որք քիչ մը
 տուած իւր հոգին կը տանջէին , նոր երկիւղներուն
 առջիւր անցայտ եղան :

Բայց ընդունայն յիշեցուց նմա պարունուհին ,
 թէ մինչև այն ատեն Աստուած զինքը երեսի վը-
 րոյ թողուցած չէ այն սուկալի արկածից մէջ զո-
 րթ կրից , և ինքն իւր ցաւալի նախադգացութիւնը
 բռնաբարելով կուղէր ինքզինքը նորանոր յայտնու-
 տալ : Այլ աւագ դի իւր սիրտը այլ ևս յուսոյ

չէր հաւատ ընծայէր :

— Այո՛ , մայր իմ , պատասխանեց Հերմինիա , ինչ բարերապաս թիւն որ ինձ պատահի այս փորձանոց աշխարհին վրայ Աստուծոյ պիտի ընծայեմ՝ զայն : պիտի խոնարհիմ նամանակէս այն ամէն թըշուառութեանց ասջե , որ իրմէն հազարն :

Անտորակոյս ճանչցնել տուաւ ինձ այս շնորհը դերեղմանատան մէջ պատահած տուեանդութիւնը , ուր տնչուշտ պատուոյս զէմ յաւիտենական հոշիտաւոր մը պիտի համարուէր եթէ Սուլթան Մահմուտին հզօր ազդեցութիւնը զիս չ'ազդատէր : Սակայն այս և ուրիշ ամէն արկածներու մէջ պէտք է նաև Աստուծոյ ձեռքը նշմարել յորս երկար ասեմէ ի վեր ենթակայ եղած եմ : Մի ատորակուսիր , մայր իմ , զի ի վերուստ ընտրուած եմ իմ և քու մեղքերդ բաւելու : Յնունդս յանցանք մը համարուեցաւ ինձ , զոր հոյրս մամանակ չունեցաւ ուղղելու , որովհետեւ ուրիշ ոճիր մը իւր հեանքը վերջացնելով , դոնէ զղջման և տղօթից վայրկեան մը չը շնորհեց իրեն :

Զաւակներս նոյն խել լծակիցս ճշմօրիտ Աստուծոյ մը զատ տրիշ բան չեն պաշտէր :

Աթէ արխնս և արտաաութս Աստուծոյ ցառումն իջեցնելու հարևոր զոհեր են , եթէ առժամանակեայ թշուառութիւնները զոյս հը կրեմ , յաւիտենական տանջանոց պատիժներն ընդմիջելու համար են , զոր իմ օխելիներս կրեցին , այն ատեն մայրիմ մի օղբար զիս , մայր իմ , զոյց ինձմէ տառ եւ տանեղացոյն :

ները ստանջաւեցան : Ահէ և հրեշտակային բարի անձ,
բառապատկենէ մը յաղթեալ զոր Հէրմիտս խոր
դէմքին վրայ փայլեցայ, խակոյն Տիկին Պէնֆէլտ
Հէրմիտսի ձեռքերը յափշտակեց և զանոնք խոր ար-
տասաւայ կայլահներովը թրջելով ջերմագին սի-
րով մը համրոյրներ դրոշմեց :

— Գիշերը վրայ հասաւ, յանկարծ դաշեց Հէր-
միտս տխուհի ոտքի ելլալով, դուրս ելնելով :
Մայրիմ, մի վախճաւ երբէք, և հրամայէ միայն
ազատութեաներէդ մէկուն որ ինձ հետ ընկերանայ :

— Աերթա՛ս, դաշեց տիկին Պէնֆէլտ ձեռքերը
խոր կցելով, այսպիսի ժամա՛ւ մը . . . այսպիսի
փայրկենի մը . . . անկողնէի բան է այդ անկողնէի :

— Բայց ստիպուած եմ դուրս ելնելու տիկին :

— Եւ ու՞ր պիտի երթաս :

— Սարաֆ Յովհաննէսին, որ Տիւղէտտէ Սուլ-
թանազայն Եսկըն դնաց Նէճիպէ վրայով լուր բե-
րելու :

— Բայց սարաֆը անձամբ գալ խոտաօցաւ . . . :

— Բայց մայրիմ, չպիտի համարձակի նա հա-
ղալու :

— Յանուն Աստուծոյ կեցիր, սիրեցեալդ որ-
դի, կրկնեց պարտնուհին արեւմտեան ձայնով մը,
ազատութեաներէս մին կը դրկեմ Յովհաննէսին մեղի
լուր մը բերելու : Զայն թանկագին պարզեցնելով
պիտի փորձադրեմ ինքզինդր այսպիսի ծանր վտան-
դի մը մէջ ձգելուս համար :

— Ես անձամբ պէտք է երթամ :

— Հէրմինիա, ոտքդ պազնեմ հաղաքեմ բեղ, դռնէց տիկինը, մի տղերս այդ անխորհուրդ վրձնոցդ վրայ, դու հոս մնացիր և թող ինձ, որ ես քու տեղդ երթամ :

— Քաւ լիցի, մայր իմ, չպիտի թողում գրեզ որ ի վտանգ դիմես, իմ վճիռս անփոփոխելի է. որչափ որ ալ վտանգի մէջ խնամ դարձեալ Սարաֆ Յովհաննէսին պիտի երթամ : Այս միջոցիս ճամբուն քորոցոտանքներէն հրացանի քանի մը հարուածներ, զինուոց խառնաշփոթ աղաղակներ և քայլերու ձայներ լսուեցան, որուն պատճառը Էթ-Մէյտանիէն փախչող և Եւրոպական թաղին մէջ ապաստանող փախստական զինուորի մը ետեւ խնող զօրաց խմբակն էր : Հէրմինիա թխադոյն վերաբերուով ծածկուած այս սակրոխին աղմուկը դադրելէն զինի աճապարանօք սեղմնապէս դուռը բանալով ըսաւ :

— Ողջ լե՛ր, մայր :

— Ահայիր ես ալ կ'ազամ, օրտապախանեց տիկին Պէնֆէլթ, և այս երկու կանայք զինեալ սպասաօրի մը առաջնորդութեամբը Բերայի մութ և սմայի փողոցը իջան և կամաց կամաց հեռանալով տանց պառերուն տակէն իրենց ճամբան կը շարունակէին վախճալով որ ձերբակալ չլինեն, իրենց գիշերային ճամբորդութեան նսրատակին դեռ չը հասած : Այսպէս սպառնով կերպով մինչեւ Ղաւա-

Թիոյ դուռը հասան և պահապան զօրաց բաւական
 օտակ տալով ազատ անցք մը շնորհակցաւ իրենց .
 փոքրիկ դերեզմանատան նոճիներուն շարքը հասած
 ատեննին օտքի վրայ կեցած ծաղտեալ փաթթոցա-
 կիր դինեալ տնձ մը տեսան : Բայց այս անձանօթը
 սա նախաստղից « կեալուր » բառը մըմուտով յան-
 կարծ տներեութայաւ :

Աերջապէս Հերմինիան և Պարոնուհին սեղա-
 նաւոր Յովհաննէսին դուռն առջև կանկ առին :

Սեղանաւորին ընտանիքը տանը ստորին դասի-
 կոնի սենեկին մէջ կ'ընթրէին , որուն երկաթեայ
 վանդակներով պատուած պատուհանին ուժգին խօ-
 տակցութեան մը ձայները կը լսուէր :

— Աերդնում՝ ըստ Հոխիսիմէ , կերդնում
 Աստուածամօր պատկերին առջև , որ երբէք չալի-
 տի ամուսնանամ , Պրիգոր , մինչև որ Սիւլէյման
 պէյ ինձ դէմ դործած յանցանքը իւր կեանքովը չը
 քսուէ :

— Բայց ի՞նչպէս , երիտասարդ մը ի՞նչ կրնայ
 ընել , Հոխիսիմէ , պատտախանեց Պրիգոր վշտա-
 դին ձայնով մը , մի՞թէ կտրող է ստորին հպատակ
 մը միւսդիւմանի մը և մանուածդ փաշայի մը օրդ-
 ւոյն դէմ դնել :

— Պուն հզօր և բնութեամբ կտրովի , կրկնեց
 սեղանաւորին դուստրը , մի՞թէ տօթ չէ քաջու-
 թեանդ , մինչդեռ թշնամիդ տղէկ մ'է , զոր կրնաս
 ձեռքի ամենութեթև հարուածով մը ճզմել :

ուսածք մը նկատելով դուրս ելաւ, զոր անխոհեմութեամբ թողուց ինքզինքը յայտնի վտանգի մէջ նկատելով: Աւաթիսայէն Բերայ գնալու ճանքուն վրայ Հէրմիսիայի և սլարոնուհայն խոչնդոտ մը չը սլատահեցաւ բնաւ: Իսկ Պրիգոր իւր յանդուգն ձեռնարկութենէն անսլափ մնալէն և իւր սլաշտաղանութեան տակ գտնուած կամսանց անխառնութենէն քաջալերեալ որ գերեզմանին մթութեամբն կը յաւաքանային, երբեմն իւր աչքերը հողէն վեր բարձրացած քանդակաղրոշմ շիրիմներուն վրայ կը դարձունէր թանձրամտ մթութեան մէջ զոր տաճկական գերեզմանատուն նոճիները կը օվոռէին: Բայց երբ հարկ կըլլար իւր քեռւոյն տունը վերադառնալու համար միայնիկ անցնիլ այն մեռելակոն անտառին մէջէն, կը սարսափէր, տանի առաւել կ'ընտրէր նոյն դիշերը խանութի մը հովանոցին տակէն տնցնել եթէ Հոխիսիմեայ յանդիմանութենէն չերկրնչէր: Ուստի վերստին ճամբայ ելաւ և փութաց իւր լապտերը մարել չարագործներէն չը բռնուելու համար, որոց կրնար ճամբուն վրայ հանդիպիլ: Ճշմարիտը ըսելով այնչափ չէր վախճար մեռելներէն որչափ կը սարսափէր կենդանիներէն, զի գիտէր Էթ-Մէյստանի ջարդէն փախչող Անի-չէրեայ քաղաքին սմայի փողոցներուն և նոճեայ օճաղտոյտ ճանրաներուն մէջ չըջելը, որոնց ցանկին մէջ նշանակուող անձանց ըստ սպասարանարան մը կ'ընծայէին ընդդէմ ոստիկանական խուզարկու-

թեանց : Ասկէց 'ի զսոսսս Աստուծոսկան հրամանն
ունեցած իւր խոհեմս թիւնն ու յարգանքը խիստ
մեծ էր : որովհետեւ կարգիւէ հաւատով ժողովուրդ-
ները ընդդէմ այլ և այլ արկածից ինքզինքնին
պաշտպանելու համար գէնք կրէէ : Բայց ինքզինքը
ո և իցէ դժբաղդս թեհէ փրկելու համար թէև յոյ-
սր պատերազմական արխութեան վրայ կը դնէր :
Բայց սակայն խիստ վատնէ էր իւր արագտոն քաւ-
ուածքին վրայ : Արդարեւ լայնատարած նոճխաատու-
նայ մէջ , որ Բերայէն Ղալոթիս իջնալու ճամբան
կը պարփակեն աղմուկ մը չը պատահէցաւ , բայց
յանկարծ մթաթեան մէջ տաքը խոչնդոտի մը զար-
կուա , զոր իւր հոկայտեան ուսին շարժւածքը յա-
կամայիցս արտահայտուց ըլտա :

— Ետն ծնունդ , դռչեց տկար և մեղմ ձայն
մը , որուն արձագանքը զձայն յտից ցղտիս թա-
ղայուց , կեցիր : դռչեց , ասու թէ ոչ կը մեանիս :

Յանկարծ փոշխաթաթաւ երկտասարդ տանիկ մը
տաքի կանդնեցաւ ու նորա արարանոցէն յափշտա-
կելով գանկի կոնտիով հինգ վեց հարուած իջեցուց
նորա ուսին :

— Ի՞նչ կը խնդրէր Անիշէրի Եփէնտի , թոթ ո-
վեց Գրիգոր գօտուցն մէջ իւր քտակը փնտռելով :

— Ե՞ս Անիշէրի շեմ , պատասխանեց երկտա-
սարդը , բայց այն հոշտեմար խոհարին մտնուակից
ըլտա կը խոստովանիմ : Չե՞ս ամչնար , որ զիս չը
ճանչնալ կը ձեռնդեմ , եւ Սիւրբման-սիւր կը կոչ-

ուխմ, բայց ես քեզ կը ճանչնամ թէ ո՞վ ես դու :
 Դու այն անհաւատ ծերունայն քրօջն որդին ես ,
 որ Յովհաննէս կը կոչուի եւ գեղեցկոյն Հռիփաթի
 հօրքեօրդին ես , դու էիր որ ոչնչացուցիր այն
 տաւանդումը զոր ես նիւթած էի եւ կուզես այսօր
 իմ սիրուհոյս հետ ամուսնանալ : Աերդնում սուրբ
 զրքին վրայ , զգուելի անհաւատ , քու ակամջգ կը աւ-
 րել աւ այնպէս գրեզ գեղեցկութեամբ քով զրկել ,
 որպէս զի յաւիտեան յիշէք զիս : Զայս ըսելով
 Սիւլէյման-պէյ իւր սրովը հայուն մազոտ գլխարկը
 վար ձգեց եւ ոտից մատանց ծայրերուն վրայ գալով
 կուգէր նորա խաղաղացեալ վարսամէն բռնել , զոր
 ըստ օրինակի թրքոց նախնի հոյք իրենց գաղա-
 թին վրայ կը թողուին :

Իսկ Գրիգոր կուսեւրս ասեն իւր հակառակոր-
 դին սուրին հանդիպեցաւ , զոր իւր հակայտեան ձե-
 ւոց մէջ տղակիւ մը նման ճմլեց :

Երբ Նէճիպի որդին մղեղին կատաղութեամբ
 Գրիգորի վրայ յարձակեցաւ , եւ Գրիգոր զայն ետ
 մղելով խլեց պարանոցէն եւ քանի մը վայրկեան զայն
 յօգս կախ թողուց :

Երբ զայն վար դրաւ սարսափմամբ զխանց որ
 այլ ես ոչ կը շնչէր :

Գրիգոր նախ վախճիլ խորհեցաւ , որպէս զի
 Ղալաթիոյ դռան զինուորմեքէն ձերբովաւ չըլլայ ,
 որ կուոյն տեղէն շատ հեռու չէր , քանի մը քոյլ
 տանելէն վերջը երբ մատմեց թէ թշնամին Ալի-

Մ'յտանիլի ցանկիմ մէջ անցնող աստատմանս մէջ
կը գտնուի և թէ հարստանիքն այլ ևս աներկրաց է ,
ուղեց 'ի նշան հարստանեաց և իւր անսկիզբեան
յազթութեան ընծաց մը մատուցանել իւր մօրեղ-
բօր դստեր :

Ուստի Գրիգոր Սիւլէյման-սէյի դիտելիմ դատ-
նալով իւր օտից ծայրովը զայն զննեց և երբ հա-
ւատեալ ստուգեց որ իւր ռիտերիմը դիտնացեալ
է , ծոցէն դանակ մը հանելով զայն մարմարեաց
դերեզմանի մը վրայ սրեց ու գլուխը մարմինէն
բաժնելով զայն վերայկուսիմ քղանցքին ներքե առաւ
ու տարաւ անողորբի Հոխիսիմեաց օտից աստղատը
նկտեց :

ԵՐԿՈՒ ՈՐԲԵՒԱՅՐԻՔ

Սալթանուհայն մէկ աղղարարութիւնը կը հըրտմայէր Պէնֆէլտ պարոնուհայն, որ կարելի եղածին չափ շուտով Աստիորի եղերքն եղող ետլըն անցնի. բայց արքայուհուն օրիորդին հրամանագիրը բերող պալատական ներքինին թէպէտ չուէց բերած նամակին վրայ բացատրութիւն մը տալ, սակայն խմայուեցաւ ու Նէճիալի վերքն իւր շուրջը գտնուողները խորին անհանգստութեան մէջ թողուցած է:

Հէրմենիա միայնիկ լքեալ, տենջանօք պարոնուհայն վերադարձին կ'աղատէր և գաղտնի զգացում մը իւր սրտին խորէն կ'ըսէր թէ ամէն յոյս ոչնչացած է: Վերջապէս Պէնֆէլտ տիկինը վերադարձաւ:

Առաջքն ելաւ Հէրմենիա նորա տխուր դէմքին վրայ կարդալով այն կսկծալից պատմութիւնը զոր պիտի լսէր անկէ: Ղեռ բան մը չարտադրած երկու թշուառ կանայր իրարու դրկաց մէջ կը նետուին տենջանօք և գիրկընդխառն դառնադին կերպով իրենց արատաւքն աւ կսկիծը իրար կը խառնէին:

Արդ, մայր իմ, ըստ Հէրմենիա ցած բայց հաստատ ձայնով մը, այն ճորհը զոր բու սէրէդ

կը պահանջեմ հո՛ճէ ինձ քաղաւորել նորա վերջին վայրկեանները որուն վրայ երկուքս ալ կողրանք , և ամենախորթիկ բան մ'անդամ մի պահեր ինձմէ :

— Աւա՛ղ , պատասխանեց պարոնուհին , իւր արտասուովից աչերը յերկինս բարձրացնելով , տե՛սի զայն , այս՝ տեսի մեծանձն և անվէհեր Նէճիպը իւր մահճին մէջ արիւնտթաթառ պառկած , ապա շնորհ որդւոյն համար շնորհ կը խնդրէր երբ մեր դժբաղդութեամբը իւր թշնամեաց մէջ պատերազմելու ատեն զնտակի մահացու հարուածով մը դարնուեցաւ :

— Աստուած իմ , փախաց Հէրմենիոս ձեռքերն իրար կցելով , անմռունչ կը խոնարհիմ քու ամենամեծ ցտամանդ տոջին , բայց տակաւին լրացած է մեր տանջանոց ժամանակը :

— Տեսի զայն , շարունակեց պարոնուհին , տեսի զայն , Սուլթանուհին տեղի տալով օրհասականին աղաչանոցը թոյլ առաւ իւր ընկճեալ մօրը նորա վերջին համբոյրն ընդունելու :

— Իսկ ե՛ս , իսկ ե՛ս , զօջեց Հէրմենիոս ձեռքերովն իւր գալուսկ դէմքը ծածկելով : Ե՛ս , չը ներկեցին ինձ զայն տեսնելու : Ա՛հ այն կիներ : Պոնէ , ամօթ խած ութ խներ տեղի տար իւր հալարտութեանը , թշուառին վերջին վայրկենին խնայելու , զոր բռնաւորական կամքը իրրեւ խաղաղիւր մը նկատած է Սուլթանուհւոյն ոտից տոջէ :

— Արեւի որդւոյս հակառակդին էր , պատաս-

խանեց պարունուհին ամէն համակրութիւններ լուծեւ
 Եւ ամենակարծր սրտերն անգամ ամօքեւ :
 Այսպիսի ամենամեծ արկածի մը դէմ միթէ՞ կա-
 րելի էր 'ի գութ և 'ի համակրութիւն չը շարժեւ
 նոյն իսկ Սուլթանուհին : Մինչև վերջին վայրկեա-
 նը անկողնոյն քովէն չը հեռացաւ նորա ցաւոց դառ-
 նութիւնը չափաւորեւո՞ւ համար և քաղցր ու ախո-
 փիչ խօսքեր գտաւ որդւոյս արտասուքները զսպե-
 լոս , որք կրնային իւր աչերը խռովել . և երբ մա-
 հը նորա աչերը փակեց , դառնապէս լալով իւր սրբ-
 տին անձնութիւնը ցըցուց :

— Մայրիկ , մայրիկ , գոչեց Հէրմինիա , ալտը
 էր որ ես փակէի նորա աչերը և անբարբառ շըր-
 թանց վերջին համբոյրներա դրոշմէի , զի վերջին
 հայեցուածքն ու մտածութիւնը ինձ կը վերաբերէին :

— Վերջին մտածումը քեզ կը վերաբերէր
 դատրիկդ իմ :

— Ուրեմն չե՞ս խտրեր զիս մայր իմ :

— Ինքնին դատէ :

Զայս ըսաւ տիկին Պէնֆէլտ և իւր ծոցէն սա-
 կեթեւ և տրիւնաթաթաւ դաշկինակ մը հանեց :

Տենջանօք համբուրեց Հէրմինիա Նէճիակի նուէ-
 րը , և այնպէս կը թուէր իրեն թէ իւր ամուսնոյն
 ջերմ տրիւնը իրեն քաղցր և համակրութեամբ խօս-
 քեր կը փափաար :

— Սուլթանուհին , կրկնեց Պէնֆէլտ տիկին ,
 Նէճիակ-փաշային որդիքը իրեն կ'որդեղրէ և կը նե-

բէ քեզ անգամ մ'ալ զանոնք տեսնալու : Ասոնք որ իւր լծակցին սիրելի եղան , որք այժմ զրկուած են անկէ , իրաւունք ունին կ'ըսէ իւր սէրն ու արաշտպանութիւնը զրաւելու :

— Օրհնեալ է Աստուած , պատասխանեց թըռւառ մայրը , օրհնեալ է Աստուած որ այս կնօջ սրտին մէջ տակաւ ինչ գութ ներշնչեց առ սիրեցեալն իմ : Պոնէ տխրի ապրին իրենց հօրը անունը յարգելու և թերեւս սովբին չը նշովել այն բժբաղդը , յորմէ ծնան :

Մէկ քանի վայրկեան տիրած Կսկծալի լռութիւնը միմիայն հառաչանօք մը ընդմիջեցաւ , առ որ կը պատասխանէին պարտնուհւոյն հեծկլտանքները . ոտք ելաւ Հէրմինիա իւր արկածից մէջ վեհ և անխառվ կերպով , և զնաց Բերոյի Պապական եկեղեցին աղօթելու :

Տիկին Պէնֆէլտ ժամու մը չափ միայնիկ մնացած էր , և ահա ծանրարարոյ ու նշանաւոր համադգեստով օտարական մը մօտեցաւ , որուն հաղուստը երիտասարդական բարեձևութիւն մը ունէր , և քըլխոյն սեւաթոյր մազերը՝ որ արդէն սկսած էին սպիտականալ , կը ցուցնէին թէ հասակը լեցուած է :

Զանազան գոյներով գունաւորեալ ժապաւէն մը խոռանիտուն իւր հաղուստին օղակին վրայ կապուած էր : Ժամադիր եղող տրաստուոր մը Նորին վսեմութեան Պէմէնկհիմ կոմսին գալուստն իմաց տուաւ :

— Սիեցեալդ իմ, դռչեց պարոնուհին դայն տեսնելուն սլէս, եկ առ իս, այո՛ եկ ամենադժբաղդդ իմ, և վերստին սկսաւ հեծեծել իւր որդւոյն մահուան ցաւալի պատմութիւնն ընելով :

— Ներէցէք, տիկին, որովհետեւ այս վայրկեանիս զձեզ կը ձանձրացնեմ, յարեց Պէմէնկհիմ, հաղիւ երկու օր կայ որ 'ի Ասատանդնուսիս իբրեւ դեսպան տիրոջս երեւոյթաւնելու եկոյ : Չէի գիտեր ձեր կրած հարուածը և միայն Նէմիալ-փաշային վրայ տեղեկութիւն մը խնդրելու կուգայի :

— Բայց այնչափ շուտ մ'երթաք, պատասխանեց պարոնուհին, բարեկամներէս էն երկցադոյնը և իմ ամենամեծ արկածիցս միայնիկ ծանօթը, այո՛ կեցիր կ'աղաչեմ : Իմ թշուառ Հէրմինիոս այնպիսի մարդ մը տեսնելով, որ երբեմն իւր ասպետ հօրը բոլոր վարկն ու հաւատարմութիւնը կը փոյելէր, իւր թշուառութեանց թեթեւութիւն մը պիտի զգայ :

Պէմէնկհիմ իւր թողած զիրքը վերստին բռնեց :

— Հէրմինիոս եկեղեցի գնաց, յարեց պարոնուհին, անտարակոյս քիչ ատենէն կը վերադառնայ, բաւական ատենէ 'ի վեր ս'ըջափ արկածներ կրեց, որպիսի հրեշտակային անձնութիւն մը ցըցուց այն թշուառութիւնները կրելով զոր հաճեցաւ Աստուած նորա տալու : Սուրբ կին մ'է նա, պարոն կոմս, այո՛ սուրբ մ'է : Այլ աւանդ անկարող էք իւր անարինութեան զիցազնութիւնը հաս-

կընալու, որովհետեւ փառք և օրատուովք չըջա-
սրատեալ ըլլալով չէր զգար թէ ի՞նչ է տրկածը :

— Տիկին սրարոնուհի, օրատուիսանեց Պէմէնկ-
հիմ ուժղնակի նորա ձեռքը սեղմելով, այն ամէն
կակիծները որ աշխարհի աչաց առջեւ կը դրուին
միշտ խիստ դժնդակացոյն չեն : Այն արտասուք-
ները՝ զորս ըստ անհրաժեշտ հարկի կը պահանջեմք,
իրենց աղբերակաց մէջ խիստ դառն են : Արդարեւ
չէք դիտեր թէ որովիսի դառն տանջոնք մը կ'ստի-
պէ՛ դմարդ իւր դէմքին վրայ հասարակութեան
աչաց հանդարտութիւն մը և անտարբերութիւն մը
կեղծելու, քանի որ որտին ամացութիւնը մահուան
անդունդ մը կը լեցնէ : Չես դիտեր թէ որովիսի
անտի յոյսեր, որովիսի բարերադրութեան ցնորա-
կան երազներ, որ երբեմն կը ծածկեն ատիճանի
փայլունութիւնը և բարերադր փառասիրութեան
ոսկեղօծ բօղը : Ա՛յ երցուր դերեզմանին շքեղ մար-
մարիոնը և ահա նեխեալ ու փռեալ կմախ մը
սկիսի դանսա :

Պէմէնկհիմ կոմսին դիմաց զճաղրութիւնը խօ-
սած ատեն այնպիսի խորին յուսահատութիւն մը
կը ցոյցնէր, սրով սրարոնուհին խկոյն նորա ընկ-
ճեալ հագւոյն խորը թափանցելով ցաւադին կեր-
պով զոչեց :

— Ա՛յ այո՛, դու ալ դժբաղդ ես :

Պէմէնկհիմ կոմսը խկոյն սթափեցաւ, վախնա-
լով որ պէտք եղածէն աւելի չլսէ և սկսաւ մեղմ

ճայնով խօսիլ :

— Իմ կենացս գաղտնիքը քեզ պէս մտերիմ
և անկեղծ բարեկամի մը կը վստահիմ յայտնել ,
կե՞րպէս սոյն գաղտնիքը մեր մէջ մնալու :

— Այո , պատասխանեց պարոնուհին :

— Այսպէս բախտը , ըստ հաճոյից իմ կոթիւ-
նըս կը տնօրինէ , յարեց կոմսը : Ոչ Հէրմինիայի
արհամարանքը , ոչ անոր յամառ հերքումը , զոր
ըրաւ տա հայրն իւր , ոչ ուրիշին վրայ ունեցած
միտումը , ոչ ընդ երկար բացակայութիւնս , ոչ
դրամամէքներս , ոչ սոյն աստիճանը , որուն յանա-
կընկալս բարձրացայ և վերջապէս ոչ ալ ատանա-
լինն ամեայ կրած տանջանքներս կարող եղան խլել
որտէս սոյն զգացումը , զոր կրեցի : Աւերադար-
ձէս , սոյնչափ ժամանակ անցնելէն ետքը կարծեմ
թէ հաղիւ երեկ բաժնուեցայ քեզմէ , դժբաղդ տա-
պեալէն և անոր սիրեցեալ դուստրէն : Եւ մտածե-
լով որ մէն մի վայրկեան կրնայ նա աչքիս երևալ
զի կը շնչեմ սոյն օդը , զոր պահ մ'առաջ ինք կը
շնչէր և իւր քաղցր ճայնին արձագանքը կարծեմ
'ի հեռուստ յունկն իմ կը հնչէ և տակաւին կը
հաւատամ թէ կրնայ երջանկութեան արշալոյս մը
իմ վրաս ծագիլ :

— Երջանիկ պիտի ըլլայի հառաչեց պարոնուհին
եթէ օգնէր Աստուած իմ ճգանցս սոյն ամուսնու-
թեան տուջքն առնելու , որուն աղետարեւ ար-
դասեաց վրայ կ'ողբանք այսօր : Անտարակոյս պիտի

ապրէր սիրելի Նէճիալս և Հէրմինիտա բարեբաղդ
 պիտի ըլլար և . . . :

— Եւ ես, ընդմիջեց սլարոնս կոմս, չօլիտի
 անիծէի բախտը :

— Բայց սլարոնս կոմս, հարցուց սլարոնուհին
 վայրկենասիան լռութենէ մը վերջը, ի՞նչ ընելու
 նախատուի ունիա :

Ինչ որ ցարդ ըրի տիկին, և պիտի սպասեմ
 նոյնն ընելու. մի կարծեր երբէք թէ խենդ եմ և
 ընդունոյն յոյս մը կը սնուցանեմ և այնպիսի սիրտ
 մը, յորմէ կախարժիմ, երկիցս չը տրուիր ինձ :
 Ինչ որ ուրիշներն ինձ պիտի ըսէին զայն ըսի իւ-
 րովին, և ոչ ալ կրնամ երկիցս սիրել, այս ճշրա-
 զը սրտիս մէջ վառ պիտի մնայ մինչև որ սալաքի :
 Մի վախճար բնու բառ մ'անգամ չը պիտի ելլայ
 չրթունքէս, մարմարիոնի պէս ցուրտ դէմք մը պի-
 տի կեղծեմ և միայն Աստուած և դու պիտի գիտ-
 նաս Տիկին, ի՞նչպէս կը տանջուիմ :

Աղաչեց սլարոնուհին զՊլէմէնկիմ վաղուան
 ձգել Նէճիալ-փաշային այրւոյն տալիք այցելութիւնը :

Բաժնուեցաւ կոմսը յիշեցնելով սլարոնուհւոյն
 այն երգումը զոր ըրած էր ահա մ'առաջ :

Հէրմինիտա եկեղեցիէն վերադառնալով տենջա-
 նօք համբուրեց զսլարոնուհին և իւր խցիկը քաշ-
 ուելով ինքզինքը անդորրութեամբ սրտին դժնդակ
 ցաւոյ տուաւ, Պլէմէնկիմի վրայ դեռ խօսք մը
 չէր ըլլար :

Հետեւեալ օրը առաւօտուն միայնակ և սգազգեաց դուրս ելաւ, պտոյտի ատեն իւր սպասաւորին սովորական ուղեկցութիւնն անգամ մերժելով:

Յամրաքայլ Բերայի ճամբան բռնելով դէպի մեծ գերեզմանատունն ուղեորեցաւ:

Հոն թրքական գերեզմանատան նոճեաց ստուերներուն մէջ գեղաբանդակ մարմարիոնի մը դէմ կանկ առաւ զոր փոքրիկ տարածութեան մը մէջ նորակերտ կանգնած էին: Սոյն տապանին վրայ սարդի մը տակ գրչաքանդակ գերեզմանակով (շէշէնկ) զարդարեալ և տաճիկական լեզուաւ շարադրեալ տապանագիր մը կ'երևէր, որուն ոսկեղօծ գրերովը արեգական ճառագայթին տակ Նէճիալփաշային անունը կը փայլէր « Աստուած, կ'ըսէր տապանագիրը, հաճեցաւ սորա հոգին իւր գթութեան և զուարթութեան ամպերուն մէջ պարսկակեւ և գերեզմանը յաւիտենական լուսոյն ճառագայթներովը շրջապատել »:

Գործաւորք կատարեցին իրենց ողորմութեան պարտաւորութիւնը, զոր Մահմէտական կրօնը պարտք կը դնէ մարգարէին հեռեւողներուն: Մարմարեաց գերեզմանին վրայ առտ և անդ ըստ սովորութեան երկնից ցօղն ընդունելու համար փոսեր թողուցած էին, որպէս զի թաշունք հոն դիմելով անդ պարունակեալ ջրերը խմեն և իրենց դոյլայլիկներովը մարդուս վերջին ապաստարանին միօրինակ տխրութիւնը փախատեն:

Իսկ Հէրմիտա նոյն մարմարիոնին առջև ՚ի
ծռւնր գալով իւր ջերմագին աղօթքովը քաւութեան
զոհը կը մատուցանէր :

Յանկարծ իւր ականջին հառաչանայ ձայն մը
զարնելով զինքն իւր աղօթքէն խլեց , վեր առաւ
իւր աչերը գերեզմանին վրայէն և Տաճիկ կին մը
տեսաւ որ իրեն արէս ծնրադրած ըստ տաճկական
սովորութեան բարեպաշտութեամբ հետեւեալ դամ-
բանական աղօթքը կը կարդար :

— « Բնորէ Ստորաժ իմ , կ'ըսէր , այս հանգու-
ցեալը քու հանգատութեան , հանդարտութեան գրովի
և Ստորաժայիկ շնորհիւ : Սհեցուր Ստորաժ իմ առ-
շա առաքինութիւնը , երէ առաքինեաց դասէն է , և
բող սորա մեղացը , երէ մեղաւորաց խումբէն է :
Հանգուցելոյս խաղաղութիւն և փրկութիւն շնորհէ և
արժանի ըրէ զայս քու երանական գահոյդ ներկայու-
թեանը : Փրկէ զսա գերեզմանական տանջանքներէն և
շաւիտենական բոցերէն : Հանգո զայս ՚ի դրախտին
սրբացեալ հոգւոց հետ : Ստորաժ իմ սորա գերեզմա-
նը ուրախութեան տեղոյ մը փոխէ : Գրաւ անոր ու
բազմագուր և բազմողորմ Տէր » :

Այս ձայնէն Հէրմիտա , Տիլալէսդէ Սուլթանու-
հին ըլլալը ճանչեց , սակայն հիմա իւր այս հակառ-
ռակորդը ոչ սարսափ և ոչ ալ զայրոյթ ներշնջեց
իրեն : Չէր այլ ևս այն հսկարտ և անողոք կինն
որ պահ մ'առաջ կուղէր ամէն բան իւր բնաւորու-
թեան բռնութեան տակն ընկճել , չէր այլ ևս այն

զայրացեալ լծակիցը , որ իբր օգնական իւր նախանձին կը գոչէր ջնջումն ու տանջանքները . այն մարմարիտնին առջև , որ այնքան յոյսեր և իղձեր կը ծածկէր , կայնած էր թշուառ այրին հերարձակ և արտառուօր մթադնեալ աչերով :

Սուլթանուհին ճանչեց նոյնպէս Հէրմինիան մանաւանդ անոր կակծագին սրտէն , և սգոյ հագուստներէն և իւր դիմաց նկարագրութենէն , աչքն 'ի նա յառելով ըսաւ ողորմագին ձայնով մը - Մուհամմէտին այրի կոնտնց պէս , եկ 'ի միասին լանք այս անձին շիրմին վրայ զոր սիրած ենք : Քըրիստոնեայ կին , այլ ևս չ'եմ ատեր դքեզ և ոչ ալ կը նախանձիմ , վասն զի դերեզմանը մեր սիրոյն առարկայն ծածկելով բոլորովին հաշտեցուց զմեզ : Նէճիպը մարտիրոսական մահուամբ մեռաւ , մարտընչելով 'ի պաշտպանութիւն Խալամական կըրօնից և իւր թագաւորին , արքայութեան դրունք բաց են իրեն համար :

— Մեռաւ իբր բարի մարդ , պատասխանեց Հէրմինիա , Սատուծոյ դթաթիւնը պիտի ներէ իւր մեղաց :

— Մարտիրոսն , յարեց Սուլթանուհին , ոչ մեռելական լուսցմանց , ոչ պատանքներու և ոչ ալ անուշահոտ բուրմանց պէտք ունի , իւր վերքերէն հոսած արիւնը կը սրբէ իւր մարմինը : Թաղուեցաւ ըստ մարգարէին խօսքին թէ « թաղեցէք մարտիրոսները ինչպէս որ ալ դանոնք գտնուք հա-

գուտուներովը վերքերովը և արեամբը , մի մաքրէք զանոնք . վասն զի գառաատանին օրը անոնց վրայէն ամէն մէկ վերք մուշկի նման քաղցր պիտի բուրէ» :

— Արտասուքս պատասխանեց Հերմինիա գուցէ ջնջէ անոր վրայէն անհաւատութեան հետքը :

— Մարգարէից ծայրագոյնը , մեր Մուհամմէտը , ըսաւ Սուլթանուհին , պիտի բարեխօսէ անոր համար երբ Աստուածային հրեշտակը իրեն ձեռքն յանձնէ զայն գիրք , յորում արձանագրուած են թէ բարի և թէ չար գործերը : Մեր Մուհամմէտը պիտի բանայ նորա առջև երկնից գոները :

— Ոչ քու մարգարէիդ այլ մեր Փրկչին զօրութեամբը պիտի փրկուի :

— Ուրեմն 'ի միասին աղօթենք , քրիստոնեայ կին , և Աստուած լսելով մեր աղաչանաց թող մեր վշտացեալ հոգւոց ընտրութիւնն ընէ , որոնց իղձն աւ յոյսը այս վայրկենիս դէպ առ այն կը սաւառանի :

Երկու օրքեայրիք իրենց կսկիծները իրար խառնելով , բարեպաշտութեամբ աղօթեցին երկարատե՛ն : Արեւ իւր ընթացքին երկու երրորդը կատարած էր երբ երկու կանայք իրարմէ բաժնուեցան իրենց հոգիները անոր շիրմին վրայ մաքրելով :

Սուլթանուհին գտաւ դարձեալ իւր պալատին մէջ իւր իշխանական ցեղին աղմկալի սկերճութիւնը , որ ժամանակ չի թողուց իրեն՝ իւր կսկիծանոց մէջ յարստեկելու :

Հէրմէնիան իւր տունը վերադառնալով, սոյն
օրէն ինքզինքը առանձնութեան տուաւ վերջին
ծայր խստութեամբ, միմիայն իւր հոգեւոր հօր և
տիկին Պէնֆելտին թոյլ կուտար իրեն այցելելու :
Այլ ևս իւր բնակարանէն դուրս չելաւ բաց 'ի մէկ
անգամէն, երբ Տիւպէսդէ Սուլթանուհւոյն Եալըն
գնաց իւր զաւակները համբուրելու համար, վերա-
դառնալէն ետքը բորբոքելի տենդ մը վրան գալով
անկէ 'ի վեր մահիճն ինկաւ :

Քահանան անոր վերջին վայրկեաններուն քովը
գտնուելով արտասուալից աչօք հաստատեց որ մա-
քուր հոգի մը սլացաւ յերկինս :

Հէրմիիային յուղարկաւորութեան հանդէսին
ժամանակ, որ կատարուեցաւ Բերայի Պապական
եկեղեցւոյ մէջ, գէպք մը տեսնուեցաւ, որոյ օրատ-
ճառը ոչ ոք գիտէր : Ասեմաշուք կոմս Պէմէնկհի-
մին գլխու մազերը նոյն գիշերը ճերմկցան . . . :

Սուլթան Մահմուտը իւր յաղթանակը ապա-
հովցնել և Օսմանեան բարեկարգութիւնը նուիրա-
գործել ուղեւով խափանեց խաղառ իւր բոլոր տէ-
րութեանը մէջ Ասյսերական Հրովարտակաւ Եէնի-
ջէրեսոց օճագը և անոր բոլոր խորհրդանշանները :
Մինչև անգամ՝ փոքր ինչ յառաջ սոսկումս պատ-
ճառող գնդին անունը արտասանողին՝ ծանր պա-
տիժներ սահմանեց :

Այնքան տառտիկ տարաափաղղած էր այս ձեռ-
նարկութիւնը որ գաւառաց Եէնիջէրիները չը

Համարձակեցան Խաթիթը - Հիւմայունին դործադրութեանը դէմ՝ ամենափոքրիկ դիմադրութիւն մը ցուցնելու, որով զանոնք կը ցրուէր և շատ ժամանակներէ 'ի վեր ըստ հախապատուութեան սրահսրանած բերդերն դաւաճական զինուորաց կը յանձնէր :

Սր-Մէյտանիին Սոսին դիակաց բուրդերէն մաքրուեցաւ, որք դիպում ինն անոր երկար ճիւղերուն տակ, շատ օրեր ժողովուրդը այն սարսափելի տեսարանէն յազենալէն ետքը : Մուհամմէտ Իզդէթ մոլլա Էֆէնտի բանաստեղծը բաղդատելով այն մեռելական Սոսին Ուազ—Ուազ անուանեալ դժոխային ծառին հետ, որոյ սլտուղները մարդկային էակներ են, հետեւեալ տողերը շարադրեց :

Ծառ բազմատերեւ, որ քիչ ժամանակ յաւտջ
կը ծախիր

Մարդկային մարմնոց ծանրութենէն, և այժմ
դիակներ

Արմատիդ տակ կը հովանաւորեն, դու ևս ծառ
Ուազ—Ուազ, հատուկեցան սլտուղներդ և ինկան :

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0243387

